ناسیۆنالیزم
و دەوڵەتی کوردستان

القومية و دولة كوردستان

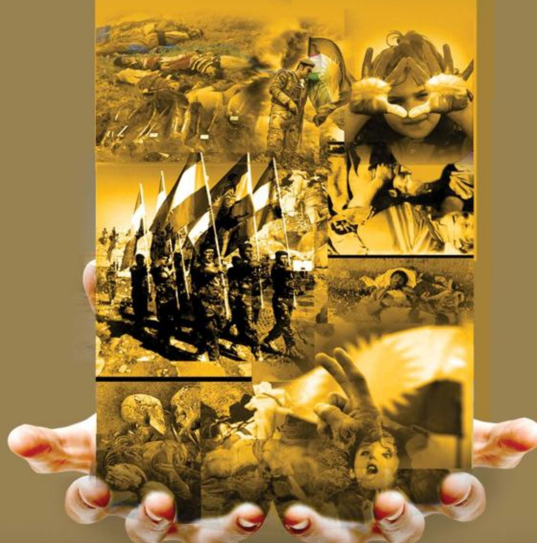

شاخەوان خالید

هەولێر - کوردستان

چاپی یەکەم ٢٠٢١

ناسیۆنالیزم
و دەوڵەتی کوردستان

مظفر خالد عبدالرحمن

ناسراو بە(شاخەوان خالید)

هەولێر – کوردستان

چاپی یەکەم ٢٠٢١

ناوی پەرتووک: ناسیۆنالیزم و دەوڵەتی کوردستان

نووسەر: مظفر خالد عبدالرحمن ناسراو بە(شاخەوان خالید)

مۆبایلی نووسەر: ٠٧٥٠٤٤٧٠٠٩٨

ئیمێلی نووسەر: shakhewan@yahoo.com

شوێن: هەولێر- باشووری کوردستان

نۆرەی چاپ: یەکەم

دیزاینی بەرگ و ناوەڕۆک : هیوا مەحموود

تیراژ: ١٠٠٠ دانە

ساڵ:٢٠٢١ ی زایینی، ٢٧٢١ی کوردی

ماف: لەچاپدانەوەی ئەم پەرتووکە تەنیا بۆ نووسەرەکەیە

ژمارەی سپاردن: لە بەڕێوەبەرایەتی گشتیی کتێبخانە گشتییەکان ژمارەی سپاردنی(١١٦) ساڵی ٢٠٢١ی پێدراوە.

پێشکەشە بە:

* بەرۆحی باوکی شەهیدم لەپێناو خاکی کوردستان.

* بەرۆحی دایکی میهرەبانم کە دونیایەک بوو لە خۆشەویستی.

* بەخانەوادەکەم کە هاوکار و پاڵپشتم بوون بۆ تەواوکرنی ئەم پەرتووکەم.

* پێشمەرگە و وڵاتپارێز و خەمخۆرانی وڵاتەکەم.

Ktebxanay Hawlery Yasaey **کتێبخانەی هە ولێری یاسایی**

٠٧٥٠٤٥١٠٩٠٣ – ٠٧٥٠٤٨٦٩٩٥٥

ناونیشان - هەولێر ناو باڵەخانەی دادگا

چوونە نێو باس

بەدرێژایی مێژوو زۆر سەرکردەی کوردستان لە ڕێی بزاڤی چەکداری و جووڵانەوە و ڕاپەڕین و شۆڕش و پێوەندی دیپلۆماسی لە هەوڵی چێکردنی دەوڵەتی کوردیدا بوونە، بەڵام هەموو ئەو هەوڵانە بەهۆکای ناوخۆیی و ئەقلیمی و نێودەوڵەتی لەباربردراون.

ئەم سەرکردانە هەست و ئینتمای نەتەوەیی و هەندێکیان ئایینی هەبوو، بۆیە هەر کاتێ باس لە هەستی نەتەوەیی و ناسیۆنالیزم دەکرێ دەبێ جیاوازی لە نێوان ئەو دوو چەمکە بکەین، نەتەوەیی هەستێکە کە لە ناخی هەر تاکێك بە ئینتما و ڕەگەز و زمان و نەریتی هاوبەش دروست دەبێ، لەسەر بنەمای پێکهاتەی فەرهەنگی و ئەدەبی و هونەری و کەلتووری پێکدێنێت، لەبەرامبەردا ناسیۆنالیزم ئایدۆلۆژیایەکە بۆ ستراتیژی نەتەوەیی، سیاسی ، کۆمەڵایەتی، ئابووری و هەروەها میتۆدی دەستەمۆکردنی نەریتی ئەرێنی بۆ پاراستنی کەلتوور و بەها نەتەوەییەکانمان، لەپێناو بازدانی بۆ قۆناخێکی نوێ لە ڕەوتی نیشتمانی و نەتەوەییدا خۆی بەرجەستە دەکات .

گەلی کوردستان تەواوی فاکتەکانی ناسیۆنالیزمی تێدایە لە (مێژووی هاوبەش، خاکی هاوبەش، نەتەوەی هاوبەش، ڕەگەزی هاوبەش، زمانی هاوبەش، ئاڵای هاوبەش, نەریت و کەلتووری هاوبەش) لە سەرووی ئەمانەوە خواستە، لەبەر ئەوەی تەواوی کورد دەخوازن ببنە خاوەن دەوڵەت و قەوارەیەکی سیاسی سەربەخۆ، خاوەن یەکەیەکی جوگرافی دیاریکراوی سەر نەخشە و واقیعییانە بێت.

ناسیۆنالیزم لە چوارچێوە گشتییەکەیدا پرسێکی سروشتی و ئاسایی و خۆرسکە، چونکە مرۆڤ هەر لە دێرزەمانەوە، ویستی وا بووە لەگەڵ ئەو کەسانەدا تێکەڵاوی و پەیوەندیی هاوبەشی هەبێت، کە لە زمانیان تێ دەگات، هەست

دەکات کە کەلتوور و مێژوو و ئامانجی هاوبەشی لەگەڵیاندا هەیە، لە پاڵ ئەمەیشدا لە کەسانی دیکە، کە سەر بەکەلتوورێکی جیاواز بوون، خۆی بەدوور گرتووە.

ناسیۆنالیزم بزووتنەوەیەکی بەهێز و بەرچاوە و ڕۆڵێکی کاریگەری لە ئاڕاستەکردنی ڕووداوەکاندا هەیە، بە جۆرێك کەم ڕووداو و پێشهاتی سیاسی هەیە، کە جێ پەنجەی ناسیۆنالیزمی پێوە دیار نەبێت.

ناسیۆنالیزمی کوردی بە پێچەوانەی ناسیۆنالیزمی تورك، فارس و عەرەب، دەرفەتی ئەوەی بۆ نەڕەخساوە پرۆژەی ناسیۆنالیزمی خۆی لە هزر و ئایدیباوە، بگۆڕێت بۆ کەتوار و لایەنی کردەیی، هەر لە سەرەتاوە وڵاتە سەرکەوتووەکانی جەنگی جیهانیی یەکەم کوردستانیان دابەش کرد. بەمەش ناسیۆنالیزمی کوردی، بەر پەلامارێکی گەورەی دەوڵەتی ناسیۆنالی نەتەوە سەردەستەکانی تورك و فارس و عەرەب کەوت، ئەوەش وەك ناسیۆنالیزمێکی پەلاماردراو و ژێردەستەکراوی لێهاتووە.

بۆیە ناسیۆنالیزم چ وەک ئایدۆلۆژیاو چ وەک هەست و نەست بەهێزە، لەبەر ئەوەی لە باشووری کوردستان جەماوەر لە ئێستادا بە پرۆسەکانی نەتەوەیی و دەوڵەتسازییەوە هەنگاودەنێ و لەرۆژئاوای کوردستانیش بەشێکی زۆر لە ناوچە کوردییەکان لە ژێر دەستی ئیدارەی کوردییەوەن و لە هەردووبەشدا بوونی هێزی سەربازیی کە خۆی لە پێشمەرگە و شەڕڤانان دەبینێتەوە و هەردوو هێزیش کاریگەرن لە ناوچەی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست و هەر ئەوانیش بوون داعشیان شکاند و بوونە قارەمانی ناوچەکە.

پرسیاری گرنگ و جەوهەری ئەوەیە بۆچی کورد نەبووە بە دەوڵەت؟ هۆکارەکانی دروست نەبوونی چین؟ کێ کەمتەرخەمە؟ بۆچی سوود لە دەرفەتە زێڕینەکان وەرنەگیراوە؟ ئاینده بەکوێ دەگات؟. بەهیوای چێکردنی دەوڵەتێکی بالای

کوردستانی، تـا ببێتـه چـەترێك بـۆ کۆکردنـەوەی تـەواوی کوردەکـان و بەتایبـەتی کوردە ناسیۆنالیستەکان، بۆیە ئەو هۆکارانە و دەفەرت و رێگەکان لە رێگەی ئەو کۆمەڵـە وتـارە بڵاوکـراوە و هەندێکیشـی یەکـەم جـارە بڵاومکردۆتـەوە، هـەروەها توێژینـەوەی کۆمـەڵێك بـواری دیکـەش لـە وارەکـانی سیاسـی و رۆشـنبیری و مێژوویـی و کۆمەڵایـەتی کۆمەڵگـەی کوردسـتانی تێـدا بەرجەسـتە کـراوە، بـەو هیوایەم و خوازیـارم بتـوانم وەڵامـی هـەموو ئـەو پرسیارانە بدەمـەوە کـە بـۆ تـا ئێستا خاوەنی دەوڵـەتی سـەربەخۆی خۆمـان نـین و هـەموو ئـەو شرۆڤانەش لەدیدگایـەکی نەتەوەیی کراوە.

ئـەم پەرتووکـەش کۆمـەڵێك توێژینـەوە و وتـاری بڵاوکـراوە و نـەکراوەی رۆژنامـە و گۆڤـار و ماڵپەرەکانـە، کەهەنـدێکیانم بڵاوکردۆتـەوە و هەنـدێکی دیکـە، لێـرە لـەم پەرتووکـە یەکـەم جـارە بـڵاوی دەکەمـەوە لەسـەر هـەموو بوارەکـانی تایبـەت بەکۆمەڵگەکـەمان و ئەوانـەی پەیوەنـدی بـە ژیـانی تاکـە کـەس و ئاینـدەی وڵات سەرجەم بوارەکانی دیکەی ژیان هەیە.

سەربەخۆیی کوردستان

ناسیۆنالیزم و دەوڵەتی کوردستان

کوردستان وڵاتی کوردانە، وڵاتی هەموو ئەو نەتەوانەیە بە درێژایی مێژوو لەگەڵ کورد ژیان لە تورکمان و مەسیحی و کلدۆ ئاشووری سریانی و ئەو نەتەوانەی خۆیان بە کوردستانی داناوە و شان بەشانی کورد بەرگرییان لە خاکی پیرۆزی کوردستان کردووە، بەدرێژایی مێژوو کوردستان بە هۆی گرنگی هەڵکەوتەی جیۆپۆلەتیك و رۆڵی لە یەکلاییکردنەوەی رووداوە مێژووییەکان، کێبڕکێی نێوان ئیمپراتۆرییەتەکانی ناوچەی خۆرهەڵاتی ناوەڕاست بووە، هەر ئەم هۆکارەش وایکردووە دەوڵەتان شەڕی لەسەر بکەن و بەردەوام هەوڵی داگیرکردنی بدەن، ئەوەیان هۆکارێك بووە بەردەوام ئیمارەت و میرنشین و دەوڵەتی کوردی پێ رووخاوە، لەپاڵ ئەمە هۆکاری ناوخۆش هەبووە، لەوانە ئێمە لەناوخۆمان دژایەتی یەکترمان کردووە، هیچ کاتێك لەسەر ئەوە رێکنەکەوتووین هەموومان بەیەکەوە بەیەك هێز و بەیەکگرتوویی رووبەرووی دوژمنان و داگیرکەران ببینەوە، بۆیە هەوڵەکانمان بۆ بەدەوڵەتبوون، یان خۆمان لە ناومان بردووە، یان بە پیلانی ئەقلیمی و نێودەوڵەتی لە نێوچووە.

دەرەفەتەکان بۆ پێکهێنانی دەوڵەتی کوردی زۆربوون، دژایەتی و هۆکارە خودی و ناوخۆییەکانیش زۆربوونە بۆ ئەوەی نەگەینە ئامانج، دوایین دەرفەت بۆ کوردستانییان لە **٢٠٠٣** بوو، لەوکاتەی رژێمی بەعس لە عێراق رووخا، ئەم دەوڵەتە داتاشراوە لە بەریەك هەڵوەشایەوە و هیچ دەزگایەکی بەڕێوەبردن و بەرگری نەما، ئەو کاتە دەبوو سەرکردایەتی کورد راستەوخۆ دەوڵەتی کوردی رابگەیاندبایە، سەرکردایەتی کورد لە بری ئەمە هەڵسا بە سەر لە نوێ دروستکردنەوەی ئەو دەوڵەتەی بەدرێژایی مێژوو جگە لە ئەنفالکردن و کیمیابارانکردن و خاپوورکردنی کوردستان هیچ سوودێکی بۆ کورد نەبووە .

نەتەوەیەکـی زیـاتر لە ٧٠ ملیـۆن کەسـی کە خـاوەنی زمـان و خـاك و مێـژوو جوگرافیا و دابونەریت و تایبەتمەندی خۆیەتی، دەبوا تـا ئێستا کیـان و دەوڵەتـی خـۆی هەبێـت، بـارودۆخی باشـووری کوردسـتان سـەرەڕای کەموکـوڕی و کێشـە ناوخۆییەکانمـان، لەسـەر ئاسـتی نێـودەوڵەتی بەرەو پێشـچووە و بـارودۆخی عێـراقیش بەهۆی ملیشیا و مەزهەبگەری دووچاری قـەیرانێکی قـوول بۆتـەوە چاککردنـەوەی ئەستەمە، لەبەر ئەوە پێویستە ئەم دەرفەتە لە دەست نەدەیـن و سـاڵی نـوێ بکەیـنە سـاڵی دامەزرانـدنی دەوڵەتــی کوردسـتان و بەدەوڵەتبـوونی باشـووری کوردسـتان سـەرەتای هەنگـاوی دروسـتبوونی دەوڵەتــی کوردسـتانی مەزنە لە رۆژهەڵاتــی ناڤیندا.

باشووری کورستان و هەنگاونان بەرەو بەدەوڵەتبوون

کـاتێ بە دیـقەتەوە لە دیرۆکـی تێکۆشـانی پـڕ سـەروەری و نەبەردی نەتەوەی کوردمان لە باشووری کوردستان دەڕوانین، دەبینین بەدرێژایی مێژوو بە تایبەتیش لە دوای جەنگی یەکەمی جیهانی و لەتکردنی کوردستان و لکاندنی باشووری وڵات بە دەوڵەتـی عێـراقەوە، دەگەیـنە ئەو دەرەنجـامە بەنـرخ و پڕبەهـایە کە میللەتەکەمـان هەمووکـات ئامـادە نەبـووە، ژێـر دەسـتەیی قبـووڵ کـات، سـەرەنجام لەلایەن نەتەوە سەردەستەکان زوڵم و ستەمی زۆری لێکراوە و لێنەگەڕاون هەناسەی ئازاد هەڵمژێ و خودی خۆی ئیدارەی خۆی بکات.

لە هەموو مافەکانی بێ بەشکراوە لەسەر خاکی خۆی بە چاوی بێگانە و میـوان سـەیر دەکرا، بەجۆرەها شێواز و رەفتـار فاشـییانە هەوڵـی لەناوبردن و رەتکـردنەوەی مـۆرکی نەتەوەیی و شێواندنی کەسایەتی و دیموگرافیا و ناسنامەکەی دراوە، تـا کـار گەیشتە رادەی زەمینـەی لەبار و شیاو بۆ ئەنجامـدانی راپەڕینێکی گەورەی جەمـاوەری لە بەهـاری سـاڵی ١٩٩١، راپەڕیـن کە پشـتی بە خەڵکـی کوردسـتان ئەسـتوور بـوو تەواوی دامودەزگـای رژێمیـان هەڵتەکانـد و باشـووری کوردسـتان لە پۆستاڵ ڕەش و چەتەکان پاککرایەوە و لەمـاوەی کەمـتر لە سـاڵێکیش سـەرکردایەتی کورد بەتایبەت بەرەی کوردستانی کە خاوەن وەرگرتنـی بڕیـاری گەورە و مەزن بـوو لەم سـاتە وەختـەدا بڕیـاردرا هەڵبژاردنـی سەرتاسـەری ببێـتە سـازکردن ئیـدارەیەکی شـەرعی بۆ کورسـتان دابمەزرێت و کاروبارەکـان رێـك بخـاتەوە و لە سـایەیدا ژیـانی هاووڵاتییـان فەراهەم و مەیسـەر بکـات ئەوە بـوو لە ١٩/ ١٩٩٢/٥ هەڵبژارنـی ئەنجـوومەنی نیشـتمانی کوردسـتان(پەرلەمان) بە ئەنجامـدرا و لە رێکـەوتی ٤/ ١٩٩٢/٧ حکومـەتی کوردسـتان راگەیەنرا، تـا ئێسـتا چەندین کـابینەی حکومـەت

متمانەی پەرلەمانیان وەرگرتووە ئەمەشیان شیاوترین سەلماندن بوو، بۆ هەموو جیهان گەر کورد بوار و دەرفەتی پێبدرێ و بۆی بڕەخسێ هیچی لە نەتەوەکانی تر کەمتر نییە و دەتوانی بە گیانێکی سەردەمانە ئاراستەی خۆی بکات، ئەوەی گەرەکە و مەبەستمانە راڤەی بکەین، سیستەمی سیاسی و بەڕێوەبردنە لە باشووری کوردستان کە لە شێوەی دەوڵەتێك دەچێت و بۆ سەلماندنی ئەم قسانەشمان گەر بێین شرۆڤەیەکی زانستانە و یاساییانە لە دەربارەی ئەم پرسە بکەین، سەرەتا دەبێ بە پێناسەی دەوڵەتەوە دەست پێبکەین، کە بریتییە لە هەرێمێك یان ناوچەیەکی دیاریکراو و سنووردار، کە تیایدا کۆمەڵێك تاك لەسەری نیشتەجێن بۆ رێکخستنەوەیان پێویستیان بە دەسەڵاتێك هەیە بە شێوەی فەرمانڕەوا و هەموو لایەکیش پێیەوە پابەند بێ، لە تەك ئەم پێناسەیە گەرەکە بڵێین دەوڵەت سێ پێکهاتەی، هاتنەکایەی هەیە ئەوانیش(گەل و خاك و دەسەڵاتی سیاسی)ن، گەلیش یەکێکە لە بنەما سەرەکییەکانی دەوڵەت و دەوڵەتیش بەبێ گەل پێك نایەت بۆ ئەمە دەبێ کۆمەڵێ تاك (زمان و کەلتوور و مێژوو، رۆشنبیری و بەرژەوەندی هاوبەشی کۆمەڵایەتی) بەیەکتریان گرێ بدات، هەرێمی کوردستانیش ئەم گەلەی تێدا نیشتەجێیە، کە زۆرێك نەتەوە و ئایین و مەزهەبی جیاواز کۆمەڵێك بەرژەوەندی کۆمەڵایەتی پێکرا کۆیکردوونەتەوە، پێکهاتەی دووەم کۆیکردنەتەوە لەدەوڵەت(خاك)ە، ئەوە بەشە سنووردارەیە دەوڵەت مومارەسەی سەروەری خۆی تیایدا دەکات، لەگەڵ گەلیش گرێدراوە و وابەستەی یەکترن، هەر کاتێك کۆمەڵە مرۆیەك پێکرا گوزەر بکەن، دەبێ ناوچەیەکیش هەبێت چالاکی و پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکانیان لەسەریدا ئەنجامبدەن پێچەوانەش هەر راستە، پێکهاتەی سێیەم دەسەڵاتی سیاسییە ئەو هەیئەتەیە دەتوانێ دەسەڵاتی خۆی بەسەر تاکەکان بسەپێنێ بۆ بەڕێوەبردنی و بەئەنجام گەیاندنی کاروبارەکان بەپێی ئەو پرەنسیپ و و یاسانەی لە دەستووردا هاتووە، ئەمڕۆش لەسایەی هەڵبژاردن و متمانەی

پەرلەمـان بەحکومـەتی کوردسـتان ئەم دەسـەڵاتە سیاسـییە بـەدیـدەکرێت، کەواتە، باشـووری وڵاتمـان هەمـوو پێکهاتەکـانی تێدایە، لایەنێکـی تـر لە دەوڵەت کۆمەڵێك تایبەتمەندین لەوانە سەروەری کە بریتییە لە سـەروەری نـاوخۆ و دەرەوە کە کۆمەڵێك تایبەتمەندی دەسەڵاتی سیاسییەوە دەیکاتە فەرمانڕەوا بەسـەر هەمـوو تاکەکـان و ئەم دەسـەڵاتە شـەرعی و گەلێرییە دەتـوانێ دەسـەڵات و هێز بەسـەر تاکەکـان بسـەپێنێ، ئەم سەروەرییە ناوخۆییەش بە شێوەیەکی زەق و واقیعیـانە لە ئـارادایە، ئەوە نەبێ تـا ئێسـتا باشـووری کوردسـتان لە ڕووی سیاسـەتی دەرەوەدا وەك وڵاتێـك دانـێ پێـدا نەنراوە، لە لایەن وڵاتانی بڕیـار بەدەست، بۆیە نەبۆتە خودان سـەروەری دەرەوەی کە سیمای سـەربەخۆیی هەمـوو وڵاتێك ئەم سەروەرییە بێتەکایەوە باشووری کوردستان بەدەوڵەت ناوزەد دەکرێت و ئاڵاکەی لەتەك وڵاتـانی نەتەوە یەکگرتووەکان هەڵدەکرێ و بەرەسـمیش لەسـەر ئاسـتی نێودەوڵەتی مـامەڵە و پەیوەنـدی لەگەڵدا دەکرێت، تـا ئێـرە گەرەکە بڵـێن دوو تیـۆر بـۆ سـەروەری هەیە، یەکێکیـان تیـۆری فەڕەنسـی و ئەویتریان ئەڵمانی، لە دیدگای تیۆری یەکەم لەسـەر بنەمـای رووکـاری دەرەوە بۆ سـەروەری دەبێـتە وڵاتێکـی سـەربەخۆ لە گۆشـەنیگای ئەم تیـۆرە باشـوور کەم و کـوڕی لە سـەروەی دەرەوە هەیە و سـەرەڕای ئەو پەیوەنـدییانەی لەسـەر ئاسـتی حکومەتی کوردستان و هەندێ لایەنی سیاسی دەگرێ، کە هەنگاوی باشـن، بەڵام تا ئێستا نەبۆتە رەسمی لە لایەن وڵاتانەوە سەبارەت بە تیۆری دووەم کە دەڵێ پەنـد لە پێکهێنـانی دەوڵەت بـوونی حکومـەت کە خـاوەن دەسـەڵاتی فەرمـان بەسـەر تاکەکـانی خـۆی دەردەکـا و ئەوانـش جێبەجێـی دەکەن، لێـرەدا سـەروەری دەرەوە ئەو گـرنگییەی نیـیە، وەك لە تیـۆری یەکەم بـووەتە مەرج، کەواتـا بەپێـی تیـۆری ئەڵمـانی لەم سـاتە وەختـەدا لەباشـوور حکومـەتی خـودان سـەروەری نـاوخۆ بەپێـی کۆمەڵێك یاسـا و بڕیـار دەکـرا و لەلایەن ئەنجـومەنی نیشـتمانییەوە کاروبارەکـان رێـك دەخا، لێرەدا بەپێی گۆشـەنیگای ئەم تیـۆری بۆمـان روونـدەبێتەوە قەوارەی سیاسـی

باشوور لە ڕووی بەڕێوەبردن گەیشتۆتە رادەی دەوڵەتێك لە پاڵ ئەمانە کۆمەڵێك بۆچوون خۆ قوتدەکەنەوە لەوانە:

یەکەم: نەتەوەی کوردمـان لە رۆژهەڵاتـی ناڤینـدا قـولایییەکی مێژوویـی رەگ و ریشـە داکوتراوی هەیە و بەدێرینتـرین گەلێـك هەژمـار دەکرێت، کە خـودان زمـان و خـاك و مێـژوو کەلتـوور فەرهەنـگ و دابـونەریتی تایبـەت بەخۆیـەتی، ئەمەش ناشاردرێتەوە چەند جار کـورد بـووەتە خاوەنی دەوڵەتـی خۆی یەکێکیـان بە نموونە بهێنیـنەوە دەوڵەتـی میـدیا (٨٥٣ــ٥٥٠ پـێش زایـین) کە سـنووری رۆژهەڵاتـی ئەرمنستان و کوردستانیش بەشێك بووە لە دەوڵەتی میـدیا و لە خوارووی خوزستان و پـارس لە رۆژهەڵاتەوە ئەوغاسـتان لەبـاکوورەوە تورکسـتان و دەریـای قەزویـن و زنجیـرە چیاکـانی ئـارارات، واتـا سـنووری زۆر فراوانبـووە و چەنـدین پادشـای هۆشـمەند و ژیـر توانیـان بـۆ مـاوەی زیـاتر لە سـەدە و نیوێـك فەرمـانڕەوایی ئەم ناوچانە بکەن.

دووەم: لە دوای شۆڕشـی فەڕەنسـا دەرگـای پێکهێنـانی دەوڵەت لەسـەر بنەمـای هزری نەتەوەیی کرایەوە، چەندین نەتەوە دەوڵەتیـان بۆ خۆ پێکەوەنـاو سـەربەخۆبوون، لەهەمـــان کـــات نەتەوە گەلێکـــی زۆر هەن کە ژمـــارەی دانیشـــتووان و ڕووبەری خاکەکەیـان لە کـورد کەمتـرە بـۆ نمـونە: دەوڵەتـی نـاورو(Nauru) ی ژمـارە ١٩١ لە نەتەوەیەکگرتووەکان و ژمارەی دانیشتووانی تەنیا یـانزدە هەزار کەسـە و دەکەوێتە ئۆقیانووسـی هـێمن و (تونکـای) دەوڵەتـی ژمـارە ١٨٨ کە ژمـارەی دانیشـتووانی ١٠٠ هەزار کەسـەو سیشـل لە ئەفریقـا ژمـارەی دانیشـتووانی ٧٢ هەزار کەسـە، ئەندورە ژمارەی تەنیا ٦٥ هەزار کەسە، سـان مـارینۆ ژمـارەکەی ٢٤ هەزار کەسە، چەنـدین وڵاتـی تـر کە ژمـارەی دانیشـتووانیان زۆر کەمە و رووبەری خاکەکەیـان بچـووکە بـە جیـاوازی لەگەڵ کـورد، کە ژمـارەی زیـاتر لـە (٧٠) ملیـۆن کەسـە و رووبەری خـاکەکەی زیـاتر لە ٥٠٠ هەزار کیلـۆمەتر چـوار گۆشـەیە، زۆربەی ئەو

وڵاتـانەی ناومـان هێنـان لە سـەدەی بیسـتەم سـەربەخۆییان وەرگـرت، وا ئـێمەش ماڵئاواییمـان لەم سـەدەیەش کـرد و سەربەخۆییشـمان لە سـایەی سیسـتەمی نـوێی جیهان بەدەست نەهێنا، بۆیە گەرەکە سەدەی بیست و یەك بکەینە خاڵی دەستپێك و وەرچەرخان و کار بۆ پێکەوەنانی دەوڵەتێکی سەربەخۆی کوردستان بکەین.

سێیەم: بیری سەربەخۆخوازی لەچوارچێوەی بیر و هزری نەتەوەیی بکەینە خاڵی بنچینەیی و لە یادی نەکەین، لە پاڵ ئامانجە هەنوکەییەکانمان لە فیدراڵییەوە کار بـۆ گەشـەپێدانی بیـرۆکەی دەوڵەتـی کـوردی بکەیـن، لە گوتـاری سیاسـی و کوردیش هەنگاوێکی گرنگ و ئاشکرا بێت و مرۆکانمان لەم دیدگایە پەروەردە و گۆش بکەین، کە ئەمەش وەك ئەرکێکی بەپەلە و ستراتیژی بخرێتە نێو بەرنامەی گوتارەکە.

چوارەم: هەندێ ئەرکی بەپەلە هەیە، دەبێ جێبەجێ بکرێ، لە وەلاوەنانی کێشە ناوخۆییەکـان و بنبڕکردنیـان لەڕەگ و ڕیشـە و نەهێشـتنی نـاکۆکی لەسـەر بیـر و بـاوەڕ ئایدیۆلۆژیا و ئـایین و مەزهەبەکـان، کۆکیش بین لەسـەر ئەوەی هەر هەمـوو ئایـدیۆلۆژییاکان بخەیـنە خـزمەت بەرژەوەنـدی بـاڵای کوردسـتان و ئاسایشـی نەتەوەییمـان، تـا بەم جـۆرە بتـوانین ئەزمـوونی دیمـوکراتی باشـووری کوردسـتان سـەقامگیر بکەیـن و بپـارێزین و دیپلۆماسیەتی کـورد لە گوتـارە سیاسییەکەی بە ئاڕاستەیەکی راست و دروست بەریـن، رای گشـتی بـۆ خـۆ زیـاتر کـێش بکەیـن و هەوڵ بـدەین ئەو پەیوەنـدییانەی ئێسـتا لەگەڵ وڵاتـانی جیهـانی دەکـرێ لەسـەر ئاستی حکومـەتی کوردسـتان شـێوەی رەسـمی وەربگـرێ و داننـانی زیـاتری پـێ بدرێت لە لایەن دەوڵاتانەوە.

پێنجەم: هەموو لایەکمان گەرەکە درك بەگرنگی ئەزموونەکەمان بکەیـن و بەرزی رابگرین و لێنەگەڕێین خیانەتکارانی ئەزمـوونی باشـووری وڵاتمان لە ژێر بنـاغەی هەڵکـۆڵن ئەو قەنـاعەتەش لای رۆڵەکانمـان دروسـت بکـەین، کـورد هیچـی لە

نەتەوەکانی دیکە کەمتر نییە و تەنیا ئەوە ماوە ناسنامەی کورد زیاتر بچەسپێنین، کە ئێستا هەوڵدانی بۆ دەکرێ و کارێکی ئەوتۆ بکەین هەموو جیهان بە تایبەت زلهێزەکان و ناوەند بڕیار بەدەستەکان لە جیهان زیاتر دان بە ئەزموونەکە بنێین، سەدەی نوێش بۆ خۆمان بکەینە خاڵی وەرچەرخان لە دیرۆکی نەتەوەییمان لەپێناو کوردستانێکی سەربەخۆ و ئازاد و یەکگرتوو دیموکراتدا.

* سوود لەم سەرچاوانە وەرگیراوە

١- مێژووی کورد و کوردستان - مەردۆخ (چاپخانەی سەرکەوتن،١٩٥٨).

٢- مبادیء القانوون الدستوری و تطور النظام السیاسي... (د. حمید الساعدی)، ١٩٩٠،ل ٢٩/ ٣٥.

٣- اطلس العالم، مکتبة لبنان، بیروت ١٩٩٦، ل٩٦.

*** ئەم وتارە لە رۆژنامەی میدیا ژمارە (٦٦)ی رۆژی دووشەممە لە ١٥/٥/ ٢٠٠٠ بڵاوکراوەتەوە.**

هەڵوەستەیەک لە ئاست ئاسایشی نەتەوەییمان

مــرۆڤ وەك بوونەوەرێــك لەگەڵ رەوتـــی قۆنـــاغە جیاجیاکـــانی کـــۆمەڵگەی مرۆڤـایەتی، هەر لەوکـاتەی کەوتـۆتە جـووڵە و خرۆش هەسـتی بەبـوون و ژیـان و ئەدگارەکـانی سروشـت و دەورووبەری کـردووە، بەردەوامـی دێـوەزمەی سروشـت و مەترسییەکان هەڕەشـەیان لەبـوونی کـردووە، ئەویـش تاسـەر ئێسـقان بەرەڤـانی لەخـۆ کـردووە و هەوڵـی داوە مەترسییە سروستی و ناسروشتیەکان لە خۆ دوور بخاتەوە و لێشنەگەڕاوە زەرەرو زیان لە بوونی بدات.

پێبەپـیێ چەمکـی خۆپاراسـتن و گەشـەی مرۆڤـایەتی پەرەی سـەند و گەیشـتە دەســـتەواژەی ئاسایشـــی نەتەوەیـــی، لە دوای ئەوەی زۆربەی وڵاتـــان بەپێـــی فەلسەفەی بیری نەتەوەیی دەوڵەتی سەربەخۆیان پێکەوەنا و هەوڵیاندا پارێزگاری لەکیـان و سـەروەریان بـکەن لەو روانـگەوە پەیوەسـت بـوون بە نەتەوە لە ژێـر نـاوی لەپێنـاو پاراسـتنی ئاسایشـی نەتەوەیـی، سـتراتیژییەتی وڵاتەکانیـان دارشـت بـۆ کەمکـردنەوە و نەهێشـتنی شـوێنەواری گـرێ و گرفتەکـانی نـاوخۆ و مەترسـی هێرشـــەکانی دەرەوە بـــۆ ئەم مەبەســـتە هەریەك و بەپێـــی بەرنـــامەیەکی رەنگرێـــژ گەشـەیان بە چەمکـی ئاسایشـی نەتەوەیـی دا بە تـایبەت لە دوای کۆتـایی هـاتنی دووەمـین جەنگـی جیهـانی ئەم گـۆڕان و پەرەپێـدانە کەوتە خـانەی هەسـتەوە، لەم سـۆنگەوە وڵاتـانی بڕیـار بەدەست و ناوەنـدەکانی دەسـت رۆیشـتوو بەسـەر هاوکێشـە سیاسـییەکانی جیهـان، گرنگـی زۆریـان بەم بـوارەدا، هەروا ئەوەی رێـگە خۆشـکەر بوو، بۆ سەرهەڵدانی ئەم بۆچوون و تێڕوانینانە ئەو گۆڕانکارییە فراوانە و قـوڵە بـوو کە بەسەر چەمکی ستراتیژیەتدا هـات لەتەك ئەمە هەستکردن بـوو، بەو راستییەی کە کێشـــەی ئاسایشـــی وڵاتـــان جیـــاوازییەکی بنەڕەتـــی هەیە، بە بەراورد لەگەڵ ئاسایشـی وڵاتـانی دیکـە، بەو مانـایەی وڵاتـانی زلهێـز و دەسـت رۆیشـتوو دەتـوانن

هەڕەشە لە وڵاتانی بچووك و جیهانی سێیەم بکەن، لێرەدا دەتوانین بێژین لە داوی شۆڕشی پیشەسازی لە ئەورووپا و دۆزینەوەی چەکی ئەتۆمی پێشکەوتنی تەکنۆلۆژیا لە ڕووی ئەندازەی چەکی نوێ و کاریگەر، گۆڕانی مەزن بەسەر چەمکی خۆپاراستننا هات، تا ئێستاش وڵاتان لەکێبڕکێن کامیان دەتوانێ ببێتە خودان زەبەلاحترین چەکی ئەتۆمی و بایۆلۆژی تەکنەلۆژیای پێشکەوتوو، هێندە دەتوانێ ئاسایشی نەتەوەیی خۆی دابین بکات و ببێتە ناوەندێکی هەڕەشەش بۆ سەر وڵاتان، هەڵبەتە ئەم پێشکەوتنانەش نەك تەنیا لایەنە ڕواڵەتییەکەی ئاسایشی نەتەوەیی گۆڕی، بەڵکو ناوەڕۆکەکەشی لە قاڵبدا کە پێشتر تەنیا فاکتەری سەربازی پێکهێنەری بنچینەیی ئاسایشی نەتەوەیی بوو، کۆمەڵێك بنچینەی تر لە تەك توانای سەربازی خۆیان خزاندە نێو پێکهاتەکانی ئاسایشی نەتەوەیی لە ئابووری و نیشتمانی و رامیاری و کۆمەڵایەتی و جوگرافی و ئایدیۆلۆژی، دیپلۆماسی، بۆیە گەرەکە پێناسەیەك بۆ ئەم چەمکە گرنگە بکەین، کە بریتییە لە بەرەڤانیکردن لە دەوڵەت یا قەوارە سیاسییەکەی لە هەر هەڕەشە و مەترسییەکی ناوەوە و دەرەوە یان دەرەوە لە ئێستا و لە ئایندە، بەو مانایەی کارکردنە لە پێناو کەمکردنە و نەهێشتنی زیان لە دیاردەی سامانێکی سروشتی و ناسروشتی بەهۆی بووژانەوەی وارەکانی ئابووری و نیشتمانی و توانای سەربازی و رامیاری و کۆمەڵایەتی و چالاکییەکان بۆ پاراستنی چەندین بنچینەی نەتەوەیی لە یەکێتی خاك و سەربەخۆیی سیاسی و بەها نیشتمانی و کەلتوورییەکان، چ ئەوانەی پەیوەندییان بە ئاسایشی ناوەوە یا ئەوانەی پەیوەندییان بە ئاسایشی دەرەوە هەیە، باری یەکەمیان گرێ و نائارامییەکان بەهۆی نەبوونی دیموکراتییەت و پێشێلکردنی مافی مرۆڤ و بوونی ناکۆکی لە نێوان هێز و لایەنەکان بە هۆی جیاوازی بیرو باوەڕی، نەژادی، ئایینی، مەزهەبی، هەڕەشە لە بوونی دەوڵەت بەهۆی لێکهەڵوەشانەوەی شیرازەی واری سیاسی و کۆمەڵایەتی دەکەن، باری

دووەمیان بەهۆی نەبوونی سیاسەتێکی میانڕۆ و دیپلۆماسی لەگەڵ وڵاتانی دراوسی و زلهێزەکان، بەهۆی ئەم وڵاتانە چاو دەبڕنە سامان و سەروەتی وڵاتەکە و هەوڵی داگیرکردن و پەکخستنی سەروەری و سەربەخۆیی دەدەن لە پێناو بەدیهێنانی مەرام و بەرژەوەندییەکانیان، لەم گۆشە نیگایەوە دەگەینە ئەو دەرەنجامە کە پاراستنی قەوارەی سیاسی و سەروەری و پارێزگاریکردن لە سیستمی سیاسی و بەها کۆمەڵایەتییەکان و کارکردن لە وەدیهێنانی ئارمانجی نەتەوەیی و نیشتمانیەکان و دابینکردنی مافی ئازادی و دادپەروەری لە نێوان هاووڵاتییان دەبێتە بنچینەی سەرەکی بۆ وەدستهێنانی ئاسایش لە ناوخۆ بە گرنگترین پێکهاتەی هێڵی ئاسایش دادەنرێت لەتەك هێڵی ئاسایش دەرەکی، ئاسایشی ناوخۆیش بەهۆی دابینکردنی مافەکانی مرۆڤ و ئازادی تاك و یەکسانی هاووڵاتییان بەرامبەر یاسا و هەڵی کار و گوزەرانێکی شیاو و شایستە و پەرەپێدانی چالاکییەکانی تاك لەسەر ئاستە جیاجیاکان بۆ نزیك بوونەوەی لە دەسەڵاتی سیاسی و بەشداری کردن لەدارشتنی سیاسی وڵات بەشێوازییەکی دیموکراسیانە دێتەکایەوە و ئاسایشە دەرەکییەکەش پەیوەندداره بە هەر دوو ئاستی ناوچەیی و نێودەوڵەتی لە رێگەی خۆشکردنی پەیوەندییە دەرەکییەکان لەگەڵ دەوڵەتانی جیهان و ناوەندە نێودەوڵەتییەکان، وڵاتانی دەست رۆیشتوو بەهۆی توند و تۆڵی دەوڵەتە لە وەرگرتنی بڕیار و هەڵوێست دەربارەی ئەو پەیوەندییانە، بۆیە دەبێ پەرە بە وارەکانی ئابووری و سەربازی و کۆمەڵایەتی و کەلتووری و زانستی و دیپلۆماسی بدرێت و کە هۆکاری گەلێرین لە ئاسایشی نەتەوەیی لە هەمان کاتدا مێژووی پێکەوەنانی دەوڵەت و هەڵکەوتە جوگرافیەکەی لە نەخشەی جیهان و داهات و ژمارەی دانیشتووان تا ئەو پەڕی کاریگەرن بەسەر ئاسایشی نەتەوەیی، پاشان گەر بێین کاریگەری ئابووری نیشتمانی شرۆڤە بکەین دەبینین فاکتەری ئابووری رۆڵێکی سەرەکە دەگێڕێ لە بووژانەوەی هەموو بوارەکان بەم پێیە هەر

چەندە ئابووری بەهێز بێت توانستەکان لەوەگەڕ خستنی کارگە و پڕۆژەی گەورە و بازرگانی هەمەجۆر لە ناوەوە و دەرەوە دەبێتە هۆی بژێوی پێداویستییەکانی دەوڵەت مەیسەر دەبن، لە تەك ئەمە بوونی دوژمنان دوور دەخاتەوە، هەر کاتێ دەوڵەت لەم رووەوە سست و بێ هێز بێ هەڕەشەی زۆری لێدەکرێ بە بەردەوامی بەهۆی دستوەردان و هێرشکردن دووچاری گرفت و داگیرکردن دەبێتەوە، بەم پێیە بواری ئاسایشی نەتەوەیی لە لایەن سەرکرایەتی سیاسی دەوڵەت دەبێ گرنگی زۆری پێبدرێت و کارکردنیان لە ڕیزی پێشەوە دابنێن تا بتوانن پارێزگاری لەکیان و سەروەری و سیستەمی ژیانی وڵاتەکەمان بکەین، هەڵبەتە ئێمەی کوردیش پێویستە تێڕامانێکی ورد بکەین بۆ ئەم چەمکە، چونکە کیانێکی سەربەخۆ لە شێوەی دەوڵەتمان نییە نەمان توانیوە بناخەیەك بۆ ئاسایشی نەتەوەییمان بنیات بنێین لە هەمان کاتدا هەندێ هەنگاوی پێش وەختە و بەپەڵە هەن دەشێ کاریان بۆ بکرێ، تا ئێمەش لەم بوارە کەمتەرخەم نەبین و ئاسایشی نەتەوەییمان رووە و ئاقارێکی گەشاوە بەرین لە وەگەڕخستنەوەی توانا ئابوورییەکان، ئەوانەی لەبەردەستماندانە و ئەمڕۆکەش کابینەی نوێی حکومەتی کوردستان تەکانێکی بەم بوارە داوە، دەرفەتی بۆ دەوڵەمەند و بازرگانەکان فەراهەم کردووە بۆ بەشداری کردنیان لە هێنانی کایەی پڕۆژە و کارگەی گەورە کە ببینە هۆکارێك لە بەرە و پێشبردنی ئابووری کوردستان، هەروەها زامنکرنی مافی ئازادی تاك و کارکردن لە پێناو چەسپاندنی یاسا و هەوڵەکانی حکومەت بۆ پەیوەندی بەستن بەوڵاتانی بڕیار بەدەست و زلهێز بۆ دابینکردنی پشتگیری و بزاڤی بازرگانی دەرەکی هەنگاوی چاکن و پێویستە تاکەکان زیاتر رۆڵ لەم بوارەدا بنوێنن کە کاریگەری رۆڵی سەرەکیان هەیە، بەکۆڵەگەی هێنانەدی ئاسایشی نەتەوەیی دادەنرێت، هەروەها مەسەلەی بنەبڕکردنی شەڕی نێوخۆیی چارەسەرێکی بنەرەتی هەرە کاریگەرە لەسەر پاراستنی ئاسایشی نەتەوەییمان بەو مانایەی هەموو لایەنەکمان بە

جیاوازی بیرورِا لەسەر مەسەلە پەیوەندارەکان و بەرژەوەندی باڵای نەتەوەییمان کۆکبین و هەوڵی بووژانەوەی وارەکانی رۆشنبیری و کەلتووری و زانستی زێتر بدەین و هەوڵی پێکهێنانی هێزێکی سەربازی یەکگرتووش بدەین، تاوەك بتوانین لە هەر هەرِەشە و گورەشەیەك بەرەڤانی لەخۆ بکەین، لەتەك ئەمانە گرنگیدان بە بەرزکردنەوەی ئاستی هۆشیاری رۆڵەکانمان بە بیر و هزری نەتەوەیی پەیوەستکردنیان بە خاك و نیشتمان گەرەکە بووژانەوەی واری زانست و هەوڵبدرێت ئەو پسپۆرِ و دکتۆرانەی لەسەر ئاستە جیاجیاکانی زانست کە روویان لە هەندەران کردووە، تا ئێستا خزمەتی بێگانە دەکەن بگەرِێنەوە وڵاتی دایك و خزمەتی کۆمەڵگە و وڵاتی خۆیان بکەن و واری زانست لەگەڵ مامۆستا و پسپۆرِ و رۆڵە و تاکەکانی کارا گەشە پێبدەن و زانکۆش بکرێتە ناوەندێکی گرنگ و بەشدار لە بریاری سیاسی وڵات و کارکردن بۆ بەکوردیکردنی تەواوی سیستەمی خوێندن لە زانکۆ و پەیمانگەکان و خوێندنگەکان پەروەردەکردنی رۆڵەکانمان بە بیر و هەستی کوردانە و لە هەمووانیش گرنگتر دانانی بەردی بناخەی دامەزراندنی ناوەندێکی ستراتیژی بۆ تۆژینەوە دەربارەی ئاسایشی نەتەوەیی و دارِشتنی بەرنامەیەکی چرِوپرِ و بۆ ئەم بوارە، بەم هەنگاوە پێشوەخت و سەرەتاییانەش دەگەینە ئەو دەرەنجامێکی گرنگە، ئەویش تاوەکو بتوانین لە رِووی ئاسایشی نەتەوەیی خۆ بەهێز بکەین، ئەوەندە دەتوانین بەرەڤانی لە ئەزموونی باشووری کوردستان بکەین کە خۆی لە هەر دوو دەستکەوتە نەتەوەییەکەی ئەنجوومەنی نیشتمانی کوردستان و حکومەتەکەی دەبینێتەوە بەرەو ئامانجە باڵاکانی بەرین کە خۆی لە کوردستانێکی سەربەخۆ و ئازاد دەبینێتەوە.

***ئەم وتارە لە رۆژنامەی میدیا ژمارە (٧٣) لە رۆژی ٢٠٠٠/٩/١ بڵاوکراوەتەوە.**

سەربەخۆیی قوتووکراو

مەبەست لە قوتووکراو کەرستەی خواردنی ناو قوتووی سوپەر مارکێتەکانە، کە ئێستا کوردستانیان تەنیوەتەوە، جگە لە خۆراکی هەمەجۆر، ئێستا میوەی قوتووبەندیش هەیە، هەرچیت دەوێت لە دەرەوە بە مەوادی ئێکسپایەر قوتوو دەکرێت و بەسەر ئەم میللەتە قوڕبەسەرە ساغی دەکەنەوە! لەبەر بوونی زۆرێك لە مەوادی پاراستن لە نێو ئەو کەرستە قوتووبەندانە نەخۆشی ئێجگار زۆر بووە، بەشێك لەو نەخۆشییانەی ئێستا تووشی دەبین پێشتر نەمانبیستووە و لە هەمووی ترسناکتر بەرزبوونەوەی رێژەی شێرپەنجە و جەڵتەی دڵ و مێشك و بەرزبوونەوەی فشاری خوێن و شەکرەیە لە وڵاتەکەمان، ئاویشمان هەر نایلۆنبەندە، زۆری نەماوە هەوا و ئۆکسجینیش لە قوتووی نایلۆن بکرێت و ئەویشمان لە دەرەوە بۆ هاوردە بکەن.

نەبوونی پلان بۆ پرۆژەکان و هەڵلووشینی سامانی ئەو وڵاتە لە لایەن گەندەڵکارانەوە، هۆکاری سەرەکی ئەم کارەساتەیە، وڵاتمان کشتوکاڵییە، کە چی بەهۆی گرنگینەدانی حکومەت بە کەرتی کشتوکاڵ، هەموو گوندنشینەکان روویان لە شارەکان کردووە.

کوردستان لە رووی نەوت و سامان و خاکەوە دەوڵەمەندە، دەتوانین ببینە وڵاتێکی پیشەسازی و لە هەمان کاتدا کشتوکاڵیش، بەڵام کێ بیکات، مردوو یان زیندوو؟!

زیندووەکان لەبەر گیرفانی خۆیان هیچیان لە بیر نییە، لە شاری هەولێر دوو کارگەی ئەلبان و مەعمەل نەسیج هەبوون، لە جیاتی کردنەوەی کارگەی دیکە، هەستان هەردوو کارگەیان فرۆشت، ئێستا ئەم دوو کارگەیەش نە شیر و نە قوماش بەرهەم ناهێنن.

لەبەر ئەوە بۆ دەسەڵات پێشنیار دەکەم لەبەر ئەوەی سەربەخۆیی قورسە و ناتوانین لەبەر سیاسەتوانە حەکیمدارەکانمان بەدەستی بهێنین، با سەربەخۆیش بە موعەللەبکراوی لە یەکێك لە دەوڵەتان بۆمان هاوردە بکەن، تا بزانین تامی دەوڵەتی سەربەخۆی قوتووکراو چۆنە!، ئایا پێمان هەرس دەکرێت یان نا؟!.

***ئەم وتارە لە ڕۆژنامەی میدیا ژمارە (٥٠٦) لە ڕۆژی ٢٠١١/١١/١ بڵاوکراوەتەوە.**

راگەیاندنی دەوڵەتی کوردی لە نێوان خواستی جەماوەر و سەرکردایەتی سیاسیدا

پرسی پێکهێنان و راگەیاندنی دەوڵەتی سەربەخۆی کوردستان بەر لە هەر شتێك ئیرادەی گەرەکە، خوێندنەوەی سەرکردایەتی سیاسی لەم مەسەلەیە ئاسمان و رێسمان لەگەڵ خواستی جەماوەر جیاوازی هەیە، لە ریفراندۆمی باشووری کوردستان زۆرینەی گەلی کوردستان لەگەڵ سەربەخۆییدا بوون، سیاسەتوانانی کوردیش هەندێکیان ئەو مەسەلەیە بە خەونی حوشتر و هەندێکی دیکەیان بەپێی بەرژەوەندییەکان هەرجارەی لێدوانێك دەدەن، جارێك دەڵێن کورد مافی خۆیەتی سەربەخۆیی رابگەیەنێ و کاتێ دەچنە سەردانی وڵاتان پاشگەز دەبنەوە و دەڵێن: هێشتا کاتی نەهاتووە!.

کورد بە درێژای مێژوو گەلێك هەلی بۆ رەخسا تا دەوڵەتی کوردی رابگەیەنێ، بەڵام هەر جارەی بە بیانوویەك کە هەمووی لە بەرژەوەندی نەتەوەکانی سەردەستی تورك و عەرەب و فارس بووە، دەرفەتەکانی لە دەستدا، لە ٢٠ی ئابی ١٩٢٠ پەیماننامەی سیڤەر هەلێکی زێڕینی بۆ کورد رەخساند و لە ماددەکانی ٦٢ و ٦٣ و ٦٤ رێگەی مافی چارەی خۆنووسین بۆ کورد تیایدا دیاریکرا، تاوەکو لە ماوەی ساڵێکی خۆبەڕێوەبردن دەوڵەتی کوردی دابمەزرێت، بەڵام سیاسەتوانانی تورك و ئەو دەوڵەتانەی بەرژەوەندییان لەگەڵ ئەوە نەبوو کە کوردان سەربەخۆیی بەدەست بهێنن، لە سەردەستی ئەوان و بەپیلانێك پەیماننامەی لۆزان لە ٢٣ی تەمموزی ساڵی ١٩٢٣ لە جیاتی سیڤەر جێبەجێکرا و خواستی کورد جارێکی دیکە بۆ سەربەخۆیی دواخرا.

لە دەستپێکی دروستبوونی دەوڵەتی عێراق و لکاندنی باشووری کوردستان واتە ویلایەتی موسڵ بەم دەوڵەتۆکەوە، ژیان بە ئاسایی گوزەری نەکردووە و دەوڵەتی

عێراق کە هەموو مێژوویەکەی خوێناوی و کوودەتایە ژیان تێیدا نەك هەر ئەستەم، بەڵکو نەویستراو بووە.

کورد لە هەموو رووێکەوە لە زمان و کەلتوور و مێژو و جوگرافیا و فەرهەنگ هەموو تایبەتمەندییە نەتەوەییەکانی تر لە گەلانی عێراق جیاوازە و هەرگیز لە نێو بۆتەی کەلتووری عێراق و نیشتمانی عەرەبی نەتواوەتەوە، هەموو کات کاری بۆ دیاریکردنی مافی چارەی خۆنووسین کردووە.

جارِدانی سەربەخۆیی کوردستان ئیرادەی گەرەکە و هەلومەرجی ناوخۆیی و نێودەوڵەتیش دەبێ زەمینەسازی بۆ بکرێت و سوود لە دەرفەتەکان وەربگرین، نزیکترین دەرفەت لە کاتی رووخانی رژێمی بەعس بوو، لە ساڵی ۲۰۰۳، بەڵام سەرکردایەتی سیاسی لە باشووری کوردستان جارێکی دیکە گەلی کوردستانی دووچاری مەینەتی کردەوە و پێکەوە ژیانی لەگەڵ عێراق هەڵبژاردەوە، کەچی هەر بەپێی دەستووری هەمیشەی عێراق لە کاتێکدا دەوڵەتی فیدراڵی پابەندی بنەماکانی نێو دەستوور نەبێت، ئەوا گەلی کوردستان دەتوانێ مافی چارەی خۆنووسینی دەستەبەر بکات، لە هەمانکاتدا بەپێی بەندەکانی جارنامەی گەردوونی مافی مرۆڤ و بەندەکانی بەڵگەنامەی نەتەوەیەکگرتووەکانیش هەموو نەتەوەیەك مافی دیاریکردنی چارەنووسی خۆی هەیە.

لەبەرئەوە پێویستە ئیرادەی ئەم جارِدانەمان هەبێت و زەمینە لەبارە، باشووری کوردستان لە هەموو رووێکەوە پێگەیشتووە و ئێمەش نەتەوەیەکی زیاتر لە ۷۰ ملیۆنین، وەکو هەموو نەتەوەکانی دیکەی سەر ئەم زەمینە، مافی دەوڵەتی سەربەخۆی خۆمان هەیە، دەبا هەمووومان کاری بۆ بکەین و پەیمانی سیڤەر زیندوو بکەینەوە.

*** ئەم وتارە لە رۆژنامە میدیا ژمارە (٤٨٧) لە رۆژی ٢٠١١/٦/١٤ بڵاوکراوەتەوە.**

مافی چارەی خۆنووسین مافێکی رەوای گەلی کوردستانە

پرسـی دیـاریکردنی مـافی چـارەنووس لە دوای ئەوەی سـەرۆکی کوردسـتان ورووژانـدی و بەمـافێکی رەوای خەڵکـی کوردسـتانی ناسـاند، هەنـدێ کەنـاڵ و کەسـایەتی و سیاسـەتوانی شـۆڤێنی عەرەبـی لە ناوەنـدی راگەیانـدنی جیهـانی شرۆڤەی هەڵەیان بۆ کرد، بەوە ناوزەدیان کرد، بەرزکردنەوەی ئەو دروشمە مانای سەربەخۆیی و جیابوونەوەی باشووری کوردستانە لە عێراقی عەرەبی، لەم بۆچوونە هەڵانەیان مەبەستیان بوو وێنایەکی خراپ بۆ کورد بکەن و ناوەندی عەرەبی لێ وشیار بکەنەوە بە مەبەستی تەگەرە خستنە پێش گەشەکردنی باشووری کوردستان، بەهۆی ئەوەی چاویان بەم پێشکەوتنانەی خەڵکی کوردستان هەڵنایەت کە لە سەر ئاسـتی ئەقلیمـی و نێـودەوڵەتی کـورد لە باشـووری کوردسـتان بەحکومـەت و پەرلەمانەوە حیساب بۆکراوە.

تێگەیشتن بۆ مافی چارەی خۆنووسین

بەپێی پێوەرە نێودەوڵەتییەکان و جارنامە و بڕیارنامەکان، مافی چارەی خۆنووسین مـافی رەوای هەمـوو گەلێکە، هیچ لایەن و کەسێکی باوەڕدار بەدیموکراتییەت و بنەماکانی نێو جاڕنامەی مافی مرۆڤ و ئازادییەکان نکوڵی لەو مافە بۆ هیچ لایەن و کەسێك ناکەن، بە درێژایی مێژوو شۆڕش و گۆڕانکارییە نێودەوڵەتییەکان و لەبەر یەکهەڵوەشـانەوەی ئیمپراتـۆرییەت و دەوڵەتە فـرە نەتەوە و ئایینەکـان، دوای کێشـمە و بەردەی پـێکەوە نەژیـان و تایبەتمەنـدی هەر نەتەوە و گەلێـك و سروشـتی کۆمەلایەتی و مێژوو زمـان و کەلتـوور و تەنانەت سروشـتی خاکەکەی کە بەپێی مێـژووەکەی لەسـەری ژیـاوە هەمـوو ئەو مـافە بەرەوا دەزانـن، مـافی چـارەی خۆنووسـین تەنیـا لەسـەربەخۆیی خـۆی نـابینێتەوە بەڵکـو تێگەیشـتن بـۆ چەمـکە

سیاسی و دەستوورییە مافی بڕیاردان و چارەنووسە بەهەموو شێوازەکانیەوە لە فیدراڵی و کۆنفیدراڵی و سەربەخۆیی، گەل بڕیار دەدات و دەسەڵات لە هەموو رووێکەوە زەمینەسازی دەکات بۆ بڕیاردان لە چارەنووسی سیاسی بۆ دیاریکردنی شێوازی خۆ بەڕێوەبردن کە لەگەڵ خەبات و مێژو و تایبەتمەندییە نەتەوەییەکانی دەگونجێ، مافی سەربەخۆییش وەك بەشێك لە ناواخنی مافی چارەی خۆنووسین رەوایە هەر نەتەوە و گەلێك هەڵیبژێرێت و بۆ نەتەوە و گەلێکیش نییە رێگە لەو مافە بگرێت، ئەمڕۆش هەندێ عەرەبی شۆڤێنی ئەو مافە بۆ خۆیان بەڕەوا دەبینن، بەڵام بۆ نەتەوەیەکی زیاتر لە حەفتا ملیۆن کەسی وڵات داگیرکراو و دابەشکراو و خاوەن هەموو تایبەتمەندییە نەتەوەییەکان بەڕەوا نازانێ کە کوردە، ئەگەر ئێستا لە (ئەرژەنتین)یش کە عەرەب مافی بەسەر خاکیەوە نییە گریمان ئەو وڵاتە هەندێ عەرەبی لێبێت و داوای سەربەخۆیی بکەن، ئەوە هەموو عەرەب پشتگیری دەکەن و دەڵێن مافی خۆیانە، بەڵام ئەگەر کورد داوای بکات، ئەوا لێکدانەوەی ناسروشتی بۆ دەکەن ئەو مافەی پێ رەوا نابینن، هۆکارەکەشی بۆ نەبوونی ژێرخانی رۆشنبیری دیموکراتی و مافی گەلان لە لایەن عەرەبەوە دەگەڕێتەوە.

گەلان و مافی چارەی خۆنووسین

بە درێژایی مێژوو بۆمان دەرکەوتووە هیچ نەتەوە و گەلێکی ژێر دەستە ناتوانێ تا سەر لەگەڵ نەتەوەی سەردەست و داگیرکەر بژیت و پێکەوە ژیاندنی کەلتوور و زمان و مێژووی جیا بێت، ئاکامەکەشی شۆڕش و راپەڕین و لەبەر یەکهەڵوەشاندنەوە و سەربەخۆییە، ئەوەتا لە مێژووی نزیك ئیمپراتۆرییەتی عوسمانی دوای رووخانی کۆمەڵێك دەوڵەتی لێبۆوە، لەبەر یەکهەڵوەشانەوەی یەکێتی سۆڤیەت کۆمەڵێك دەوڵەتی لێ دروستبوو، لە مێژووی دووریش دوای سەربەخۆیی ئەمریکا و شۆڕشی فەڕەنسا جاڕی مافی چارەی خۆنووسین گەشەی کرد و وورده وورده

نەتەوە و گەلەکان بڕیاری سیاسی خۆیان داو کیان و دەوڵەتی سەربەخۆی خۆیان پێکهێنا، ئێستاش باشترین بەڵگە بۆ سەرکەوتنی ئەو دەوڵەتانە هۆکاری سەرەکییەکەی بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە بە زۆر هیچ گەل و نەتەوەیەکیان پێکەوە کۆنەکردۆتەوە، ئەوەی ماوە تا ئەم ساتەش گەلی کوردستانە هەر لە دوای سەربەخۆییە و کاری بۆ دەکات.

UN و مافی چارەی خۆنووسین

بە پێی هەموو رێککەوتننامە و بڕیارنامە و جاڕی نێودەوڵەتی و دەستوورەکانی وڵاتان کە بە شێوەی دیموکراتی و بەڕای خەڵك و گەل داڕێژراون، تا ئێستا هیچ کامێکیان دژی ئەو مافە نییە و هەر هەموویان جەخت لەو مافە رەوایەی گەل و نەتەوەکان دەکەنەوە، بەپێی بڕیارنامە و بەندەکانی نەتەوەیەکگرتووەکان مافی چارەی خۆنووسین بە راشکاوی هاتووە و دەڵێ "هەموو گەلێك ئازادە لە بڕیاری مافی چارەی خۆنووسین و هەموو گەلێك ئازادە لە بڕیاردانی شێوەی حوکمڕانی سیاسی خۆی". خوێندنەوە و تێگەیشتن بۆ ئەو بەندەی نەتەوە یەکگرتووەکان ئاماژەیەکی راشکاوانە و دیار و روونە کە کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی پشتگیری لە هەموو گەلێك دەکات و دەبێ رێز لە ئیرادە و بڕیاریان بگرێ و ئازادن لەوەی شێوەی حوکمڕانی خۆیان هەڵبژێرن، پێویستە نەتەوە یەکگرتووەکان رێگە بەو وڵات و گەلانە نەدات کە رێگری لەو مافە لە نەتەوەی تر دەگرن.

گەلی کوردستان و مافی چارەی خۆنووسین

کورد لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاست کۆنترین نەتەوەیە، کەچی خاوەنی کیان و دەوڵەت نییە، بە درێژایی مێژوو هەرچی ئیمارات و دەوڵەتی کوردی دروست بووە لەلایەن ئیمپراتۆرییەت و دەوڵەتانی ناوچەکە دژایەتی کراوە و رووخێندراوە، کەچی بە سەدان شۆڕش و راپەڕین لەلایەن کورد بەرپاکراوە لە پێناو سەربەخۆیی کوردستان، کورد خاك و وڵاتی داگیرکراوە و دابەشکراوە بۆ چەند پارچەیەك و سامانەکەی

دزراوە و هەر بە سەروەت و سامانەی کوردستان نەتەوە سەردەستەکان هەوڵی لەناو بردنـی کوردییـان داوە، کـورد وەکـو نەتەوە خـاوەنی تایبەتمەنـدییە نەتەوەییەکـانی خۆیەتی لە خاك و زمان و مێژوو و کەلتوور، ئەمڕۆش خاوەنی دەسەڵاتی سیاسی خـۆیەتی و تەنیـا جـاڕدانی سـەربەخۆیی و پشـتگیری نێـودەوڵەتی کـۆمەڵگەی نێـودەوڵەتی دەوێـت و مـافی خـۆیەتی بڕیـار لە چارەنووسـی خـۆی بـدات، عەرەبە شـۆڤێنییەکان ئەمـڕۆ دژایەتـی ئەو مـافە دەکەن کەچـی لە دەسـتووری عێـراق کە خۆیان دەنگیان بۆ داوە دژایەتی ئەو مافەی کورد دەکەن.

ئەو هەنگـاوانەی باشـووری کوردسـتان لە ڕووی سیاسـییەوە بڕیـویەتی ئامـاژە بەوە دەکەن، هەمـوو بنەماکـان بـۆ جاڕدانی سـەربەخۆیی تێدایە، بەڵام لەوانەیە ئەو پرسە هەنـدێ دوا بکەوێـت تـا ئەو کـاتەی مـاددەی ١٤٠ جێبەجـێ دەکرێـت و نـاوچە دابڕاوەکـان هەمـوو بگەڕێـنەوە سـەر ئیـدارەی حکومـەتی کوردسـتان، ئینجـا هەنگاوەکان گورجتر دەبن بـۆ ئەو جاڕدانە، لەسـەر ئاسـتی نێودەوڵەتیش ئاماژەکانی ناوەنـد و سـەنتەر و لێکۆڵینەوەکـانی ئەمریکـی و ئەوروپـی ئەوە دەگەیـەنن کـورد توانـایی لە هەمـوو رووێـکەوە هەیە و باشـترین بەڵـگەش پـرۆژەکەی جـۆ بایـدنی جێگـری سـەرۆکی ئەمریکـایە، کە پڕۆژەیەکـی دانـا بـۆ دابەشـبوونی عێـراق و ئەمریکییەکان و کۆمەڵگەی نێودەوڵەتیش گەیشتوونەتە ئەو بڕوایەی پێکەوە ژیـانی کورد لەگەڵ عەرەب ئەستەمە و بـۆ هەردوو نەتەوە قـازانجە کـورد سـەربەخۆ بێـت و ببێتە هاوسێیەکی بەسوود بۆ عەرەبەکان، نەك دژایەتی و پێکەوە ژیانی بەزۆر.

لە ریفرانـدۆمی ٢٠٠٥ کە مـافی چارەی خۆنووسـینی تێـدا بڕیـاردرا، یەکێـك لەو مافانە سەربەخۆیی بوو، کە زۆرینەی خەڵکی کوردستان دەنگیـان بـۆ سـەربەخۆیی کوردستان داو ئەم ویست و بڕیـارەی گەلـی کوردسـتان لەو ریفرانـدۆمە پێویسـتە لە لایەن دەوڵەتە عەرەبییەکـان و کـۆمەڵگەی نێـودەوڵەتی و نەتەوە یەکگرتووەکـان ڕێـزی لێبگیـرێ و بە مـافی رەوای خەڵکـی کوردسـتانی بـزانن، کە بڕیـاری لەسـەر

چارەنووسی خۆیداوە و شێوەی حوکمڕانی سیاسی خۆی لە چوارچێوەی کیان و سەربەخۆیی کوردستان هەڵبژارد، هەنگاوەکانی ئەمڕۆش هەنگاونانە بۆ سەربەخۆیی کوردستان و پێویستە هەموو وڵاتپارێزێك و تاكێك و رۆشنبیرێك و لایەنەکان و حزبەکان و رێکخراوەکانی کوردستان پشتگیری لێبکەن، بە پێچەوانەوە هەر کەس و لایەنێك دژی بوەستێتەوە خیانەتێکی نەتەوەیی گەورە بەرامبەر نەتەوەکەی دەکات.

*** ئەم وتارە لە رۆژنامەی میدیا ژمارە(٤٦٤) لە رۆژی ٢٠١١/١٢/٢١ بڵاوکراوەتەوە.**

٦٦ساڵە پەندمان وەرنەگرتووە

ڕۆژێ لە کۆنفرانسێکدا لەسەر کۆماری کوردستان کە بەسەرۆکایەتی پێشەوا قازی لە مەهابادی ڕۆژهەڵاتی کوردستان ڕاگەیەنرا، سیاسەتوانێکی محەنەك پرسیارێکی لێکردم و گوتی: ئاگادار نەبووم، پێشەوا لە کام دادگا قازی بووە، هێندە دادپەروەر بووە، بەم شێوەیە باسی بکەن. منیش گوتم: مەسەلەکە پەیوەندی بەدادوەرییەوە نییە، بەقەد ئەوەی دەوڵەتی کوردی لەسەر دەستی ئەو سەرکردە مەزنە ڕاگەیەنرا.

ڕۆژێکی دیکە مێرد منداڵێکی قوتابی کە زۆر بەپرسیارە، هاتە لام گوتی: لە قوتابخانە باسی پێشەوا قازی محەممەدیان بۆ کردووین کە کۆماری کوردستانی ڕاگەیاندووە، ئەی بۆچی سەرکردەکانمان ئێستا دەوڵەتی کوردی ڕاناگەیەنن؟ نەمزانی چی پێ بڵێم..! هەر ئەوەندە نەبێ پێمگوت: سەرکردەکان چاوەڕێ دەکەن بە حازری لە دەرەوە بۆمان هاوردە بکەن.

کۆماری کوردستان لە ١٩٤٦/١/٢٢ دامەزراو لە مانگی کانونی یەکەمی هەمان ساڵدا، سۆڤییەت لە گەڵ حکومەتی محەمەد ڕەزا شای پەهلەوی ڕێککەوت، لە ٢٦ی ئازاری ١٩٤٦، بەهۆی فشاری هێزە ڕۆژئاواییەکان، سۆڤیەت پەیمانی بە حکومەتی ئێرانی دا کە لە باکووری ئێران بکشێتەوە، لە مانگی حوزەیران دا، ئێران دەستی گرتەوە بەسەر کۆماری ئازەربایجاندا، ئەمەش بووە هۆی دابڕانی کۆماری کوردستان لە سۆڤیەت، لەوە بەدوا پشتگیرییەکان بۆ قازی محەمەد لە کەمبوونەوەدا بوون. دوای دابڕانی کۆمار و سۆڤیەت، خێڵە کوردەکان کە لە سەرەتادا پشتگیرییان لە کۆمار دەکرد، بەرهەم و سەرچاوەی داراییان نەما، ئیتر خێڵەکان هیچ بیانوویەکیان بۆ پشتگیریکردنی قازی محەمەد نەبوو، هەربۆیە زۆرێک لە خێڵەکان قازیان بەجێهێشت. لە ٥ ی کانوونی یەکەمی ١٩٤٦،

ئەنجومەنی شەڕ بە قازی محەمەدیان ڕاگەیاند کە ڕێگە لە هەر پەلامارێکی سوپای ئێران دەگرن کە بکرێتە سەر ناوچەکە.
قازی محەمەد، نکۆڵیی لەو راستییە نەدەکرد کە لە ڕووی داراییەوە پشتیان بە سۆڤیەت بەستووە، جگە لەوەش کۆمارەکە بەدەست چەند کێشەیەکی ناوخۆییەوە دەینالاند، جیاوازییەکی گەورە لە نێوان خەڵکی شارو خێڵەکییەکاندا هەبوو، هاوپەیمانیەتییەکان بۆ مهاباد لە دارِماندابوون.
پێشتر ڕایگەیاندبوو، هەندێ لە خێڵەکان و سەرۆکەکانیان تەنیا لەبەر ئەو هاوکاریی دارایی و سەربازییانە پشتی قازی محەمەدیان گرتووە کە لە یەکێتی سۆڤیەتەوە وەریدەگرێت، هەندێکی تر لە خێڵەکان دڵیان بە ئەوان نەدەکرایەوە، لەبەرئەوەی نەیاندەویست سەرچاوە و داهاتەکانیان لەگەڵ بەش بکەن، لە ڕووی داراییەوە کۆماری کوردستان لە مهاباد نشوستی هێنا و ئەوەش وەک مەحاڵ وابوو کە مهاباد لە ڕووی داراییەوە هاوتا بێت لەگەڵ ئێران.
هەرچەندە ئەنجومەنی شەڕی کۆماری کوردستان لە مەهاباد، بڕیاری شەڕیان دابوو لە ئەگەری هێرشکردنە سەر کۆماردا، بەڵام لە کاتی گەیشتنی هێزە ئێرانییەکان بۆ سەر سنوور، بەداخەوە هەندێکیان ڕایان کرد و بەرەکانی بەرگریان لە مهابادیان چۆڵکرد.
بەم شێوەیە لە ڕۆژی ١٥ی کانوونی یەکەمی ١٩٤٦دا، سوپای ئێران توانی بچێتە ناو شاری مهاباد کە ناوەند و پایتەختی کۆماری کوردستان بوو، دەستی بەسەر شارەکەدا گرت، تەمەنی ئەگەرچی کورت بوو، بەڵام پەیام و مانا و گیان و هەستە ناسیۆنالیزمەکەی هێندە گەورەبوو تا کورد مابێ ئەو کۆمارە چرایەکی رووناکە لە مێژوومانـدا. ئێران لە ١٩٤٧/٣/٣١ لە گۆڕەپانی چوارچرا، قازی و هاوەڵەکانی لەسێدارەدا، وایزانی چراکانی کوژاندەوە، نەیزانی بە لەسێدارەدانیان چراکانی هەڵکرد و ڕێی خەباتی نەوەکانیانی رووناک کردەوە. ٦٦ساڵ بەسەر

تەمەنی ئەو کۆمارە تێپەڕبوو، بەڵام سوودمان لەناواخن و بەرنامە نەتەوەییەکەی پێشەوا قازی و کۆماری کوردستان وەرنەگرتووە. لە هەولێر هۆڵێك هەیە بەناوی پێشەوا قازی، پارساڵ یادی ئەو سەرکردانەی لەناوکرایەوە کە داگیرکەری کوردستان و رووخێنەر و دژی کۆماری کوردستان بوون!

کۆماری لەم جۆرە دەبوا هەزاران کۆنفرانس و پەرتووکی لەسەر بکرابایە و لەمەنهەجی خوێندن لە هەموو روویێکەوە سوودی لێوەربگیرابایە، گەورەترین پەیامی ئەو کۆمارە یەکگرتوویی و یەکریزی کورد بوو، لە هەمان کاتدا کوردانی هەموو بەشەکان بەهی خۆیانیان دەزانی، ئەو کۆمارە فێری کردین یاسا دەبێ سەروەر بێت و هاووڵاتی ئاسایی لەگەڵ بەرپرسێك جیاوازی نییە، کۆمار هی هەموو خەڵکە و هی چەند کەسێك نییە و فێری هەڵبژاردن و دیموکراسی و پێکەوەژیان و ئاشتی و نیشتمانپەروەری کردین، دەبا سوودی لێوەربگرین و لە نەورۆزی ئەمساڵ دەوڵەتی کوردی رابگەیەنین.

*** ئەم وتارە لە رۆژنامەی میدیا ژمارە (٥١٦) لە ڕۆژی ٢٤/١/ ٢٠١٢ بڵاوکراوەتەوە.**

کۆماری کوردستان ئەزموونێکی دەوڵەتداری مۆدێرن

لەسەدەی رابردوو نەتەوەکەمان چەندین دەوڵەت و شانشینی لە دەڤەرە جیاکانی هەموو بەشەکانی کوردستان لەسەر دەستی سەرکردە مەزنەکانەوە بەخۆوە بینی، یەکێك لەو دەوڵەتانە کۆماری کوردستان بوو لە سەر دەستی سەرکردەی مەزنی گەلەکەمان پێشەوا قازی محەممەد لە گۆڕەپانی چوارچرا راگەیدنرا.

بارودۆخی راگەیاندنی کۆمار

لەدوای شەڕی دووهەمی جیهان کە هەموو وڵاتانی دونیا ماندوو شەکەت بوون، بەهۆی ئەم شەڕە کاولکارییە، هەر لەو کاتەدا ئەمریکا و بەریتانیا لە باشوور و یەکیەتی سۆڤیەت لە باکووری ئێران دەسەڵاتیان هەبوو ئەو ناوچانەیان بەدەستەوە بوو، رژێمی پاشایەتی ئێران دەسەڵاتێکی ئەوتۆی لە هەندێ شوێنی ئێران و کوردستاندا نەمابوو، بارودۆخی رۆژهەڵاتی کوردستان ئامادە بوو بۆ ئەوەی کورد دەسەڵاتی سیاسی بە دەستەوە بگرێ و ببێتە خاوەنی کیان و دەوڵەتی خۆی رابگەیەنێ.

راگەیاندنی کۆماری کوردستان

پێشەوا قازی محەممەد و هاوڕێیانی لە هەڵومەرج و بارودۆخی ناجێگیری ناوچەکە و ئێران کەڵکیان وەرگرت و دڵنیابوون لەوەی خەڵکی کوردستان پشتیوانیان دەکات، نەك هەر لەرۆژهەڵاتی کوردستان بەڵکو هەموو بەشەکان پشتیوانیان بوون، ئەوە بوو لە ڕۆژی ١٩٤٦/١/٢٢ی زایینی لە مەیدانی چوارچرای مهاباد کۆماری کوردستان راگەیەنرا، ڕاگەیاندنی کۆمار هاتنەدی خواستی لە مێژینەی نەتەوەی کورد بوو، کە بە سەدان ساڵ ئارەزووی ئازادی و رزگاری هەبوو، بۆ هاتنەدی ئەم ئاواتە فیداکاری و گیانیان بەخت کردبوو. کۆماری کوردستان سەرەڕای ئەوەی کە هێشتا چەند مانگێك لە دامەزراندنی تێپەڕ نەببوو، توانی

زۆرینەی توێژەکانی کۆمەڵگا وەك ئافرەتان و لاوان لە کاروباری کۆمەڵایەتی و دەوڵەتداری بەشداری پێبکات .

دانانی هەر سێ دەسەلات لە کۆماری کوردستان

دانان و بەڕێوەبردنی سێ دەسەلاتی سەرەکی لە کۆماری کوردستان لەوانە دەسەلاتی یاسادانان و بەڕێوەبەری و داد، لەماوەی تەنیا ١١ مانگدا لە هەرە تایبەتمەندییە بەرزەکانی دەوڵەتی مۆدێرنی کۆماری کوردستان بوو، کە هەر کام لەو سێ ناوەندە بە شێوەی سەربەخۆ لە یەکتر کاری خۆیان جێبەجێ دەکرد و دەستی دەوڵەتی سەردەستیان لە چەوساندنەوە کورت کردبوویەوە و شوێنەوارێك لە ستەمی نەتەوایەتی و تاکی لەم کۆمارە بەدی نەدەکرا.

تەمەنی کۆماری کوردستان کورت بوو

کۆماری کوردستان تەمەنی ئەگەرچی کورت بوو، بەڵام پەیام و مانا و گیان و هەستە ناسیۆنالیزمەکەی هێندە گەورەبوو، تا کورد مابێ ئەو کۆمارە چرایەکی روناکە لە مێژوومانداـ تەنیا ١١مانگ لە دامەزراندنی ئەم ئەزموونە مێژووییە و سیمبۆلی ئیرادەی نەتەوەیی لە کوردستان تێپەڕی بوو، کە داگیرکەران لە یەکگرتوویی و ئیرادەی نەتەوەی کورد ترسیان لێنیشت، هەر بۆیە هەڵومەرجی ڕووخانی ئەم حکومەتە ساوایەیان ڕێکخست و رژێمی ئەوسای ئێران لە ١٩٤٧/٣/٣١ لە گۆڕەپانی چوارچرا، قازی و هاوەڵەکانی لەسێدارەدا، وایزانی چراکانیان کوژاندەوە، نەیانزانی بە لە سێدارەدانیان چراکانیان هەڵکرد و ڕێی خەباتی نەوەکانیانی روناك کردەوە، ٧١ ساڵ بەسەر تەمەنی ئەو کۆمارە تێپەڕیوە، بەڵام سوودمان لەناواخن و بەرنامە نەتەوەییەکەی پێشەوا قازی و کۆماری کوردستان وەرنەگرتووە. بۆیە پێویستە ئەو یادانە بکەینە هەوێنی دەوڵەتی نوێی کوردستان.

رۆڵی مەلا مستەفا بارزانی لە کۆماری کوردستان

خاڵێکی بەهێزی کۆماری کوردستان، ئەوە بوو کە هەموو نەتەوەی کورد پشتیوانی لە کۆمار دەکرد، هەر بۆیەش بارزانییەکان بەسەرکردایەتی خوالێخۆشبوو مستەفا بارزانی دەچنە پاڵ کۆمار و بارزانی پلەی ژەنەرالی لەلایەن پێشەوا قازی پێدەبەخشرێ و رۆڵی کاریگەری لە کۆمار هەبوو، هەروەها زۆر کوردی دیکەی باشووری کوردستان لە کاروباری کۆماری کوردستان دا چالاکانە و بەرپرسانە بەشدار بوون، زۆر نوێنەری کورد لە باکوور و رۆژئاوای وڵات تەنانەت لە دەرەوەی کوردستان، لە ئەورووپا و ئەمریکاوە سەردانی کۆماری کوردستانیان دەکرد و بە چاوی هیواو بەردەوامی کیان و دەوڵەتی کوردی دەچوونە پاڵ کۆماری کوردستان.

دەستکەوتەکانی کۆماری کوردستان

کۆماری کوردستان ناواخنێکی نەتەوەیی و مۆدێرنی هەبوو، خاوەنی بەرنامەیەکی رێك و پێك و ئامانجی نەتەوایەتی و دیموکراتی پێشکەوتنخواز بوو. زمانی کوردی کرا بە زمانی فەرمی و سوپای میللی لە ژێر ناوی هێزی پێشمەرگەدا پێکهات و قوتابخانەی کوردی دامەزرا، چەند رۆژنامە و گۆڤاری کوردی چاپ و بڵاوکرانەوە. یەکێتییەکانی لاوان و ژنان دامەزران، بە گشتی خزمەتی فەرهەنگ و کەلتووری کوردی لەم سەردەمە و بووە هۆی دروستبوونی ڕۆحی هاوکاریی و یەکگرتوویی لە ناو کورد و پاراستنی مافی پێکهاتەکانی دیکە، دامەزراندنی قوتابخانە و خوێندن بەزمانی دیکە و بەرەو پێشچوونی بواری کشتوکاڵ و باشکردنی ژیانی گوندنشینان و جوتیاران و لەم ماوەیە کورتەدا کۆمەڵێك هەنگاوی مەزنی دەوڵەتداری مۆدێرن نرا، کە بۆ ئەمڕۆمان دەکرێ سوودی لێوەربگیری و نەوەی نوێی پێ ئاشنا بکەین.

وانە و پەند لە کۆماری کوردستان وەربگرین

ئـەوەی کـە زۆر گرنگـە خـەڵکی کوردسـتان و سـەرجەم پـارت و هێـز و لایەنـە سیاسـییەکان، بـۆیری و بڕیاردانمـان لـەم سـاتە وەختـەی ناوچـەی رۆژهـەلاتی ناوەڕاست پێیدا تێپەڕ دەبێ هەبێتن و کار بۆ راگەیاندنی دەوڵەتی کوردستان بکەین، لە کۆماری کوردستان فێربین یەکگرتوویی و یەکریزی خۆمان بپارێزین و هەست و گیـانی نیشـتمانپەروەری نەتەوەوایـەتیمان بـۆ خزمـەت و پاراسـتنی ئـەزموونی باشووری کوردستان بخەینـە گـەڕ و کـاتی ئـەوە هـاتووە جارێکی دیکـە گـەلی کوردستان ئـەزموونێکی دیکەی راگەیاندنی دەوڵـەتی کوردستان بکەینـە هـەنگاوی سەرەکیمان لەم بارودۆخە لە بارەی ئێستای عێراق و ناوچەکە پێیدا تێپەڕ دەبێت.

*** ئەم وتارەم لەرۆژنامەی هەولێر ژمـارە (٢٥٣٤) و ماڵپەرەکەی لـە رێکەوتی ٢٣-١-٢٠١٧ بڵاوکرایەوە.**

هەنگاوێکی نوو لە سەدەیەکی نوێدا

لە مێژووی کۆن و نوێدا سەدان هەل بۆ گەلی کوردستان بۆ پێکەوەنانی کیان و دەوڵەتی سەربەخۆ رەخساوە، ئەوانەی بەدەستهاتوون کوردیان گەیاندۆتە لوتکەی ئارمانجەکانی، بەڵام هەمیشە دەوڵەتانی ئەقلیمی و ناوچەکە و بەرژەوەندی زلهێزان لە رێگەی هێز و کەسانی چڵکاوخۆر ئەم خەونانەی گەلی کوردستانیان لەباربردووە.

گەلی کوردستان کۆڵنادات

هەرچەندە قۆناغەکانی خەبات و تێکۆشانی گەلی کوردستان هەوراز و نشێوی زۆری بەخۆیەوە دیوە، بەڵام هیچ کاتێك لە کەوتن دووچاری شکست نەبووە، بەڵکو لە هەموو بەشەکانی کوردستان شۆڕش و راپەڕینەکان بەردەوامییان هەبووە و تاکی کورد، سەرکردایەتی کورد، میللەت، دەستاو وەستان نەوەستاوە و لە خەبات و تێکۆشان بەردەوام بووە، ئەوەش نهێنی مانەوە و بەردەوامی خەبات و تێکۆشانە لەپێناو ئازادی و رزگاری نەتەوەییمان.

پیشمەرگە سەرفرازی بۆ کوردستان هێناوە

هێزی پێشمەرگەی کوردستان هەموو کات گیان لە سەردەست بووە، بۆ بەرگریکردن لەخاکی کوردستان، بۆیە پێشمەرگە ناوچەیەکی زۆری رزگار کردووە لە کوردستان و عێراق و لێرەو لەوێ باس لەوە دەکرێ کە دەبێ لە هەندێ ناوچە بکشێتەوە، بەڵام ئەوە غەدر و مەحالە لەبەر ئەوەی ئەو ناوچانە بەخوێنی پێشمەرگە رزگارکراوە، بۆیە خیانەتە لە خوێنی شەهیدان گەر لەو ناوچانە بکشێنەوە، ماوەیەکی زۆریشە هەر نەبێت لە بەشێکی ئەو ناوچانە پێشمەرگە هەبوون، لە دوای ئەو رووداوانەی ئەو ماوەیە و پاشەکشەی سوپای عێراق ئەرکی خۆیان نواندووە و پێموایە پێکهاتەکانی دانیشتووی ئەو ناوچانە سوپاسگوزارن بۆ

پێشمەرگە، چونکە ئەگەر هێزی پێشمەرگە نەبووایە داعش لەو ناوچانە دەبوو، بۆیە هەموو لایەك درك بەوە دەكەن ئەگەر هێزی پێشمەرگە نەبووایە، كارەسات و مەینەتییەكە زۆر گەورەتر لە عێراق روویدەدا، بۆیە پێویستە بەغدا هاوكاری هێزی پێشمەرگە بكات بۆ ئەوەی بتوانێت بەرگری زیاتر لەو ناوچانە بكات.

کێشەی هەولێر و بەغدا بەکۆتا نایەت

هەمیشە رەخنە لە سەركردایەتی كورد دەگیرێ كە هەموو كات بۆ چارەسەری كێشەكان بۆ بەغدا دەگەڕێتەوە ، پاشان بەغدا ئەوەی لەسەری رێكدەكەون جێبەجێی ناكات، كێشەی بەغدا كورد نییە، بەڵكو ناكۆكییەكانی نێوان پێكهاتە و سیاسییەكان و سوننە و شیعەیە، هەر ئەوانیشن بەردەوامی بەكێشەكان دەدەن. شیعەكان و سوننەكانیش لەگەڵ كوردا دەبێت تێبگەین كە بەرژەوەندییەكی هاوبەشمان هەیە، لە ڕووبەڕووبوونەوەی تیرۆر، بە تەشەنەسەندنی ئەو مەترسییە، ئاگرەكە زیاتر تەشەنە دەكات، ئەوە خاڵی كۆكەرەوەی هەمووان بێت و خاڵی كۆكەرەوەی بەرنامەی نوێی عێراق بێت، ئەگەر بمانەوێت ئەم قۆناغە تێپەڕێنین و ئاسایش بگەڕێتەوە بۆ ئەو ناوچانە، هۆكارێكی بنەڕەتی ئەو حاڵەتەی كە ئەمڕۆ دروستبووە، نەبوونی تەوافوقی سیاسی و نەبوونی شەراكەتی راستەقینەیە، بۆیە كاتی ئەوە هاتووە كە پێداچوونەوەیەكی بنەڕەتی بكرێت، بۆ جۆری كاركردن و پێكەوەژیان و هەماهەنگی ناو دەزگاكانی حوكمڕانی عێراق، بۆیە ئەم كێشانە هەرگیز كۆتایی نایەن و كوردیش هەرچی كردووە و دەیكات بۆ عێراقی یەكگرتوو، لە كۆتایی ئەو عێراقە هەر لەبەریەك هەڵدەوەشێتەوە

نەخشەی ڕۆژهەڵاتی کوردستان گۆڕانگاری بەسەر دێت

كوردستان دانپێدانانێكی نێودەوڵەتی هەیە، لەناو هاوكێشە نوێیەكانی ناوچەكەش، پێگەیەكی تری هەیە و هەرچی لەناوچەكە بكرێ بێ كورد ناكرێ، بۆیە كاتی هاتووە نەخشەی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست گۆڕانكاری بەسەربێت، وەكو كێشەكانی

رۆژئـاوای سـەدەی هەژدەهەم، ڕێککەوتنێکـی گەورەی لە نێوان دەوڵەتە زلهێزەکان و دەوڵەتەکـانی هەرێمـایەتی ببەسـترێت، کـاتی ئـەوە هـاتووە گـەلان بگەنـە مـافی چارەنووسی خۆیـان و گـەلی کوردستانیش بە مـافی چارەنووسی خۆی بگـات و کورد جارێکی دیکە بەوە رازی نابێ سایکس پیکۆ و لۆزانێکی دیکەی لە دژدا بکرێ.

لـە هەنـدێ کـەنال و ناوەنـد بـاس لـەوە دەکـرێ، هـەوڵێك هەیـە مـالیکی دەسـەڵاتی عێراق وەربگرێتـەوە، مـالیکی لـە هـەموو رووێکـەوە فەشـەلی هێنـاوە لـە حوکمڕانی عێراق لە سەردەمی ئەو جگـە لـە لەدەستدانی موسـل و چەندین ناوچەی دیکەی عێـراق و قوڵبوونـەوەی کێشـەکانی عێـراق هیچـی بـۆ کوردسـتان نـەکردووە، بـەڵام بەرنامە ڕێژی بۆ ئەوە کردووە تەنیا بۆ دژایەتی گەلی کوردستان و مافەکانیەتی.

سالح قەلاب داوای سەربەخۆیی بۆ گەلی کوردستان دەکات

سـاڵح قەلاب، وەزیـری پێشـووی ڕاگەیانـدنی ئـوردن، لە وتارێکیـدا لـە ڕۆژنـامەی (شەرقولئەوسـەت)ی لەندەنیـدا، لـە چەنـد رۆژی رابـردوو بڵاویکـردۆتەوە، روو لـە سـەرکردەکانی عـەرەب دەکـات و دەڵـێ: پێویسـتە عەرەب بە چـاوی گومـانەوە تەماشای ویستی سەربەخۆیی کوردستان نەکەن، بەتایبەت ئەو گۆڕانکارییانەی نـاوچەکە بەخۆیەوە بینیـوە گۆڕانگـاری زیـاتر روودەدەن، مـافی گەلـی کوردسـتان نزیک بۆتەوە، ئێمەش وەک گەلێکی برا پێویستە پشتیوانیان بکەین.

سەربەخۆیی کوردستان نەخەونە نەدەنگۆ

ڕۆژنامـەی "واشـنتن پۆسـت"ی ئەمـەریکی لـە چاوپێکـەوتنێکی لەگـەڵ مسـعود بارزانی سەرۆکی هەرێمی کوردستان دەڵێ سەرۆکی کوردەکان دەڵێ: " کوردستانی سەربەخۆ نە دەنگۆیە نـە خـەون". بڵاوکردۆتـەوە و تیایـدا ئـەوەی زەقکردۆتـەوە وەکو مانشێت: دەوڵـەتی سـەربەخۆی کوردسـتان نەخەونـە و نەدەنگۆیـە، بـەڵکو ئامانجێکە بـۆ هێنانـە دی دەست بـە هـەنگاوی کردەیـی دەکـەین، ئەمـە پەیامێکە بـۆ هـەموو

گەلان و دەوڵەتان کە گەلی کوردستان دەست لەو مافەی هەڵناگرێ، بۆیە دەبێ هەموو لایەکمان جەماوەر و سەرجەم هێز و لایەنەکانی کوردستان پاڵپشت بین بۆ بە دیهێنانی سەربەخۆیی کوردستان.

*** ئەم وتارە لە رۆژنامەی خەبات و ماڵپەرەکەی لە ٢٠ -٢ -٢٠١٧ بڵاوکراوەتەوە.**

ناسیۆنالیزمی کوردی لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا

ناسیۆنالیزمی کوردی وەکو ئایدۆلۆژیایەك و گرنگی بۆ ئەم قۆناغەی کوردستان پێیدا تێپەڕ دەبێت، پێویستی بەشەن و کەوکردن هەیە، سەرەڕای گەڕاندنەوەی ریشەی هەستی نەتەوایەتی کوردی بۆ سەردەمی شاعیری مەزن ئەحمەدی خانی، لە هەمان کاتدا بەهۆی داگیرکردنی کوردستان و دابەشبوونمان بەسەر دەوڵەتان و نەتەوەکانی سەردەست(عەرەب و تورك و فارس) پێویستیمان بە بیناکردنەوەی نەتەوەیی و نەهێشتنی ناکۆکییەکانمان و پاراستنی یەکڕیزیی و یەکگرتوویی نەتەوەییمان بۆ بیناکردنی نیشتیمانێکی کوردستانی هەیە.

هەستی نەتەوەیی یان ناسیۆنالیزمی کوردی

هەر کاتێ باس لە هەستی نەتەوایەتی و ناسیۆنالیزم دەکرێ دەبێ جیاوازی لە نێوان ئەو دوو چەمکە و خاڵە هاوبەش و بەیەکبەستراوەکانیان بکەین، نەتەوایەتی هەستێکە کە لە ناخی هەرتاکێك بە رەگەز و زمان و نەریتی هاوبەش دروست دەبێ و بنەمای پێکهاتەیەکی فەرهەنگی، ئەدەبی و هونەری و کەلتووری پێکدێنێت. لەبەرامبەردا ناسیۆنالیزم ئایدۆلۆژیایەکە بۆ ستراتیژی سیاسی، کۆمەڵایەتی، ئابووری، هەروەها میتۆدی دەستەمۆکردنی نەریتی ئەرێنی بۆ پاراستنی کەلتوور و بەها نەتەوەییەکانمان، بۆ دەرباز بوون بۆ قۆناخێکی نوێ لە رەوتی نیشتمانی و نەتەوەییدا خۆی بەرجەستە دەکات.

کۆمەڵگەی کوردستانی لە هەستی هاوبەشدا

لەبەها گرنگەکانی ناسیۆنالیزم بوونی گرێدراوێکی نەتەوەیی و هاوکاری و پاڵپشتی و هەماهەنگی تاکەکانی کۆمەڵگەکەیە لە بەرامبەر یەکتریدا، بۆ نەتەوەی کوردیش لە هەموو بەشەکانی کوردستان ئەوە رێکوایە، بۆ نمونە ناردنی

هێزی پێشمەرگە لە باشووری کوردستان بۆ بەشەکانی دیکە و بە پێچەوانەوە، بۆ پاڵپشتی و شەڕ دژی دوژمنان و تاقمی تیرۆریستی داعش، ئەمە ناسیۆنالیزمی کوردی دەگەیەنێ بەمانا فراوانەکەی و سەرکەوتنەکان لە رۆژئاوا و باشووری کوردستان کە دەگاتە باکوور و رۆهەلاتی کوردستان و هەموو تاکێکی کوردستانی خزمەت بە ناسیۆنالیزمی کوردستانی وەکو کۆمەڵگایەک و نیشتمانێك دەگەیەنێت و بەیەکەوە گرێدانی ناسیۆنالیزمی کوردی وەکو ئایدۆلۆژیا و هەست ناسیۆنالیزمی کوردی دەکات بە هێزێکی بەتوانا لە سیاسەتی ئێستا و داهاتووی هەرێمی و رۆژهەلاتی ناوەڕاست بەگشتی .

ناسیۆنالیزم ئێکسپایەر نەبووە

ئەو کەس و لایەنانەی بانگەشە دەکەن، ناسیۆنالیزم پێگەی خۆی لە دەست داوە و ئەو سەردەمە بەسەرچووە، رەنگە بۆچوونێکی لە جێگەی خۆی نەبێت، لەو روانگەیەوە کە ناسیۆنالیزم خودی خۆی دەرهاویشتە و پێویستی مۆدێرنەیە، لەبەرئەوە ئەو بۆچوونە لە سەردەمی ئێستادا کە ناسیۆنالیزم بەهای لە دەستەداوە، دروست نییە و ناسیۆنالیزم هەموو کات ئامادەیە بۆ ئەو نەتەوە و گەلانەی لە قۆناغی رزگاری و ئازادیدان.

بۆیە ناسیۆنالیزم چ وەک ئایدۆلۆژیا، چ وەک هەست و نەست بەهێزە، لەبەر ئەوەی لە باشووری کوردستان میللەت لە ئێستادا بە پرۆسەکانی نەتەوەیی و دەوڵەتسازییەوە هەنگاودەنێ و لە رۆژئاوای کوردستانیش بەشێکی زۆر لە ناوچە کوردییەکان لە ژێر دەستی ئیدارەی کوردییەوەن و لەهەردووبەشدا بوونی هێزی سەربازیی کە خۆی لە پێشمەرگە و شەرڤانان دەبینێتەوە، هەموو ئەمانە ئەو پێویستییە گرنگەی ناسیۆنالیزمن کە وەک ئایدۆلۆژیایەک دەسەپێنن.

نمونەیەکی زیندووی ناسیۆنالیزم

بریاری جیابونەوەی بەریتانیا لە سالێ (٢٠١٦) دا بەدەنگی هاونیشتیمانیەکانی لە یەکێتی ئەوروپا سەرکەوتنی ناسیۆنالیزمی تاکەکانی ئەو وڵاتە بوو، بۆیە

ناسیۆنالیزم نەک بۆ ناوخۆ گرنگە، بۆ دەرەوەش چەکێکە کە ئیمپریالیزم و داگیرکەران هەموو کات لێی دەترسن، مێژووی سەدەی بیستەم باشترین بەڵگەن کە داگیرکەرانی کوردستان هەموو کات ڕێککەوتوون لە دژی کورد و هەموو کات لەگەشەکردنی ناسیۆنالیزمی کوردی مەترسییان هەبووە.

ناسیۆنالیزمی کوردی پارێزەری خاک و خەڵکەکەیەتی

ئەو ڕێککەوتن و هەماهەنگییەی لە نێوان کوردەکانی هەموو بەشەکانی کوردستان هەیە، بە تایبەت لەم سەردەمی کە هەموو بەیەکەوە شەڕی داعش دەکات و بەرگری لەخاکی کوردستان و خەڵکەکەی دەکەن، بەهەموو نەتەوە و پێکهاتەکانیەوە ئەوە لە ئەنجامی ناسیۆنالیزم وەک ئایدۆلۆژیایەکەوە دروستبووە، هاوتا بەوەی لە ئەنجامی هەستێکەوە کە کورد وەک کۆمەڵگەیەک کە خاوەن هەست و سۆزی هاوبەشن.

پێداگیری و پێگەی نێودەوڵەتی کورد هاوکێشەکان دەگۆڕن

ئێمەی کورد ئەوەمان تێپەڕاندووە کە مەترسییەک لەسەر سرینەوەی ناسنامە و ڕەگەزمان مابێت کە لە ماوەی رابردوو هەبوو، نەتەوەکانی سەردەست هیچ شتێ نەما نەیکەن بۆ هەوڵدان بۆ سرینەوەی ناسنامەی نەتەوەیی کوردییمان، بۆیە ئێستا وەختی ڕێکخستنەوەی ناوماڵ و دروستکردنی نیشتمانە لەسەر بنەمای ناسیۆنالیزم، دەبێ ئەوەشمان لەبەرچاوبێ جگە لە کورد نەتەوە و پێکهاتەی جیا لە کوردستان دەژین، بۆ ئەوەی جێگەی ئەوانیش ببێتەوە و ببن بە بەشێك لەم پرۆسەیە و فراوانی بکەین لەجیاتی دەوڵەتی کوردی دەوڵەتی کوردستان بنیات بنێین.

*** ئەم وتارە لە ڕۆژنامەی هەولێر (٢٥٥٥) لە ٢٠١٧/٢/٢١ ماڵپەرەکەی بڵاوکراوەتەوە.**

بەرژەوەندی هاوبەش

لە"سەربەخۆیی کوردستان"دایە

بەدرێژایی مێژووی دوور و نزیك گەلی کوردستان کاری بۆ بە دەستهێنانی مافەکانی و پێکەوەنانی کیان و دەوڵەتی سەربەخۆ کردووە، بەڵام بەهۆی هەڵکەوتەی جیپۆلیتیك و دەوڵەمەندی کوردستان، هەمیشە گۆڕەپانی ململانێی ئیمپراتۆرییەتە گەورەکان بووە و بەسەر ئەم و ئەو دابەشکراوە، بۆیە خاکەکەی بە داگیرکراوی و دابەشکراوی ماوەتەوە.

شەڕی چالدێران

ئەم شەڕە لە ٢٣-٨-١٥١٤ زایینی روویدا، شەڕێکی گەورە بوو، لە نێوان هەردوو ئیمپراتۆریەتی بەهێزی ئەو کاتەی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست و جیهان هەڵگیرسا، ئیمپراتۆرییەتی عوسمانی بە سەرۆکایەتی نۆیەم سوڵتانی دەوڵەتی عوسمانی سوڵتان سەلیم یاوزی یەکەم و ئیمپراتۆرییەتی سەفەوی بە سەرۆکایەتی شا ئیسماعیلی یەکەم هەڵگیرسا، لەو شەڕە گەورەیەدا کە لە هەردوو لاوە زیاتر لە ٢٠٠ هەزار سەرباز بەشداری تیادا کرد، نزیکەی ١٠ هەزار کەس کوژران و بە سەدان شار و گوند وێران بوون، شەڕەکە بە سەرکەوتنی عوسمانییەکان کۆتایی هات و لەبەر ئەوەی شەڕەکە لەسەر خاکی کوردستان بوو، زەرەرمەندی گەورە کوردستانە بەهۆی دابەشبوونی بەسەر هەردوو ئیپراتۆرییەت.

سایکس پیکۆ

رێککەوتنامەی (سایکس- پیکۆ) لەساڵی ١٩١٦ لە نێوان فەرەنسا و ئینگلتەرادا واژۆ کرا، بۆ دابەشکردنی میراتی ئیمپراتۆرییەتی عوسمانی کە لە نێوان هەردوو دیپلۆماتکاری ئینگلیزی مارکس سایکس و فرانسوا جۆرج پیکۆی فەرەنسی

واژۆ کرا، کوردستان لەوساوە لە جیاتی دوولەتبوون، لە سایەی ئەم ڕێککەوتننامەیە شوومە بۆ چوار لەت دابەشکرا.

پەیمانی سیڤەر

پەیمانێکی ئاشتی بوو لە نێوان دەوڵەتانی فەرەنسا، بەریتانیا، ئیتاڵیا و ژاپۆن و هاوپەیمانان لە کۆتایی شەری یەکەمی جیهانی لە ١٠ی ئابی ١٩٢٠ بەسترا. نوێنەری کورد شەریف پاشا تیایدا بەشدار بوو، بە گوێرەی ئەو پەیماننامەیە، بەریتانیا دەیویست بەشی باکووری کوردستان لە تورکیا جیابکاتەوە و ولایەتی موسڵیشی بخاتە سەر و دەوڵەتێکی کوردی سەربەخۆ بۆ کورد لە ژێر سەرپەرشتیکردنی خۆیدا دابمەزرێنێت. بەمەش گەلی کوردستان هیوا و ئاواتی زۆری خستە سەر ئەو پەیماننامەیە، تاوەکو سەربەخۆ بێت و ببێتە خاوەنی دەوڵەتی خۆی، بەڵام ناوەڕۆکی ئەم پەیماننامەیە جێبەجێنەکرا.

پەیمانی لۆزان

ئەو پەیماننامەیە لە ٢٤ی تەمموزی ١٩٢٣ لە کۆنگرەیەک لە ناوچەی لۆزان لە سویس بەسترا، مەبەست لەم کۆنگرەیە باسکردنی کێشەکانی نێوان تورکیا و یۆنان و بەستنی ڕێکەوتنێکی نوێ بوو، لەگەڵ تورکیای کەمالی بۆ ئەوەی پەیمانی لۆزان شوێنی پەیمانی سیڤەر بگرێتەوە و ئاواتەکانی کورد وەلاوەبنرێ، بێجگە لەوەی ئەم پەیمانە پەشیمان بوونەوە بوو لە پەیمانی سیڤەر، کە لە نێوان سوێند خۆرەکانی ئەڵمانیا (هاوپەیمانەکان) و (بزوتنەوەی نیشتمانی تورکیا) بوو بەسەرکردایەتی (کەمال ئەتاتورک)، هەروەها هەڵخەڵەتاندن و بەلاڕێدابردنی کوردان بوو، تیایدا ئەو بەندانەی لە سیڤەر هەبوو بۆ قازانج و بەرژەوەندی کورد هەمووی لەباربردرا.

ڕێگرییەکانی بەردەم سەربەخۆیی کوردستان

جگە لەم هەموو ڕێککەوتننامانەی باسکرا، گەڵێك هۆکاری دیکە هەیە لەوانە هۆکاری ناوخۆیی و هەرێمی و نێودەوڵەتی کە بە هۆیەوە کوردستان بێ کیان و دەوڵەت ماوەتەوە، بە درێژایی مێژوو دەوڵەتە زلهێزەکان بۆ بەرژەوەندی خۆیان کوردستانیان دابەشکردووە، بێ ئەوەی پرس بە کورد بکەن، دەوڵەتانی ئەقلیمیش هەمیشە داگیرکەری کوردستان بوونە، بەهۆی ئەوەی کوردستان جیۆپۆلەتیکی بەهێزە و دەوڵەمەندە، خاکەکەی بووەتە هۆی ئەوەی کوردستان بەسەر خۆیان دابەش بکەن، هۆکارێکی دیکەی ترسناك ناوخۆیە بەهۆی نا تەبایی و کۆکنەبوونی لایەنەکان لەسەر پرسی سەربەخۆیی کوردستان، خەریکە گەورەترین هەلمان لە مێژوودا لەدەست بچێت.

سەربەخۆیی کوردستان لەبەرژەندی هەموانە

دروستبوونی کیان دەوڵەتی کوردستان، بۆ هیچ دەوڵەتێك هەڕەشە نییە، بەڵکو هۆکارێکە بۆ سەقامگیری و پاراستنی ئاسایشی ناوچەکە، بەهۆی ئەوەی دەسەلاتی سیاسی کوردستان هەموو کات دژایەتی تیرۆری کردووە و هۆکارێك بووە بۆ ئاشتی و پێکەوە ژیانی سەرجەم نەتەوە و ئایینەکان، لە ئێستاشدا پەیوەندی بەهێزی لەگەڵ دەوڵەتانی ئەقلیمی هەیە، بەهۆی بوونی بەرژەوەندی هاوبەش بۆ هەموو گەلانی ناوچەکە.

گەلی کوردستان ئامادەیە

لەساڵی ٢٠٠٥ گەلی کوردستان لە ریفراندۆمدا ڕێژەی لە ٩٨.٨٨% دەنگی بۆ سەربەخۆیی کوردستان دا، بەو واتایەی قۆناغی ریفراندۆممان بڕیوە، ئێستا کاتی ڕاگەیاندنی سەربەخۆیی کوردستانە. ئەوەی گرنگە لەم قۆناغە یەکریزی و

یەکگوتاری نێوان سەرجەم هێز و لایەنە سیاسییەکانی کوردستانە لەسەر ئەم پرسە، بە هەموو لایەکمان کار بۆ ئەو مافە گرنگەی گەلی کوردستان بکەین.

***ئەم وتارە لە رۆژنامەی خەبات ژمارە(٥٢٣٧) لە ٢٧-٣-٢٠١٧ لە لاپەڕە(٤) و ماڵپەرەکەی بڵاوکراوەتەوە.**

دوای ١٠٠ ساڵ لە سایکس پیکۆ نەخشەکە هەڵدەوەشێتەوە

لەدەستپێکی شەڕی یەکەمی جیهانی، دەوڵەتە زلهێزەکان لە گفتوگۆدابوون لە پێناو ئەوەی زۆرترین شوێن لە ناوچەی ڕۆژهەڵات داگیر و پاوان بکەن، ئەوانەی ژێر دەسەڵاتی ئیمپراتۆرییەتی عوسمانی بۆ خۆیان مسۆگەر بکەن، هەر دەوڵەتەی مەرام و نەخشەی خۆی دانابوو، بۆ دەستگرتن بەسەر زۆرترین سنوورە خاکی دەوڵەتی عوسمانی، بەم هەموو بەرنامە و هەوڵی دەوڵەتان و کارکردنی شەو و ڕۆژەیان بۆ دابەشکردنی میراتی عوسمانییەکان، لە ناو خۆیاندا ڕێککەوتننامەیەکیان بەست بەناوی (سایکس- پیکۆ)، ڕێککەوتننامەی سایکس پیکۆ لە ١٧ ی مایسی ١٩١٦ لە نێوان مارك سایکسی نوێنەری بەریتانیا و جۆرج پیکۆی نوێنەری فەڕەنسا واژۆکرا، دوای ئەمە ڕووسیاش خرایە نێو هاوکێشەکەوە، (سازانۆف)ی وەزیری دەرەوەی ڕووسیای قەیسەری ئەوسا بەشداری کرد، ڕووسیا ئەو کاتە لەدەرفەتێك دەگەڕا دەسەڵاتی سیاسی و ئابووری لەناو ئیمپراتۆرییەتی عوسمانی بەهێز بکات، بۆیە چەندین ئۆفیس و کونسوڵخانەی لە ناوچەکانی سەر سنوور لەگەڵ عوسمانی کردەوە، هەریەکەیان ئۆفیسێکی تایبەت بوون بۆ ناوچەکە و زانیارییان کۆدەکردەوە و هەوڵی دەست بەسەرداگرتنی شوێنەکەیان دەدا.

سایکس پیکۆ بۆ بەرژەوەندی زلهێزان بوو

سایکس- پیکۆ بۆ بەرژەوەندی زلهێزانی ئەو سا لە دایکبوو، ڕێککەوتننامەیەکی سەرەتا نهێنی بۆ دابەشکردن و فەراهەمکردنی بەرژەوەندییەکان بوو، دوای مشتومڕ

و دارِشتنی نەخشە و ئاڵوگۆڕکردنی چەندین بەڵگەنامە گەیشتنە ڕێککەوتن و بەریتانیا و فەڕەنسا، سنووری جوگرافیای هەموو ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستیان پێگۆڕی و لە نێوخۆیاندا دابەشیان کرد و لەم نێوەندەدا کوردستانیش دابەشکرا، ئەم ڕێککەوتننامەیە سەبارەت بە ناوچەکانی دەوڵەتی عوسمانی بوو، لە ١٢ مادده پێکهاتبوو بەشێك لە بەندەکان پرسی دابەشکردنی کوردستانی گەورە بوو، بەسەر وڵاتە زلهێزەکاندا، ناوچەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە ژێر کۆنترۆڵی ئێران مایەوە، دابەشکردنەکە زەرەری گەورەی بە کورد گەیاند، ئەم ڕێککەوتننامەیە شوومە دێوەزمەی دابەشکردنی کوردستان بوو .

سایکس پیکۆ ناوچەکەی دابەشکرد

لە دوای دارِشتنی هێلە سەرەکییەکانی ڕێککەوتننامەکە، خستییانە واری جێبەجێکردن و لە ئەنجامی ڕێککەوتننامەی سایکس- پیکۆ، فەڕەنسا سنوورێکی فراوانی بەدەستهێنا، سوریا و لوبنان و ناوچەی موسڵ لە باکووری میزۆپۆتامیای گرتەوە، بەریتانیاش ناوچەکانی خوارووی وڵاتی شام، هەردوو بەندەری حەیفا و حەککای کەوتە ژێر دەسەڵات، لەبەرەی ڕۆژهەڵاتی وڵاتی شام، بەغدا و بەسرا و ناوچەکانی کەنداوی عەرەبی دەگرتەوە، ناوچەکانی بەریتانیا بەشێکی لە کوردستانی عێراق لەخۆ دەگرت تا باشووری کەرکوك و باشووری ڕۆژئاوای کوردستانی ئێران، دواتر ویلایەتی موسڵیشی خستەسەر و لەگەڵ فەڕەنسا بە چەند ناوچەیەك ئاڵوگۆڕی کرد، پشکی ڕووسیاش بریتی بوو لەو بەشەی مابووەوە لە کوردستانی تورکیا و ئەرمینیای ڕۆژئاوا، ناوچەیەکی فراوانی ژێر دەسەڵاتی ئیمپراتۆری عوسمانی بەدەستهێنا لە قوستەنتینیە(ئەستەنبول) و بوسفۆر و ئەرمینیا و باکووری کوردستان، ڕۆژهەڵاتی ئەنادۆڵ لەناوچەکانی سنووری

ڕووسیا و تورکیا، هەرچی لە کوردستان مابۆوە کەوتبووە چوارچێوەی ناوچەکانی دەسەڵاتی ڕووسیا.

دوای ١٠٠ ساڵ کاتی هەڵوەشاندنەوەی سایکس پیکۆیە

سەد ساڵەی سایکس پیکۆ بەڕای زۆربەی شارەزایانی بواری نێودەوڵەتی کۆتایی هاتنی تەمەنی ڕێکەوتنامەکەیە، نەخشەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست سەر لە نوێ لەسەر بنەمای کەتواری نوێ دادەڕێژرێتەوە، لەو نەخشەیەدا کورد بەهۆی ئیدارە و پێگە نێودەوڵەتییەکەیەوە دەوڵەتی دەبێت، لەبەر ئەوەی گەلی کوردستان بەردەوام لە خەبات و تێکۆشاندا بووە بۆ رزگاری و ئازادی لەژێر دەستی داگیرکەران، لە هەوڵی سەربەخۆیی و دەرچوون لەم چوارچێوەیەدا بەرهەمەکەی لەمڕۆدا بەهۆی دەستکەوتەکان و قارەمانیەتی پێشمەرگە، لە ڕواڵەت دا وەك قەوارەیەکی سەربەخۆ لەلایەن دەوڵەتە زلهێزەکانەوە مامەڵەی لەگەڵدا دەکرێت.

کۆدەنگی نیشتمانی لەم قۆناغە زۆر گرنگە

بەهۆی ئەو کێشە و گرفتانەی لە گۆڕەپانی سیاسی باشووری کوردستان هەیە و بارودۆخەکە ئاڵۆزبووە لە رووی ناوخۆیی ئامادەنین، بۆیە ئەگەر لایەنە سیاسییەکان بتوانن کارێکی وابکەن لە سەر ئاستی ناوخۆ رێك بکەوین بۆ ئەوەی کیانێکی سەربەخۆ لە باشوور دروست ببیَ، ئەمە دەبێتە بنەمایەك بۆ بەشەکانی دیکەی کوردستان لە داهاتوودا بۆ یەکگرتنەوەی بەشەکان لەگەڵ باشوور و دروستبوونی دەوڵەتێکی کوردی مەزن لەناوچەکەدا.

نەخشەی رۆژهەلاتی ناوەڕاست دەگۆڕدرێ

بەپێی خوێندنەوەکان و تێپەڕبوونی سەد ساڵ بەسەر رێککەوتنێك کە جگە لە ماڵوێرانی هیچی دیکە نەبوو بۆ دەوڵەتانی ناوچەکە و گەلان، هەر لەبەر ئەوەیە زلهێزەکانی دنیا و ناوەندی بڕیار بەدەست گەیشتوونەتە ئەو بڕوایەی کە نەخشەی رۆژهەلاتی ناوەڕاست ئاڵوگۆڕی بەسەر دێت، هەمووان لەسەر ئەوە کۆکن سایکس پیکۆ لەسەر ویستی گەلانی ناوچەکە نەخشەی بۆ ناوچەکە نەکێشاوە، بەڵکو لەبەرژەوەندی زلهێزەکان نەخشەی ئەم ناوچەیە کێشرا و نەخشەکە دەگۆردرێ، ئەوەش بۆ ئێمەی کورد سوودی هەیە لەبەر ئەوەی هەموو ئاماژەکان روو لە ئەوەن نەخشەی نوێ کوردستانی سەربەخۆی تێدایە.

هەوڵەکانی کورد بۆ سەربەخۆیی

بەدرێژایی مێژوو گەلی کوردستان قوربانیداوە و جینۆسایدکراوە ئەنفالکراوە کیمیابارانکراوە و گوند و ماڵ و شاری خاپوورکراوە و دەربەدەرکراوە، بۆ دەستەبەرکردنی مافەکانی، لە هەموو قۆناغێکیش لەدژی داگیرکەران شۆڕش و راپەڕینی کردووە. گرنگترین ئەو هەولانەش لە دوای رێککەوتنی شومی سایکس پیکۆ، لەوانە دامەزراندنی کۆماری کوردستان بە سەرۆکایەتی پێشەوا قازی و شۆڕشی شێخ مەحموودی نەمر و بە سەرۆکایەتی مەلیك شێخ مەحموود و شوڕشی بارزانییەکان بە سەرۆکایەتی شێخ ئەحمەدی بارزان لە ساڵی ١٩١٩ و دواتریش شۆڕشی ئەیلوول لە ساڵی ١٩٦١ بەسەرۆکایەتی مەلا مستەفا بارزانی و شۆڕشی گوڵان لە ١٩٧٦ و راپەڕینی بەهاری باشووری کوردستان لە ساڵی ١٩٩١ و رزگارکردنی ناوچەکانی دیکە لە ٢٠٠٣ لەگەڵ روخانی رژێمی بەعس

لە عێراق، ئەمانە هەندێکن لەهەوڵەکانی گەلی کورد لە باشووری کوردستان لە پێناو رزگاری و سەربەخۆیی کوردستانە.

بارودۆخ لەبارە بۆ ریفراندۆم و سەربەخۆیی کوردستان

هیچ کاتێك وەکو ئێستا بارودۆخ لەسەر ئاستی نێودەوڵەتی لەبارنەبووە، تەنیا لەسەر ئاستی نێوخۆیی نەبێ کە لایەنەکان دژایەتی یەکتر دەکەن و بەهۆکاری ئەقلیمی دژایەتی ئەو هەنگاوانە دەکەن کە بۆ ریفراندۆم سەربەخۆیی دەنرێت، بۆیە وەك ئەرکێکی نیشتمانی و نەتەوەیی پێویستە هەموو کێشەکانمان وەلاوە بنێیین کار بۆ ئەنجامدانی ریفراندۆم و سەربەخۆیی کوردستان بکەین و لە ماوەی ١٠٠ ساڵی رابردوو تاوەکو ئێستا هەلی لەم جۆرەمان بۆ دووبارە نابیتەوە.

*** ئەم وتارە لەرۆژنامەی خەبات ژمارە (٥٢٨٠) لەرۆژی ٢٠١٧/٥/٣٠ بڵاوکراوەتەوە.**

بیری نەتەوەیی چارەسەرە بۆ هەموو کێشەکان

کارکردن لە چوارچێوە و بازنەی بیری نەتەوەیی، هەوڵدانە بۆ وشیارکردنەوەی تاك بە مێژوو جوگرافیا و زمان و کەلتوور و تایبەتمەندی جیۆپۆلەتێکی خاك و وڵاتەکەی، بۆ دروستکردنی کەسایەتی کورد و پێناسەکردنی ناسنامەی نەتەوەییمان کە کورد نەتەوەیەکی زیاتر لە حەفتا ملیۆنە، خاك و وڵاتەکەی داگیرکراو و دابەشکراوە لەسەر نەتەوە سەردەستەکانی تورك و عەرەب و فارس لە بۆتەی دەوڵەتەکانیان هەوڵی تواندنەوەی کورد دەدەن، بەڵام کورد نەتەوەیەکی جیاوازە لەم نەتەوانە و تایبەتمەندی نەتەوەیی خۆی هەیە، هەموو شتێکی جیاوازە لەگەڵیان، سەرەڕای کاریگەری ئەو نەتەوە سەردەستانە لە ئاکامی داگیرکاری چەندین ساڵەیان بۆ کوردستان کە هەندێ جار ئاسایشی نەتەوەییمان بەهۆی سیاسەتە رەگەزپەرستەکانی داگیرکەرانی کوردستان دەکەوێتە مەترسییەوە، بەڵام نەتەوەی کورد توانی پارێزگاری لە تایبەتمەندییە نەتەوەییەکانی بکات، ئەوەش بەهۆی رەسەنایەتی و نەتەوەییەکانی کوردستان لەکاری بەردەوامی وڵاتپارێزیان.

هەموو کات داگیرکەرانی کوردستان لە هەوڵی گۆڕینی دیموگرافیای کوردستان بوونە بەهۆیەوە مەبەستیان بووە لەسەر حیسابی کوردستان خاکی خۆیان فراوان و دەوڵەمەند بکەن، بەتایبەت کوردستان وڵاتێکی دەوڵەمەندە لە هەموو بوارێکەوە، شوێنگەی کوردستان لە ڕووی جیۆپۆلەتیکەوە زۆر ستراتیژییە، بۆیە نەتەوە سەردەستەکان دەیانووت هەر دەوڵەتەی بتوانێ کوردستان داگیر بکات، بەو مانایە دێت دەستبەسەر تەواوی رۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا دەگرێ دەبێتە دەوڵەمەندترین دەوڵەت، بۆیە هەموو دەوڵەتەکانی داگیرکەر(تورکیا، ئێران، سوریا، عێراق) دەستیان لە هیچ سیاسەتێکی شۆڤێنی نەپارستووە و بە هەموو شێوەیەك کەوتنە

تـالآنکردنی خێـر و بێـری کوردسـتان پـیلان داڕشـتن بـۆ ئەوەی خەونەکـانی کـورد هەمووی لەگۆڕنێن وەکو نەتەوە لە ناوچەکەی نەهێڵین.

بەڵام نەتەوەکەمـان لە پێنـاو پاراسـتنی تایبەتمەنـدی نەتەوەییمـان بـۆ سـەربەخۆیی و ئـازادی کوردسـتان هەمـوو کـات شـۆڕش و راپەڕینـی کـردووە، بـۆیە خەبـات و تێکۆشـان لە چوارچێـوەی هـزری نەتەوەیـی ئاکـام و کۆتـاییەکەی بەسـەربەخۆیی پێکهێنـانی کیـانی نەتەوەیـی دەوڵەتـی سـەربەخۆیی کـوردی دەبێـت، لەبەر ئەوەشـە دوژمنـانی کـورد و کوردسـتان ئەوەنـدەی دژایەتـی بیـری نەتەوەیـی کـورد دەکەن، دژایەتـی بیـری ئایـدیۆلۆژیاکانی تـر نـاکەن، چـونکە داگیـرکەران کوردییـان لەبەر چینـایەتی ئەوان سـەرمایەدار نەچەوسـاندۆتەوە یـان لەبەر مەسـەلەی ئـایینی، بەڵام کـورد زۆرینـەی ئیسـلامە، کە چـی کـورد لە مـاوەی رابـردوو لەوان زیـاتر خزمەتـی ئیسـلامی کـردووە، بەڵکـو داگیـرکەران بەهـۆی نەتەوەبـوون کـورد و ئینتیمـای بـۆ نەتەوەکەی پارێزگـاریکردن لە خـاك و وڵاتەکەی دژایەتیـان کـردووە و نکـۆڵی لە مـاف و بـوونی کـورد دەکەن، هەوڵـی جینۆسـایکردنی دەدەن بە بەرنـامە و پیلانـی داڕێژاو، تـا کـار گەیشـتە ئەو رادەیەی عەرەبە شـۆڤێنییەکان دەیـانوت خۆزیـا کـورد موسڵمان نەبوونـایە تـا بەهـۆی موسـڵمان نەبوونیـان زیـاتر قڕمـان بکردبان، ئەتـاتورك دەیـوت هەمـوو کـورد لە نـاو دەبەم تەنیـا یەك کـورد لەسـەر رووی ئەم زەمییـنە دەهـێڵمەوە، بە ئەتاتورکیـان وت ئەم کـوردەش بـۆچی دەهێڵـیەوە وتـی: تـا لە مۆزەخانەی دابنێم و بڵێم کاتی خۆی ئەمـانە هەبوونە و بە شانازی لەسـەر دەستی ئـێمە قڕمـانکردن، هەروەهـا فارسـەکان گەورەتـرین ئیمپراتـۆرییەتی دنیایـان لەسـەر دەستی کوردان رووخانـدووە، ئێسـتاش جگە لە نکـۆڵی کـردن کێشـەی کـورد هـانی عەرەبەکـان دەدەن و دەڵـێن کـورد بە نیـازە لە نـاوچەکە ببێـتە ئیسـرائیلی دووەم، ئەم عەقلییەتە رەگەزپەرستانەی دژمنان و داگیرکەران هۆکارێك بووە، بۆ داگیرکەرانی وڵاتمـان چـونکە کـورد نەیتوانیـوە لە سـەرخاکی خـۆی داگیـرکەران دەربکـات، بـۆیە

هەر بە داگیرکاری ماوەتەوە، لەسەر ئاستی نێودەوڵەتیش بەهەمان شێوە بەهۆی بەرژەوەندی زلهێزانی دنیا لەگەڵ داگیرکەران کورد بووەتە قوربانی، بەهۆی تەواو پێنەگەیشتنی قوتابخانەی بیری نەتەوەیی کورد داگیرکەران هەموو کات توانیویانە بە سەر ئیرادەی کورد زاڵبن تەنانەت لە نێو خودی حزبەکانیش ئەوەندی پەیڕەوی داخوازی و فەرمانەکانی کەسی یەکەم کراوە، هێندە پابەند نەبوونە بەبیری نەتەوەیی ئینجا لەنێو خودی ئەم حزبانەش بەهۆی نەبوونی دیموکراسییەت و ئازادییەکان هێندەی تر تاکی کورد نەیتوانیوە لە نێو پڕەنسیبەکانی حزبیبوون بێتەدەرێ و پەیڕەوەی بیری نەتەوەیی و بەرژەوەندییە نەتەوەییەکان بکات، لای هەندێ حزب بەرژەوەندی حزبی لە سەرووی بەرژەوەندی نەتەوەییەکان بووە، تەنانەت لەنێو هەندێ حزب بەرژەوەندنی کەسی لە پێش حزب بووە و هی حزبیش لەپێش نەتەوە بووە، ئینجا لەنێو ئەم ئاڵۆزییانە بەرژەوەندییە نەتەوەییەکان چۆن پارێزراو بن، ئەمە جگە لە بیری هەرێمچیەتی هۆکاریەك بووە، بۆ دوور کەوتنەوەی تاکی کورد لە بیری نەتەوەیی کوردی، نەتەوە سەردەستەکان چەندەی خزمەتیان بکەیت هێندە دەکەونە خانەی دژایەتی، چونکە سروشتی داگیرکەر بەم شێوەیە، دەوڵەت نەماوە بە ناوی عێراق بە هەوڵ و تەقەلای سەرکردەکانی کورد ئەم دەوڵەتە کەوتە سەر پێ ئەمڕۆش لە هەموو کاتێك زیاتر حکومەتی عێراق دژایەتی مافەکانی گەلی کوردستان دەکات، تەنانەت نایەوێ لەم مافانەی لە دەستووریش هاتوونە جێبەجێیان بکات، لە جیاتی ئەمە هەوڵی هەموارکردنی دەستوور و نەهێشتن و لابردنی ئەم ماددانە دەدەن کە پەیوەندییان بەمافی کوردەوە هەیە، جگە لەو هەرێمچیەتیە و ناوچەگەریەتیەی هۆکارێك بووە، حزب هەبووە خۆی بەنەتەوەیی زانیوە، بەڵام نەیتوانیوە لە چوارچێوەی ناوچەیەکی دیاریکراو دەربچێت و تەشەنە بکات، جگە لە بیری خێلەکی کە بەدرێژایی دیرۆکی نەتەوەییمان هەندێ هۆز و عەشیرەت دژایەتی یەکتریان کردووە، بەهۆی ئەم بیرە تەسکە خێلەکییە چەندین

ئیماراتی کوردی لە ناوچوون، بە خوێندنەوەی هەموو ئەم کەموکورِییانە دەتوانرێ لە چوارچێوەی بیری نەتەوەیی بەمەرجێك پەند لەرابردوو وەربگرین و بەرنامە بۆ داهاتوو بەرەچاوکردنی بەرژەوەندییەکانمان دابنێین، ئەمەش پێویستی بە بەستنی کۆنگرەیەکی نەتەوەیی سەرتاسەری بە بەشداری تەواوی هێز و لایەنەکانی هەموو بەشەکانی کوردستان و رۆشنبیران و لاتپارێزان و کەسایەتییە دیار و پسپۆرِەکان هەیە، ئەم کۆنگرەیە دەتوانێ بیری رەگەزپەرستانەی داگیرکەران بە ووردی تاووتوێ بکات، لەم سۆنگەوە بەرەچاوکردنی تایبەتمەندی هەر بەشەی کوردستان بەبەرنامەیەکی یەکگرتووی ستراتیژی دابنرێ، هەر لەم کۆنگرەیە تاوتوێی ئاساییشی نەتەوەییمان بکرێ، لەم سۆنگەوە ئەم سنوورە وەهمییە دەستکردی داگیرکەران کوردستانیان پێ لەتکردووە سنووری کوردستانی مەزن یەك سنوورە و بیری سەربەخۆیی کوردستان، ئێستاش هەندێ کەس و لایەن دەڵێن خەیاڵە، دەبێ بیکەینە واقیع بە دانانی بەرنامە و هەموو بیر و ئایدیۆلۆژیا و بیر و بۆچوونەکان بخەینە خزمەت ئەم بوارە و بەرنامەی تۆکمە بۆ وشیارکردنەوەی سەربەخۆیی دابنرێ، چونکە زۆر گرنگە تاکەکان بە بیری سەربەخۆیی و وشیاربکرێنەوە. ئینجا چەمکەکانی دیموکراتی و پلۆرِالیزم و سکۆلاریزم بەمانا فراون و سەرەکییەکانیان تێگەیشتنیان بۆ بکرێت، چونکە قووڵکردنەوەی ئەم چەمکانە تاکی کورد زیاتریش دەخات.

ئەم لایەنانەی تا ئێستا خزمەتی بەرژەوەندی وڵاتانی ئەقلیمی دەکەن، ئەم جۆرە پەیوەندییانە نەهێڵدرێن و تاکە پێوەر ئەوە بێت کە نابێ هیچ لایەنێك سازش لەسەر بەرژەوەندی نەتەوەییەکانی کورد بۆ پرِکردنی گیرفانی بکات، بەمە دەتوانین هەموو خەونەکانی دوژمنان لە گۆرِ بنێین و هەموو پیلانە نەگریسەکانیان بکەینە بڵقی سەر ئاوو رووبەرِووی هەموو مەترسییەکان ببینەوە، بەیەکرِیزی لایەنەکان و جەماوەری خۆمان دەتوانین داخوازییەکانمان بپێکێن و ئەو هیوا و خەونانەی

ساڵەهایە کاری بۆ دەکەین پێی بگەین، بۆ ئەوەی ئێمەش وەکو هەموو نەتەوەکانی سەر ئەم زەمینە کە خاوەنی کیانی خۆیانن، کیانی خۆمان هەبێت لە چوارچێوی دەوڵەتی کوردی و ئەم مەترسییانەی دەوڵەتی ئەقلیمی لەسەر پێکەوەنانی دەوڵەتی کوردی هەیانە لە جێی خۆیان نین، لەبەر ئەوەی کورد ساڵەهایە ژێر دەستەیی و چەوسانەوەی دیوە، بۆیە ناتوانێ سازش لەسەر بەرژەوەندییە نەتەوەییەکانی بکات و هەرگیز دەستبەرداری مافە زەوتکراوەکانی نابێت لە هەموو بەشەکانی کوردستاندا، شۆڕش و راپەڕینەکان لە کوردستان بەڵگەی ئەوەن کورد دەست لە مافی خۆی هەڵناگرێ و لە بستە خاکێکی خۆش نابێت و بەردەوام دەبێت لە خەبات و بەرخودانی نەتەوەیی لەپێناو سەربەخۆیی کوردستان.

سەربەخۆیی کوردستان وەک شیری دایک حەلالە

عێراقـــی عـــەرەبی دەوڵەتێکـــە لە رۆژهەڵاتـــی ناوەڕاســـت لەســـاڵی ١٩٢١ بەناسروشـتی دامەزراوە، لە سـەرەتای دامەزراندنیـدا، لەسـەر شـێوازی سیسـتەمی حوکمڕانی پاشایەتی بوو، لە ساڵی ١٩٥٨ بەسەرکەوتنی شۆڕشی ١٤ی تەمموز بەسـەرۆکایەتی عبـدالکریم قاسـم بـە خـوێن سیسـتەمی کۆمـاری بـووە شـێوەی حوکمڕانی لەو وڵاتە.

لە دوای ئەوەش لە نێوان ساڵانی ١٩٥٨ بۆ ١٩٦٨ چەندین کودەتای سـەربازی لە عێراقدا ئەنجامـدران، کە دوایینیـان کودەتـای بەعسییەکان بـوو، ڕژێمـی بەعـس لە نێـوان سـاڵی ١٩٦٨ تـا ٢٠٠٣ دەسـەڵاتی عێراقـی بـە دیکتـاتۆری خـوێن رشـتن بەدەستەوە بوو.

چەندین سەدامی تر هاتنە سەر حوکم

هێرشی ئەمریکا بۆ سەر عێراق لە ساڵی ٢٠٠٣دا، بە خاڵی وەرچەرخان دادەنرێت، ئەم شەڕە بوو بە هۆی رووخانی دڕندەترین دیکتاتۆری ناوچەکە، بەڵام زیانێکی گیانی زۆر لە ڕیزی خەڵکی مەدەنی عێراق کەوت، هەندێک لەو بڕوایە دابوون هـاتنی هێزەکـانی ئەمریکـا بـۆ عێـراق ئەنجـامی باشـی دەبـێ، ئەویـش لابردنـی ڕژێمی بەعسە، سـەدام و بـەعس عەرشیان رووخـا، بـەڵام هـەزاران سـەدامی دیکـە هاتنە سەر حوکم بۆ دژایەتی مافەکانی گەلی کوردستان.

لکاندنی باشووری کوردستان بەعێراق

کوردســـتان هـــەرگیز ویســـتی لکانـــدنی نـــەبووە، لەســـاڵی ١٩١٨ دوای دۆڕانـــــی ئیمپراتـــــۆری عوســـــمانی لە شـــــەڕی جیهـــــانی یەکەم، هێزەکـانی بـەریتانیا ویلایەتـی مووسـڵ کە ویلایەتێکـی دەوڵەمەنـدی نەوتـی بـوو، داگیریان کرد و ئەو ناوچانەی کە زۆربەی خەڵکی کوردی تێدا نیشتەجێ بوون،

خرانە ژێر حوکمی بەریتانیا. پاشان لەساڵی ۱۹۱۹ ویلایەتی مووسڵ لکێنرایەوە بە دەوڵەتی نوێی عێراقی عەرەبی، کە لە ژێر حوکمی ئینتدابی بەریتانیا بوو.

هیچ پاشا و سەرۆکێک نەیاتوانیوە گەلانی عێراق یەکخەن

لە ساڵی ۱۹۲۱ عێراق راگەینرا و لەبەرئەوەی پێکهاتە نەتەوەیی و کەلتووری و ئایینی و مەزهەبییەکانی عێراق پێکهاتەیەکی جیاواز و ئاڵۆز بوون و شێوازی سیستمی پاشایەتی هەڵبژێردرا، مەلیك فەیسەڵ لەناو شەش کاندیدی تردا بەشای عێراق لە کۆنگرەی قاهیرە لە ساڵی ۱۹۲۱ دەستنیشانکرا، هەر لە سەرەتاوە خەڵکی هەردوو ویلایەتی موسڵ و بەسرە زۆر نیگەران و ناڕازی بوون بەلکاندیان بە ویلایەتی بەغداوە کە دەسەڵاتی ناوەندی پایتەختی بەرکەوت.

پاشای عێراق شا فەیسەڵ هەوڵەکانی خستەگەڕ بۆ ئەوەی عێراقێکی یەکپارچە دروست بکات، بەڵام هەوڵەکانی بێ سوود بوون، لەبەر ئەوەی وەك لە یاداشتەکانیدا کە لە کۆتایی بیستەکانی سەدەی بیستدا ئاماژەی پێکردووە دان بەوەدا دەنێت کە نە یتوانیوە گەلێك دروست بکات، بەناوی گەلی عێراقەوە بۆ پێکەوە بەستنەوەی ئەو نەتەوە و مەزهەبە جیاوازانەی کە لە عێراقدا دەژین و بوونیان هەیە، لەسەردەمی پاشایەتی و هەموو پاشاکانی عێراق یەك لە دوای یەك بەردەوام بوون بۆ هێنانە دی ئەو ئامانج و ئاواتەی کە عێراقی لەسەر بیناکرابوو، بەڵام هەموو هەوڵەکان نەبووە پایە و کۆڵەگەیەکی پتەو و تۆکمە بۆ دامەزراندنی گەلێکی یەك ڕەنگ لە عێراقێکی یەکپارچەدا کۆبکرێنەوە، تا ئەم ساتەش هەموو گەلانی عێراق نەیانتوانیوە بەیەکەوە بژین.

مێژووی دەسەڵاتی عێراق هەردەم خوێناوی بووە

مێژووی دەوڵەتی عێراق لە دەستپێکی ئەم خاکەوە تاوەکو ئەمڕۆ مێژوویەکی خوێناوییە، هەمیشە بووەتە گۆڕەپانی ململانێکانی ئیمپراتۆرییەت و دەوڵەتانی سەردەستی ناوچەکە، لە قۆناغە جیاوازەکاندا، دواتریش بووەتە پەلکێشکردنی

زلهێزەکانی دونیاش بۆ یەکلاییکردنەوەی ئەو ململانێ ناوچەییانە، بەمەش ئەوەی کە زیانی گەورەی پێگەیشتووە، تەنها و تەنها گەلی عێراق بووە، هەر ئەمەش وایکردووە کە ئەم وڵاتە هەمیشە لە گێژاوێکی خوێناوی بەردەوامدا بێت، لە لایەك هیچ سەرکردە و سەرۆك و پادشایەکی ئەم عێراقە نەبووە، بە سەلامەتی دەربچێت و دوور لە کوشتن و کودەتا و لابردن و لە سێدارەدان نەبێت، یان دژایەتی نەکرابێ بۆ رووخان و لادانی لەسەر حوکم.

عێراق ناتوانێ ببێتە دەوڵەتێکی دیموکراسی

دوای رووخانی دەسەڵاتی دیکتاتۆری بەعس لە ئۆپەراسیۆنی ئازادی عێراق دەرفەتێکی نوێ لە بەردەم عێراقییەکان هاتە پێش، تا شێوازێکی دیکە بە باڵای ئەو یەکپارچەییەی عێراقدا ببڕن، ئەویش حوکمی دیموکراسی و پێدانی مافە بە هەموو پێکهاتە و نەتەوە و ئایینەکان، تا عێراقێکی فیدراڵی دوور بێت لە هەموو پیلان و گێچەڵێکی دەسەڵاتی ناوەند کە هەمیشە گومان و دڵەڕاوکێ لە لای خەڵکی دروست دەکات و مافیان پێشێل دەکات، ئەگەر حکومەتی ناوەند بەهێز بێت ئەوا حاڵی هەرێمەکان شلۆق دەبێت، جگە لەوەش بیانووگرتن لەم دۆخەدا کە هێشتا دەسەڵاتی ناوەند لە نێوان خۆیان ناتەبا و ناڕێك و بە یەکتر ڕازی نابن جا چۆن مافەکانی گەلی کوردستان دەدەن، وا بۆ چەندین ساڵ دەچێت رژێمی بەعس رووخاوە، بەڵام دەسەڵاتدارانی نەیانتوانیووە حکومەتێك بخەنە کار کە شێوازی دیموکراسی هەبێ دوور لە کاریگەری ئایینی و مەزهەبی و تایفەگەری کە هەمووی بوونەتە کێشە عێراقی خستۆتە قەیران.

ئیرادەی گەل و ریفراندۆم و سەربەخۆییە

ئەوەی ئێستا لە عێراق دەگوزەرێ سیناریۆی دەسەڵاتێکی رەهای شیعەی ئێرانە، هیچ نەتەوە و پێکهاتەیەکی دیکە، نە لە ئێستادا، نە لە داهاتوو مافی پێنادرێ و حکومەتی عێراقی رابردوو ئێستا و داهاتوو هەمیشە لە دژی مافەکانی گەلی

کوردستاندا دەبن و هەرگیز چوونە بەغدا سوودی نیە، لە کۆبوونەوەکان دەسەڵاتدارانی عێراق ماف بە گەلی کوردستان بەرەوا نابینن، بۆیە باشترین دەرفەت بۆ ریفراندۆم و سەربەخۆیی هاتۆتە پێشەوە، بۆیە سەرکردایەتی و میللەت نابێ ئەو دەرفەتە لە قیس خۆمان بدەین، بەڵکو هەوڵ بدەین ماڵی کوردستان رێکبخەینەوە و کار بۆ چاککردنی بار و گوزەرانی خەلك و فەرمانبەر و مامۆستایان بکەین و بە هەموو لایەکمان یەکدەنگ و یەك رەنگ کار بۆ سەرکەوتن و سەرخستنی ریفراندۆم و سەربەخۆیی کوردستان بکەین لەبەر ئەوەی سەربەخۆیی بۆ گەلی کوردستان وەك شیری دایك حەلالە.

کودەتای سەربەخۆیی

لەوەتەی دەوڵەتی عێراق لەساڵی ١٩٢١ ڕاگەیەندراوە، گەلانی کۆکراوەی بەزۆری و زۆردارەکی لەم دەوڵەتە داتاشراوە نە خێریان لەیەکتر بینیوە، نە لەگەڵ یەکتریش توانیویانە بژین.

مێژووی عێراق بەخوێن و کودەتا تەنیوەتەوە، لەو ڕۆژەی عێراق بەپێنە پێکەوەنراوە، بە ملیۆنان کەس بوونەتە قوربانی بە زۆر پێکەوەژیان، دوای ڕووخانی ڕژێمی بەعس لەساڵی ٢٠٠٣ کورد هەموو توانایەکی خستەگەڕ تا عێراقی دروست کردەوە، ئەمە هەڵەیەك بوو سەرکردایەتی کورد بەدیویێك کردی، بەدیوەکەی دیکە ئەمڕۆ بەهۆی سیاسەتی تاکڕەوانەی حکومەتی عێراقی ڕوون بۆوە عەقڵییەتی ئەم دەوڵەتە ناتوانێ لەگەڵ دیموکراسی هەڵبکات، بەڵکو لە جیاتی پێکەوەژیان نەهامەتی بەسەر گەلانی عێراق هێنا.

کەواتە ئەمڕۆ بۆ هەموو دونیا سەلمێندرا کورد کە نەیوست جیابێتەوە، ئەمڕۆ بەهۆی ماف زەوتکردن و قووتی خەڵك دەبڕن، وایلێدەکەن بەرە و سەربەخۆیی بچێت، فرۆشتنی نەوت و پێگەی کوردستان لە ناوچەکە و جیهان زەمینەی لە بارکردووە بۆ ئەم سەربەخۆییە.

هەندێ لایەن و کەسایەتی و وڵاتانی ئەقلیمی باس لەوە دەکەن ئیسرائیل هانی کورد دەدات بۆ سەربەخۆیی، دەڵێن ئەمە پیلانی سەهیۆنییەکانە، ئەوانە شەکریان شکاند و ئەو بەرەوپێشەوە چوونەی کوردستان، بەوان بەری لێناگیرێ. ئەمڕۆ خودی عەرەب کوردی گەرەك نییە و نایەوێ لەگەڵی بژی و هەروەك چۆن ناوچە کوردستانییەکان رزگارکراون و لە ژێر دەستی خۆمانن و دوای هەڕەشەی داعش، عێراق لێی کشاوە و بەرگری لێنەکرد، جۆ بایدن نەخشەی دانا و عێراق دابەش بێت

بۆ سێ هەرێمی فیدراڵی، ئێمە دەمانەوێ عێراق بۆ سەر سێ دەوڵەت دابەش بێت. وەك كورد گوتەنی: "برا برایی کیسەمان جودایی".

ئێستا باشترین دەرفەتە بۆ راگەیاندنی سەربەخۆیی و هیچ کاتێك وەکو ئێستا نەبووە، تەنها پێویستی بە ویستێکی بەهێزە بۆ گرتنەبەری ئەو رێگەیە. عێراقی شکستخواردوو ئەم وڵاتە لەبیستەکان بە ناکاملی دروست بوو، هەموو میژووی خوێن و کودەتا و کوشتن و ئەنفال و کیمیابرانکردن و زەوتکردنی مافی نەتەوەکانە، بۆیە هەوڵدان بۆ هێشتنەوەی عێراق بە یەکپارچەیی هیچ کات سەرکەوتوو نابێ، پێویست ناکات لایەنە سیاسییەکانی کوردستان، کاتی خۆیان بەهێشتنەوەی یەکپارچەیی عێراق بەسەر ببەن، لەبەر ئەوەی لە کۆتایی ئەو دەوڵەتە هەر پارچە دەبێت و دەبا ئەمرۆ پارچە بێت لە سبەی باشترە .

گەلی کوردستان هەموو مافێکیان هەیە ببنە دەوڵەت و هەموو تایبەتمەندییەکی دەوڵەتی تێدایە لە خاك و خەڵك و دەسەڵات. هەروەها دەوڵەتی کوردستان داوای پاڵپشتی داراییش لەهیچ کەس و دەوڵەتێك ناکات، ئەگەر شەفافانە هەموو داهاتی هەرێمی کوردستان، واتا هی هەر پێنج پارێزگا(هەولێر، سلێمانی، کەرکوك، دهۆك، هەڵەبجە) بخرێتە یەك خەزێنەی دەوڵەت ، چونکە نەوت و کانزا و غازی زۆرمان هەیە، تەنیا پێویستی بە دۆخێکی بازرگانی زیندوو هەیە, کەلەتوانایدایە بناغەیەکی پتەوی ئابووری بۆ وڵات بنیاتبنێ .

باشترین چارەسەر جیابوونەوە و سەربەخۆیی کوردستانە

پرسـی ریفرانـدۆم و سـەربەخۆیی کوردسـتان، پەیوەنـدی بـە مێـژووی گـەلی کوردسـتانەوە هەیـە، کـە هەمیشـە دەوڵـەتانی ئـەقلیمی چـاوی تـەماع و برسـێتیان بڕیوەتـە خـاکی کوردسـتان، لەهـەوڵی ئـەوەدا بوونـە کـێ زۆرتـرین بسـتە خـاکی کوردستان داگیربکات و خێر و بێرەکەشی هەڵلوشی و خەڵکەکەشی بچەوسێنێتەوە و بە شێوازی جیاواز جینۆسایدیان بکات.

شۆڕشەکان بۆ سەربەخۆیی بووە

بـەدرێژایی مێـژووی شـۆڕش و راپەڕینـەکانی کوردسـتان لە لایەن میرنشـینەکانی سـۆران و بابـان و بادینـان و ئەردەلانەوە، دوای سـەرکەوتنی شۆڕشـەکان دەسـەلاتی سەربەخۆیی بۆ ماوەیەک هەبووە. لەبەر کۆمەڵێک هۆکاری سیاسی و ناوخۆ و ئـەقلیمی و و کـۆمەڵایەتی و جوگرافی ئەم دەسـەلاتانە کۆتاییـان پێهـاتووە، بـەڵام هەوڵدان بۆ رزگاری و سەربەخۆیی کۆتایی نەهاتووە.

لــە مەلیکــەوە بــۆ پێشــەوا و بــارزانی و چەنــدین شــۆرش هەڵگیرســا، لە مـانگی یـەکی سـاڵی ١٩١٨ شـێخ مەحمـوودی حەفیـد داوای پاڵپشـتی لـە ئینگلیزەکان کردووە بۆ دامەزراندنی حکومەتی کوردی، لە ماوەی نێوان ساڵانی ١٩١٩-١٩٢٢ ئەم حکوومەتە راگەیندراوە، بەڵام دوای ئەوە لەناو براوە بەکۆمـەڵێك هۆکـار و بەرژەوەنـدی ئـەقلیمی و نێودەوڵـەتی کەپشـت لـە مـەلیك مـەحموود کراوە. جـارێکی دیکـە بارزانییەکـان لە سـاڵی ١٩٢٩ داوای سـەربەخۆییان لـە نـاوچە کوردییەکانی کردووە، لە هەمان کاتدا خواڵێخۆشبوو(مـەلا مستەفای بارزانی) بۆ بەدیهێنانی خەونی گەورەی دەوڵەتی کوردستان لە ساڵی ١٩٤٥ روو لـە مهابادی رۆژهـەڵاتی کوردسـتان دەکـات و هاوکـاری پێشـەوا قـازی مـحەمەد دەکـات بـۆ

سەرکەوتن و بەردەوام بوونی کۆماری کورستان. ئەمەش تاکو ساڵی ١٩٤٦ درێژە دەکێشێت و دوای روخانی کۆماریش لەگەڵ پێشمەرگەکانی لە داستانێکی کەم وێنەدا و دوای چەندین نەبەردی مێژوویی لە سنوورەکانی ئێران و عێراق و تورکیادا دواجار دەچێتە رووباری (ئاراس) و بە پەڕینەوەیان و خۆیان دەگەیەننە یەکێتیی سۆڤییەتی و دوای سەرکەوتنی شۆڕشی عێراق لە ساڵی ١٩٥٨ گەڕانەوە و وەک قارەمانانی گەل پێشوازییان لێ کرا و لەساتەوەش هەوڵی بەردەوامیان بۆ سەربەخۆیی کوردستان هەبووە.

پاشان حکومەتی عێراقی هەموو کات وادەی بەکورد دەدا و پاشان بەڵێنەکانی جێبەجێنەدەکرد و دوای خۆدزینەوەی حکوومەتەکەی عەبدولکەریم قاسم لە بەڵێنەکانی بەرامبەر گەلی کوردستان و هەوڵدانی بەردەوامی حکومەتی عێراقی بۆ چەوساندنەوەی گەلی کوردستان، لە مانگی ئەیلول ١٩٦١ شۆڕشی کورد جارێکی دیکە بە سەرۆکایەتی مەلا مستەفای بارزانی هەڵگیرسایەوە، ئەو شۆڕشە میللییە بە گەورەترین شۆڕشی چەکداری باشووری کوردستان دادەنرێت و لە ئاکامیشدا شۆڕش توانی دەسەڵاتدارانی عێراق ناچار بکات، مل بدەنە رێککەوتننامەی ئاداری ١٩٧٠ و بۆ یەکەمین جار مافی ئۆتۆنۆمی بۆ کورد دابنرێت و ناوچەی ئۆتۆنۆمیی کوردستان راگەیەندرا. تاکو ساڵی ١٩٧٤ و کاتێک دەسەڵاتدارانی بەغدا رێککەوتنی یازدەی ئاداریان پێشێلکرد و بێگوێدانە بەڵێنەکانیان بەشێوەیەکی یەکلایەنە سنووری ناوچەی ئۆتۆنۆمییان دەستنیشان کرد و کەرکووک بەشێکی زۆری ناوچە کوردنشینەکانی دیکەیان خستە دەرەوەی ناوچەی ئۆتۆنۆمی، جارێکی دیکە شۆڕش دەستی پێکردەوە و ئەمجارە لە پیلانێکی نێودەوڵەتیدا لە رێگەی رێککەوتنی شوومی جەزائیر لە ساڵی ١٩٧٥ خیانەت لە سەرکردایەتی و گەلی کوردستان کرا و دووچاری نسکۆ کران.

خەبات و شۆڕش بەردەوامە

دوای نسکۆ و ڕێککەوتننامەی جەزائیر گەلی کوردستان کۆڵی نەداو لە خەبات و تێکۆشان بەردەوام بوو، شۆڕش دەستی پێکردەوە و لەساڵی ١٩٧٦ لە هەموو کوردستان جارێکی دیکە خەباتی چەکداری لە پێناو ئازادی و ڕزگاری دەستی پێکردەوە، لەو ماوەیە شۆڕش بە چەندین هەوراز و نشێودا چوو، بەڵام بەرەی کوردستان پشت ئەستوور بە جەماوەری خۆڕاگر و گەلێری کوردستان لە ساڵی ١٩٩١ ڕاپەڕینی کرد، باشووری کوردستان لە بەعسی و داگیرکەران پاککرایەوە و پاشان هەڵبژاردن کرا و پەرلەمانی کوردستان هەڵبژێردرا و حکومەتی کوردستان ڕاگەینرا.

چەندین هەلی سەربەخۆییمان لەدەستداوە

باشترین دوو هەل بۆ گەلی کوردستان هاتەکایەوە، لە ڕاپەڕینی بەهاری ساڵی ١٩٩١ هەموو باشووری کوردستان ئازاد کرا، ئەوسا هەڵی ڕاگەیاندنی سەربەخۆیی کوردستان زۆر لەبار بوو، بەڵام عێراچییەتی ئەوسا نەیهێشت ئەوە بکەین، پاشان لەساڵی ٢٠٠٣ لەگەورەترین ئۆپەراسیۆنی سەربازی بەسەرۆکایەتی ئەمریکا کە کوردیش تێیدا بەشداربوو، کۆتایی بە حوکمی دیکتاتۆری ڕژێمی بەعس هێنرا، لەو ساوە هیچ شتێ بەناوی حکومەتی عێراقەوە نەمابوو، سەرکردایەتی سیاسی لە جیاتی ڕاگەیاندنی سەربەخۆیی جارێکی دیکە هەڵسا عێراقی خستەوە سەرپێ و بەهێزی کردەوە، بەمەش جارێکی دیکە هەلی سەربەخۆییمان لەدەستدا.

دژایەتی گەلی کوردستان بەردەوامە

هەر دوای ئەوەی سەرکردایەتی کوردستان عێراقی عەرەبی دروستکردەوە، حکومەتە یەك لە دوای یەکەکانی عێراق وەکو مێژوو خۆی چەندبارە بکاتەوە کەوتنەوە دژایەتیکردنی مافەکانی گەلی کوردستان، لە پابەندنەبوونیان بە دەستوورێك کە خۆیان دەنگیان بۆداوە، هەرچی لەم دەستوورە پەیوەندی بە گەلی کوردستانەوە

هەیە جێبەجێیان نەکرد، بەوەش نەوەستان قوتی خەڵك و مووچەی فەرمانبەران و بودجەی کوردستانیان بڕی، کەچی بەردەوام ئەوە بە گوێی خەلکدا دێنن، کە یەکپارچەیی عێراق بپارێزن، کەچی عێراقێك پڕە لە پێشێلکاری و مافی گەلی کوردستان نادات، بۆچی لە گەڵی بمێنینەوە.

باشترین چارەسەر جیابوونەوەیە

عێراقی عەرەبی لە سەرەتای راگەیاندنیەوە لە ساڵی ١٩٢١ تاوەکو ئێستا، هەموو مێژووی کودەتا و شەڕ و خوێن بووە، هیچ کاتێك مافی کورد و نەتەوەکانی دیکەی نەداوە، ئەو مێژووە هەموو دونیا دەیزانی بۆیە جۆبایدن لە ئەمریکاوە پرۆژەی دابەشبوومی عێراقی بۆ سێ بەش راگەیاند، دەوڵەتی کوردی و بەشێکی سوننە و بەشێکی شیعە، بەو واتایە کۆمەڵگەی نێودەوڵەتیش گەیشتۆتە ئەو قەناعەتە سەری ئەم هەموو پێکهاتەیە لە مەنجەلی بەزۆر لێکێندراوی عێراق جێی نابێتەوە، بۆیە هەموو لایەك درك بەوە دەکەن، ئیتر دابەشبوونی عێراق دەبێ و کاتیەتی.

ریفراندۆم و سەربەخۆیی کوردستان

مەسەلەی ریفراندۆم پەیوەندی بە ئیرادەی گەل و بڕیارەکەیتی ئەو پرۆژەیە مولکی حزبێك و کەسێك نیە، ئەوە میللەتە لەرۆژی ٢٥-٩-٢٠١٧ بریاری جیابوونەوەی لە عێراقدا، نەك حزبێك و لایەنێك، بۆیە پێویستە حزبەکان واز لە ململانێی نێوانیان بهێنن و لەگەڵ جەماوەر بن، لەم رۆژە مافی چارەی خۆنووسینمان دیاری بکەین و بڕیاری جیابووەنەوە لەو عێراقە بدەین کە جگە لە ماڵوێرانی و داگیرکاری و کیمیاباران و ئەنفال و خاپوورکردن و نەهامەتی هیچ قازانجێکی بۆ گەلی کوردستان نەبووە.

پێشمەرگە

پێشمەرگە پارێزەری کوردستانە

پێشمەرگە ئەو کەسەیە کە گیانی خۆی بۆ خاك و ولاتەکەی بەخت دەکات و گیانی دەخاتە سەر دەستی و پێشکەشی کوردستانی دەکات، ئەگەر پێشمەرگە نەبێ ولاٚتمان داگیر دەکرێ و ئەو ئازادی و ئاسایش و ئارامییەی هەیە هەمووی بەرهەمی خەباتی پێشمەرگەیە، هەر پێشمەرگە هۆکاری مانەوەی کورد و کوردستانە .

لەسەر ئاستی نێو دەوڵەتیش باس لە ئازایەتی پێشمەرگە دەکرێ، بۆیە زۆربەی ولاٚتان پاڵپشتی پێشمەرگە دەکەن، لەبەر ئەوەی پێشمەرگە ئێستا هەموو مرۆڤایەتی دەپارێزێ و بووەتە ناوێکی گەورە لە هەموو جیهان .

پێشمەرگە لە ئێستا و رابردوودا پارێزەری کوردستان بووە، هەموو کات توانیویەتی پارێزگاری لەگیان و ماڵ و شەرەفی هاولاتیان بکات و لەبەر ئەوە پێویستە هەموومان پاڵپشتی پێشمەرگە بکەین و شانازی پێوە بکەین و هەموو بڵێین خوایە پێشمەرگەمان بپارێزە، لەبەر ئەوەی ئەگەر پێشمەرگە نەبوایە ئێمە نەماندەتوانی بەو ئازادییە بژین و لەوڵاکەی خۆمان بەئاسوودەیی ژیانمان بەسەر ببەین.

پێشمەرگە ناسنامە و سیمبۆلی گەلێکە

بەدرێژایی دیرۆکی نەتەوەییمان هیچ وشەیەك هێندەی پێشمەرگە، نەبۆتە سیمبۆل و ناسنامەی گەلی کوردستان و تاکە پارێزەری خاك و نیشتمان بووە، چۆکی بە هەموو دوژمنان و داگیرکەرانی کوردستانداوە، هەر ئەویش بۆتە قارەمانی هەموو جیهان و هەموومان شانازی بە پێشمەرگەوە دەکەین و دەبێ هەموومان پێشمەرگەی خاکی کوردستان بین.

سەربوردەی ناوی پێشمەرگە لە سەردەمی پیشەوا قازی

وشەی پێشمەرگە ناوێکی لێکدراوە لە دوو وشە پێك هاتووە "پێش" و"مەرگ" واتە ئەو کەسەی گیانی دەخاتە مەترسی و مردن هەڵدەبژێرێ لە پێناو ژیانی هاوولاتییانی کوردستان، هەر بۆ نمونە بەهۆی پیرۆزی ناوی پێشمەرگە لە سەردەمی کۆماری کوردستان و پێشەوا قازی محەممەد پێی باش دەبێ وشەیەکی دیکە لە جیاتی سەرباز و عەسکەر بۆ جەنگاوەرەکانی کۆماری کوردستان دابنرێ، هەموو رۆشنبیر و توێژەرەوەکان و رۆشنفکرەکان کۆدەکاتەوە ناوێك ببیننەوە، دوای کات و ماندووبونێکی زۆر هەر بیری لێدەکەنەوە، لەو کاتە پێشەوا قازی دەڵێ لەکۆنەوە لەکوردەواری بە پیاوی ئازا و نەبەردیان وتووە پێشمەرگە با ئێمەش هەر ئەو ناوەی لێبنێین و بەکاریبهێنین، ئەمەش پیرۆزی ناوی پێشمەرگە لە سەردەمی کۆماری کوردستان دەگەیەنێ و لای پێشەوا تایبەتمەندییەکی زۆری هەبووە.

پێشمەرگە کێیە؟

پێشمەرگە ئەو مرۆڤە راستەقینە و ولاتپارێزەیە، لە پێناوی رزگاری و ئازادی و بەختیاری گەل و نیشتمانەکەیدا، لە هەموو خۆشی و ئاسوودەییەکی ژیانی گوزەرانەوە و لەو رێبازەدا بە شێوازی رەوا و گونجاو، شێلگێرانە، ئازایانە و چالاکانە خەبات دەکا، پێشمەرگە ئەو مرۆڤە پێشکەوتنخوازەیە کە لە پێناو

چاکسازی، نوێبوونەوە، گەشەی کۆمەڵایەتی و گەشەی سیاسی و ئابووری نیشتمانەکەیدا خەبات دەکات، پێشمەرگە ئەو مرۆڤە خۆشناو و دەست و زمان و داوێن پاکەیە، کە پارێزگاری لە حورمەت و کەرامەتی مرۆڤ، تاکی کوردستان ، سەروەت و سامانی گشتی، مێژوو، زمان ، کەلتوور و کەلەپوور و رەسەنایەتی نەتەوە و خاك و نیشتمانەکەی دەکات.

ئەرکی پێشمەرگە

پێشمەرگە پارێزەری کەرامەتی و ئازادی کوردستانە، گەلێرانە بە دڵێکی ئازاوە بەرگری لە خاك کوردستان و هاووڵاتییان بە گشتی بە هەموو پێکهاتە و ئایین و نەتەوەکانەوە دەکات بێ ئەوەی جیاوازی لەنێوانیان بکات، شەڕی مان و نەمان لەگەڵ دوژمنان و داگیرکەران و تیرۆریستان دەکات، مەرگی خۆی خستۆتە پێش مەرگی گەلەکەی، پێشمەرگایەتی هیچ کات قازانج و ئیمتیازات نەبووە، بەڵکو ئەرکێکی پیرۆزە، کە هەموو توێژێك، بێ جیاوازیی لە خۆ کۆکردۆتەوە. پێشمەرگە چەندەی پیرۆزە، دایك و خانەوەدەکەشی هێندەی دیکە پیرۆزن، چونکە دوورن لە نازی کوڕەکەیان و لە دوای شەهیدبوون لەبەر چاویان نامێنی، بەڵام لە ناو دڵی هەموو لایەکمان بەزیندوویی و سەربەرزی و شکۆمەندی دەمێننەوە.

پێشمەرگایەتی شەڕەفە

پێشمەرگایەتی شەڕەفە، گیان بەختکارییە، رەوشت و سەرفرازی و سەربڵندییە، فەلسەفە و مانای ژیانە، بۆیە بوونی هەر تاکێکی کورد لە بوونی پێشمەرگەدایە و بەدرێژایی مێژوو شۆڕش و راپەڕینەکان و سەرکەوتنەکان لەسەر دەستی پێشمەرگەدا بووە، مێژووی گەلی کوردستان پێشمەرەگە نووسیویەتیەوە و تۆماری دەکات، پێشمەرگە ژیان بە خاك و تاکەکان دەبەخشێت و ئازاد و بەختەوەریان دەکات، پیشمەرگە مرۆڤایەتییە، دژی چەوسانەوە تێدەکۆشی و هەموو دەسەڵات و

کۆشکیکی دیکتاتۆری لەبنەوە هەڵدەتەکێنێ و تاکەکان لە کۆیلایەتی رزگار دەکات.

نابێ پێشمەرگە بخرێتە نێو ململانێی حزبەکان

پێشمەرگە جێگەی شانازی هەموو لایەکمانە و بێ جیاوازی بەرگری لە هەموان کردووە، لەبەر ئەوە نابێ بخرێتە ناو ململانێی حزبەکان و ناوی پێشمەرگە پیرۆزە و نابێ کەس دەستی بۆ ببات و هێلی پێشمەرگە ببەزێنێ، بەڵکو پێشمەرگە لە پێش راپەڕین و لە دوای راپەڕین بە دیهێنەری سەرکەوتنەکانی کوردستان بووە، هەر ئەویش بێ جیاوازی هەموان دەپارێزی و لە داهاتووش دروستکەری دەوڵەتی سەربەخۆی کوردستانە.

گرنگی زیاتر بە پێشمەرگە و خانەوادەکانیان بدرێ

دەبێ هەموو لایەکمان بە تایبەت حکومەتی هەرێمی کوردستان خزمەتی زیاتری خانەوادەی شەهیدان بکەن، لەبەر ئەوەی پێشمەرگە بەرهەمهێنی ئازادی ئەو ژیانە پڕ سەروەرییە کە هەموومان بە ئازادی تێیدا دەژین، نەك هەر ئەوە پێشمەرگە تاریکایی ژیانی هەموو مرۆڤایەتی رووناکردۆتەوە. ئەم گرنگیدانە نێودەوڵەتییە بە پێشمەرگە و ناوهێنانی لە هەموو کەناڵە جیهانییەکان بە هەلۆئاسا و پارێزەری مرۆڤایەتی لە تیرۆریستانی داعش و رزگارنەکردنی پارێزگای موسل و شوێنەکانی دیکەی عێراق بەبێ پێشمەرگە، سەلمێنەرن کە نەوەك هەر کوردستان، بەڵکو هەموو جیهان بێ پێشمەرگە هیچی پێناکرێ و هەر پێشمەرگەیە بەرگریکار و پارێزەری کوردستان و جیهان.

*** ئەم وتارە لە رۆژنامەی هەولێر ژمارە (٢٥٠٧) و ماڵپەرەکەی لە ٢٠١٦/١٢/١٣ بڵاوکراتەوە**

ڕیفراندۆم

ریفراندۆم و سەربەخۆیی

بەدرێژایی مێژوو بە هۆی هەڵکەوتەی جیۆپۆلەتیك و دەوڵەمەندی خاکەکەی، کوردستان کێبڕکێی نێوان ئیمپراتۆرەییەتەکانی ناوچەی خۆرهەڵاتی ناوەڕاست بووە، هەر ئەم هۆکارەش وایکردووە دەوڵەتان شەڕی لەسەر بکەن، ئەمە یەکێکە لەو هۆکارانەی بەهۆیەوە کوردستان نەبۆتە دەوڵەت، لە پاڵ ئەمە هۆکاری ناوخۆش هەبووە، لەوانە ئێمە لەناوخۆ دژایەتی یەکترمان کردووە، هیچ کاتێك لەسەر ئاشاکردنی وڵات و یەکگرتن رێکنەکەوتووین، بۆیە هەڵەکانمان بۆ بەدەوڵەتبوون نەبووە، بەڵکو بۆ لەتبوون بووە.

تایبەتمەندییە نێو نەتەوەییەکانی کورد

کورد نەتەوەیەکی دابەشکراو و خاك داگیرکراو و سامان دزراوە، بەسەر چوار دەوڵەت (عێراق و تورکیا و ئێران و سوریا) و سێ نەتەوەی سەردەست (تورك و عەرەب و فارس) دابەشکراوە، کورد زیاتر لە ٧٠ ملیۆن کەسە و خاوەنی زمان و خاك و مێژوو و نەریتە لە ناوچەکە کە خاوەنی ئیمپراتۆرییەتی (میدیا) بووە.

راپۆرتی ستراتفۆر و کوردستان

لە راپۆرتێکی گرنگی ستراتفۆر بڵاوکرایەوە، لەم راپۆرتەدا دەزگای ستراتفۆر، باس لە نەخشەی سیاسی و سەربازی کورد و رۆڵی دەوڵەتانی ناوچەکە دەکات، لە رۆژئاوا تیشك دەخاتە سەر رۆڵی تورکیا لە دابڕاندنی کانتۆنەکان لە یەکتری، رەنگە هەوڵی زیاتر بدات بۆ کاریگەری لەسەر دۆخەکە، ئەوەی تورکیای نیگەران کردووە پشتیوانی ئەمەریکایە لە کوردانی رۆژئاوای کوردستان. هەرچی سەبارەت بە باشووری کوردستانە، باس لە قۆناغی دوای ئازادکردنی موسڵ دەکات، پارسەنگی هێزەکان گۆڕانگاری بەسەردا دادێت، لە راپۆرتەکە زیاتر هاتووە کە ئێران لە رێگای حکومەتی ناوەندەوە هەوڵدەدات تورکیا پاشەکشە

پێبکات بۆ دەرەوەی سنورەکانی باشووری کوردستان. هەروەها لەراپۆرتەکە تەنها باس لە یەک هێزی خاوەن دیسپلینی رۆژئاوای وڵات دەکات ئەویش (YPG_SDF)یە، لە باشووری کوردستانیش باسی دوو هێزی پارتی و یەکێتی دەکات کە کاریگەرن و هاوکێشە سیاسییەکانیان بەدەستەوەیە و بڕیارە یەکلاکەرەوەکان لای ئەوانە.

پێگەی نێودەوڵەتی کورد و کوردستان

لە ساڵی رابردوو باشووری کوردستان گەورەترین پێگەی نێودەوڵەتی هەبوو، لە دانانی نەخشەرێگاکان و هاتنی ژمارەیەکی یەکجار زۆر لە سەرۆك وڵات و دیپلۆماسییەکان و کردنەوەی چەندین کونسڵخانەی وڵاتان لە هەرێمی کوردستان، ئەوەش پێگەی نێودەوڵەتی باشووری کوردستان و نزیکبوونەوەی زیاتر لە دەوڵەتبوون بەهێزکرد، لەم نێوەند و دەوڵەتانە هاتنی بڕیار بە دەستانی وەزیرانی دەرەوەی ئەمریکا و کەنەدا و یەکێتی ئەوروپا و وەزیرانی دەرەوەی بەریتانیا، لۆکسمبورک، بەلجیکا و هۆڵەندا، ئیتالیا، هەنگاریا، ، ئەڵمانیا و سەرۆکی فەرەنسا، لە لایەکی ترەوە سەردانەکان لە بواری ئەمنیشەوە بەردەوام بوون، لەوانە سەردانی نێردراوی ئەمنی تایبەتی بەریتانیا تۆم بیکیت، سەرۆکی سەرکردایەتی مەرکەزی ئەمریکی ژەنەراڵ لوید ئۆستن، ئەمەش ئەوە دەردەخات وڵاتان گرنگی بە کوردستان دەدەن و تەنانەت ئیدارەی نوێی ئەمریکا بە سەرۆکایەتی ترەمپ تێڕوانینیان بۆ کوردستان باشە و نیگەرانن لە گەندەڵی عێراق و هەیمەنەی ئێران بەسەر ئەو وڵاتەوە.

عێراق نیگەرانە لە سەردانی دەوڵەتان بۆ کوردستان

دوای هاتنی ئەم ژمارە زۆرەی سەرکردە و سەرۆك و نوێنەری دەوڵەتان بۆمان ڕوون دەبێتەوە کە ڕێژەی سەردانەکانی نوێنەر و کاربەدەستانی ئەمریکا و خۆرئاوا بۆ کوردستان چوارهێندەی ڕێژەی سەردانەکانە بۆ بەغداد و ئەوەش زۆرجار بۆتە هۆی ناڕەزایی لای دەسەڵاتدارانی عێراق و دەڵێن دەبێت ئەو سەردانانە لە ڕێگای بەغداوە بن، نەک ڕاستەوخۆ بچنە کوردستان، بەڵام دەوڵەتان گوێیان بەم داواکارییەی عێراق نەداوە و سەردانی هەرێمی کوردستانیان بەردەوام کردووە.

ئاستەنگەکانی بەردەم سەربەخۆیی بەرێککەوتنی پارتی و یەکێتی نامێنێ

هەموو ئەو هۆکارانەی باسکران ئاستەنگن بۆ سەربەخۆیی کوردستان، بەڵام هۆکاری سەرەکی و مەترسیدار کۆسپ و ڕێگرییە ناخۆییەکانی هەرێمی کوردستانە و دەستەواژەی هەڵەی کاتی نەهاتووە و بارودۆخ لەبار نییە، هەمووی جگە لە دواخستن و جێبەجێکردنی نەخشەی دەوڵەتانی داگیرکەر هیچی دیکە نییە، مانای چییە کاتی نەهاتووە، کە چی هەموو نەتەوەکانی ناوچەکە خاوەنی دەوڵەتی خۆیانن، بۆیە دەبێ توانا و ئیرادەی خۆمان یەکخەین و ئامادەبین بۆ سەربەخۆیی کوردستان، بە تایبەت لە چەند ڕۆژی ڕابردوو باس لە ڕێککەوتنی نوێی پارتی و یەکێتی دەکرێ و ئەمەش هەنگاوێك دەبێت بۆ ئەوەی ئەم دوو هێزە سەرەکییەی کوردستان بەیەکەوە هەنگاوی کردەیی بۆ سەربەخۆیی کوردستان بنێن.

ریفراندۆم و سەربەخۆیی

بارودۆخی باشووری کوردستان سەرەڕای کەموکوڕی و کێشە ناوخۆییەکانمان، لەسەر ئاستی نێودەوڵەتی بەرەوپێشچووە، لەبەر ئەوە پێویستە گەلی کوردستان ئەم دەرفەتە لەدەستنەدات و ساڵی نوێ بکەینە ساڵی دامەزراندنی دەوڵەی کوردستان، سەبارەت بە ریفراندۆم پێشتر گەلی کوردستان بەرێژەی لە٩٨,٨٨% دەنگیان بۆ

سەربەخۆیی داوە و ئیتر کاتی ئەوە هاتووە ئێمەش خاوەن کیان و دەوڵەتی سەربەخۆی خۆمان لەژێر ئاڵا شەکاوەکەی کوردستان بین.

*** ئەم وتارە لە رۆژنامەی خەبات ژمارە(٥٢١٢) لەلاپەرە"٤" بڵاوکرایەوە .**

لە میرنشینەکانی سۆران و بابان و بادینان و ئەردەلانەوە تا سەربەخۆیی کوردستان

پرسی ریفراندۆم و سەربەخۆیی کوردستان، پەیوەندی بە مێژووی گەلی کوردستانەوە هەیە، کە هەمیشە دەوڵەتانی ئەقلیمی چاوی تەماع و برسێتیان بڕیوەتە خاکی کوردستان، لە هەوڵی ئەوەدا بوونە، کێ زۆرترین بستە خاکی کوردستان داگیر بکات، خێر و بێرەکەشی هەڵلوشی و خەڵکەکەشی بچەوسێنێتەوە و بە شێوازی جیاواز جینۆسایدیان بکات.

شۆڕشەکان بۆ سەربەخۆیی بووە

بەدرێژایی مێژووی شۆڕش و راپەڕینەکانی کوردستان لە لایەن میرنشینەکانی سۆران و بابان و بادینان و ئەردەلانەوە، دوای سەرکەوتنی شۆڕشەکان دەسەڵاتی سەربەخۆیی بۆ ماوەیەک هەبووە، لەبەر کۆمەڵێک هۆکاری سیاسی و ناوخۆ و ئەقلیمی و نێودەوڵەتی و کۆمەڵایەتی و جوگرافی ئەم دەسەڵاتانە کۆتاییان پێهاتووە، بەڵام هەوڵدان بۆ رزگاری و سەربەخۆیی کۆتایی نەهاتووە.

لە مەلیکەوە بۆ پێشەوا و بارزانی

لە مانگی یەکی ساڵی ١٩١٨ شێخ مەحموودی حەفید داوای پاڵپشتی لە ئینگلیزەکان کردووە بۆ دامەزراندنی حکومەتی کوردی، لە ماوەی نێوان ساڵانی ١٩١٩-١٩٢٢ ئەم حکوومەتە راگەیندراوە، بەڵام دوای ئەوە لە ناو براوە بەکۆمەڵێك هۆکار و بەرژەوەندی ئەقلیمی و نێودەوڵەتی کەپشت لە مەلیك مەحموود کراوە. جارێکی دیکە بارزانییەکان لە ساڵی ١٩٢٩ داوای سەربەخۆییان لە ناوچە کوردییەکانی کردووە، لەهەمان کاتدا خواڵێخۆشبوو (مەلا مستەفای بارزانی) بۆ بەدیهێنانی خەونی گەورەی دەوڵەتی کوردستان لە ساڵی ١٩٤٥ روو لە مهابادی رۆژهەڵاتی کوردستان دەکات و هاوکاری پێشەوا قازی محەمەد دەکات، بۆ

سەرکەوتن و بەردەوام بـوونی کۆمـاری کورسـتان. ئەمەش تـاکو سـاڵی ١٩٤٦ درێژە دەکێشێت و دوای روخانی کۆماریش لەگەڵ پێشمەرگەکانی لە داستانێکی کەم وێنەدا و دوای چەندین نەبەردی مێژوویی لە سنوورەکانی ئێران و عێراق و تورکیادا دواجار دەچێتە رووباری (ئاراس) و بە پەڕینەوەیان و خۆیان دەگەیەننە یـەکێتی سـۆڤییەت و دوای سـەرکەوتنی شۆڕشـی عێـراق لـە سـاڵی ١٩٥٨ دەگەڕێنەوە و وەک قارەمانانی گەل پێشوازییان لێ کرا و لەو ساتەوەش هەوڵی بەردەوامیان بۆ سەربەخۆیی کوردستان هەبووە.

پاشـان حکومـەتی عێراقـی هـەموو کـات وادەی بـەکورد دەدا و پاشـان بەڵێنـەکانی جێبەجێنـەدەکرد، دوای خۆدزینـەوەی حکومەتەکـەی عەبدولکـەریم قاسـم لـە بەڵێنەکانی بەرامبەر گەلی کوردستان و هەوڵدانی بەردەوامی حکومـەتی عێراقـی بۆ چەوساندنەوەی گـەلی کوردسـتان، لە مـانگی ئەیلول ١٩٦١ شۆڕشـی کـورد جـارێکی دیکـە بـە سـەرۆکایـەتی مـەلا مسـتەفای بـارزانی هەڵگیرسـایەوە، ئەو شۆڕشە میللییە بە گەورەترین شۆڕشی چەکداری باشووری کوردستان دادەنرێت، لە ئاکامیشـدا شـۆڕش تـوانی دەسـەڵاتدارانی عێـراق ناچـار بکـات، مـل بدەنـە رێککەوتننـامەی ئاداری ١٩٧٠، بۆ یەکەمـین جار مـافی ئۆتۆنۆمی بۆ کـورد دابنرێـت و ناوچـەی ئۆتۆنـۆمی کوردسـتان راگەیەنـدرا. تـاکو سـاڵی ١٩٧٤ و کاتێک دەسەڵاتدارانی بەغدا رێککەوتنی یازدەی ئاداریان پێشێلکرد و بێگوێدانە بەڵێنــەکانیان بـــە شــێوەیەکی یەکلایەنـــە ســنووری ناوچـــەی ئۆتۆنۆمییـــان دەستنیشـانکرد، کـەرکووک و بەشێکی زۆری ناوچە کوردنشینەکانی دیکـەیان خستە دەرەوەی ناوچەی ئۆتۆنۆمی، جارێکی دیکە شۆڕش دەستی پێکـردەوە و ئەمجارە لە پیلانێکـی نێودەوڵەتیـدا لە ڕێگەی رێککەوتنـی شـوومی جەزائیـر لـە سـاڵی ١٩٧٥ خیـانەت لە سـەرکردایەتی و گەلـی کوردسـتان کـرا و دووچـاری نسکۆ کران.

خەبات و شۆڕش بەردەوامە

دوای نسکۆ و ڕێککەوتننامەی جەزائیر گەلی کوردستان کۆڵی نەداو لە خەبات و تێکۆشان بەردەوام بوو، شۆڕش دەستی پێکردەوە و لەساڵی ١٩٧٦ لە هەموو کوردستان جارێکی دیکە خەباتی چەکداری لە پێناو ئازادی و رزگاری دەستی پێکردەوە، لەو ماوەیە شۆڕش بە چەندین هەوراز و نشێودا چوو، بەڵام بەرەی کوردستان پشت ئەستوور بە جەماوەری خۆڕاگر و گەلێری کوردستان لە ساڵی ١٩٩١ راپەڕینی کرد، باشووری کوردستان لە بەعسی و داگیرکەران پاککرایەوە و پاشان هەڵبژاردن کرا و پەرلەمانی کوردستان هەڵبژێردرا و حکومەتی کوردستان راگەینرا.

چەندین هەلی سەربەخۆییمان لەدەستداوە

باشترین دوو هەل بۆ گەلی کوردستان هاتەکایەوە. لە راپەڕینی بەهاری ساڵی ١٩٩١ هەموو باشووری کوردستان ئازاد کرا، ئەوسا هەلی راگەیاندنی سەربەخۆیی کوردستان زۆر لە بار بوو، بەڵام عێراچییەتی ئەوسا نەیهێشت ئەوە بکەین، پاشان لە ساڵی ٢٠٠٣ لە گەورەترین ئۆپەراسیۆنی سەربازی بە سەرۆکایەتی ئەمریکا کە کوردیش تێیدا بەشداربوو، کۆتایی بە حوکمی دیکتاتۆری رژێمی بەعس هێنرا، لەو ساوە هیچ شتێ بە ناوی حکومەتی عێراقەوە نەمابوو، سەرکردایەتی سیاسی لە جیاتی راگەیاندنی سەربەخۆیی جارێکی دیکە هەڵسا عێراقی خستەوە سەرپێ و بەهێزی کردەوە، بەمەش جارێکی دیکە هەلی سەربەخۆییمان لەدەستدا.

دژایەتی گەلی کوردستان بەردەوامە

هەر دوای ئەوەی سەرکردایەتی کوردستان عێراقی عەرەبی دروستکردەوە، حکومەتە یەك لە دوای یەکەکانی عێراق وەکو مێژوو خۆی چەندبارە بکاتەوە کەوتنەوە دژایەتیکردنی مافەکانی گەلی کوردستان، لە پابەندنەبوونیان بە دەستورێك کە

خۆیـان دەنگیـان بـۆ داوە، هـەرچی لـەم دەسـتوورە پەیوەنـدی بـە گـەلی کوردسـتانەوە هەیـە جێبـەجێیان نـەکرد، بـەوەش نەوەسـتان قـوتی خـەڵك و مووچـەی فەرمانبـەران و بودجەی کوردستانیان بڕی، کە چی بەردەوام ئەوە بە گوێی خەلکدا دێنن، کە یەکپارچەیی عێراق بپارێزن، کەچی عێراقێك پڕە لە پێشێلکاری و مـافی گـەلی کوردستان نادات، بۆچی لە گەڵی بمێنینەوە.

باشترین چارەسەر جیابوونەوەیە

عێراقی عەرەبی لە سەرەتای راگەیاندینـەوە لـە سـاڵی ١٩٢١ تـاوەکو ئێسـتا، هـەموو مێـژووی کودەتـا و شـەڕ و خـوێن بـووە، هـیچ کاتێـك مـافی کـورد و نەتـەوەکانی دیکـەی نـەداوە، ئـەو میـژووە هـەموو دونیـا دەیزانـی بۆیـە جۆبایـدن لـە ئـەمریکاوە پرۆژەی دابەشبوومی عێراقی بۆ سێ بەش راگەیاند دەوڵـەتی کوردی و دەوڵـەتی سـوننە و دەوڵـەتی شـیعە، بـەو واتایـە کۆمەڵگـەی نێودەوڵـەتیش گەیشـتۆتە ئـەو قەناعەتـە سـەری ئـەم هـەموو پێکهاتەیـە لـە مەنجەلێك بـە زۆر لێکێنـدراوی عێـراق جێی نابێتەوە، بۆیە هەموو لایەك درك بەوە دەکەن، ئیتر دابەشـبوونی عێـراق دەبـێ و کاتیەتی.

مەسـەلەی ریفرانـدۆم پەیوەنـدی بـە ئیـرادەی گـەل و بریارەکـەیتی، ئـەو پرۆژەیـە مـولکی حزبێـك و کەسـێك نیـە، ئـەوە میللەتـە لـە رۆژی ٢٥-٩-٢٠١٧ بڕیـاری جیابوونەوەیـدا لـە عێـراق و ئێسـتا کـاتی ئـەوە هـاتووە کـار بـە ئـەنجامی ریفرانـدۆم بکەین، دەرەنجامی ریفراندۆم مولکی حزبێك و لایەنێك نییە، بۆیـە پێویسـتە حزبـەکان واز لـە ململانێـی نێوانیـان بهێـنن و لەگـەڵ جەماوەر بـن، کـار بـۆ مـافی چـارەی خۆنووسینمان بکەین و بڕیاری جیابووەنەوە لەو عێراقە بدەین کە جگـە لـە مـاڵوێرانی و داگیرکـاری و کیمیابـاران و ئـەنفال و خـاپوورکردن و نەهامـەتی هـیچ قـازانجێکی بۆ گەلی کوردستان نەبووە.

ریفراندۆم و دستووری عێراق دژ بەیەک نین

گەلی کوردستان لە مێژووی پڕ لە خەبات و قوربانیدانەکەی، لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا زولم لێکراوترین نەتەوەی بێ دەوڵەتە، کە مێژووی پارچەکردنەکەی بۆ چەندین جار هەر چالدێران و سایکس پیکۆ و تا لۆزان و ئەوانی دیکە، مێژووی بەرهەڵستکاری و شۆڕش و راپەڕینەکانی لە پێناو پاراستنی خاك و نیشتمانەکەی، بەخوێنی شەهیدان تۆمارکراوە.

دەوڵەتداری لە پەیماننامەی ڤێرسای لە کورد زەوتکرا

کورد بە درێژایی میژوو لە سەدەکانی پێش زایین و دوای زایینیش لە رێگەی شۆڕش و راپەڕینەکان چەندین دەوڵەت و ئیماراتی پێکەوە ناوە، بەڵام بە هۆی کێشەی ناوخۆیی و تەماحی ئیمپراتۆرییەت و دەوڵەتانی هاوسێ، غەدری لێکراوە و تا سەر ئیسقان دژایەتی ئەو دەوڵەتانەی کورد کراوە تا ئاستی رووخاندنیان.

لەپاش ئەو مێژووە نزیکەی سەدەیەکە لە دوای شەڕی جیهانی یەکەم، پەیماننامەی ڤێرسای لە کۆتایی شەڕەکە مۆرکراو، بەزۆری کوردستان بەسەر چەند دەوڵەتێك دابەشکرا و ئەو کاتە دوای رووخانی عوسمانییەکان دەوڵەتەکانی عێراق و سوریا و لوبنان و ئوردەن دروستکران، بەڵام بۆ کورد بەڕەوا نەبینرا دەوڵەتی کوردستان پێکبهێندرێت.

مێژووی دەوڵەتی عێراق و نەهامەتیەکانی

چۆن لە پێشتر زولم لە گەلی کوردستان کرا، بەم شێوەیەش دوای دروستکردنی دەوڵەتی عێراق لە بیستەکانی سەدەی رابردوو، حکومەتە یەك لە دوای یەکەکان هەموو کات دژایەتی مافەکانی گەلی کوردستانیان کردووە، هەمیشە بەئاگر و ئاسن، وەڵامی داخوازییەکانی کوردیان داوەتەوە، بۆیە کوردستان هەموو کات بەر شاڵاوی راگواستن و بەعەرەبکردن و ئەنفالکردن و کیمیابارانکردن و جینۆساید

بۆتـەوە. دوای رووخـانی رژێمـی بـەعس لـە سـاڵی ٢٠٠٣، ئومێـدی ئـەوە کـرا عێراقێکـی دیموکراسـی بێتەکایـەوە، بـەڵام بەهـەمان شـێوەی پیشـوو دژایـەتیکردنی مافەکانی گەلی کوردستان، تا ئەم ساتە وەختەوەش بەردەوامی هەیە.

کوردستان بە دەستووری عێراق جیادەبێتەوە

دوای ئـەوەی چەنـدین جار دەسـەڵاتی سیاسـی کوردسـتان دەستپێشـخەری کـرد بـۆ گفتوگۆ و دانوستاندن لەگەڵ حکومەتی ناوەندی عێراق، هەوڵەکان بێسـوود بـوون و هەموو کات سیاسییەکانی عێراق خۆ لە چارەسەرکردنی کێشەکان دەدزنەوە.

دەسـتووری هەمیشـەیی عێـراق کـە لـە سـاڵی ٢٠٠٥ لـە لایـەن عیراقییەکانـەوە بـە زۆرینـەی دەنـگ پەسـندکرا، لـەم دەسـتوورە هـاتووە عێـراق پابەنـدە بـە بەنـدەکانی نەتەوەیـەکگرتووەکان و رێککەوتننامـە نێودەوڵـەتییـەکان و هـەردوو پەیماننامـەی مافـەکانی مـەدەنی و سیاسـی بـۆ فەراهـەمکردنی ئازادییـەکان و مـافی هـاووڵاتیبوون و پێکـەوە ژیـانی ئارەزوومەندانـە، لـە هـەمان کاتـدا هـیچ دەقێکـی یاسایی هیچ گەل و نەتەوەیەك پابەند ناکات، تـا هەتایە لـە چوارچێوەی دەوڵـەتی عێـراق بمێننـەوە، لـە کۆتـایی دیباجـەی دەسـتووری هەمیشـەی عێـراق هـاتووە، پێکهاتەکان ئارەزوومەندانە بە عێراق گرێدراون و لایەنەکان پابەند دەکـات، بـۆ مـاف و ئازادییـەکان لـەکاتی پێشـێلکردنیان مـاف دەداتـە گـەلان بڕیـاری مـافی چـارەی خۆنووسین بدەن.

گشتپرسی پێشوازی گەورەی لێدەکرێ

هەروەك چۆن لـە سـاڵی ٢٠٠٥ خـەڵکی کوردسـتان بـە بەڵـی تـا رێژەی ٩٨.٨٨% دەنگـی بـۆ سـەربەخۆیی کوردسـتاندا، ئێسـتا نـەوەی دیکـەش پەیدابوونـە و مـافی دەنگدانیان هەیە، بۆیە پێشبینی دەکرێ رێژەکە بەرز بێتـەوە و خـەڵکی کوردسـتان بـە پەرۆشـەوە جـارێکی دیکـە و دەیـان جـاری دیکـە لـە گشـت پرسـی دەنـگ بـۆ جیابوونەوە و سەربەخۆیی کوردستان دەدەن.

پێشمەرگە پارێزەری دەوڵەتی کوردستان دەبێ

پێشمەرگە لە شەڕی داعش رۆڵی یەکلاکەرەوە دەبینێ و لەسەر دەستی پێشمەرگە، تاقمی تیرۆریستی داعش لە هەموو بەرەکانی شەڕ شکستیان هێناوە، بەهەمان شێوەش لە کوردستان و عێراق کۆتاییان پێدەهێنرێ، بۆیە پێشمەرگە لە راگەیاندنی دەوڵەتی کوردستان رۆڵی سەرەکی دەبێ، بە هۆی ئەوەی پارێزگاری لە دەوڵەتی کوردستان دەکات و پێشمەرگە تا ئێستا چۆکی بە هەموو دوژمنان داناوە هەروا بەردەوام دەبێت.

ریفراندۆم کۆدەنگی نیشتمانی گەرەکە

کوردستان بە هۆی دەوڵەمەندی و بوونی نەوت و غاز و کانزاییەکی زۆر، دەتوانێ خۆی بەڕێوە ببات، ئەو دەوڵەتانەی سەرەتا دژایەتی دەکەن، لە کۆتایی هەر خۆیان دێن رێککەوتننامەی ئابووری و ئەمنی لەگەڵ دەوڵەتی کوردستان دەکەن، بۆیە پرسی سەربەخۆیی پێویستی بە کۆدەنگی نیشتمانی هەیە، هەموو خەڵکی کوردستان و لایەنە سیاسییەکان کۆك بن و بە یەك گوتاری سیاسی نەتەوەیی پشتگیری لە گشت پرسی و سەربەخۆیی کوردستان بکەن.

*** ئەم وتارە لە رۆژنامەی خەبات و ماڵپەرەکەی لە ٢٠١٧/٥/٦ بڵاوکراوەتەوە.**

ڕاپەڕین و کۆڕەو

راپەڕین وانەی یەککریزی و سەربەخۆییمان پێدەدات

راپەرینی ٥ی ئاداری ساڵی ١٩٩١، کە بە راپەڕینە مەزنەکەی بەهاری کوردانی باشوور ناوەزەد دەکرێ، لەم رۆژەدا گەلی کوردستان لە رانیەی دەروازەی راپەڕینەوە لە دژی داگیرکاری، لە پێناو بەدەستهێنانی مافەکانی لە دژی رژێمی بەعس راپەرێ و لە چەند رۆژێکی کەمدا تەواوی شار و شارۆچکەکانی کوردستان لە پۆستال رەش و بەعسییەکان پاککرایەوە.

راپەڕین سەروەری و مێژووی تۆمار کرد

راپەڕینی گەلی کوردستان لەم بەهارە خۆشی و شادی کرد، بەدوو جەژن، رۆژی رزگاری و جەژنی نەورۆزی بەیەکگرێدا، لەبەر ئەوە ئەو رۆژە وەرچەرخانێکی مێژووییە بۆ گەلی کوردستان، ئیرادەی شۆڕشگێری و گەلێری خەڵکی کوردستان و نەخشە و پلانەکانی پێشمەرگە لە چوارچێوەی بەرەی کوردستانی کە ئەو کاتە هەموو جەماوەر و حزبەکان لە هیچ کات و سەردەمێك وا یەککریز و یەکگرتوو نەبوونە، هەر ئەم یەککریزییە بوو، راپەڕینی بەهاری سالێ ١٩٩١ ی سەرخست و بەهۆیەوە گەڵی کوردستان بە هاوکاری و پاڵپشتی بەرەی کوردستانی داستان و مێژوویەکی مەزنی پڕ سەروەری و سەرفرازییان تۆمارکرد.

زەمینەی راپەڕین لەباربوو

سەرکێشییەکانی رژێمی بەعس لە دژی دەوڵەتانی دراوسێ، بەتایبەت لە ئابی ساڵی ١٩٩٠ عێراق پەلاماری دەوڵەتی کوەیتی دا و داگیری کرد، لەگەڵ ئەو زولم و ستەمەی دەرهەق بە گەلانی عێراق دەکرا، بە تایبەت کورد و شیعە، بووە هۆی ئەوەی راپەڕین دەستپێبکات، بە تایبەت هاوپەیمانان بە سەرکردایەتی ئەمریکا، عێراقیان لە کوەیت وەدەرنا و ئەم دەوڵەتەیان لە چنگ چرنۆکی سەدام رزگارکرد، ئەمەش بووە هۆی ئەوەی رژێمی بەعس دووچاری شکست بێت و لە

هەندێ رووەوە بێ هێزبوو لەگەڵ ئەوەی کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی پشتی لە عێراق کرد، لەوە گەیشتن ئەو رژێمە هەموو رێگایەك بۆ چەوساندنەوە و لەناوبردنی کورد و شیعە دەگرێتە بەر، هەروەها گیانی شۆڕشگێری گەلی کوردستان چەکەرەی کردبوو، خەڵکی کوردستان بە هەموو شێوەیەك و لە هەموو شوێنێك ئامادەی راپەڕین و شۆڕش بوو.

راپەڕین وەڵامدانەوەی زوڵم و دیکتاتۆری بوو

ڕاپەڕین وەڵامدانەوەیەکی ڕاستەوخۆی ئەو زوڵم و ستەمەبوو، کە دەرهەق بە گەلی کوردستان و ئازادییەکانی دەکرا، کە دەسەڵاتی عێراق ئەوسای بەعسی ڕژێمی دیکتاتۆری ڕووخاو لە جیاتی پەنابردنە بەر شێوازی دیالۆگ بۆ چارەسەرکردنی کێشەی گەلی کوردستان، بە ئاگر و ئاسن وەڵامی داخوازییەکانی دەدایەوە و هیچ شتێك نەما نەیکا بۆ جینۆسایدکردنی گەلی کوردستان لە ئەنفالکردن و کیمیابارانکردن و خاپوورکردنی گوند و شار و شارۆچەکانی کوردستان و راگواستن و سیاسەتی بەعەرەبکردن، راپەڕین وەڵامی هەموو ئەو هەوڵانەی رژێمی دیکتاتۆری بەعس بوو.

گواستنەوەی قۆناغی خەباتی شاخ بۆ شار

راپەرین مێژووی تێکۆشانی گەلی کوردستانی بۆ قۆناغێکی نوێ گواستەوە، راپەرین ئەو وەرچەرخانە بوو قۆناغی بەرێوەبردنی شار و بیناکردنی دەزگا دەستوورییەکانی لە دوای خۆی هێنا، بە تایبەت بوونی ئیرادەی جەماوەر و سەرکردایەتی بۆ ئەنجامدانی هەڵبژاردنی پەرلەمانی کورستان لە **١٩-٥-١٩٩٢** و پێکهێنانی حکومەتی هەرێمی کوردستان و بەمەش دەسەڵات بۆ گەل گەڕایەوە لە رێگەی هەڵبژاردنی نوێنەرەکانی لە دەزگا دەستووری و فەرمییەکان.

راپەڕین هەژموونی بە نێودەوڵەتی و دپلۆماسییەت بوو

دوای ئەوە نوێنەران لە پەرمان و حکومەتی کوردستان دەستبەکاربوون، کاری زۆری سەرکردایەتی لە رووی دپلۆماسییەوە، وایکرد دەوڵەتانی برِیار بەدەست هەنگاو بۆ کوردستان بنێن و ئەوەی ئەمڕۆ دەیبینین بەکردنەوەی ئەو هەموو کونسڵخانە و هاتنی سەرۆك و نوێنەرانی دەوڵەتان بۆ پاڵپشتی لە پێشمەرگە و گەلی کوردستان هەنگاوی بە نێودەوڵەتیبوونی باشووری کوردستانە لە هەموو روێکەوە دەگەیەنێت.

راپەڕین یەککریزی سەلماند

راپەرینی گەلی کوردستان ئەوەی سەلماند کە یەکڕیزی و تەبایی رۆڵەکانی گەلی کوردستان هەمیشە دەتوانێت دەستکەوتی گەورە بێنێتە ئاراوە و سەرکەوتنی راپەڕینی خەڵکی کوردستان سەلماندی کە تامەزرۆی ئازادی و دیموکراسییە، ئەگەر دەرفەتی بۆ بڕەخسێت دەتوانێت هەموو هەنگاوێکی بوێرانە بنێت، بۆیە راپەڕین وانەی ئەوەمان فێردەکات لەبەر ئەوەی گەلی کوردستان و حزبەکان یەککریز و یەکگرتوو بوون لە بەرەی کوردستانی بۆیە راپەڕین ئامانجەکانی خۆی پێکا.

راپەڕین تەنیا یادکردنەوە نەبی پەند و وانە بێت

راپەرین لە ئەنجامی میژووی خەبات و قوربانیدانی رابردووی گەلی کوردستان بوو لە پێناو رزگاری و ئازادی, بۆیە ئەوە راستییەکی حاشا هەڵنگرە، ئەو دەستکەوتانە ئاکامی خەباتی زۆر و بەخوێنی شەهیدانی کوردستان هاتۆتە کایەوە، بۆیە پێویستە راپەڕین تەنیا یادکردنەوە نەبی بەڵکو کار لەسەر ناواخن و ماهیەتی بکرێ و جەماوەر و سەرجەم حزبەکانی باشووری کوردستان گیانی شۆڕشگێری راپەڕین بکەینە هەوێنی سەربەخۆیی کوردستان.

*** ئەم وتارە لە رۆژنامەی خەبات و ماڵپەرەکەی لە ٢٠١٧/٣/٧ بڵاوکراوەتەوە.**

راپەڕین داستانی مێژووی رزگارکردنی گەلێکە

راپەڕینی بەهاری ساڵی ١٩٩١ی باشووری کوردستان، هەستانی جەماوەر بوو، بەپاڵپشتی هێزی پێشمەرگەی بەرەی کوردستان و جەماوەر لە بەرامبەر ستەمی نەتەوەیی داگیرکەری فاشیزمدا، بەرقی پیرۆزی نەتەوەیی قەڵای داگیرکەری بەعسیان رماند و لەماوەیەکی زۆر کورتدا سەرجەم شار و شارۆچەکانی کوردستان لە بەعەسییەکان پاککرایەوە.

راپەڕین کۆتایی بەزولم و ستەم هێنا

راپەرین لە رۆژی ٥ی ئاداری ساڵی ١٩٩١ لەرانیەی دەروازەوە کلّپەی کرد، بەوەرچەرخانێکی مێژوویی گەلی کوردستان هەژمار دەکرێت و لە یەکەمین بلّێسەیدا بە پیر و گەنج و لاو و ئافرەت بە هاوکاری پێشمەرگە گیان لە سەر دەستەکان توانرا کۆتایی بە زولم ستەم و دیکتاتۆری بهێندرێ، لەرانیەوە چەخماخەی راپەڕین تەواوی شار و شارۆچکەکانی کوردستانی گرتەوە و بە کەرکووکی دڵی کوردستانەوە کە نەورۆزی ساڵی ١٩٩١ی کردە نەورۆزی رزگاری سەرکەوتن بەسەر دوژمنان و داگیرکەرانی کوردستان.

راپەڕین ژیانێکی نوێی هێنایە ئاراوە

راپەڕین ئەزموون و مێژوویەکی گرنگ و مەزنە بۆ گەلەکەمان لە باشووری کوردستان، لەبەر ئەوەی ئەم ئەزموونە نوێیە، بەهاری راپەڕینە بۆ گەلی کوردستان، لەم رۆژەدا جەماوەر لە دژی دیکتاتۆری و داگیرکاری و بێ مافی راپەڕینی ئەنجامدا، بە هەماهەنگی شاخ و شار توانرا لە ماوەیەکی زۆر کەمدا هەموو باشووری کوردستان لەنۆکەران و چلّکاوخۆر و دیکتاتۆرەکان پاککرایەوە. گەلی کوردستان بۆ بە دەستهێنانی کۆمەڵگایەکی ئازاد و دیموکرات راپەڕینی کرد و لە ١٩-٥-١٩٩٢ دەزگا دەستووریەکانی

هەڵبژارد، ئەم ئەزموونە توانی بۆ یەکەمجار لە مێژووی کوردستان و ناوچەکە هەڵبژاردنی ئازاد و راستەوخۆ ئەنجام بدات، بە شێوەیەکی ئازاد بۆ دیاریکردن و پێکهێنانی دەسەڵات لە ڕێگای دەنگی خەڵك و سندوقەکانی دەنگدانەوە خەڵك نوێنەرەکانی لە پەرلەمان هەڵبژارد.

دامەزراندنی دەزگا دەستوورییەکان

دوای راپەڕین ئاسان نەبوو لە ئەزموونی شاخ راستەوخۆ سەرکردەکانی کوردستان، بچێتە خەباتی شار و شارستانی، بەڵام سووربوونی سەرکردایەتی و بوونی ئیرادەی خەڵك بۆ دیاریکردنی نوێنەرانی لە دەسەڵاتدا لە ڕێگای هەڵبژاردنەوە، بڕیارێکی ئازا و بوێر و مێژوویی بوو، لە لایەن سەرکردایەتی سیاسی بەرەی کوردستان بە پاڵپشتی جەماوەر لەوسای ئاڵۆزی بارودۆخ و نەبوونی و داارووخانی شارەکان و نەبوونی ئیمکانیات ئەنجامدرا، ئەو بڕیارە ئەزموون و مێژووە بۆ نەتەوەکەمان لە باشووری وڵاتدا، کە ئەو کاتە وڵاتانی ناوچەکە لە دەست دیکتاتۆری و نەبوونی ئازادی و چەوسانەوە و زوڵم دەیانناڵاند، بۆیە هەڵبژاردنی پەرلەمانی کوردستان و پێکهێنانی حکومەتی کوردستان هەموو پیلانەکانی دوژمنان و داگیرکەرانی کوردستان لە گۆڕنا و ئیتر بەدواوە خەباتی باشووری کوردستان قۆناغێکی دیکەی بەخۆیەوە بینی ئەویش گواستنەوەی خەباتی شاخ بوو بۆ شار.

دەستکەوتەکانی راپەڕین هێشتا ماون

راپەڕین ئازادی و دیموکراتی لەگەڵ خۆی هێنا و ئیتر خەڵك لە ڕێگەی دەنگدانەوە نوێنەرەکانی هەڵدەبژارد و ئازادانە قسەی دەکرد و بیروباروەڕی خۆی دەردەبڕی، بەڵام هێشتا راپەڕینی کوردستان دەستکەوتەکانی تەواو نەبووە، بۆیە پێویستە کار و خەباتی بەردەوام بۆ گێڕانەوەی ناوچە زەوتکراوەکان و دابڕێنراوەکانی باشووری کوردستان بۆ ئامێزی ئیدارەی

حکومەتی کوردستان دەبێ بەردەوام بێت و گەلی کوردستان لە بستە خاکێکی خۆی خۆشنابی و هەمووی دەگەڕێنێتەوە سەر ئیدارەی حکومەتی کوردستان.

بەدەستهێنانی مافەکان لە پارچەکانی دیکەی کوردستان

هاندان و سازدانی راپەرین و بە دەستهێنانی مافەکانی براکانمان لە رێگەی ئاشتی و خەباتی سیاسی و مەدەنی پێویستی بە پاڵپشتی زیاتر هەیە بۆ ماف و بڕیاری سەرکردایەتی سیاسی و حکومەت و سەرۆکایەتی هەرێم بۆ پشتیوانیکردنی کوردی رۆژئاوا و پاڵپشتی لە ئاشتی باکووری کوردستان و تورکیا، هەنگاوی نەتەوەیی و مێژوویین، دەخوازین خەباتی رۆژهەڵاتی کوردستانیش وەکو پارچەکانی دیکە هەنگاو و کاری پڕ دەستکەوتی هەبێت، بۆ بەدەستهێنانی تەواوی مافەکانی گەلی کوردستان بە هەموو نەتەوە و پێکهاتەکانیەوە .

را پەڕین هەوێنی سەربەخۆیی کوردستانە

ئەوەی تێبینی دەکرێ بارودۆخی سیاسی باشووری کوردستان و دۆزی کورد بە گشتی بە ئاقارێکی دیکەدا دەڕوات و لە ڕووی نێودەوڵەتییەوە گەلی کوردستان لە نێوهاوکێشە گرنگەکانی کۆمەڵگەی نێودەوڵەتییە و گەلی کوردستان و سەرکردایەتیەکەی ژمارەیەکە لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاست و هیچ بڕیارێك بێ سەرکردایەتی کوردستان لەناوچەکە نادرێ، بۆیە دەکرێ ناواخنی نەتەوەیی و گیانی شۆڕشگێڕی راپەڕین پەرەپێدەین و هەنگاو بەرە و سەربەخۆیی بنیین و مافی خۆمانە کیان و دەوڵەتمان هەبێت و دەبا راپەڕین بکەینە هەوێنی سەربەخۆیی دەوڵەتی کوردستان.

کۆڕەوی دوای کۆڕەوەکە

جەماوەری باشووری کوردستان لەساڵی ١٩٩١ راپەڕی و هەموو دەزگا سەرکوتکەرەکانی رژێمی بەعسی رووخاوی لە رەگەوە هەڵتەکاند و وڵاتیان لێ پاککرایەوە، رژێمی بەعس لە تۆڵەی ئەوە هێرشێکی ئاسمانی زەمینی بەرفراوانی کردە سەر باشووری کوردستان و جەماوەریش ژێردەستەیی پێ قبوڵ نەکرا، لە ئاکامدا کۆڕەوی ملیۆنی لە ١٩٩١/٣/٣١ لێ دروست بوو، ئەمەش باشترین وەڵام بوو بۆ هەموو دونیا کە کورد جگە لە ئازادی و رزگاری رێگەی تر هەڵنابژێرێت.

کورد لەم رۆژەدا جارێکیتر چیاکانی هەڵبژاردەوە و بەرە و ناوچە سنوورییە شاخاوییەکان رێگەی گرتەبەر و بەشێکیان چوونە ناوچە سنوورییەکانی ئێران، بەشێکی دیکەشیان روویانکردە تورکیا و ئەوپەڕی ژیانی کولەمەرگییان بۆ هاتەکایەوە و ئەگەر ئیرادەی بەهێزی کورد و خۆڕاگرییەکەی و کۆمەکی رێکخراوە نێودەوڵەتییەکان نەبوایە، چەندەی بوونە قوربانی، هەزاران قوربانی دیکەی لێدەکەوتەوە.

کۆڕەوی کوردان هەموو دونیای لەخەوێکی قووڵ بەئاگا هێنایەوە و بووە ناسنامەی ناساندنی ئەو زوڵم و ستەمەی رژێمی بەعس دەرهەق بە گەلی کوردستانی دەکرد، ئەوەش بووە هۆی ئەوەی راگەیاندنە جیهانییەکان رووماڵی ئەو رووداوە کەم وێنەیە بکەن و لە هەموو دونیا پەخشکرا و ویژدانی هەموو جیهانی هەژاند، هەر ئەوەش وایکرد رای گشتی کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی جووڵە پێبکات و ئەنجومەنی ئاسایشی نەتەوە یەکگرتووەکان لەسەر ئەو مەسەلەیە دانیشت و بووە هۆی دەرکردنی بڕیاری ٦٨٨ و دانانی هێڵی ٣٦

ـی دژە فـڕین، تـا بە هـۆیەوە فڕۆکاکـانی ڕژێمـی بەعـس لە نێـو ئەو هـێڵە نەتوانن بفڕن و چالاکییەکانیان لەدژی خەڵکی کوردستان ئەنجام نەدەن.

ئەمەش دەرفەتـی بـۆ کـورد ڕەخسـاند ئیـدارەی خـۆی بکـات و دەزگـا دەسـتوورییەکان لە ڕێـگەی هەڵبـژاردنەوە پێـك بهێنێـت، ئەو ئەزمـوونە بـووە جێگەی ئومێدی نەتەوەکەمان لە هەموو بەشەکانی کوردستان. تا ئەو کاتەی دەسەڵاتی ساوای کوردستان کەوتە سەرپێ ژیان زۆر زەحمەت بوو، هەندەران و کۆچکردن بۆ وڵاتانی ئەوروپا بووە فریادڕەس و هەزاران تاکی کورد بەرە و ئەو وڵاتانە کۆچیان کرد و تا وایلێهات چوونە دەرەوە بۆ هەندەران ببێتە مۆدێل و پـۆز لێدان لەسـەر یەکتـری! ئەو کـۆچکردنە قوربـانی زۆری لـێکەوتەوە لـە دەریاکـانی ئیجـە، ئێسـتاش هەنـدێکیان لاشـەی کوردیـان هەڵگرتـووەو و نەدۆزراونەتەوە، بەشێکیشیان بوونە خۆراکی قرش و دەعباکانی دەریا.

لە چەنـد سـاڵی ڕابـردوو بەهـۆی بـووژانەوەی ئـابووری و سـەقامگیری بـارودۆخی کوردسـتان، ئەوانەی لە هەنـدەران بـوون ئێسـتا بە یەکجـاری دەگەڕێـنەوە کوردسـتان، هەنـدێکیان بە دۆلار و هەندێکیشـیان بە بڕوانـامەی بەرز و پسـپۆڕی لە بـوارە جۆراوجۆرەکـان سـوودی زۆریـان بە کوردسـتان گەیاندووە، هاتنە ئارای ئەو بارودۆخە منەتـی هیـچ کەس و لایەن و حزبێکـی بەسەرەوە نییە، بەڵکو ئەوەی هـاتۆتە ئاراوە بەری ڕەنجـی خەبـاتی جەمـاوەری کوردستانەـــ لەبەر ئەوە دەســەڵات و هەمـــوو حزبەکـــان دەبـــێ ئەوە بـــزانن هەرچەنـدەی بـۆ ئەو خەڵـکە بکرێـت و داواکارییەکانیـان بەجـێ بگەیەنرێـت، کەمترین وەفا دەبێت بەرامبەر خوێنی شەهیدان.

دەبا هەموو لایەك بۆ یەکڕیـزی و یەکگوتـاری لە پێنـاو ئـاواکردنی کوردستان پەند لە کۆڕە و وەربگرین.

شاڵاوی بەعەرەبکردن

ئەرکی حکومەتی کوردستان لە بەردەم ڕاگرتنی شاڵاوی تەعریبدا

دوای هەڵبژاردنی پەرلەمانی کوردستان و پێکهێنانی حکومەتی کوردستان، تا ئەم ساتە وەختەش دەوڵەتە داگیرکەرەکانی کوردستان لەسەر جینۆسایدکردنی کورد بەردەوامن، بەدرێژایی مێژووش کوردیان لەسەر زێدی خۆی دەکردووەو ماڵ و حاڵیان لی خاپوور و وێرانکردووە.

بێگومان ئەو ئەزموونەی لە باشووری کوردستان هاتۆتە کایەوە ئەزموون و دەستکەوتێکی بێ هاوتا، فرە بە نرخە یەکەمجاریشە نەتەوەکەمان لە باشووردا بە خواست و ئارەزووی خۆی ئیدارە هەڵسوڕێنێ و دەسەڵاتی سیاسیش لە کابینەی حکومەتدا شێوەی خولی وەرگرتووە، ئەمەش خۆی لە خۆیدا کاردەکاتە سەر ئاستی پێشڤەچوونی کابینەکان، ئەوەتا ئەمجارەیان کابینەی نوێ گرنگی چەسپاندن و سەقامگیرکردنی یاسا بە ئەرکی هەرە لە پێشینەی خۆی دەزانێ و هەوڵ دەدات یاساش بەسەر هەموو لایەکدا سەروەر و بەرز بکات، بەمەش ئومێدێکی گەورەتر لە دەروونمان چەکەرە دەکات و بە پەرۆشەوە چاوەڕێی هەنگاوە پیرۆزەکانی حکومەتمان دەبین، لە هەمووان گرنگتریش بەرنامەی چڕ و پڕەکەیەتی کە زۆربەی بوارە گرنگەکانی بەخۆوە گرتووە، هەر لە ڕووی پارێزگاری لە کیان و پراکتیزەکردنی دیموکراتییەت و پەروەردەی کوردی و لایەنی تەندروستی گشتیی کۆمەڵ و بوژانەوەی ئابووری باشوورمان بەسەرخان و ژێرخانییەوە و بەرزکردنەوەی ئاستی بژێوی خەڵک و بەرقەرارکردنی ئاسایش و جێبەجێکردنی پرۆسەی ئاشتی و

نەهێشتنی گەندەڵی لە دەزگا جۆراوجۆرەکان و کارکردن بۆ تەکنۆکراتیکردنی کوردستان، لێرەدا ئەوەی لە هەمووان گرنگترە ئاماژەی زیاتری پێبکەین.

لە بەرنامەی هێڵی سەرەکی کابینەکانی حکومەتی کوردستان، ڕاگرتنی شاڵاوی تەعریب و راگوێزانی ناوچە کوردییەکان لە (کەرکووك، شنگاڵ و مەخموور و زوممار و خانەقین و بەدرە و جەسان...هتد) تا بتوانین کەم یان زۆر هەریەکە و بەپێی بوار و پسپۆڕی ستافەکەی هاوکاری کابینەی حکومەت بکات، بۆ بە دیهێنانی ئارمانج و جێبەجێکردنی بەرنامەکەی، لێرەدا بە پێویستی دەزانین تیشکێك بخەینە سەر گرنگی کەرکووك کە بەشادەماری ئابووری کوردستان دادەنرێت و سیاسەتی تەعریب و گواستنەوەی فەرمانبەرانی کورد لە سەر کارەکانیان بەردەوامە، هەروەها دەڤەری قەرەچووغ کە قەزای مەخموور ناوەندی شاری مەخموور یەکێکە لە شارە گرنگەکانی باشووری کوردستان و سەنتەری قەزای سێ ناحیەیە (ناحیەی قەراج، ناحیەی گوێر، ناحیەی دیبەگە)، تا ئێستا چەندین جار لە چیای سەرکەشی قەرەچووغ شوێنەواری کۆن لە گۆزە و کوپەی گەورە و بچووك و بەردی داتاشراو و نووسراو دۆزرانەتەوە، واتا ئەم ناوچەیە شوێنەوار و مێژووییەکی کۆنی هەیە لە ڕووی شارستانییەوە، بەڵام تا ئێستا مێژووەکەی بەقوڵی توژینەوەی لەسەر نەکراوە بەهۆی داگیرکاری ئەم ناوچانە، هەروەها رادەی زەوی کشتوکاڵی دانەوێلە لە هەردوو پێدەشتە زێڕینەکەی قەراج و کەندیناوە دەگاتە بڕی (٨٦٤٠٠٠)هەشت سەد و شەست و چوار هەزار دۆنم زەوی نزیکەی (١٨٠ـ ٢٠٠) هەزار تەن دانەوێڵە لە ماوەی ساڵێکدا دێتە بەرهەم، بەمەش خەڵکی باشوور سوودی زۆری لێ دەبینێ و بەشێکیشی دەکرێ لە بواری بازرگانیدا بەکار بێت، بۆ ئەم مەبەستە لە کۆتایی حەفتاکانی چەرخی بیستەم سایلۆیەکی گەورە لە شارۆچکەی مەخموور هاتە بیناکردن بە

هاوکاری کۆمپانیایەکی رووسی بەشێویەکی گرێبەست و تا ساڵی ١٩٨٤ کەوتە گەڕ بۆ هەڵگرتن و چاککردن و عەمبارکردنی دانەوێڵە، بە یەکەم سایلۆش دادەنرێت شان بەشانی سایلۆی هەولێر.
هەروەها لە هەردوو دەشتی کاکی بەکاکی قەراج و کەندێناوە نزیکەی (٦٠) شەست چاڵە نەوت لە دوای بلۆقکردنی نەوت سەریان گیراوەتەوە بەدی دەکرێت، هەر تەنیا بیرە نەوتەکانی شاخی قەرەچووغ مەزەندە دەکرێ رۆژانە سەدان هەزار بەرمیل نەوتی لێ بێتە بەرهەم و لە بناری قەرەچووغیش پتر لە (٦٠) کورە گەچی خۆماڵی بەرچاو دەکەون کە بە چاکترین و نایابترین گەچ ناوزەد دەکرێن، جگە لەمانە لەڕووی ئاژەڵدریشەوە بەناوچەیەکی گرنگ دەژمێردرێت لە بە خێوکردنی دەربارەی و ماڵات و پەڵەوەرەوە، هەروەها سەرچاوەی ئاویشی لێیە لەوانە(ئاوی بن بەرد و ترشە ئاوۆك ..چەندین کانی لەناو چیای قەرەچووغ)، لەم سۆنگەوە سامانی سروشتی ئەم ناوچانە رۆڵی بەرچاویان دەبێ لە بوژانەوەی ژێرخانی ئابووری کوردستان، هەر بەم پێودانگە و بەهۆی دەوڵەمەندی ناوچاکانی (قەراج و مەخموور و کەندێناوە) بێگانە و داگیرکەران بەردەوام چاویان بڕیوەتە خێرو بێری، بۆیە تا سالانی (١٩٢٠)یش برایم ئاغای بایز ئاغای دزەیی خۆی و سێ هەزار سوارچاکی ئەم دەڤەرە بەرگرییەکی زۆریان لەناوچەکە کرد و خەڵکەکەیان لە ژێر زوڵم و ستەمی جەندرمەی عوسمانییەکان لە باج و سەرانەدان پاراستووە، هەروەها توانیان لە دەشتی (قەراج و شەمامك) عەشیرەتەکانی(شەممەر و ئەبوحەمدان) وەدەرنیین و ناوچەکەیان لێ قەدەخە بکەن، پاشان هەر لەگەڵ دروست بوونی دەوڵەتی عێراقدا، قۆناخە بە قۆناخ، لەلایەن رژێمە یەك لەدوای یەکەکانەوە بە جۆرەها شێوازی سەرکوتکەرانە ئەم ناوچانەیان بەعەرەبکردووە، بەشێك لە خەڵکەکەشیان راگواستۆتە باشووری عێراق، ئەوەش بە چەند قۆناخێك تێپەڕی

لەوانە لەسییەکانەوە تاکۆتایی حەفتاکان، واتە لەم ماوەیدا زیاتر لە (١٤٥) گوند و دێهات خاپوور و وێرانکران و زیاتر لە (٤٠) هەزار کوردیشیان بەزۆرەملی خستە نێو کونجی ئۆردوگاکانەوە، تەواوی مافەکانیشان لێ زەوت کرا، ئەم سیاسەتەی رژێمی بەعس بەردەوام بوو تا راپەڕینەکەی بەهاری (١٩٩١)، ئەم ناوچەیش تەنیا بۆ ماوەی (٢٠) رۆژ بەچاوتروکان ئازادییان بینی و کەوتنەوە بەر شاڵاوی تەعریب و راگواستن، دوای ئەمە رژێم بڕیارێکی یەکجارەکی بەعەرەبکرنی ئەو ناوچانە و بەشێك لە عەشیرەتە عەرەبەکانی لە باشوور ناوەڕاستی عێراقەوە هێنایە ئەم ناوچانە و نیشتەجێیکردن، بەمە کوردەکانیان لەسەر زێدی باپیران و ماڵ و زەوی و زاری خۆیانیان وەدەرنا و هەرچی زەوی بوو دابەشی سەر عەرەبە هاوردەکانیان کرد، تەنانەت هەڵسا بەگۆڕینی ناوی شوێنەکانیش لە ناحیە و دێهاتەکان و بێ بەری کردن و بێ بەشکردنیان لە مافی ژیان، ئەوانەی تاهەنوکە لە ناوچەکانیان ژیان بەسەر دەبەن و خۆراگر بوونە بەهۆی فشار خستنە سەریان بۆ گۆڕینی رەگەزنامە و بەشێکیش لە فەرمانبەرە کوردەکانیان گواستۆتەوە باشووری عێراق و مافی کڕینی موڵك و خانوو و دوکان و وەرگرتنی مۆڵەتی پیشەیش هەر قەدەخە و یاساخە بۆ کوردەکان، تائێستاشی لەگەڵدابێ هەوڵی دەرکردنی و راگوێزانیان دەدرێت بۆ ناوچە رزگارکراوەکانی ژێر دەسەڵاتی حکومەتی کوردستان، لێرەدا روون بووە کە رژێم بە هەموو شێوازێك کەوتۆتە وێزەی خەڵکی ئەم دەڤەرە و دەستی نەگریسیان ئاخنیوەتە بیناقاقای خەڵکەکە، جارێکی دیکە دیسان دەڤەری قەروچووغ لە ساڵی **٢٠٠٣** لەپرۆسەی رووخاندنی رژێمی عێراق ئازادکرا، بەلام دیسان کەوتەوە ژێر دەسەلاتی رژێمی عێراق. ئەم شاڵاوەی بەعەرەبکردن و راگواستنەش بە پێی بەرنامەیەکی داڕێژراو پیادە دەکرا و مەبەستە گڵاوەکانیش برتیین لە :

١- سڕینەوەی مۆرکی نەتەوەیی کورد و بەعەرەبکردنی تەواوی ئەم ناوچانە.

٢ـ هەڵلوشینی سامان و خێر و بێری ئەم پێدەشتانە و بەکارهێنانیان بۆ بەرژەوەندی خۆیان.

٣ـ تەسککردنەوەی سنووری ژیان و شێواندنی دیمۆگرافیای باشووری کوردستان.

٤- شێواندنی مێژوو بەتاڵانبردنی شوێنەوار و ئاسەوارە کۆنەکانی کورد لەم ناوچاندا.

٥- فراوانکردنی خاکی عێراق و نیشتمانی عەرەبی لەسەر حسابی خاکی کوردستان.

ئەمانە سەرەوە نیاز و ئارمانجی سەرەکی ستراتیژی حکومەتی عێراقن و بەرنامەی چڕ و پڕی بۆ ئامادە کراوە، بۆیە دەکرێ حکومەتی کوردستان بەسێ ڕێگەوە خزمەتی خەڵکی ئەم دەڤەرە بکات.

یەکەم/ ئەو خەڵکانەی لەم ناوچانە لە لایەن ڕژێمەوە کە تەرحیل دەکرێن گەرەکە حکومەتی هەرێم کۆمەك و هاوکارییان بکات و بژێوی ژیان و شوێنی حەوانەویان بۆ دابین و مەیسەر بکات.

دووەم/ هەوڵدان بۆ فراوانکردنی هێڵی **٣٦ـ** بۆ **٣٤** بەهۆیەوە تەواوی ئەم ناوچانە دەکەونەوە ژێر دەسەڵاتی حکومەتی کوردستان، خەڵکی ئەم دەڤەرەش وەکو ئێمە ئازادانە ژیان بەسەر دەبەن لە ژێر سایەی حکومەتی کوردیدا، ئەمەش بەوە دەبێت کە پاڵەپەستۆی زیاتر بخرێتە سەر ناوەندی بڕیاربەدەستی نێودەوڵەتی.

سێیەم/ کارکردن لەپێناو گەڕانەوەی خەڵکە ڕاگوێزراوەکان بۆ سەر ماڵ و زێدی خۆیان ئەمەش لەڕێگەی (نەتەوە یەکگرتووەکان) دەکرێ و ڕژێم ئاگادار بکرێتەوە و زیاتر گوشار بخرێتە سەری بۆ ئەوی چیتر بەرنەبێتە

گیانی خەڵکەکە واز لە سیاسەتەکانی تەعریب و راگواستن و سەرکوتکرادن و رشەبگیری بێنێت.
لێرەدا هێڤیدارین توانیبمان گرنگی ئەم ناوچانە تارِدادەیەك دەربخەین و پیلان و بەرنامەکانی رژێمە یەك لەدوای یەکەکانی عێراق بخەینەڕوو، تا هەموو لایەکمان هاوکاری و پشتگیری حکومەتی کوردستان بکەین و بتوانین خزمەتی زۆر بەنەتەوەکەمان بگەیەنین و کارەکانی حکومەتی کوردستان لە باشووردا مەزنتر و بەرزتر بخەملێین و ژیانێکی ئاسوودە و پڕ لە ئازادیش بۆ گەلی کورد فەراهەم بکەین و هەموو ناوچەکانی ژێر دەسەڵاتی حکومەتی عێراق کە کوردستانین، بگەڕێنەوە سەر ئیدارەی حکومەتی کوردستان.

*** ئەم وتارە لە رۆژنامەی میدیا ژمارە (٦٠) لە رێکەوتی ٢٠٠٠/٢/١ بڵاوکراوەتەوە.**

دەستووری کوردستان

دەستوور پێویستییەکی مێژوویی و نیشتمانییە

کارکردن لە پێناو فەراهەمکردنی ژیانی هاووڵاتییان و چەسپاندنی بنەماکانی کۆمەڵگەی مەدەنی و نەهێشتنی هەموو دیاردەیەکی نادروست و گەڕانەوە بۆ رای گشتیی کۆمەڵ و پاراستنی دەسکەوتەکان و بەرز راگرتنی بنەماکانی مافی مرۆڤ و دیموکراسییەت دەهەمبەر پاراستنی شیرازەی سیاسی و کۆمەڵایەتی، ئارمانجی بنچینەیی حکومەتە دیموکراتییەکانە، لەگەڵ داننان بە مافی بنچینەیی تاکەکان و دابینکردنی ئازادی هزر و رادەربڕین و رۆژنامەوانی و زەمینە خۆشکردن بۆ کاری سیاسی و رێکخراوەیی ئەو ئارمانجانە قووڵتر دەکاتەوە.

وەرچەرخانی مەزنیش لە دیرۆکی نەتەوەییمان بۆ زیاتر ناساندنی ئەم چەمکانە لە لایەن تاکەکان لەباشووری کوردستان لە دەستپێکی هەڵبژاردنی ئەنجوومەنی نیشتمانی کوردستانەوەیە لەساڵی **١٩٩٢** بەو نیازەی ئەو چەمکانە بەشێوەیەکی عەقلانی لەنێو بازنەی هۆشیاری جەماوەری بخرێتە واری پراکتیکەوە، کە پارت و رێکخراو و سەندیکاکان دەتوانن بە رۆڵی کاریگەر سەرەکی خۆیان هەڵبستن، بۆ بەدیارخستنی رووی راستەقینەی ئەم چەمکانە, کە تیایدا تاکەکانی کۆمەڵگەی کوردەواری لە بەشێکی نیمچە ئازادکراوی کوردستانی مەزن لەسایەیدا ئارامبگرن و بحەسێنەوە، ئەم دەرکەوتەیەش لە دوای شۆڕشی گۆڕان لە شێوازی بەرخودان بزاڤی رزگاریخوازی کوردییمان, بەهۆی هاتنە کایەی شێوازی نوێی خەبات لە دوای شۆڕشی شاخدا، کە چەمکی هزر و پلان سیاسی و دیبلۆماسی و دەسەڵات و حوکمڕانیکردنی حکومەتی کوردستان بە شێوەیەکی فیکری و مەعریفی لە ژێر مەرجی بنەڕەتی پێکەوە ژیانی نەتەوە و ئایینەکان کە

کورد لەسەر خاکەکەی بە هاوبەش ڕێزیان لێدەگرێ و بەچاوی برایەتی و تێیاندەڕوانی، ئەمەش لەبەشداریکردنیان لە واری سیاسی و ڕۆشنبیری لە چوارچێوەی میکانیزمی بەڕێوەبردنی ئەزموونی دیموکراسی باشووری کوردستان بەدیاردەکەوێ، لەم سونگەوە ئەم هەموو پێشهات و گۆڕانکاری و پێکەوە ژیانە ئەرکی دەسەڵاتی سیاسی کوردستان بەرز دەنرخێنێ و ئەمەش دەمانگەیەنێتە ئەم دەرەنجامە سیاسی و کۆمەڵایەتییە لە باشووری کوردستان بەهۆی بوونی هەر سێ دەسەڵاتی شەرعی (یاسادانان و جێبەجێکردن و دادوەری) پێویستی بە تۆکمە کردنی واری یاسایی هەیە، ئەویش بە کۆکردنەوەی ئەو دەرەنجامە و پێشڤەچوون و گۆڕانکارییە سیاسی و کۆمەڵایەتی و ئابووری و فەرهەنگییە مەزنانەیە لە دەستوورێکی سەربەخۆی تایبەت بە باشووری کوردستان جگە لەوە دەسەڵاتی یاسادانان بە درێژایی نۆ ساڵ تەمەنی ژمارەیەکی بەرچاو لەیاسا و بنەما و بنچینەی چەسپاندووە، کە ناکرێ تیشکیان نەخەیتە سەر کە لەگەڵ کە تواری ئێستای کوردستان دەگونجێن، کۆکردنەوەی واقیعی یاسایی کوردستانیش لە دەستوورێك دەبوا هەر لە ڕۆژی جاردانی بڕیاری فیدڕالیزم لە ١٩٩٢/١٠/٤ بکرابایە کە سەرکردایەتی سیاسی کوردی بۆ ئەم قۆناغەی پەسندی زانی و مەرجیشە لەگەڵ هەڵکردنی بڕیاری فیدڕالیزم دەستوورێکی لەتەك داڕشتبایە کە ئەمەیان ڕووی راستەقینەی سیستمی فیدڕالیزمە جگە لە دەستووری گشتیی، هەر هەرێمە و دەستوورێکی سەربەخۆی دەبێت، کە پێچەوانەی دەستوورە گشتییەکە نەبێت، لە باشووری کوردستان سەرەڕای حوکمڕانیکردن کوردی و دوور لە ژێر دەستەیی داگیرکەران، کە زیاتر لە بیست ساڵ بەسەر ئەزموونەکەمان تێپەڕیوە دەستوورێکی سەربەخۆی کوردییمان نییە، ئاخۆ بەرپرسان بۆ لێی بێدەنگن، تا ئێستا بیریان لە داڕشتنی دەستوورێکی

سەربەخۆ نەکردۆتەوە؟ لەو کاتەی بوونی دەستوور بۆ باشووری کوردستان لەسەر ئاستی ناوخۆ و دەرەوە کاریگەری لەسەر داننانی بەسەروەری دارشتە و پێکهاتەی سیستەمی سیاسییەوە هەیە، چونکە دەستوور گوزارشتکردنە لە پێکهاتەی سیاسی و کۆمەڵایەتی و فەرهەنگی کۆمەڵگە لە هەر وڵاتێك، ئینجا گەر بێین شرۆڤەیەك بۆ وشەی دەستوور و پێناسە و گرنگی بکەین لە ڕووی دیرۆکی وشەی دەستوور بەبنەچەدا کوردییە، پارسەکان بۆ خۆیان دایانتاشیوە کە جێگەی داخە تا ئێستا زۆربەی رۆشنبیرانمان بنچینەی وشەکە دەگەڕێننەوە نێو فەرهەنگی فارسی، کە ئەمەش هەڵەیەکی گەورەیە دەرهەق بەم وشە کوردییە دەکرێ، هەروا عەرەبەکانیش بۆ خۆیان بەکاریان هێناوە زۆر جار وشەی پێکهێنان و دامەزراندن لە هەمبەریدا دێتە بەکارهاتن و بە یاسای بنچینەیی وڵات دێتە هەژمارکردن، کە بریتییە لە کۆمەڵێك یاسا و ڕێسای بنچینەی جۆراوجۆر و سنووری دەسەڵاتی سیاسی و چۆنیەتی دابەشبوونی دەسەڵاتەکان و وەرگرتنی دادەرێژێ لەگەڵ دیاریکردنی ماف و ئەرکی هاووڵاتییان، ئەم شەن و کەوکردنەی وشەی دەستوور و پێناسەکەی دەمانگەیەنێتە ئەو دیدگایە کە بوونی دەستوور شەرعیەتی یاسایی و سیاسی و جەماوەری زێدەتر لەسەر ئاستی ناوخۆ و دەرەوە بە ئەزموونەکەمان دەبەخشێ بەو مانایەی دەستوور پێویستییەکی هەرە گرنگی سیستەمی سیاسی وڵاتەکەمانە، بە نەبوونی کەلێن و کەموکوڕی یاسایی دەکەوێتە واری سیاسی و کاریگەری نێگەتیڤانەی لەسەر بڕیاری سیاسی کوردی دەبێت، هەروا کەلێنێکی گەورەشە لە نێوان دەسەڵاتی سیاسی و جەماوەری کوردستان، لەم گۆشە نیگایەوە دارشتنی دەستوورێکی کوردی ئەرکێکی نەتەوەیی و نیشتمانییە، دارشتنەکەشی ئەرکی دەزگایەکی شەرعی باوەرپێکراوە لە لایەن جەماوەر، ئێمەش ئەو دەزگا شەرعییەمان هەیە کە

پەرلەمانی کوردستانە و دەتوانرێ لە رێی کۆمەڵێک پسپۆری بواری یاساناسییەوە دەستوورێك دابرێژێ، لێرەدا پرسیارێك خۆی قوتدەكاتەوە ئایا دارشتنی دەستوور بۆچی...؟ نەتەوەکەمان کە کۆنترین نەتەوەیە لە رۆژهەلاتی ناڤیندا، وایکردووە کە خوادن تایبەتمەندی نەتەوەیی خۆی بێت کە لە نەتەوەکانی تر جیایدەکاتەوە لەبەر ئەوە دەبێ دەستوورێکی تایبەت بە خۆشی هەبێت، جا گرنگ نییە ئەم دەستوورە نووسراو بێت یان نەنووسراو، گرنگ ئەوەیە رابگەیێنرێ و پەنا نەبەینە بەر یاساکانی نێو دەستووری غەیرە کوردی و لەسەر تاکەکانی کورد جێبەجێ بکەین، چونکە ئەمانە هەڵقولاوی ناخ و دەروونی کەتواری کوردەوارییمان نین و چەسپاندنیان رووی ناسنامەی نەتەوەییمان ئاوەژوو دەکەنەوە و کەسایەتی تاکەکانی کوردیش دەشێوێنی. هەروا لە واری نێودەوڵەتی کاریگەری پۆزەتیڤانەی بەسەر کاری دیپلۆماسی و پەیوەندی دەرەوە دەبێت، بە تایبەت ئێستا پەرلەمان و حکومەتی کوردستان خەریکی هەنگاونانی مەزنن لە رووی تۆکمەکردنی پەیوەندی لەگەڵ ولاتان لە پێناو داننانی زیاتر بە ئەزموونەکەمان، کە ئەمەش کاردەکاتە سەر بریاری زلهێزان و رای گشتی پێ کێش دەکرێ بۆ وەدەستهێنانی سەروەری یاسایی نێودەوڵەتی کە ئەمەیان ئەرکێکی نیشتمانی- یاسایی بە پەلەی ئەم قۆناخەیە، هەروەها دارشتنی دەستوور لە رووی یاساییەوە جیهان دووچاری کە تواریك دەكاتەوە، ئێستا دەوڵەتی عێراق جۆری دەوڵەتی سادەیە بەهۆی بوونی یەك دەستوور دەیخاتە بەردەم تەوژمی چەند دەستووری و گۆرانی شێوازەکەی بە دەوڵەتی ئاوێتەی فرە دەستووری، ئەمەش هەنگاوێکی بوێر و ئازایانە دەبێ گەر ئێمە کاری بۆ بکەین و هەر لە ئێستاوە زووتر نییە بە هەموو لایەکمان بەهۆی ریفراندۆمی جەماوەری و ئیئتیلافی حزب و لایەنە سیاسییەکانی و

دەزگـا دیموکراسـییەکانی تـر دەسـتوورێکی کـوردی دابڕێـژین و جیهـانیش ڕووبەڕووی کەتوارێکی مەزن و نوێی باشووری کوردستان بکەینەوە.

***ئەم وتـــارە لە رۆژنـــامەی میـــدیا ژمـــارە(٨٨) لە رۆژی ٢٠٠١/٣/١ بڵاوکراوەتەوە.**

دەستووری کوردستان و موزایەدەی سیاسی

پرس و بیرۆکەی نووسینەوەی پڕۆژەیاسای دەستووری کوردستان و ئەنجامدانی راپرسی لەسەری لە لایەن خەڵکی کوردستانەوە بۆ دوای راپەڕین دەگەڕێتەوە کە پەرلەمانی کوردستان لەساڵی ١٩٩٢ خستیە نێو کارنامەی خۆی، بەڵام تا ئەمڕۆش کە ساڵ بەسەر ئەم بیرۆکەیە تێپەڕ دەبێت و باشووری کوردستان دەسەڵاتی سیاسی خۆی هەیە، بەڵام دەستوورمان نییە، هۆکارەکەشی بۆ خودی خۆمان دەگەڕێتەوە کە زۆرجار موزایەدەی سیاسی لەسەر یەکتر دەکەین و هەندێ لایەن بۆ بەرژەوەندی خۆیان ئەوەی لە بەرژەوەندی خەڵکی کوردستان بێت نایکەن و لایەنی تریش کە لەوان باشتر نییە نیشتمانیەت و لافی نوێخوازی لەسەر ئەوانی تر لێدەدات بەرژەوەندی وڵات بە هیچ شێوەیەك نابێ موزایەدەی لەسەر بکرێت، بوونی دەستوورێکی نووسراو بۆ کوردستان زۆر پێویستە و بە بوونی دەستوور زۆر کێشە و گرفت کۆتایی دێت، هەموو لایەك ئەرك و مافی دەزانێت و سیاسییەتی وڵاتمان دیار دەبێت و دەسەڵاتی سنوور ئەرکی دیار دەبێت هەر لایەنەی بە مەزاج و سیاسەت و بیرکردنەوی تایبەتی خۆی لێناخوری.

دەستوور یاسای باڵاو بنەڕەتی دەوڵەتە، زادەی بیری دیموکراسی و ژێرخانی رۆشنبیری و کۆمەڵایەتی کۆمەڵگەیە، بەرەو پێشچوونی کۆمەڵگە پێویستی بەوە دەبێت، بنەما و کاروبارەکانی وڵات لە چوارچێوەی دەستوورێك رێکبخرێت سەروەری هەموو دەسەڵات و دەزگاکانی فەراهەم دەبێت، بەهۆیەوە مافەکانی مرۆڤ و ئازادییەکان دەپارێزرێت کە ئەم دوانە کۆڵەگەی سەرەکی دیموکراسی و بەرە و پێشچوونی وڵاتن، لە هەمان کاتدا دەستوور وادەکات کەس لە سەرووی یاساوە نەبێت و هەموو لایەك پابەندی یاسا بن و هەموو

لایەك سنووری كاركردن و دەسەڵاتی خۆی بزانێ هەندێ جار قسە لەسەر ئەوە دەكرێت هەندێ لایەن خۆیان رێگرن لە گەیشتنی دەستوور بەدوا قۆناخەكانی، چونكە بەبوونی دەستوور كۆمەڵێك ئیلتزاماتی لەسەر ئەم لایانانە دروستدەكات، كە پێویست دەكات جێبەجێیان بكات و نەتوانێ پێشێلیان بكات، بە پێچەوانەوە لایەنی دیكە بۆ نەهێشتنی ئەم حاڵەتانە هەوڵی جێبەجێكردنیان دەدات، بۆیە دەستوور لە رووی یاسایی و سیاسی گرنگی خۆی هەیە، لە ڕووی یاسایی و دەستوور سەرچاوەی هەموو یاساییەكانە هەر یاسایەك دابڕێژرێ بۆ دەستوور دەگەڕێتەوە و هێزەكە لە دەستوور وەردەگرێ و لەمەش گرنگتر ئەوەیە ئەو یاسایانە پێچەوانەی ئەو بنەمایانە نەبێت كە لە دەستوور هاتووە، دەستوور زادەی ئاكار و رەفتاری كۆمەلایەتی و دابونەریت و پێشكەوتنەكانە بۆیە سەرچاوەی دەستوور كۆمەڵگەیە، نابێ كۆمەڵگە ئەو جۆرە بیركردنەوەی هەبێت لە دەستوور بەڕێڕەوێكی تر كارەكانی رێكبخرێت، لە ڕووی سیاسی گرنگی لەوەدایە، سەروەری دەداتە وڵات هەموو دەوڵەتێك بۆ بەڕێوەبردن و بەڕێوەچوونی كاروبارەكانی پێویستی بەرێسا و بنەما هەیە، ئەمەش لە دەستوور كۆدەكرێتەوە و دەستوور بنەما سەرەكییەكانی هەڵبژاردنی تێدایە و هەموو مافە مەدەنی و سیاسییەكان تیاندا دەپارێزرێ و شێوازی حوكم دیاریدەكات كە وڵات پەرلەمانییە یان سەرۆكایەتی لەگەڵ هەموو ئەو لایەنانەی پەیوەندییان بە حوكم هەیە بە ڕوونی و بەزەقی قسەی لەسەر دەكات، ئەوەش بۆ ئەوەیە هیچ لایەنێك بۆ خۆی هەڵسوڕێنەر نەبێت, بەڵكو وڵات ئیدارە بكات بە پێی ئەو سنوور و بنەمایانەی دەستوور بۆی دیاریكردووە، لە دەستووردا هاتووە شێوەی حكومەت چ جۆرێك دەبێت كێ براوەی هەڵبژاردن و پێكهێنانی حكومەت دەبێت و شەرەفی بەڕێوەبردنی وڵاتی بە پاكی دڵسۆزی بەردەكەوێ هەموو دەسەڵاتەكانی دیاریكراوە

بنەمـــای ئـــابووری و کـــۆمەڵایەتی بەچ ئاســـتێك و ڕێـــڕەوەکەی لە چـــی سەرچاوەی دەگرێت و هەروەها دەستوور مـاف و ئەرکی هاووڵاتییـان و سنوور و ئەو هۆکـــارانەی پـــارێزەری مافەکـــانی هاووڵاتییـــانن هەمـــووی دەســـت نیشانکردووە، بە هۆیەوە تاك دەتوانێ کاروباری بزانێ و هۆکارانە چین دەبنە پارێزەری ئازادی و مافەکانی و ئەو ئەرکانە چییە پێیەوە پابەند بێت، ئەمـانە هەمـووی لە سـایەی دەسـتوور دەسـتەبەر دەبـن، بەڵام لە هەمـووی گرنگتـر ئەوەیە بـوونی دەسـتووری نووسـراو نیـیە, بەڵکـو جێبەجێکردنـی بنەماکـانی دەسـتوورن زۆر وڵات دەسـتووری هەیە، بەڵام هاووڵاتییـانی لە ژێـر سـێبەری دەسـتوور نەك هەر پـارێزراونین، بەڵکـو مافیـان زەوتکـراوە و مەترسـی لەسـەر ژیانیان هەیە.

دەستووری کوردستانیش مـاوەیەکی زۆرە یاسایی‌یەکانی لە پەرلەمـان خەریکـی نووسینەوەینە دواجار پەرلەمـانی خولی دووەم پەسـندی کـرد و ڕەوانە کـرا تـا ڕاپرسـی لەسـەر ئەنجامـدرێ بەو واتـایەی دەسـتوور بـۆ هەمـووانە بۆیە دەبێ خەڵـك دەنگـی خـۆی لەسـەر بـدات و زۆریـنەی پەسـند بکرێـت، دەسـەڵاتی سیاسـیی کوردسـتان نیـازی بـوو لە هەڵبژاردنـی پەرلەمـانی کوردسـتان لە ٢٠٠٩/٧/٢٥ لەگەڵ دەنگـدان بـۆ پەرلەمـان و سـەرۆکی هەرێمـی کوردسـتان بیخاتە ڕاپرسییەوە، ئەوەبوو لایەنە عەرەبیە شۆڤێنییەکان کە چاویـان بە کـورد هەڵنایەت، بە بەردەوامی نکوڵی لە مافەکانی کـورد دەکەن، لە ڕێـی وڵاتـانی ئەقلیمـی وا لەئەمریکـا کـرا کـورد والێبکـات واز لەم بیـرۆکەیەی بهێنێـت و سەرکردایەتی کوردیش بۆ ڕازیکردنی بابە گەورەی عێراق کە ئەمریکایە ڕازی بوو، هەر دوای ئەوە هەندێ لایەن وەك موزایەدە کردنێك کە پێیان وابـوو ئەوان خـەمخۆرترن، کەوتـنە تـانە لێـدان لەم پـڕۆژە یاسـایەی دەسـتوور مەبەسـتی سـەرەکیش ئەوەبـوو وەکـو پڕوپاگەنـدەی هەڵبـژاردن و شـەڕی سیاسـی خۆیـان

بەکاریـان هێنـا، لەگەڵ ئەوەی ئەوانەی کـاتی خـۆی زۆر پەرۆشـی بـوونی دەستووری کوردستان بـوون, ئەمـڕۆ بـۆ وا زۆر بەخێرایـی کەوتـنە خانەی دژ بـوون و داوای گەڕانەوەی دەسـتووریان کـرد بـۆ خـولی نـوێی هەڵبژێـردراوی پەرلەمان کە پێم وایە مافی خۆیانە خولی سێیەمی پەرلەمانیش قسە لەسەر دەسـتوور بـکەن، لەبەر ئەوەی لە مـاوەی خـولی پەرلەمـانی ئەوان داواکـراوە، راپرسـی لەسـەر ئەنجامبـدرێت، ئاسـاییە ئەوان کۆمەڵێك بەند و ڕێسا هەبێت لەگەڵدا نەبن، بەڵام ئاسایی نییە کە تاسەر ئێسقان دژایەتـی دەستوور بکەن و تـا کـار گەیشـتە ئەوەی هەڕەشـەی بەرزکـردنەوەی سـکاڵا کـراو، لە دادگـای بـاڵای عێـراق، بەشـێوازێکی تـر دەکـرێ راو بۆچـوونی ئەوانـیش لە نێـو دەسـتوورەکە جێبەجـێ بێـت و دەکـرێ لە مـاوەی خـولی خۆیـان داوای هەمـوارکردن بـکەن، چـونکە قسـە و مەرامـی لایەنە شـۆڤێنییەکان بـۆ ئەنجامدانی راپرسی لەسەر دەستوور گەیشتە ئاکام و ئامانج بەهۆی ئەوەی تا ئێستا لەسەر دەستووری پەسندکراو لەلایەن پەرلەمانی کوردستان راپرسی لە لایەن خەڵکەوە لەسەر نەکراوە، کورد لەمێژە ئەم سیفەتەی هەیە بۆ لێدانی بـراکەی ئەگەر زەرەریـش بکـات کـارەکە هەر دەکـات، ئەمە شـەڕی سیاسـی ئۆپۆزسیۆنە یـان حزبـی دەسـەڵاتە بەڵام لە ئاکامـدا گەلـی کوردسـتان زەرەری کـرد، ئۆپۆزسـیۆن یـان حزبـی دەسـەڵاتدار زەرەری نەکـرد ئەوە بـراوە و گـۆڵی سیاسییە ئۆپۆزسیۆن و دەسـەڵات لە یەکتـری دەکەن ئەم دیـاردەیەش ئاسـاییە هەندێ جار بیر و بۆچوونی ئۆپۆزسیۆن سەردەکەوێ، ئیعلامـی سـەرکەوتن و بـردنەوەی خـۆی دەکـاتە، زۆربەی جـاریش دەسـەڵات دەیبـاتەوە، بەڵام وەك ئۆپۆزسـیۆن راینـاگەێنی، چـونکە مەرامـی خـۆی هێناوەتـە دی، ئەم ئاڕاستەیەی بیرکردنەوە و کارکردن بەم جۆرە هەڵەیە، دەبێ بەرژەوەندی خەڵك و نیشـتمانی لە پـێش ئەم بـردنەوە و دۆڕانـانە بێـت، دەسـەڵات لەگەڵ

ئۆپۆزسیۆن پێویستە ئاڕاستەی کارکردنیان سەرخستن و سەرکەوتنی میللەت بێت، دەرفەتی تری هەڵبژاردنی پەرلەمانمان لە بەردەمدایە بۆ ئەوەی هەوڵبداین دەستووری کوردستان راپرسی لەسەر بکرێت و خەڵکی کوردستان دەنگی لەسەر بدات و ئێمەش ببینە خاوەنی دەستووری خۆمان.

*** ئەم وتارە لە رۆژنامەی میدیا ژمارە(٤١٨) لە رۆژی ٢٠١٠/١/٥ بڵاوکراوەتەوە.**

ناوخۆی کوردستان

ئۆپۆزسیۆن و دەسەڵات

بەهۆی بارودۆخی سیاسی کوردستان و رەوشی ئەقلیمی و ناوچەیی و ئەم مەترسییانەی لەسەر باشووری کوردستان هەبووە و بەهۆی غیابی دیموکراتی و کارانەبوونی رێکخراوەکانی گرووپی فشار و کۆمەڵگەی مەدەنی و تێنەگەیشتن لەم چەمکە زەمینەی دروستبوونی ئۆپۆزسیۆن لە باشووری کوردستان نەبووە و لەگەڵ هەڵبژاردنی پەرلەمانی کوردستان، ناو و دەنگی ئۆپۆزسیۆن لە رێی راگەیاندنی هەندێ لیست هاتە کایەوە و مژدەی لەدایکبوونی ئۆپۆزسیۆن راگەیاندرا.

لە خولی دوومی پەرلەمانی کوردستان هەندێ دەنگ هەبوون لە چوارچێوە و خانەی ئۆپۆزسیۆن هەژمارنەدەکران و تەنیا دەنگی نارەزایی بوون و ئۆپۆزسیۆن نەبوون, هەڵبژاردنی پەرلەمانی کوردستان ئۆپۆزسیۆنی لەگەڵ خۆی هێناکایەوە، ئەمەش بەهۆی ئەوەی هەندێ لیست بانگەشەی ئەوە بکەن لە حکومەت بەشدار نابن، لە پەرلەمان وەك ئۆپۆزسیۆن خۆیان رێکدەخەن، بەو مانایەی بەهۆی هەڵوێستی هەندێ لیست و راگەیاندنیان بەوەی لە دەرەوەی حکومەت دەمێننەوە و زەمینەی ئۆپۆزسیۆن هەیە، بەڵام ئۆپۆزسیۆنەکان بە چ رەنگێك دەردەکەون سیاسی ئیسلامی یان شیوعی یان لیبرالی یان ئاشتیخواز و چاکسازیخواز دەبن، ئەوانەی بانگەشی ئۆپۆزسیۆن لە چوار چێوەی سیستەمێك کاردەکەن دەوری باش و چاك دەبیین یان دەبنە رێگر لە بەردەم کارەکانی حکومەت، ئەگەر ببنە ئۆپۆزسیۆن راستەقینە و ئەوەی بانگەشەیان بۆ کرد لە کاتی هەڵمەتی هەڵبژاردن، ئەوا دەبنە چاو و کامێرای بەرژەوەندییەکانی خەڵك بەسەر کارەکانی حکومەتی کوردستان و پەنجە دەخەنە سەر کەموکورییەکانی و هۆکار و فاکتەرێك دەبن تا دەسەڵاتی

سیاسـی زۆرتـرین خـزمەت پێشـکەش بە خەڵکـی کوردسـتان بکـات، بـا ئۆپۆزسیۆن دروست بێت و دیاردەیەکی دیموکراسی بەسوود بۆ وڵاتەکەمان بەو مەرجەی ئەوانەی خۆیان لە بازنە و چوارچێوەی ئۆپۆزسیۆن دەبیننەوە نەك لە چوارچێـوەی دژایەتـی و دوژمنـایەتی، ئەگەر ئۆپۆزسـیۆن بە دیـوە نادیموکراسییەکەی کـار بکـات، دەبێـتە هۆکارێـك بـۆ لە دەسـتدانی زۆر دەسـتکەوتە نەتەوەییەکانمـان، بەڵام ئەگەر ئارمـانجی ئۆپۆزسـیۆن چاودێریکردنی کارەکـانی دەسـەڵات سیاسـی بە تـایبەت حکـومەت بێت ئەوا بەقـازانجی ڕەوشـی سیاسـی کوردسـتان دەبێت و وڵات زیـاتر گەشـەدەکات لە ڕووی خزمەتگـوزاری و چەسـپاندنی مافەکـانی مـرۆڤ دادپەروەری و سەروەی یاسا کۆمەڵگەمان زۆرترین سوودی لێوە دەبینێت.

بوونی ئۆپۆزسیۆن لە کوردستان بە مانای بەریەك کەوتنـی لەگەڵ دەسـەڵات نییە، هەندێ بە هەڵە تێگەیشتوون بوونی ئۆپۆزسیۆن بەوە هەست پێدەکەن کە شەڕە کورسی لەپەرلەمان ڕوودات، بەڵکو ئۆپۆزسیۆن بەدیـالۆگ و گفتوگۆ پرسـەکانی دەخـاتەڕوو بەشـێوازی شارسـتانییانە داواکارییەکـانی دەخـاتەڕوو، ئۆپۆزسـیۆن بە مانـا سیاسـییەکەی چـاودێری بەردەوامە لەسـەر کارەکـانی دەسـەڵاتی سیاسـی، ئەوانەی پێچەوانەی بەرژەوەنـدی گشـتیی و سیسـتەم و یاسـا دەکرێـت ئۆپۆزسـیۆن ڕەخنەیـان لێـدەگرێت بـۆ ڕێکخسـتنی سیسـتەمی سیاسی و هێنانە کایەی دادپەروەری و یەکسانی و سەروەرکردنی یاسا بەسـەر هەمـوو کەسـێك و بەکارهێنـانی سـەروەت و سـامانی وڵات بـۆ بەرژەوەنـدی گشـتی و بەڕێـوەبردنی وڵات بەشـێوەیەکی دروسـت و خەرجکردنـی سـامانی وڵات بەشێوەیکی شەفاف، واتا ئۆپۆزسیۆن کـارێکی دیموکراسـی و سیاسـی و ئاشتیخوازی لەسەر شانە بۆ بەرژەوەندی کۆمەڵگە و وڵات کاردەکات و دەبێت کارەکەی بە پێی بنەماکانی دیموکراسی و چاکسازی بۆ بەرژەوەندی گشتی

بەڕێوەبچێت، ئەم ئۆپۆزسیۆنە بەدەر لەوە هەر لایەنێك یان کیانێك سیاسەتی دوژمنایەتی و دژایەتی لە ژێر پەردەی ئۆپۆزسیۆن بکات، واتا بۆ بەرژەوەندی کەسی و لایەنەکەی کاردەکات، دروستبوونی بە ئۆپۆزسیۆن هەرەمەکی نابێت و بەناو لێنان نییە هەر لایەنە رایبگەیەنێ، بەڵکو بنەما و سیستەم و شێواز و ئارمانجی خۆی هەیە و دەبێ لەسەر ئەم بنەمایانە دروست بێت، سیستەمی کارکردنیان چاودێریکردنێکی دیوکراسییانە بێت و لەسەر بنەمای لێهاتوویی و درککردنی بەکەموکوڕی و ئازادیەتی و توانا هەبێت، ئینجا لە کۆتایی ئارمانجی ئۆپۆزسیۆن چاکسازی و دادپەروەری و خۆشگوزەرانی و شەفافییەت و چەسپاندنی بنەماکانی مافی مرۆڤ و دادپەروەری و تەنانەت هێنانە کایەی ئاشتیش لەئارمانجیان دایە، ئەگەر ئەم هەموو بنەمایە ئامادەسازی بۆ نەکرابێت پێی ناڵێن ئۆپۆزسیۆن ئەو کاتەش لە بەرژەوەندی گشتی دەچێتە دەر، دەکەوێتە خانەی بەرژەوەندنی تاکە کەسی واتا ئۆپۆزسیۆن دەبێ بە گیانی دیموکراسی و پێشکەوتنخوازی دەسەڵاتی سیاسی خۆی زەمینە بۆ دروستبوونی ئۆپۆزسیۆن خۆشدەکات و دەزانێ ئۆپۆزسیۆن دەبێتە چاوی دەسەڵات بۆ بینینی کەموکوڕییەکان و دەسنیشانکردنی کێشە و گرفتەکان، ئینجا لە هەمووی گرنگتر میکانیزمی چارەسەرکردنیش پێشکەش بەحکومەت دەکات، بەم جۆرە ئۆپۆزسیۆن زۆرترین خزمەت بەوڵات دەگەیەنێت، بۆیە دەسەڵاتی سیاسی کوردستان پێویستە زەمینە سازی بکات و رێگر نەبێت لە دروستبوونی ئۆپۆزسیۆن و بەچاوێکی هاوکارانە تەماشای ئۆپۆزسیۆن بکات.

***ئەم وتارە لە رۆژنامەی میدیا ژمارە (٤٠١) و ماڵپەرەکەی لە ڕۆژی٢٠٠٩/٨/٢٥ بڵاوکراوەتەوە.**

دیالۆگ و كارتی سیاسی

هۆكـاری دروسـتبوونی قەیرانـی سیاسـی لە كوردسـتان نەبـوونی زمـانی دیالۆگ و لە یەك نەگەیشتنی دەسـەڵات و ئۆپۆزسیۆنە، سـەرەتای هەمـوو تونـدوتیژییەك، پەلار لە یەككگـرتن و هێرشـكردنە سـەر یەكتـرییە لە رێـگەی راگەیاندنەكانەوە. هەمـوو ئەو كـارتە سیاسییانەی دەسـەڵات و ئۆپۆزسیۆن لە دژی یەكتر بەكاریان هێنا، لە ئاكامدا هەمووی سووتان و كاریگەریان نەخستە سـەر یەكتـری بەقەد ئەوەی زەرەر و زیـانی بە خەڵـك گەیانـد و پرۆسـەی سیاسـیی كوردسـتانی لە زۆر رووەوە دواخسـت، لە هەمـان كاتـدا خەڵكـانێكی سڤیل و كاسبكار بێكار بوون و چەندین كەسیش شەهید و بریندار كەوتن و بوونە قوربانی شـەڕی سیاسی نێوان دەسـەڵات و ئۆپۆزسیۆن، لە نێو خودی ئۆپۆزسیۆن ئاراستەی جیاواز هەیە و هەر فراكسیۆنێك ویستی پشێوییەكان و خەڵك بۆ بەرژەوەندی خۆی بەكاربهێنێت, ئاڕاستەی داخوازییەكان بە ئاقاری هزر و ئایدیۆلۆژیاكەی ببات، دەسەڵاتیش بەهەمان شێوە مەبەستی بوو هەمـوو هەوڵ و كارتەكـانی ئۆپۆزسـیۆن ئـاگر تێـبەر بـدات و بیانسـووتێنێ، ئێسـتاش یەكتری بەوە بەدگومان دەكەن كە هەمـوو كارتەكانیان بەكارهێنـاوە و هیچیـان پێنەماوە.

ئەو كارتـانەی لە شـەڕی سیاسـیی ئۆپۆزسـیۆن و دەسـەڵات بەكـار هـاتوون، كارتی خەڵك و راگەیاندن و خزمەتگـوزاری و گەندەڵی و چاكسازی تـا كـار گەیشتە بەكارهێنانی ناو و خانەوادەی شـەهید و ئەنفالكراوەكـانیش، بەڵام كێ زەرەرمەنـد بـوو؟ كێ دۆڕا؟ لە ئاكـامی ئەوەی بە یەكتریـان كـرد لەم نێوەنـدەدا تەنیا خەڵك زەرەرمەند بوون، نە ئاڕاستەی ئۆپۆزسیۆن بۆ مەرامی خەڵك بـوو، نەهی دەسەڵاتیش، هەردوو لایـان مەبەسـت و مەرامـی سیاسـیی خۆیـان هەیە.

ئۆپۆزسیۆن و دەسەڵات لەسەر حیسابی خەڵك یەکتریان تاقیکردەوە تا وەکو بزانن کێ لە توانایدا هەیە ئەویتر بخاتە ژێر کاریگەرییەکان و بە جەماوەری رابگەیەنێ کە ئەو لەسەر هەقە، نە کاری ئۆپۆزسیۆن نە هی دەسەڵات نەچوونە خانەی بەرژەوەندییە گشتییەکان، ئەوەی کرا ململانێی کورسی و بەدەستهێنانی دەسەڵات بوو، لەم نێوەندەشدا راگەیاندن خەریك بوو کەتنێك بنێتەوە و شەڕی ناوخۆ هەڵگیرسێتەوە!

دەسەڵات و ئۆپۆزسیۆن ئاساییە ناکۆکی لە نێوانیاندا هەبێت، بۆ بەرژەوەندی خەڵك، نەوەك خەڵك بخرێتە نێو بازنەی ناکۆکییەکان، واتا بازنەی خەڵك و بازنەی مەرامی لایەنە سیاسییەکان جیاوازی لە نێواندا بکرێت، رەوای هەق نییە نەدەسەڵات و نەئۆپۆزسیۆن بازنەی خەڵك بۆ مەرام و بەرژەوەندییەکانی خۆیان بەکاربێنن.

بەدرێژایی مێژوو بەپێی ئەزموونەکان هەرچی ناکۆکی و دژایەتیکردن و دوژمنایەتی ئاکامەکەی دانیشتن و چوونە نێو بازنەی دیالۆگ و دانیشتنە لەسەر مێزی گفتوگۆ و دۆزینەوەی چارەسەر بۆ کێشەکان بەو واتایەی دیالۆگ کلیلی چارەسەری هەموو کێشەکانە.

دەسەڵات و ئۆپۆزسیۆن لە جیاتی ئەوەی خەڵك بۆ مەرامەکانی خۆیان بەکار بێنن، پێویستە کێبڕکێ بکەن لە خزمەتکردنی خەڵك و ئەنجامدانی کاری بە سوود و بۆ بەرژەوەندی گشتی و پێویستە گفتوگۆ هەبێت و بەردەوام بێت، ئەمەش ئیرادەی سیاسی گەرەکە. با واز لە دروشم و قسەی زلی بێکردار و ناوزڕاندنی یەکتر بهێنین، کە ئاکامەکەی هەر دانیشتن و گفتوگۆ دەبێت، با دیالۆگ و لەیەکتر گەیشتن بکەینە کار و کردەوەمان.

***ئەم وتارە لە رۆژنامەی میدیا ژمارە(٤٨٤) و ماڵپەرەکەی لە رۆژی ٢٠١١/٥/٢٤ بڵاوکراوەتەوە.**

ڕێگەچارەکانی کۆتاییهێنان بەکێشەکانی هەرێمی کوردستان

*"بەداخەوە لایەنە سیاسییەکان ڕۆڵی تەماشاکردن دەبینن و هیچ کاریگەرییان نیە لەچارەسەرکردنی کێشەکان"

*"بنیاتنانی پردەکانی متمانەی نێوان لایەنە سیاسییەکان و جەماوەر، ڕێگەی دروستی بنیاتنانی کوردستانێکی دیموکراسییە"

*"ریفراندۆم هەنگاوێکی گرنگە و پەیوەندیی بەچارەنووسی گەلی کوردستانەوە هەیە، بۆیە پێویستە کار بۆ ئەنجامدانی بکەین"

هەرێمی کوردستان زیاتر لە ساڵێکە بە قەیرانێکی سیاسی و دارایی قوڵدا تێدەپەڕێت، بەهۆی گرژی پەیوەندییەکانی نێوان لایەنەکان کە پەکخستنی پەرلەمانی کوردستانی لێکەوتەوە، لەگەڵ ئەو قەیرانە داراییە قوڵەی باری ئابووری باشووری کوردستانی زیاتر ئاڵۆزکردووە، سەرەڕای چەندین نێوەندگیری و هەوڵی دەستپێشخەری ناوخۆ و نێودەوڵەتی تا ئێستا نەتوانراوە چارەسەر بکرێن.

ئاڕاستەی کێشەکان بەرەو کوێ؟

ئەوەی هەستی پێدەکرێ ئاسۆی چارەسەرکردنی کێشەکان ناڕوونە بۆیە بە هەڵپەسێردراوی ماونەتەوە و هەنگاوی بۆ نانرێ، هەندێ لایەن بە بیانووی جۆراوجۆر خۆی لە چارەسەرکردنیان دەدزێتەوە، ئەمانە هەمووی کێشەی هەنووکەیین کە دەبنە ئاستەنگ لە بەردەم هاوبەشی نیشتمانی و پرۆسەی دیموکراتی لە کوردستان و ئەم چەمگانە بێ بەها دەکات و ژیانی تاکەکان بەرە و نەهامەتی زیاتر دەبات.

ئەرکی لایەنەکان چارەسەرکردنە نەک تەماشاکردن

ئـەوەی دەبینـین کێشـەکانی نێـوان لایەنـەکان و کێشـەکانی ناوەنـدی بڕیـار و چەنـدین کێشـەی تـر چارەسـەرنەکراون، بەداخـەوە لایەنـە سیاسـییەکانی دیکـە رۆڵـی تەماشـاکردن دەبیـنن و هـیچ کاریگـەرییان نییـە لـە چارەسـەرکردنی کێشەکان و هیچ شێوازێك بۆ نزیکبوونەوە و پتەوبوونی پەیوەندییـەکان دانارێژن و هەماهـەنگی و تێڕوانینـی هاوبەشـیان بـۆ چارەسـەری کێشـە و قەیرانـەکان نییە.

بۆیـە پێویسـتە لایەنـە سیاسـییەکانی کوردسـتان بەشـداریکردنێکی کارایـان لـە چارەسـەری کێشـە و قەیرانـە سیاسـی و ئـابووری و کۆمەڵایـەتی و خزمەتگوزاریو پەروەردەییەکانی باشووری کوردستان هەبێ.

پێشمەرگە دووربێ لە کێشە ناوخۆییەکان

هێـزی پێشـمەرگە رۆڵـی کاریگـەرە و بەرامبـەر بـەو قارەمانێتیـەی، کـە دژی تیرۆریسـتانی داعـش نواندوویانـە و هـەموو لایـەك لەسـەر ئـەوە کـۆکن کـە پێشـمەرگە ئەفسانەی داعشیان تـەفروتوناکردوو بـەرە و لـە ناوچوونیـان بـردن، بۆیـە بـەهیچ جۆرێـك نـابێ پێشـمەرگە بخرێتـە نـاو ململانێـی لایەنـەکان و مەترسیدارەی لایەنە سیاسییەکان بۆ بادانی دەستی یەکتر ناوی پێشمەرگە بـەحزبەکانـەوە بنووسـێنن چونکـە پێشـمەرگە نوێنەرایـەتی هـەموو گـەلی کوردستان دەکات، هەروەها پێشمەرگە پیرۆزە و بەرگریی لـە کوردسـتان دەکـات و گەورەترین و نیشتمان پەروەرانەترین ئەرکی لەسەرشانە.

رێگەچارە خۆمانین نەوەک بەغدا

نابێ ئێمە لە جیاتی عێراق، هەرێمی کوردستان پارچە بکـەین، ئـەو لایەنانـەی ئێسـتا باسـی پارچـەبوونی کوردسـتان دەکـەن، پێشـتر ئـەوان هـەڵگری مـافی چـارەی خۆنووسـین و جیابوونـەوەی کوردسـتان بـوون، ئێمـە ئومێـدی ئـەوەمان

دەکـرد، عێـراق ببێتـە سـێ پارچـە و کوردسـتان لـە عێـراق جیابێتـەوە، ئێسـتا کارێکی نەنگە هەندێ لایـەن کار بۆ جیابوونـەوەی پارێزگاکـان لـە کوردستان دەکەن.

دیالۆگ باشترین نەخشەڕێگایە

دانیشـتن و دیـالۆگ باشـترین نەخشـەڕێگایە بـۆ چارەسـەری کێشـە و گرفتەکان، ئەوەش بەرپرسیاریەتی مێژوویی و نیشتمانی و نەتەوەییە و هەموو لایـەکمان بەرپرسـین و ئەرکـە لەسەرشـانمان کـار بـۆ چارەسـەکردن کێشـەکان بەرێگـەی گفتوگـۆ بکـەین و سـازش بـۆ یـەکتری بکـەین، لایەنـەکانی تـریش دەبێـت هەنـدێك سـازش بکـەن و سـازش بـۆ یـەکتری عەیبـە نیـە، بـەڵکو بـۆ بەرژەوەندی باڵای نیشتمانیمانە.

لەهەمان کاتدا جێبەجێکردنی رێککەوتننەکان و گەڕانەوە بۆ بنەماکانی کاری هاوبـەش و گیـانی برایـەتی و بنیاتنـانی پردەکـانی متمانـەی نێـوان لایەنـە سیاسـییەکان و جـەماوەر، رێگـەی دروسـتی بنیاتنـانی کوردسـتانێکی دیموکراسییە.

رێکەوتن و رێگەچارەکان

یەکـەم: رێککـەوتنی لایەنـەکان و بـوونی پـەیمانی شـەرەف و پابەنـدبوون بەرێککەوتنەکە بکرێ، تا هیچ لایەنێك پێچەوانـەی رێکەوتنـەکان هەڵسوکەوت نەکات.

دووەم: کاراکردنەوەی پەرلەمان و کارکردنی تا هەلبژاردنی داهاتوو، بەشێوەیەك پەرلەمان بـەکاری راستەقینەی خۆی هـەڵبستێ تـەنیا بەرنامـەی حزبـەکانیان بەجێ نەگەینن بەڵکو ببنە نوێنەری جەماوەری کوردستان.

سـێیەم: بڕیـاردان لەسـەر تـەواوکردنی رێکارەکـانی تـەواوکردنی رەشنووسـی دەستووری هەرێمی کوردستان و خەڵکی کوردستان دەنگی بۆ بدات.

چوارەم: هەموو داهاتی کوردستان شەفافانە دابەشی سەر یوارەکان بکریێ و چاو بە هەموو ئەو خەرجیە زۆرانە بکرێتەوە کە سامانی گشتی بەهەدەر دەدات.

پێنجەم: چاکسازی بنەڕەتی لە دەزگاکان بکریێ و پۆستەکان لەسەر بنەمای بڕوانامە و لێهاتوویی و تاقیکردنەوەی شایستەیی دابەش بکریێ.

شەشەم: ئاشتەوایی نێوان لایەنەکان بکریێ و لەم قۆناغە هەموو لایەکمان کار بۆ پاراستنی کوردستان بکەین.

حەوتەم: قوڵکردنەوەی گیانی برایەتی و پێکەوەژیانی سەرجەم لایەن و پێکهاتە و ئایین و نەتەوەکان زامنی سەرخستنی کوردستانن.

هەشتەم: ریفراندۆم هەنگاوێکی گرنگە و پەیوەندیی بە چارەنووسی سەرجەم گەلی کوردستانەوە هەیە، بۆیە پێویستە کار بە ئەنجامی ریفراندۆم بکریێ بۆ سەربەخۆیی کوردستان، لەبەر ئەوەی تاکو ئێمەش هەموو نەتەوەکانی دیکە لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاست خاوەنی دەوڵەتی سەربەخۆی خۆمان بین.

***ئەم وتارە لە رۆژنامەی هەولێر ژمارە(٢٤٩١) لە رۆژی ٢٠١٦/١١/٢٠ بڵاوکراوەتەوە.**

گێمی یەکەمی هەنگاوەکە دەستپێکرد

لەم هەلومەرجە ئاڵۆز و پڕ لە تەنگەژە و قەیرانانەدا، جگە لە دانیشتن و گفتوگۆ لەسەر یەك مێزی برایانە هەموو کێشەکان چارەسەر دەکات، ئەوەی دەمەوێ لەم وتارە شیکارییەمدا تیشکی بخەمە سەر پەیام و هەڵوێستی حزب و لایەنە سیاسییەکانە دەربارەی ئاشتەوایی و کۆتاییهێنان بە کێشە و گرفتی سیاسی و دارایی لە باشووری کوردستان.

پەیامی لەگەڵ یەکبوون و تەبایی و ئاشتی و پێکەوەژیان چارەسەری قەیرانی سیاسی هەرێمی کوردستان بەمشێوەیە دەکرێت، کە حزبەکان بکەونە گفتوگۆ و پەرلەمان کارا بکرێتەوە و سەرۆکایەتییەکی تازە بۆ پەرلەمان هەڵبژێردرێت، هەروەها حزبەکان لەسەر ئەوە ڕێك بکەون حکومەتێکی نوێ دابمەزرێت و بەڕێزێکیش بۆ سەرۆکایەتیی هەرێم هەتا کاتی هەڵبژاردن دەستنیشان بکرێت بۆ ئەوەی ئەرکی سەرۆکایەتی هەرێم بگرێتە ئەستۆ، ئەوە پوختەی ناوەڕۆك و پەیامی سەرۆکی هەرێمی کوردستانە بۆ سەرجەم حزب و لایەنە سیاسییەکانی هەرێمی کوردستان، کە پێموایە ئەمجارەش کاك مەسعود بارزانی باشترین دەرفەتی دایە دەست حزبەکان بۆ ئەوەی گفتوگۆ بکەن و کۆتایی بەهەموو کێشەکان بهێنن و کوردستان بەرە و قۆناغێکی دیکە ببەن .

هەڵوێستی حزب و لایەنە سیاسییەکان و پێکهاتەکان ئەوەی هەستی پێدەکرێ لە ڕاگەیاندنی حزب و لایەنەکان گوێبیستی دەبین، هەمووان لەسەر ئەوە کۆکن کە دانیشتن و گفتوگۆ چارەسەرە و هەموویان پاڵپشتی یەپامەکەی کاك مەسعود بارزانی .

بەدەنگەوە هاتن تەنیا لە راگەیاندنەکان بەس نییە، بەڵکو پێویستە حزبەکان بەکردار بێنە پیشەوە و لە کۆبوونەوەکان ئەکتیڤانە بەشداربن نیەتیان چارەسەرکردن بێت. حزبەکان بەنیەتی باش بەشداری کۆبوونەوەکە بکەن .

ئیفلیجبوونی کۆبوونەوەکان و بەئاکام نەگەیشتنی دانیشتنەکان و ئەوەی کۆبوونەوەکانی ئیفلیجکرد و فەشەلی بەدانیشتن و گفتوگۆکانی پێشووی حزب و لایەنەکان هێنا دوو هۆکار بوو :

یەکەم: هەندێ لە حزبەکان تەنیا لە راگەیاندنەکان پەیامی ئاشتییان بڵاودەکردەوە و پاڵپشتیان دەکرد، بەڵام کاتێ دەهاتنە سەر مێزی گفتوگۆ، بارودۆخەکە دەگۆڕاو کۆمەڵێك مەرجی رێگرییان دەهێنایە ناو گفتوگۆکان و نەیاندەهێشت گفتوگۆکان بە ئاکام بگات .

دووەم: کۆبوونەوەکە لە بازنەی پێنج حزب تیپەڕی نەدەکرد، بۆیە پێویستە کۆبوونەوەی ئەمجارە سەرجەم حزب و لایەن و پێکهاتە و نەتەوەکان بگرێتەوە، بەمەش کاریگەری کۆبوونەوەکان زیاتر دەبێ و حزب و لایەنەکانیش زیاتر پابەندی بڕیارەکان دەبن .

مەرجی کۆبوونەوەکان بەداخەوە هەندێ لایەنی داوای لایەنی سێیەم دەکەن، بۆ ئامادەبوونیان لەکۆبوونەوەکان، دەبێ چ حیکمەتێکی تێدابێ، دەستی دەرەکی بهێنرێتە نێو ئەو کۆبوونەوانە، لە خۆمان زیاتر هیچ کەس و دەوڵەتێك خەم لە ژیان و گوزەرانمان ناخوات و بە ئازارەکانمان ئاشنا نین و نازانن برینەکانمان بەچی چارەسەر دەبن، بۆیە گەرەکە لایەنەکان خۆیان خاوەن ئیرادەی خۆیان بن و هەر خۆیان درك بە کێشەکان بکەن و چارەسەریان بۆ بدۆزنەوە و هەنگاوی کردارەکی بەدوا دابێت لە هەمووشی گرنگتر پێش دۆزینەوەی رێگەچارەکان، دەبێ ئاشتەوایی نێوان خودی لایەنەکان و ئینجا لەگەڵ جەماوەر بکرێ،کۆبوونەوەکان راستەوخۆ پەخش بکرێن

بۆ ئەوەی نیەتی راستی چارەسەری سەرجەم لایەنەکان لەم کۆبوونەوانە بەدیار بکەوێ، ئەوا پێویستە لە ریتمی کلاسیکی داخراوی کۆبوونەوەکان دەربچین و کۆبوونەوەکان و قسەی سکرتێر و نوینەری حزبەکان راستەوخۆ بۆ خەڵکی کوردستان بگوازرێتەوە، لە دوای لێدوانەکان دەردەکەوێت جدییەتی تێدایە یاخود فڕوفێڵە، بەمەش رووی راستەقینەی سەرکردە و حزبەکان وەکو خۆی بۆ هەموو لایەکمان دەردەکەوێ، کە ئێستا بەداخەوە مەرج بۆ یەکتری دادەنێن و یەکتری بەوە تۆمەتبار دەکەن کە مەبەستیان چارەسەرکردن نییە .

پیشمەرگە قوربانی دەداو حزبەکانیش ناکۆکن ئەوەی سەدان ساڵە خوێنی بۆ دەڕیژین و قوربانی بۆ دەدەین و گیانی خۆی لە پێناویدا دەبەخشین، ئەوەیە پیشمەرگە توانیویەتی چۆك بەدوژمناندا بدات و خاکی کوردستان بپارێزی، لە بەرامبەردا حزبەکان تەنیا ناکۆك بوونەوە دژایەتی یەکتریان کردووە، دەبا کۆتایی بەم دژایەتیکردنە بهێنن و هەر لەو کۆبوونەوە سەرجەم سکرتێر و بەرپرسی یەکەمی حزبەکان لەگەڵ کاك مەسعود بارزانی سەردانی بەرەکانی جەنگ لە دژی داعش بکەن و بەمەش هێندەی دیکە ورەی پێشمەرگە و خەڵکی کوردستان، چەند بەرامبەر دەبێ و ئاسوودەیی بە هەموو لایەك دەبەخشێ .

گێمی یەکەمی کۆبوونەوەکان دەستی پێکردووە شاندی پارتی سەردانی حزبەکانی دەسپێکردووە، ئەوەش خۆشحالی داوەتە خەڵکی کوردستان خوازیاری ئەوەن گێمی یەکەمی یارییەکە زوو کۆتایی پێبێ و وەفدەکەی پارتی لەگەڵ سەرجەم حزب و پێکهاتە و نەتەوەکان دابنیشن و خۆیان بۆ گێمی دووەم و کۆبوونەوەی لوتکەی حزبەکان ئامادە بکەن و بەتەواوی کۆتایی بە هەموو کیشە و گرفتەکان بهێنن و گەر بەو

ئاراستەیە بڕوات ئەوا حزب و لایەنەکان و جەماوەری کوردستان لە یارییەکە براوە دەبن و دۆڕانیش بۆ دوژمنان و تاقمی تیرۆریستی داعش دەمینێتەوە .

*** ئـەم وتـارە لـە رۆژنامـەی هـەولێر و ماڵپەرەکـەی لـە ٢٠١٦/١٢/١ بڵاوکراوەتەوە.**

راگەیاندن

عاجباتییەکانی راگەیاندنی کوردی

بەهۆی زۆری رۆژنـامە و گۆڤارەکـان و بـوونی سـەدان مـاڵپەڕی ئینتەرنێتـی کـوردی، بـاش و خراپەکـان تێکەڵبـوونە و بـواری رۆژنـامەوانی دووچـاری پاشاگەردانی زۆر بۆتەوە، تەنانەت هەندێ دەزگای راگەیاندن هیچ ئەتەکێت و پێوەرێکی رۆژنـامەوانی لە کارەکانیـان بەدی ناکرێت، رۆژانە دەیان هەڵە لە ناونیشان و ناوەڕۆکی بابەت و وتار و ریپۆرتاژەکانیان دەدۆزرێتەوە.

لە یەکێـك لەرۆژنامەکـانی کوردسـتانم خوێنـدەوە نووسـیبووی "منـداڵێك دەفڕێنـدرێ " مـن زانیـومە کـۆتر و باڵنـدە دەفـڕن، بەڵام نەمزانیـوە منـداڵ بفڕێندرێ، تومەس مەبەستی رۆژنامەنووسەکە رفاندن بووە نەوەك فڕاندن. ئەم هەڵە زەقە و زۆر هەڵەی دیـکە بەسـەر دەزگـا رۆژنامەوانییەکانـدا تێپەڕیـوە، هەندێکیان ئێستاشی لەگەڵدا بێت پلان و پیلان لە یەکتر جیاناکەنەوە! پلان : بە واتـای (نەخشـە، ئامادکـاریی پێشـینە)، وشـەیەکی ئنگلیـزییە وشـە سەرەکییەکە لە ئینگلیزی(plann) لە ڕێگای خوێندن و نووسینەوە هـاتۆتە نـاو زمـانی کـوردیی، بۆ نەخشە کێشانی سوودبەخش بەکاردێت، ئینجا بـۆ نەخشەی لقە جیاوازەکانی ئەندازیاری بێت وەکو : نەخشەی ڕێگاوبان ، یا بینا و باڵەخانە، یان بۆ پلانی سەربازی، یا ڕێگەچارەی کێشەکان یـان پلانـی دەوڵـەت بـۆ ئـابووری و سـەرچاوە و داراییـەکانی کـورت و درێژخایـەن، بـەڵام پیلان : ووشەیەکی کوردیی رەسـەنە و بە واتـای (نەخشەکێشان ، مؤامرة ، ڕێگاکێشان و دانانی تەڵـەی فێلبازانە) بۆ ئەنجامدانی کـارێکی خراپ ، یا زیان گەیانـدن بە هەر کەس و دەسـتە و کـۆمەڵێ و کۆمەڵگـە بـەکاردێت ، جگە لەمە هەڵەی تریش هەیە لەوانە هەندێ جار لە جیاتی گەل، دەنووسرێ گەڵ، ئەمەی دواییـان مانـایەکی عەیبـە بـۆ نمونـە (نـاو گـەڵ) دەبەخشێت،

بەڵام گەل بەمانای میللەت دێت، یان چەند نەتەوەیەك لەسەر پارچە خاكێك پێكەوە بژین، هەروەها لەیەكێك لەرۆژنامەكان (حزب) ببوو بە (حیز) واتە (ب)ـەكە دەرنەچوو بوو، بزانە بەدەرنەچوونی یەك پیت، وشەكە چەند بێمانا و بێسەلیقە دەبێت. ئەمە سەرباری "سەرچاوەیەك نەیوست ناوی ئاشكرا بكرێت، بە رۆژنامەكەمانی وت"!! ئەگەر نایەوێ ناوی بهێنرێ، بۆ لێدوان دەدات؟ ئەمە گومان لەسەر راستی و دروستی سەرچاوەكە و لەسەر پەیامنێرەكەش دروست دەكات.

هەندێ دەزگای راگەیاندن رەخنە دەگرن و دەڵێن خوێنەر كەم بۆتەوە، من دەپرسم ئەوە حاڵی دەزگاكەتان بێت، چۆن خوێنەر دەمێنێت؟ چاك نییە ئەوەندە رۆژنامەش دەفرۆشرێ، ئەمە جگە لە وێنەی بێ مانا و تۆقێنەر و بڵاوكردنەوەی وێنەكان بێ دیاریكردنی خاوەن و تەمەنەكان و سەرباری نەبوونی دارشتنی چاك و خاڵبەندیش ئەوە لای هەندێ رۆژنامەوان هەر لەفەرهەنگیدا نییە،ماڵپەرەكانیش هەر مەپرسە لە ٩٠% یان هەر لە ناونیشان و سەرەتا تاكو ناوەرۆك و كۆتایی تەژی هەڵەیە، لەبەر ئەوە پێویستە هەموو لایەكمان بەویژدانەوە مامەڵە لەگەڵ بابەتەكان بكەین، تا كارەكانمان سوود بە كۆمەڵگە بگەیەنێ.

قەیرانی نەبوونی پەیوەندی لە نێوان رۆژنامەنووس و بەرپرسان

رۆژنـامەنووس لە نێـو کـایەی راگەیانـدن کە دەسـەڵاتی چـوارەمە ئەرکـی گەیانـدن زانیـاری و هەواڵ روونـاکردنەوەی لایەنە تاریکەکـان و هەڵگـری پەیـامی مرۆڤـایەتی و تێکەڵبـوونی بە ئـازادی خەڵـك و ئـاوێزانبوونە بە کێشەکانی کۆمەڵگە و گەڕانە بە دوای راستییەکان و ئاشکراکردنی هەمـوو گەندەڵی و پێشێلکارییەکانی نێو دەسەڵاتە، بە واتـایەکی تـر کـامیرا و چاوی خەڵـکە بـۆ چـاودێریکردنی کـاری دەسـەڵاتەکانی یاسـادانان و حکومـەت و دادوەری، لەم وڵاتانەی بنەماکانی دیموکراسی تێیدا چەسپاوە رۆژنـامەنووس ئـازادانە هەمـوو کەموکوڕییەکـان دەخـاتەڕوو بـێ ئەوەی هـیچ مەترسـییەکی لەسەر هەبێت، بە پێچەوانەوە لەو وڵاتانەی گەنـدەڵی و پێشـێلکاری لە یاسـا و رێسـای گشـتیی هەیە رۆژنـامەنووس ژیـانی دەکەوێـتە مەترسـی و دووچـاری کۆسـپ و تەگەرەی زۆر دەبێـتەوە لە لایەن دەسـەڵات و بەرپرسـان و تەنـانەت کار دەگاتە ترساندن و تۆقاندن و لێدان و کوشتنی رۆژنامەنووسان.

رۆژنـامەنووس نـوێنەرایەتی دەسـەڵاتی چـوارەم دەکـات لە کـۆمەڵگە، لە دوای ئەو کەس و بەرپرسـانە دەکەوێـت کە گەنـدەڵن و بەرژەوەنـدی وڵات بـۆ بەرژەوەندی تایبەتی خۆیان بەکار دەهێـنن و بە سـامانی خەڵك و وڵات خۆیـان دەوڵەمەند دەکەن، بۆ ئەوەی رێگرییان لێبکرێت و سزا بدرێن یان رای گشـتی لەسـەریان دروست بێت و دەست لەکار بکێشـنەوە، لێرەدا کـاری رۆژنـامەنووس خسـتنەڕووی راسـتییەکان و پێشـێلکارییەکانی ئەو بەرپرسـەیە کە هێڵەکـان دەبەزێنێـت و ئـابووری وڵات بـۆ مەرام و بەرژەوەنـدییە تایبەتیەکـان بەکـار دەهێنێت.

سەرهەڵدانی قەیرانی پەیوەندییەکە

رۆژنامەنووس کاری سوکاتیکردن و ناوزڕاندن و جنێودان نییە، بەڵکو هەڵگری پەیامێکی پیرۆزە، لە پەنجە خستنە سەر کەموکورِییەکانی دەسەڵات و گەیاندنی داخوازی و پێداویستییەکانی خەڵك بە دەسەڵات و ئاشکراکردنی گەندەڵییەکانە، ئەمەش وادەکات رۆژنامەنووس رۆڵی هەبێت لەبەر پێشچوونی وڵات و هێنانەکایەی دادپەروەری و یەکسانی، وڵات بۆ هەمووان نەوەك تەنیا بۆ بەرپرسان، لە هەمان کاتدا رۆژنامەنووس بە رەوشتی رۆژنامەوانییانە و پابەند بە هەموو بنەماکانی کاری رۆژنامەنووسی و راگەیاندنەوە ئەرکە پیرۆزەکەی جێبەجێدەکات، هەر لادانێك لەمانە کارەکەی بە ئاقارێکی تردا دەڕوات پیشەکەی قێزەوەن دەبێت، لەبەر ئەوەی کاری رۆژنامەوانی پیشەیەکی ئێجگار گرنگ و کاریگەر لە نێو کۆمەڵگە هەر رۆژنامەیە، لە وڵاتانی دیموکراسی دەبێتە هۆی پێشکەوتن و نەهێشتنی گەندەڵی و لادانی بەرپرسانی گەندەڵ و وازهێنانیان لە پۆستەکانیان بەهۆی دروستکردنی رای گشتی لەسەریان، بەڵام لە وڵاتی ئێمەدا بانگەشەی ئازادی رۆژنامەنووسی دەکرێت، بەڵام هەندێ بەرپرس دژی ئەو ئازادی رۆژنامەنووسییەن، لە هەمان کاتدا هەندێ رۆژنامەنووس هەیە ئەرکەکەی خۆی بە پاکی ناکات و قەڵەمەکەی دەفرۆشێ بۆ بەرژەوەندی تایبەتی هەڵپەرستان بەکاردەهێنێت.

رۆژنامەنووس هەیە ئەرکەکەی خۆی بەرێکوپێکی ئەنجامدەدات ئەوەش پەیامی راستەقینەی رۆژنامەنووسە بۆ گەیاندنی پەیامەکەی دەبێتە هۆکاری دروست بوونی متمانە لای خەڵك، رۆژنامەنووس دەبێ بزانێ کەرستەی نووسینەکەی لە هەواڵ یان ریپۆرتاژ و راپۆرتی رۆژنامەوانی و شیکاری و راڤەکردنی پرسی سیاسی و کۆمەڵایەتی و ئابووری چۆن دابرێژێ، ئەو دارشتنەی دەبێتە هۆکاری متمانە و باوەڕی خەڵك، کە لەکۆتایی لەوانەیە

لەســەر ئەو پرســەی وروژانــدویەتی رای گشــتی پــێ دروســت بێــت، بە پێچەوانەوە ئەگەر رۆژنامەنووسەکە کارەکەی بۆ چەواشەکردنی خەڵك بێت، متمانەی پێناکرێت و ئەو رۆژنامەی بڵاویشی دەکاتەوە، متمانەی خوێنەری لە دەستدەدات.

رۆژنــامەنووس هەوڵــدەدات کەرســتەی رۆژنــامەوانییەکەی لە رێــگەی دارِشـتنێکی سـەرنجراکێش و وروژێـنەر و نـوێ بێـت بـۆ ئەوەی سـەرنجی خوێنەران بـۆ خـۆی رابکێشێت زۆرترین خەڵك بیخوێنێتەوە و ئەمەش دەبێتە هۆی زیاتر فرۆشتنی تیراژی رۆژنامەکە یان گۆڤارەکە یان هەر بڵاوکراوەیەك بێـت، ئەوەش مـافێکی ئاسـایی رۆژنـامەنووس و بڵاوکراوەکـانە، بەرپرسـیش هەوڵدەدات لە کـاتی وەرگرتنـی وتەو چاوپێکەوتنەکـان هـیچ هەڵەیەك نەکـا و فـاول نەدات، دەزانــێ هەر فاولێـك رۆژنامەنووسـەکە بەسـەریدا تێناپەرِێـت و لەسەر رووپەرِی رۆژنامە و گۆڤارەکان زەقی دەکاتەوە، لێرەدا کێشـە و قەیرانـی پەیوەنـدی رۆژنـامەنووس و بەرپرسـان سـەرهەڵدەدات، بەرپـرس هەیە دەرگاکـان بەرِووی رۆژنامەنووسـان دادەخـات و هەر کــاتەی رۆژنــامەنووس بــیەوێ سـەردانی بکـات و رەوانەی لای یەکێکـی تـری دەکـات و خـۆی لێدەشارێتەوە، ئەوەش لە تێگەیشـتنی هەنـدێ بەرپـرس دێـت کە نـازانێ رۆژنامەنووسـی هەواڵـی و دیمـانەیی چـیە و لێکـی ناکـاتەوە، یـان لەم ئاسـتە نـیـیە و خـۆی دەناسـێ و دەزانـێ هەڵە دەکـات و وەڵامـی پرسـیارەکان بە سـەقەتی دەداتەوە، ئاسـاییە بەرپـرس دیمـانە لەگەڵ رۆژنـامەنووس نەکـات لەوەی دەترسـێ هەڵە بکـات و لە رۆژنـامەکە هەڵەکەی زەقبکـرێتەوە، بەڵام مـافی ئەوەی نـیـیە بە ئەنقەسـت هەواڵ لەسـەر ئەو شـوێنەی کـاری لێـدەکات و بەرپرسـییەتی لە رۆژنـامەنووس بشـارێتەوە لەبەر ئەوەی پۆسـتەکە هـی هەمـوو خەڵـکە و مـافی خەڵـکە هەواڵـی لەسـەر ئەو شـوێنە بە دەسـت بگـات، لێـرەدا نـابێ بەرپـرس

زانیاری لە رۆژنامەنووس بشارێتەوە، ئەوانە پەیوەندی بە بەرژەوەندی گشتی هەیە، ئەوەش بەرپرسیارییەتی لە بەردەم راگەیاندن دروست دەکات کە هەواڵ و زانیاری لەسەر ئەو کارانەی پەیوەندی بە کاروباری خەڵکەوە هەیە، دەبێ وەڵامی رۆژنامەنووسانی پێبداتەوە. تەنیا بەرپرسی تەمبەڵ و گەندەڵ لە قەڵەمی رۆژنامەنووسان دەترسن، ئەگەر پێچەوانە بێت لای ئاسایی دەبێت، رۆژنامەنووس پرسیاری لێبکات و ئەویش وەڵامی بداتەوە یان ئەگەر ئەو رۆژنامەنووسە بۆ بە دواداوچوون و لێکۆڵینەوە لە بابەتێکی تایبەت بە وەزارەت یان هەر دەزگایەکی حکوومی هاتبێت و ئەگەر ئەو دەزگایە گەندەڵی تێدا نەبێت لە قازانجی بەرپرسەکە دەبێت زانیاری بدات و رێگە بە رۆژنامەنووسەکە بدات بەدواداچوون بکات کارە راست و دروستەکانی بۆ خەڵك روونبکاتەوە. لەبەر ئەوە پێویستە بە گیانێکی وەزرشی مامەڵە لەگەڵ رۆژنامەنووسان بکرێت و هەر کەسێك لە هەر پلەوپایەك بێت دەبێ ئەوە بزانێ دووچاری رەخنە و لێپرسینەوە و لێپێچینەوە دەبێت، بەڵام لەگەڵ ئەوەش رۆژنامەنووس نابێ سنووری تایبەتمەندی مافی تاکەکەسی پێشێل بکات و هەواڵ و زانیارییەکانی لە رێی بڵاوکردنەوەی لایەنە تایبەتەکانی ژیانی بێت بە ئارمانجی ناوزڕاندن، لەبەر ئەوەی ئەوانە دەکەونە خانەی ماف و ئازادی تاکەکەسی نابێ کەرستەی رۆژنامەوانی ژیانی تایبەتی کەسی بگرێتەوە، تەنیا ئەگەر بە رەزامەندی کەسەکە بوو ئەو کاتە ئاسایی دەبێت لەسەر تێگەیشتنی رۆژنامەنووسان بەرپرسان یان خوێندنەوەی هەڵەی هەر یەکەیان بۆ دیدوبۆچوونی یەکتری قەیرانی نەبوونی پەیوەندی و دوورخستنەوەیان لە یەکتری دروست دەکات و لە ئاکامدا جۆرە توندو تیژییەك دروست دەبێت و هەندێ جار دەگاتە ئاستی ترساندن و لێدانی رۆژنامەنووسەکە، ئەوەش

راستەوخۆ کاریگەری نەرێنی لەسەر ئەدای دەسەڵاتی چوارەم دەبێت و ناتوانێ بە رۆڵی ئاسایی پرسوودی بۆ کۆمەڵگەی خۆی هەڵبستێت.

رۆژنامەنووس ئاساییە دیاری لە بەرپرسان وەربگرێت؟

زۆر ئاساییە رۆژنامەنووس بەرامبەر ئەو کارانەی ئەنجامیدەدات دیاری لە بەرپرسەکەی وەربگرێت، لەبەر ئەوەی ماندوو دەبێت و کارێك دەکات و ناکرێ پاداشت نەکرێ، ئەو پاداشتەش لە لایەن دەزگا رۆژنامەنووسیەکەی کاری تێدا دەکات یان لە لایەن بەرپرسی راستەوخۆی دەزگاکە پاداشت دەکرێ بەرامبەر ئەو ئەرکانەی بۆ دەزگا رۆژنامەنووسییەکە و واری رۆژنامەگەری کردوویەتی، ئەوەی ئاسایی نییە ئەو دیارییانە بەرامبەر قسەنەکردنی یان بەکارهێنانی قەڵەمەکەی بۆ بەرژەوەندی تایبەتی کەسانی هەڵپەرست بێت، بە پێچەوانەوە کاتێ رۆژنامەنووس پاداشت دەکرێت دەبێتە هاندەرێك بۆ زیاتر خۆماندووکردن و بە دواداچوونی بۆ کێشە و گرفتەکانی نێو کۆمەڵگە.

خوان و داوەتکردنی رۆژنامەنووس

هەندێ جار تێبینی دەکرێت سفرەی رازاوەی پێك و خواردنی هەمەجۆر بۆ رۆژنامەنووس لەلایەن بەرپرسانەوە رێکدەخرێت، هەر لەسەر ئەو سفرەیە بەرنامەی کاری رۆژنامەنووسەکە بۆ بەیانی و ژمارەی داهاتووی رۆژنامەکەی یان گۆڤارەکەی دادەنرێت، لەگەڵ تەواوبوونی خوانەکەش زەرفێکی مەکتوب کە هەندێ دۆلار و گەڵای بۆ رۆژنامەنووسەکە تێدەکرێت و هەر لەوێ قەڵەمی ئەو رۆژنامەنووسە کڕنۆش بۆ بەرپرسەکە دەبات و پێی دەڵێت (شوبێك لە بێك قەڵەمم بەینە ئیدێك) ئەو قەڵەمە بە شەرەفە شەرەفەکەی دەخرێتە ژێر پێی بەرپرسەکەوە، بەڕاستی ئەوە رەوشتی رۆژنامەنووس نییە، ئەوەی ئەم جۆرە رەفتارانە دەکات رۆژنامەنووس نییە،

بەڵکو خۆفرۆشە و پیشەی رۆژنامەگەری لەو جۆرە رۆژنامەنووسانە بێبەرییە و نایانگرێتەخۆ.

چارەسەر چییە..؟

ئەوەی پەیوەندی نێوان رۆژنامەنووس و بەرپرسان رێك دەخات لە یەكگەیشتنی هەردوو لایە بۆ دیدوبۆچوونی یەكتری و نابێ هەردوولا بەردەوام لە سەنگەر و دانانەوەی بۆسەبن بۆ یەكتری، لە كاتی روودانی كێشەیەكیش نابێ بە هەڕەشە و لێدان و تۆقاندن و كوشتن چارەسەر بكرێت، بەڵكو پەنا بۆ دادگا ببرێت و كێشەكە لە دادگا یەكلایی بكرێتەوە و پێویستە هەموو دەزگاكان ئاسانكاری بۆ كاری رۆژنامەنووسان بكەن، لەبەر ئەوەی چەندەی دەرگاكان بە رووی رۆژنامەنووسان دابخرێت و زانیارییەكانیان لێ بشاردرێتەوە هێندە دەسەڵاتی چوارەم پەكی دەكەوێت لە وڵاتێكیش دەسەڵاتی چوارەم پەكی بكەوێت دەبێ هەر ئەوەندە بڵێین خوا رەحممان پێبكات.

***ئەم وتارە لە رۆژنامەی میدیا ژمارە (٤٤٦) لە رۆژی ٢٠١٠/٨/٣ بڵاوكراوەتەوە.**

راگەیاندن و زمانی زبر

راگەیاندن کایەکی گرنگی کۆمەڵگەیە و هۆکارێکە بۆ گەیاندنی ویست و داخوازی و دروستکردنی رای گشتی، رۆڵی کاریگەر دەبینێت لە ریفۆرم و پەردەلادان لەسەر گەندەڵییەکان و دیاریکردنی کێماسییەکان بە مەبەستی چاکسازی و پاکبوونەوەی وڵات لەو گەندەڵکارانەی تەنیا بەرژەوەندی خۆیان لا مەبەستە و بەرژەوەندی گشتی و سامانی وڵات هەڵدەلووشن و گیرفانیانی پێ پڕ دەکەن، ئەوەش راستییەکی حاشا هەڵنەگرە وڵاتەکەی ئێمەش بەدەر نییە لە گەندەڵی و کەموکوڕی و هەموو لایەك درکی پێدەکەین و بڕیاری ئەوەش دراوە چاکسازی لەسەر هەموو ئاستەکان ئەنجامبدرێت.

لە وڵاتەکەی ئێمە هەندێ لە راگەیاندکار و دەزگای راگەیاندن لە رێگەی پەیامەکانیان ئاڕاستەی راست و دروستی خۆیان لە دەست دەدەن و بە پەیامی راگەیاندن و رۆژنامەوانی خۆیان، بارودۆخەکە بە ئاڕاستەیەکی دیکە دەبەن، کە سەرەنجام هەموومان تێیدا زەرەرمەند دەبین، ئەمە پەتایەکی راگەیاندنە کە دەرەنجام پەرش و بڵاوبوونی راگەیاندنی کوردی لێکەوتۆتەوە و رێکخستنەوەشی تەنیا بە خودی راگەیاندکاران و رۆژنامەوانانی کوردستان دەکرێت، تاوەکو هەریەکەمان بە ئەرکی راستەقینەی خۆمان هەڵبستین و ببینە فاکتەرێکی بەسوود بۆ کۆمەڵگە و پەنجە لەسەر کەموکوڕییەکان دابنێین و خاڵ بخەینە سەر پیتەکان و هەنگاوی کرداری بنێین و ببینە بەشێك لە چاکسازی و ئاشکراکردنی گەندەڵییەکان و دیاریکردن و گەیاندنی داخوازی و پێداویستییە ژیانییەکانی خەڵکی کوردستان کە شایانی ئەوەن زۆر زیاتر خزمەت بکرێن.

راگەیاندن نابێ هۆکاری دروستبوونی توندوتیژی و نانەوەی پشێوی بێت، بەڵکو پێویستە هۆکاری رێکخستنەوەی ئەو بارە نالەبارانە بێت کە وڵات بەرە و توندوتیژی دەبەن، راگەیاندکار پێویستە هەوڵبدات راستگۆیانە دەنگی خەڵك بە شێوەی هێمن و ئاشتییانە بگەیەنێ و پاڵپشتی داواکارییەکانیان بێت و بەدواداچوونی بۆ بکات، تاوەکو بزانرێ لایەنی بەرپرس تا چەند بەدەم ئەو داواکارییانە دەچێت و چەندەی لێ جێبەجێدەکات و چەندی لێ جێبەجێناکات و هۆکارەکەی بۆچی دەگەڕێتەوە، بۆ ئەوەی ئەگەر دەسەڵاتی جێبەجێکار بە ئەرکی خۆی هەڵنەستا، ئەوا داواکارییەکان بگەیەنێتە ئەو لایەنانەی کە پێویستە لە سەریان لێپرسینەوە لەگەڵ ئەو کەسانە بکەن کە کەمتەرخەمن و ئەگەر هەر نەکرا لە رێگەی خۆپیشاندانی مەدەنی و لەسەرخۆ دوور لە توندوتیژی دەکرێت فشار دروست بکرێت، کە ئەوەش مافێکی رەوای هاووڵاتییانە و کەس ناتوانێ لێیان زەوت بکات.

لە باشووری کوردستان ئەزموونێکمان هەیە، بەڵام نەبووینەتە دەوڵەت و خەریکە هەنگاو بەرە و دەوڵەتبوون دەنێین، بۆیە دوژمنان و نەیارانی کوردستان هەموو هەوڵێکیان خستۆتەگەڕ بۆ لە باربردنی ئەو ئەزموونە، لە کاتی روودانی هەر پەشێوییەکیش داگیرکەرانی کوردستان هەوڵەکانیان زیاتر چڕ دەکەنەوە و پووش و بەنزین دەخەنە سەر ئاگر، بۆ ئەوەی ئاواتی دێرینەیان بێننەدی و ئەو ئەزموونەشمان لەبار بەرن!

ئەزموونی باشووری کوردستان کەشتییەکە هەموومان تیایدان بە کونبوونی هەر شوێنێکی ئەو کەشتییە ژیانی هەموومان دەکەوێتە مەترسی، دووچاری خنکان و نەمان دەبینەوە و خەباتی چەند ساڵەی نەتەوەکەمان و خوێنی شەهیدان بەهەدەر دەڕوات. لەبەر ئەوە پێویستە هەموو راگەیاندکاران و بەرپرسان و دەسەڵاتداران هەموو هەوڵەکانمان یەکخەین و بارودۆخەکە بەرە و

هێوربوونەوە و ڕێکخستەوەی نێومالّی کورد بەرین. هاوکات پێویستە ئێمەی ڕۆژنامەوانان ببینە چاوی خەڵك و داخوازییان بگەیەنین و لایەنە تاریکەکانی ئەو وڵاتە ڕووناك بکەینەوە و چاودێر بین بۆ جێبەجێکردنی داخوازی و پێداویستییەکانی خەڵك و وڵاتەکەمان بەرە و چاکسازی و گەشەکردنی زیاتر بەرین.

*** ئەم وتارە لە ڕۆژنامە میدیا ژمارە(٤٧٢) لە ڕۆژی ٢٠١١/٢/٢٢ بڵاوکراوەتەوە.**

نێودەوڵەتی

بڕیاری ٦٨٨ و قازانجی بۆ گەلی کوردستان

دوور لە خواستی نەتەوەکەمان بەهۆی بەرژەوەندی نێودەوڵەتی زلهێزان باشووری کوردستان بە دەوڵەتی عێراقی عەرەبییەوە لکێندرا، هەر لەم رۆژەش لە لایەن حکومەتە یەك لە دوای یەکەکانی عێراق نەتەوەکەمان دووچاری سیاسەتی سەرکوتکردن و پاکتاوکردنی رەگەزی بۆتەوە، بەرامبەر ئەوە نەتەوەکەمان هەموو کات خەونی بە سەربەخۆیی و ئازادییەوە بینیوە و بە بەردەوامی شۆڕشی هەڵگیرساندووە لە پێناو پاراستنی ناسنامەی کوردایەتی هەوڵی داوە تاکەکانی کورد لە قڕکردن و شێواندنی کەسایەتی بپارێزێ، بۆیە هەموو کات حکومەتە یەك لە دوای یەکەکانی عێراق بە شێوەیەکی دژوارتر و ترسناکتر بەربوونەتە وێزەی کورد و هەوڵی لە ناو بردنیانی داوە ئەم هەموو جەور و ستەمە بوونە هەوێنی راپەڕینە شکۆدارەکەی ساڵی ١٩٩١ و راماڵینی تەواوی دەزگاکانی رژێمی عێراق و کوردستانیان لێ پاك کرایەوە. هەر لەم رۆژە ئەم رژێمە رق ئەستوورتر بوو، شاڵاوی نەگریسی بۆ سەر باشووری کوردستان هێنایەوە و کۆڕەوێکی ملیۆنی گەورەی کوردانەی لێکەوتەوە، ئەوەش باشترین بەڵگە بوو کە کورد بە حوکم و دەسەڵاتی بێگانە رازی نییە، کۆڕە و بە دوو ئاراستە خۆی لە نێو هاوکێشە سیاسییەکان ببینییەوە.

یەکەمیان: بۆ رژێمی عێراق و هەموو دونیای سەلماند کە کورد ژێر دەستی قبووڵ ناکات و ئامادە نییە جارێکی تر بچێتەوە ژێر دەسەڵات و قەڵەمڕەوی حکومەتی عێراق.

دووەمیان: هاوچارەنووسی و یەکریزی تاکەکانی کورد کە پێکڕا رێی نادیاریان گرتە بەر، بۆیە کۆڕە و بووە تراژیدیای کوردان و ویژدانی رای گشتی و

هەمـوو زلهێـزی هەژانـد، تێیـدا وانەی سیاسی مەزنی لە لایەن وڵاتـانەوە لـێ خوێندرایەوە کە رژێمی عێراق نەك هەر هەڕەشەیە بۆ سەر گەلی کوردستان و عێـراق، بەڵکـو هەڕەشـەیە لەسـەر ئاشـتی و ئاسایشـی نێـودەوڵەتی، دوای شـرۆڤەی سیاسـی مرۆیـی لەدەربـارەی ئەم پرسـە لە ١٩٩١/٤/٥ بڕیـاری سیاسی ٦٨٨ لە لایەن ئەنجومەنی ئاسایشی نێودەوڵەتی پەسند کرا، ئەویش بـۆ راگرتنـی سـەرکوتکردن و پاراستنی مـافی مـرۆڤ بـوو لە کوردسـتان و عێراق، ئەوەی بەلای نەتەوەکـان گرنگ بێت، ئەم بڕیـارە حکومـەتی عێراقـی ناچـار کـرد دەزگاکـانی لە کوردسـتان بکشـێنێتەوە، ئاشـکرایە بیـرۆکەی بڕیارەکەش لە لایەن ـ فرانسوا میتران سەرۆکی کۆچکردووی وڵاتـی فەڕەنسا کە دۆسـت و پشـتیوانی کـورد بـوو، بە ئەنـدازیاری بڕیـاری ٦٨٨ دادەنـرێ. ئارمانجی بڕیارەکەش ئەوەی قازانجی بۆ کورد هەبێت رێگە گرتنە لە هەمـوو جـۆرە سـەرکوتکردنێکی مرۆیـی - سیاسـی کە دەرهەق بە گەلـی کوردسـتان دەکرێت، بڕیارەکەش لە هەشت بەند پێکهاتووە، یەکێك لەم بەندانە هاوکاری و کۆمەکی کردنی نەتەوەی کوردە، بەڵام دوایی زانرا کە تەنیا هاوکاری مرۆیی بۆ کـورد بەس نییە و رژێم بەردەوام هەڕەشـەیە بۆ سـەر ئەو گەلە، ئەوە بـوو لەسەر پێشنیارێکی وڵاتی بەریتانیا لە ١٩٩١/٤/٨، ناوچەی دژە فڕین No fly zone لە ژێر ناوی نـاوچەی ئـارام Provide confort بـۆ کـورد پەسـند و دابـین کـرا، لە ڕووی یاسـاییش بڕیـای ٦٨٨ بڕیـارێکی گرنـگ و مەزنە لە ڕووی سیاسـی و نێـودەوڵەتی بەهـۆی پاراسـتنی مـافی مـرۆڤ و دەسـتێوەردانی مرۆیـی لەو وڵاتـانی پێشـێلکاری مـافی مرۆڤیـان تێدا ئەنجـام دەدرێ.

لەڕووی سیاسـیش قـازانجی بـۆ کـورد هەبـوو، لە دانـانی نـاوچەی ئـارام، لە سنووری دەستکردی باکووری کوردستان و قووڵبـوونەوە بە درێژایی (٥٠٠) کم

لە نـاو جەرگەی باشـووری کوردسـتان و هێڵـی ٣٦ دانـراو بـوو، بەربەسـت و لەمپەر لەبەردەم دەستدرێژی و هێرشی رژێمی عێراق، لەبەر ئەوە ئەم بڕیاری سـەرتاپاگیری و ریسـواکردنی ئەم زوڵـم و تراژیـدیای کـۆڕەو بـوو، کە لە بەرژەوەنـدی نەتەوەکەمـان دەرەنجـامی سیاسـی باشـی لـێکەوتەوە، زۆر جـار دەگـوترێ ئەم بڕیـارە بە بڕیـاری کـوردان ناسراوە، چـونکە لە دوای پەیمـانی شـوومی لـۆزان لە سـاڵی ١٩٢٣ یەکەمـین بڕیـاری نێـودەوڵەتییە بە قـازانجی کورد گەڕابێتەوە.

لە ژێر رۆشنایی کاری سەرەکی نەتەوە یەکگرتووەکان کە ئامانجی بنچینەیی دابینکردنی ئاشتی و ئاسایشە لە جیهان و پشتیوانی و کۆمەکی کردنە بۆ گەل و نەتەوە چەوسـاوە و زوڵـم لێکراوەکـان، بڕیـاری (٦٨٨) پیـرۆزی سنوورەکانی نەهێشت و دەرگای خستە سەر پشت بۆ دەستێوەردانی مرۆیی بۆ نەتەوە یەکگرتووەکـان UN کە ئەوەیـان ئاکـامێکی سیاسـی گرنگـی نێـو بڕیارەکە بۆ هەموو جیهان.

بەڵام ناوچەی ئارام و هێڵی (٣٦) نەیانتوانی پارێزگاری لە مافی مرۆڤ لە تەواوی باشوور کوردستان بکەن، بەڵکو ناوچەیەکی کوردی زۆر کەوتە ژێر دەسەڵاتی رژێمی عێراق لەوانە ناوچەکانی کەرکووك و خانەقین و مەخموور و شـنگال و شـێخان و مەنـدەلی و گەلـێ شـوێنی تـر کەوتـنەوە بەر شـاڵاوی دڕندانەی رژێمی داگیرکەری عێراق، ئەم رژێمەش تا ئێستا دانی بەم بڕیارە دانەنـاوە و بەنـدەکانی لـێ جێبەجـێ نەکـردووە، تـا ئەو سـاتەش شـاڵاوی بە عەرەبکـردن و راگواسـتن و ئـازار و ئەشـکەنجەدانی کـوردان پێـڕەو دەکـات، ئەمەش گەورەترین پێشێلکاری بەندەکانی نێو بڕیاری (٦٨٨) ی ئەنجومەنی ئاسایشــە، کە ئەو کــات نەتەوە یەکگرتووەکــان ســەرکوتکردن و پاکتــاوکردنی رەگەزی کوردانی بە هەڕەشە بۆ سەر ئاسایش و ئاشتی نێودەوڵەتی دادەنا،

ئەمڕۆش رژێم لەسەر ئەم سیاسەتە بەردەوامە، واتا رژێمی عێراق بە پێی پرەنسیپەكانی نێو بڕیارەكە تا ئێستاش بەردەوام هەڕەشەیە لەسەر ئاشتی و ئاسایشی نێودەوڵەتی، بەڵام تا ئێستاش ئەم بڕیارە مەودای جێبەجێكردنی فراوان نەكراوە و هەوڵنەدراوە بەندەكانی بخرێتە واری كردارییەوە، لەم دیدگایەش كە رژێم لەسەر پێشێلكارییەكانی لە ناوچەكانی كەركووك و خانەقین و مەندەلی و مەخموور و جەسان و شێخان و شنگال بەردەوامە، ئەوەش گەورەترین پێشێلكاری دژ بە سەروەری یاسای بڕیارێكی نێودەوڵەتی وەكو (٦٨٨)، بەڵام (UN) تا ئێستاش لێی بێدەنگە.

لەبەر ئەوە لە یاد وساڵڕۆژی دەرچوونی ئەم بڕیارە، گەرەكە هەوڵی وڵاتپارێزی زیاتر بخەینەگەڕ بۆ جێبەجێكردنی ناوەڕۆكی بڕیاری (٦٨٨) و دادگاییكردنی رژێمی عێراق وەك تاوانبار و پێشێلكاری مافی مرۆڤ و بڕیاری نێودەوڵەتی، چۆن ئەم رژێمە بە دەرچوونی بڕیارەكە ریسوا كرا، بەم شێوەیەش بە ناچاری بەندەكانی نێو بڕیارەكەی پێ جێبەجێ بكرێت، ئەمەش بە زقەكردنەوە و نیشاندانی رووی راستەقینەی سیاسەتی نەگریسی بە عەرەبكردن و راگواستن و راوەدونان و ئازاردانی تاكەكانی كوردە، لە ژێر دەسەڵاتی رژێمی عێراق لە ناوچە كوردییە داگیركراوەكان، هەروەها گەرەكە سەرجەم حزب و لایەنە سیاسییەكانی كوردستان بە هەماهەنگی لەگەڵ حكومەتی كوردستان، پێشێلكارییەكانی مافی مرۆڤ كە دەهەمبەر نەتەوەكەمان دەكرێ، لە رێی بەڵگەنامەی رەسمی بدرێتە رێكخراوەكانی (UN) بە شێوەیەكی راستەوخۆش سكرتێری گشتیی UN بەم راپۆرتانەی لەسەر شاڵاوی بە عەرەبكردن و راگواستن رێك دەخرێ ئاشنا بكرێ، چونكە سكرتێری (UN) بە چاودێر و خەمخۆری ئەم پرسە راسپێردراوە، ئەمەش بە

مەبەستی راگرتنی شاڵاوی بە عەرەبکردن و راگواستن و فراوانکردنی هێڵی (٣٦) بۆ هێڵی (٣٤) بەم جۆرەش ناوچە داگیرکراوەکانی باشووری کوردستان دەکەونەوە ژێر دەسەڵاتی حکومەتی کوردستان.

*** ئەم وتارە لە رۆژنامەی میدیا ژمارە (٩٢)ی رێکەوتی ٢٠٠١/٤/١٥ بڵاوکراوەتەوە.**

ڕێگرییەکانی بەردەم پرۆسەی گۆڕان لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا

ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست لە نەخشەی سیاسی جیهان ناوچەیەکی زۆر گرنگە، لە کۆنەوە تا ئێستا زلهێزانی دونیا هەوڵی دەست بەسەرداگرتنی ئەم ناوچەیە لە ڕووی سیاسی و ئابووری دەدەن، دەوڵەمەندی و گرنگی جیۆپۆلەتیکی ئەم ناوچەیە، وایکردووە هەموو لایەنە بەهێز و گەورەکان یان بەهۆی داگیرکاری یان بەرێگای دیبلۆماسی ژیرانە دەست دەخەنە کاروباریان و کاریگەرییان لەسەر بڕیارە سیاسییەکان دەبێت لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا.

شوێنگە و گرنگی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست

ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست ئەو ناوچەیە دەگرێتەوە کە دەکەیتە ڕۆژهەڵات و باشووری دەریای سپی ناوەڕاست و درێژ دەبێتەوە بۆ کەنداو، بەهۆی بوونی شارستانی گەورە لەم ناوچەیە پێیان دەوت جیهانی کۆن، ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست شوێنگەی سەرهەڵدانی مرۆڤایەتی و شارستانییەکانە و بە دیارکەوتنی ئایینەکان بووە.

بەشی هەرە زۆری وڵاتانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست لە ئاسیان و راوبۆچوونی زۆریش هەیە و سەلماندوویانە کە وڵاتانی باکووری ئەفریقیا لەوانە (میسر و تونس و جەزائیر و مەغریب و لیبیا) بەشێکن لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست بەهۆی ئەوەی ئەو وڵاتانە لەگەڵ وڵاتانی ئاسیا دەوڵەتی ئیسلامین هاوزمانن و لە کۆنەوە بەشێك بووینە لە شارستانییەتی ئەم ناوچەیە، هەروا رایەکی تریش هەیە دەڵێ ئەفغانستانیش بەشێکە لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست چونکە سنووری کەوتۆتە سەر ئێران و خاکەکەشی لەم دەچێت زۆربەی وڵاتانی خۆرهەڵاتی ناوەڕاست تازە پێگەیشتوون و بە جیهانی سێیەم ناویان

دەبەن، بەهۆی ئەوەی بەشی هەرە زۆریان تەنیا وڵاتی کشتوکاڵین یان تەنیا پشتیان بەسەرچاوەی پترۆڵ بەستووە وڵاتانی بەکارهێنەرن و داهێنەر نین، بەو واتایەی زۆربەی ئەم وڵاتانە لە یەك کاتدا کشتوکاڵ و نەوتی نین.

گرنگی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست لە چەند بەشێکدایە:

یەکەمیان: گرنگی ئەم ناوچەیە لەڕووی نەوتەوە. ئەم بەشەی جیهان نەوتی ئێجگار زۆرە و رۆژهەڵاتی ناوەڕاست یەدەگی نەوتی جیهانییە و رێژەکەی دەگاتە زیاتر لە ٦٥% ی نەوتی یەدەگی جیهان و لە سەدەی بیستەم نزیکەی سێیەکی نەوتی جیهانی لەم ناوچەیە بەرهەم هێنراوە، بۆیە رۆژهەڵاتی ناوەڕاست سەرچاوەی سەرەکی نەوتە بۆ وڵاتانی ئەوروپا و ئەمریکا و روسیا و یابان.

دووەمیان: گرنگی جیۆپۆلەتیکی رۆژهەڵاتی ناوەڕاستە، ئەم ناوچەیە بەهۆی گرنگی شوێنکەوتەکی کە خاڵی بە یەکبەستنەوە و بە یەگەیاندنی ئاسیا و ئەوروپا و وڵاتانی دنیایە، ئەمەش ناوچەکەی گرنگ کردووە و وەك پردێکی زێڕین تەماشا دەکرێت.

سێیەم: گرنگی سەرهەڵدانی مرۆڤایەتی لەم ناوچەیە و ئەشکەوتی شانەدەر لە کوردستان یەکێکە لە ئەشکەوتە کۆنەکان و مرۆڤی سەرەتایی ژیانی تێدا بەسەر بردووە و هەر ئەوانیش بۆ یەکەم جار کشتوکاڵیان کردووە. هەروا بوون و دەرکەوتنی ئایینەکان و شوێنی سەرەکی پێغەمبەرەکان بووە.

رۆژهەڵاتی ناوەڕاست بەپردێکی زێڕین تەماشا دەکرێت، سەرەڕای دەوڵەمەندی و گرنگی شوێنگەی جوگرافی، لەرۆژهەڵاتی ناوەڕاست پرۆسەی گۆڕان و پێشکەوتن بەهێواشی بەڕێوەدەچێت.

لەڕۆژهەڵاتــی ناوەڕاســت ئەنجـامی هەڵبــژاردن رووکــاری و چەواشــەکارییە نەتەوەکــان لە ڕۆژهەڵاتــی ناوەڕاســت و ڕێگــرن لەبەردەم پێشــکەوتنی ئەم ناوچەیە.

لەوانە پێغەمــبەر ئیبــراهیم (د.خ) لە کوردســتان لە دایکبــووە و کــوڕەکەی ئیسماعیل (د.خ) لە فەڵەستین پێغەمبەر موسا (د.خ) لە میسر و پێغەمبەر عیسا (د.خ) لە (بێت لەحم) لە فەلەستین و پێغەمبەر محەممەد (د.خ) لە مەکــکە و قودســیش خــاکی پیــرۆزە بــۆ موســڵمانەکان و مەســیحییەکان و یەهودییەکان. ئەمەش بووەتە هـۆی لە یەکتر نزیـك كردنەوە و پێگە و ژیـان مرۆڤێکی زۆر بە هۆی بیروباوەڕی ئایینیان لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا.

کێشــەی کەمــی ئــاو لەم نــاوچەیە گرفتــی زۆری دروســتکردووە بە تــایبەت وڵاتانی بەنداوی مەزنی جۆراوجۆر لەسەر سەرچاوە ئاوییەکان دروستکردووە ئەمەش زۆر جار بووەتە ئاڵۆزی لەنێو وڵاتان و گرژی دیبلۆماسی کەوتۆتە نێو ئەو وڵاتانەی رووبار و زێیەکان بەناو خاکیاندا تێپەڕ دەبێت. جگە لەمە کۆمەڵێـك ڕێگـری کۆسـپ و تەگەرە لەڕۆژهەڵاتـی ناوەڕاسـتدا کیشـەی و قەیرانــی دروســتکردووە و وایکــردووە، ئەم نــاوچەیە ســەرەڕای دەوڵەمەنــدی و گرنگــی شــوێنگەی جــوگرافی بە هێواشــی پرۆســەی گــۆڕان و پێشــکەوتن بەرێـوە دەچێت، تەنـانەت هەنـدێ لە وڵاتـانی رۆژهەڵاتـی ناوەڕاسـت لە نێـو خۆی وڵاتەکەیان ناتوانن بگۆڕێن بۆیە قەپێلك و رووی پێشکەوتنی وڵاتـانی تـر دەیـکەن بە مـۆدەی وڵاتەکانیـان لە رووکـار پێشـکەوتوو دیـارن لە ناوەخنـدا دواکەوتوو، ڕێگرییەکانیش بریتین لە:

بوونی حکومەتە دیکتاتۆرەکان

بەشــی هەرە زۆری وڵاتــان لە رۆژهەڵاتــی ناوەڕاســتدا بەزۆر سیاســەت و حـوکمی خۆیـان بەسـەر هاووڵاتییانیـان دەسـەپێنن، تـا سـاڵی ۲۰۰۳ رژێمـی

بەعس هەموو ساڵ بەزۆری خەڵکی دەهێنایە سەر شەقامەکان تا بەڵێنی دووبارە هەڵبژاردنەوەیان بۆ سەر کورسی حوکم بۆ بدنەوە و ئەوەی راشی بکردایە ئەوا خانەوادەشی نەیاندەدیتەوە، هەروا حزبی بەعسی سوریش هەر خۆی بە تەنیا وڵاتەکەی بەڕێوەدەبات و کاتی هەڵبژاردن ژمارەیەك پارتی کارتۆنی دروست دەکات بۆ بەشداریکردنیان لە هەڵبژاردنەکان بۆ ئەوەی رای گشتی پێ چەواشە بکەن و بڵێن لە هەڵبژاردنەکان حزب و لیستی هەمە جۆر هەیە، پاشان هەر خۆیان پۆستەکان بە پێی بەرژەوەندی خۆیان دابەش دەکەن و هەموو ورد و درشتێکی ئەم وڵاتانە خۆیان بەڕێوەی دەبەن، ئێران نمونەیەکی ترە و تەنیا دەبێ ئەو حکومەتەی هەڵدەبژێردرێ ئیسلامی بێت و میسر چەند ساڵ سەرۆکێك وڵات بەڕێوەدەبات، لیبیا لە دوای کودەتای موعەممەر قەزافی هەر ئەوە تا ئەو کاتەی شۆرشی بەسەرکراو بەزۆری لادرا، وڵاتانی کەنداویش زۆربەیان پاشایەتین و هەر بنەماڵەیەك حوکمی ئەو وڵاتانە دەکەن. ئەمەش بەهۆی نەبوونی دیموکراسی و ئەنجامدانی هەڵبژاردنی رووکاری و چەواشەکاری دەرچوونی لایەنی حاکم لەم وڵاتانە پێشنەکەوتوون و هەر وەکو خۆیان ماونەتەوە بەهۆی ئەوەی لێناگەڕێن کەسی تری بەدەر لە بنەماڵەییان بێنە سەر حوکم و تەنانەت لە هەندێ وڵاتانی کەنداو و تا ئێستا ئافرەت نەك بۆی نییە خۆی بۆ پۆستی پەرلەمانی و حکومی کاندید بکات بەڵکو مافی دەنگدانیشی نییە، هەندێك لە وڵاتانی کەنداو لەم دواییە بەهۆی پێشکەوتنەکان و ناچارکردنیان لە لایەن زلهێزانەوە ئەو مافەیان بەرەوا زانی کە ئافرەت بەشداری هەڵبژاردن بکات و دەنگ بدات.

پێشێلکردنی مافی نەتەوەکان لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاست

بەهۆی قوڵنەبوونەوەی بنەماکانی دیموکراتییەت و نەچەسپاندنی مافەکانی مرۆڤ، مافی نەتەوەکان زۆر بە فراوانی لەلایەن دەوڵەتەکان پێشێل دەکرێت،

کورد کۆنترین نەتەوەیە لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاست و ژمارەی دانیشتووانی زیاتر لە (٧٠) ملیۆن کەسە و بەسەر چەند دەوڵەتێکی کۆلۆنیالیستی دابەشبووە خاکەکەی دابەشکراوە و داگیرکراوە و دزراوە، بە شێوازێکی دڕندانە دەچەوسێندرێتەوە، تەنانەت لە تورکیا قسەکردن بە زمانی کوردی قەدەخەیە، ناونان بە کوردی قەدەخەیە، هەموو مافێك قەدەخەیە. ئێران بە هەمان شێوە نکوڵی لە بوونی کێشەی کورد دەکات و سوریا هەر ئەو سیاسەتە بۆگەنەی پەرتکە و زاڵبەی حزبی بەعس پیادە دەکات و رژێمی بەعسی رووخاویش لە عێراق تا رۆژی رووخانی لە ٢٠٠٣/٤/٩ بە دڕندانەترین شێواز مامەڵەی لەگەڵ کورد دەکرد، لە تەعریبکردن و راگواستن و تەبعیسکردن، هەروەها لە زۆر وڵاتی دیکەی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست کێشەی نەتەوەیی هەیە، میسر مافی قبتییەکان نادات و مەغریب کێشەی لەگەڵ بەربەرەکان هەیە و ئەرمەن لە لوبنان و دروزەکان لە ئیسرائیل کێشەیان هەیە، ئەمانە هەموو بوونەتە پێوەر بۆ پێشێلکردنی مافی تاك و نەتەوەکان لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاست و رێگرن لە بەردەم پێشکەوتنی ئەم ناوچەیە و تەنانەت ئەم وڵاتانەی کێشەیان تێدایە بەهۆی چارەسەرنەکردنی کێشەی ئەم نەتەوانە ناتوانن بە پێی پێویست پێشبکەون، بۆیە نەبوونی دیموکراسییەت لە وڵاتانی رۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا کێشە و قەیرانی زۆری لەم وڵاتانە دروستکردووە و تا ئەم وڵاتانە کێشەی نەتەوەکان چارەسەر نەکەن بە داننان بە مافی نەتەوەکان پێش ناکەون و هەر بە دواکەوتوویی دەمێننەوە.

تیرۆری نێو دەوڵەتی لەو ناوچەیە

بەهۆی دەستێوەردانی زلهێزان و کاریگەرییان لەسەر هاوکێشە سیاسییەکانی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست و پاراستنی بەرژەوەندی ئابوورییان لەم ناوچەیە گرنگەدا، بەدرێژایی مێژوو هەوڵیانداوە کۆنترۆڵی سیاسەتی ئەم ناوچەیە

بـکەن، هەنـدێ وڵاتـیش داگیرکـراون و بەژێـر دەسـتی لە ژێـر قەڵەمـڕەوی ئیمپراتـۆرییەت و زلهێزان مـاونەتەوە، ئەمەش وایکـردووە هێـزی بەرگریکـار بە شێوازی جیا دەربکەون، بۆ رزگاربوونیـان و گەڕانەوەی سەروەری وڵاتەکانیـان لە تەك ئەمە هێـز و گـروپە چەکـدارەکان بە شـێوەی تیـرۆر ئەم هەلانەیـان قۆزتـۆتەوە و هەوڵـی لێـدانی بەرژەوەنـدییەکانی زلهێزانیانـداوە، زۆر جـار بـۆ زلهێزان خۆشیان ئەم گروپە چەکدارییە توندڕەوە تیرۆریستییانە دروست دەکەن، تـا پەشـێویان پـێ بنێـنەوە، تـا ئەم وڵاتـانە هەمـوو کـات داوای هاوکـاری و یارمەتیان لێبکەن، بۆ پاراستنیان لە دەست کاری تیرۆر و تەقاندنەوە، هەروا هەنـدێ دەوڵەت کە ئاڕاستەی هزریـان لەگەڵ رۆژئـاوا و ئەمریکـا نـاگونجێ هەوڵـی لێـدانی بەرژەوەنـدییەکانی ئەمریکـا دەدەن لە نـاوچەکە، بـۆیە ئێسـتا خۆرهەڵاتی ناوەڕاست بووەتە گۆڕەپانی یەکلایی کردنەوەی کێشـەی وڵاتـان و رەوتە جیاجیاکـان، وڵاتەکـانی ئەفغانسـتان و ئێران و سـوریا بـوونەتە مـاکینەی بەرهەمهێنانی تیرۆریستان، بۆیە هەر زوو ئەمریکا لە ژێر ناوی تۆڵەی ١١ی سێپتێمبەری ساڵی ٢٠٠١ ئەفغانستانی کردە ئارمـانج و رژێمەکەی گـۆڕی و پاشـان لە ژێـر نـاوی پاڵپشـتیکردنی تیرۆریـزم و لەلایەن رژێمـی بەعسـی عێراقەوە، هەروا بـوونی چەکی ئەتـۆمی کە تـا ئێسـتاش ئاسەواری لە عێراق نیـیە، رژێمـی بەعـس لە لایەن ئەمریکـاوە تەفروتونـا کـرا و ئەم رووخـانەش بەهۆی پروپاگەندەکانی ئەمریکا نەبوو یان لەبەر ئەو زوڵم و ستەمە نەبـوو کە بەسـەر کـورد هێنـدرا لە لایەن رژێمـی بەعسـەوە یـان لەبەر ئەو زڵـمەی لە شـیعەکان دەکـرا، بەڵکـو ئەمریکـا بـۆ پاراسـتنی بەرژەوەنـدییەکانی بـوو لە کەنـداوی عەرەبـی و کـردنەوەی بـازاڕی زیـاتر بـوو بـۆ چەك و کەلـوپەلە سەربازییەکانی. هەر خۆی عێراقی کردبووە هەڕەشە لەسەر وڵاتـانی کەنداو و ئێـران، ئەمریکـا گەرەکییەتـی دەسـت بەسـەر ئـابووری هەمـوو رۆژهەڵاتـی

ناوەڕاستدا بگرێت و ئەم رژێم و وڵاتانەش لادەدات کە مەترسین بۆ سەر بەرژەوەندی لە دوای عێراق هەر دوو وڵاتی ئێران و سوریا لە بەرنامەدا بوون رژێمەکانیان بگۆڕدرێن. بەڵام بەهۆی ئاڵۆزییەکانی عێراق بۆ کاتێکی نادیار دواخرا، ئێستا ئەمریکا کارتی چەکی ئەتۆمی لە دژی ئێران بەکار دەهێنێت. بۆیە وڵاتان بەرێی گروپە تیرۆریستییەکان عێراقیان کردۆتە گۆڕەپانی یەکلایی کردنەوەی کێشە و گرفتەکانیان لەگەڵ ئەمریکا و خەڵکی ئەم وڵاتە زەرەرمەند دەبن، لە ڕۆژهەلاتی ناوەڕاست تیرۆرکردنی نێودەوڵەتی رێك و بەرنامە دارێژراو پیادەی ئەم کارە و کردەوە تیرۆرییە دەکەن، لە سەرووی هەموویانەوە رێکخراوی قاعیدە و داعش کە زیاتر لە نیوەی دەوڵەتانی دونیا هاوکاری ماددیان دەدەنێ تا کردەوە تیرۆریستییەکانی ئەنجامبدات، لەگەڵ ئەوەی کاتی خۆی ئەمریکا لە ساڵی ١٩٨٩ پشتگیری ماددی و لۆجیستی ئوسامە بن لادنی لە دژی روسیا دەکرد، ئەو کاتەی هێزەکانی روسیا لە ئەفغانستان بوون ئێستاش راو بۆچوونەکان وان کە ئەو تیرۆریستە خزمەتی بەرژەوەندی ئەمریکا دەکات. بۆیە کاری تیرۆر و تەقاندنەوە بۆتە رێگری لە بەردەم پرۆسەی گەشەکردن لە رۆژهەلاتی ناوەڕاستدا و پاشان ئەمریکا کە کاری بە ئوسامە بن لادن نەما هەر خۆی لەکردەیەکی تایبەت کوشتی.

نەبوونی ئازادییەکان و پێشێلکردنی مافی مرۆڤ

بەهۆی نەبوونی ئازادییەکان لەوانە ئازادی رۆژنامەگەری و ئازادی تاك و ئازادی بیر و هزر و باوەڕی هەموو ئەو ئازادییانەی مافی هەموو تاکێکە پیادەی بکات، زۆرێك لە وڵاتانی خۆرهەڵاتی ناوەڕاست ئەم ئازادییانە بەڕەوا نازانن بۆ تاکەکان و هەوڵدەدەن تەواوی ئازادییەکان نەهێڵن، ئەمەش بەهۆی گەندەڵی هەندێك وڵاتانی کەنداو کە تەنیا وەکو بوونەوەرێکی بێ ئازادی مامەڵە لەگەڵ هاووڵاتییانیان دەکەن و پێیان دەڵێن ئێوە دەژێنین و لە نەوت

بەشتان هەیە و تەنیا رەخنەمان لێمەگرن، تەنانەت ئازادی هەر بەڕەوا نازانن بۆ ئافرەت و وەکو کۆیلە و تێرکردنی حەزە سێکسییەکانیان مامەڵەیان لەگەڵ دەکەن، ئەمەش بووەتە هۆکارێك بۆ ئەوی تاك پێشنەکەوێت، چونکە تاك ئازاد نەبێت پێشناکەوێت و ئەفراندن ناکات، بە پێی ئەم بنەمایە ئافرەت نیوەی کۆمەڵە و دایکی نیوەکەی تریشە ناکرێ پێشکەوتن بکەیت نیوەی کۆمەڵیشت بەندکردبێ و ئازادییەکانت لێ زەوت کردبێت، ئەمە جگە لەم هەموو پێشێلکارییانەی دەرهەق بە مافی مرۆڤ دەکرێت بۆ نمونە ئێران تا ئێستا لە ناوچەکە سەرقافڵەی لە سێدارەدانی هاوولاتییانیەتی، سالانە بە پێی سەرژمێرییەکان ژمارەیەکی زۆر لە کوردان بەهۆی بیروڕای سیاسییانەوە لە ئێران لە سێدارە دەدرێن و لە هەمان کاتدا خەڵکێکی زۆر بە بڕوبیانووی جۆراوجۆر و هەرنابردرێنە دادگاش دەئاخرێنە بەندیخانەکان هەندێکیان لە ژێر ئازار و ئەشکەنجە گیان لەدەست دەدەن، بۆیە ئێران هەموو ساڵێك بە پێی راپۆرتی رێکخراوەکانی مافی مرۆڤ زۆرترین حاڵەتی لە سێدارەدانی تێدا ئەنجامدەدرێت و تورکیا لە ژێر ناوی عەلمانییەت و دیموکراسی مافی مرۆڤ کورد پێشێل دەکات لێناگەڕێت بە زمانی خۆشی قسە بکات و سوریا بە هەمان شێوە لە ژێر بڕوبیانووی ناواقیعی خەڵکی زۆر دەستگیر دەکات و هەندێکیان لەژێر ئازار و ئەشکەنجە گیان لەدەست دەدەن و زۆرجار ناچاریان دەکەن وڵات بەجێبهێڵن، حکومەتی سوریا زۆر لە چالاکوانی پاراستنی مافی مرۆڤ دەستگیر دەکات، ئەویش وەکو رژێمی بەعسی رووخاوی عێراق هەمان سیاسەتی بە عەرەبکردن و راگواستن لە دژی کوردان پیادە دەکات تەنانەت لەم وڵاتەی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست رۆژنامە و گۆڤار و کەناڵەکانی راگەیاندن بۆیان نییە رەخنە لە دەسەلات بگرن، بەڵکو دەبێ هەر بەشان و باڵی ئەم حکومەتە گەندەڵەکان بڵێن، هەندێکیان پارەیان پێدەدەن تا بە بالای

بەرپرسانی حکومەت هەڵبدەن، گەورەترین کێشە بەناوی شەرەف کرینەوە لەم ناوچەیە پیادە دەکرێت و پێشێلی مافی ئافرەتان دەکەن، لە ئەفغانستان لە سەردەمی حوکمی تاڵیبان ئافرەت زیندەبەچاڵ دەکرا لە بەردەم براو باوك و مێردیشی نابوو پەردە لە ڕووی هەڵبگرێ و مێرد و براو و بابیشیان لێ حەرام کردبوو، بۆیە ئاسۆی ئازادییەکان لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست ئاسۆیەکی رەشە و تاك بە ئاسانی ناتوانێ پیادەی مافەکانی خۆی بکات ئەمەش هۆکاری دواکەوتنی ئەو وڵاتانەیە.

جێبەجێنەکردنی ڕێککەوتننامە و پەیماننامە نێودەوڵەتییەکان

ژمارەیەکی زۆر لە ڕێککەوتننامە و پەیماننامەی نێودەوڵەتی هەن کە کاروباری وڵاتان بۆ چەسپاندنی بنەماکانی مافی مرۆڤ و ئازادییەکان مافە سیاسی و مەدەنییەکانی تێدا ڕێکخراوە لەوانە جاری گەردوونی مافی مرۆڤ لە ساڵی ١٩٨٤ کە کۆمەڵێك بەندە تایبەت بە مافە سەرەتایی و بنەڕەتییەکانی مرۆڤی تێدایە لە وڵاتانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست نایەتە جێبەجێکردن، هەروەها ئەو ڕێککەوتننامەی تایبەتن بە مافە مەدەنی و مافە سیاسییەکان و ئازاییەکان و مافی کۆچکردن، سەرەڕای هەندێك لەو دەوڵاتانە واژۆیان لەسەر ئەم ڕێککەوتننامە کردووە، لە کاتی حوکمڕانی بنەماکانی نێو ئەو پەیماننامانە جێبەجێبکەن، بەڵام نەك هەر لە واری کرداری جێبەجێی ناکەن، بەڵکو پێشێلی دەکەن، چونکە گرنگی ئەم ڕێککەوتننامانە لەوەدایە مافی تاکەکان دەپارێزێت. لە هەمان کات داوا لەو دەوڵەتانە دەکات ئەم پەیماننامانە پێشێل نەکەن، بۆیە لە ڕاپۆرتەکانی مافی مرۆڤ گەندەڵی سیستەمی بەڕێوەبردن پێشێلکارییەکان لە وڵاتانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا لە ڕیزی پێشەوەن. بۆیە لەم ڕووەوە دەسەڵاتی سیاسییەکان پێویستە پابەندی ئەم ڕێکەوتننامانە بن کە تایبەت بە پاراستنی مافەکانی مرۆڤ و ئازادییەکان.

کێشەی ئاو لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا

بەهۆی کەمبوونی ئاو و ئەم وشەکانییەی لەم دواییە ناوچەی خۆرهەڵاتی ناوەڕاستی گرتەوە، کێشەی ئاو هاتە ریزبەندی پلەی یەکەم، کە زۆر کێشە دروست بوو، زۆر وڵات لە ڕووی دیپلۆماسی کێشە کەوتە نێویان و هەندێکیان هەڕەشەی سەربازی لە وڵاتانی دیکە دەکرد، بۆیە پێشبینی دەکرێت لە داهاتوو شەڕی گەورە لە ناوچەکە لەسەر ئاو رووبدات نەوەك لەسەر نەوت و بواری تر، بۆ نمونە تورکیا هەموو کات هەڕەشەی ئاو لە عێراق دەکات و پرۆژەی مەزنیان بە دەستەوەیە بۆ ڕێگرتنی چوونی ئاو بۆ وڵاتانی تر بەهۆی دروستکردنی بەنداوی مەزن لەوانە بەنداوی گاپ کە تورکیا بە بەردەوامی کردوویەتی بە هەڕەشە لەسەر عێراق و سوریا و وڵاتانی تر، کێشەی ئاوی کەنداو لە نێوان وڵاتانی کەنداوی عەرەبی و ئێران، هەمووی کێشە و قەیران ناوەناوە لە نێوان ئەم وڵاتانە دروست دەبێت، تەنانەت ئەنجوومەنی ئاسایش و دادگای نێودەوڵەتی کێشەی ئەم وڵاتانەی لەسەر ئاو تا ئێستا پێ چارەسەر نەکراوە، بۆیە پێشبینی دەکرێت ئەم ناوچەیە بەهۆی ئاوەوە دووچاری گەورەترین قەیرانی سیاسی و پاشان شەڕی ئاو بەهۆی چارەسەر نەبوونیان رۆژ لە دوای رۆژ قووڵتر دەبنەوە.

نەبوونی سەروەری یاسا

کێشەیەکی دیکە لە زۆربەی وڵاتانی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست نەبوونی سەروەری یاسایە، مەودای جێبەجێکردنی یاسا لە وڵاتانی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست زۆر بەر تەسکە، زۆر پێشێلکاری مافی مرۆڤ لە دەرەوەی یاسا دەکرێت و زۆر کەس دەستگیر دەکرێت بێ ئەوەی ماددەیەکی یاسایی بەسەریدا بچەسپێ بۆ گرتنەکەی و هەندێکیان بێ دادگایی گیراون لە سێدارە دراون و پاشان بەڵگەنامەی مردنیان لە جیاتی کوشتنیان بۆ دەردەکەن،

بــۆیە بەشــی هەرە زۆری وڵاتەکــان لەم نــاوچەیە تەواوی یاســاکان دەخەنە خزمەت بەرژەوەندی دەسەڵاتی سیاسی خۆیان و تەنانەت هەندێ لە رژێمەکان یاساکان بە پێی بەرژەوەندی و پاراستنی دەسەڵاتیان دادەڕێژن، ئینجا بە چەواشەکارییەوە هەموو سەروەرییەکی یاسایی دەبەزێنن و تەنانەت یاساکان وەك لاستیکی دادەڕێژن بۆ پاراستن و مانەوەیان لەسەر کورسی حوکم و یاسای وڵاتەکە بە ئاسانی بێ راپرسی گەڕانەوە بۆ پسپۆڕان و یاساناسان هەر خۆیان بڕیاری هەموارکردنیان دەردەکەن و یاساکان هەموار دەکەن تا زۆرترین بۆ مانەوەیان لە دەسەڵات مسۆگەر بکەن.

پرۆسەی رۆشنبیری و فێرکردن

هۆکاری رۆشنبیربوونی تاکەکان لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاست زۆر سەرەتاییە هەندێ لە دەسەڵاتداران هۆکاری نوێ و مۆدێرن ناهێنن و لێناگەڕێن تاك پیادەی بکات، دەترسن تاکەکان رۆشنبیر ببن و وشیار ببنەوە، بۆیە هەموو هۆکارێکی فێربوون بەرتەسك دەکەنەوە، هەر خۆیان مەنهەجی فێربوون دادەنێن تا ئەوەی دەیانەوێ تاکەکان هەر ئەوانە فێر بن و رێگری دەکەن لە تێکەڵبوونی تاك بە دنیای تر و نایانەوێ هاووڵاتییانیان بچنە نێو جیهانگیری، لەوە دەترسن هاووڵاتییانیان رۆشنبیر ببن و جێگەیان پێ لەق بکەن، هەندێ دەوڵەت هێڵی ئینتەرنێتی بۆ چوونە نێو تۆڕی جیهانی نەبردۆتە وڵاتەکەیان و هەندێ وڵاتیش سانسۆر و کلیلیان خستۆتە سەر زۆربەی پێگە و ماڵپەرەکان، تا نەتوانن بچنە ناو ئەو سایتانەی هەواڵین و ئاشنایان دەکەن، بە مافەکانیان پێیەوە وشیاردەبنەوە لە رەوشی وڵاتەکەیان، ئەمەش بۆتە تەگەرەیەك بۆ پێشکەوتنی تاك لە وڵاتانی رۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا.

میكانیزمی گۆڕان له رۆژهەڵاتی ناوەڕاست

کۆمەڵێك هەنگاو هەیە گەر بە وردی بەرنامەڕێژی بۆ بکرێت، ئەوا گۆڕان لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاست دەکەوێتە واری کرداری و ئاکامی باشی دەبێت بۆ گەشەکردن و پێشکەوتن و چەسپاندنی بنەماکانی دیموکراسییەت.

یەکەم: دەستاودەستکردنی دەسەڵات واتا ئەنجامدانی هەڵبژاردنی پاکوخاوێن رێگە بدرێت ئەو لایەنەی دەنگ دەهێنێت حوکم وەربگرێت، بەو واتایە دیموکراسییەی خەڵك لەڕێی سندوقەکانی دەنگدان نوێنەرانی دەسەڵات هەڵبژێرێت.

دووەم: پاراستنی مافی مرۆڤ و فەراهەمکردنی مافەکانی مرۆڤ و تەواوی ئازادییەکان بۆ تاکەکان، بۆ ئەوەی بتوانن ئازادانە رای خۆیان بڵێن و رۆژنامەکانیش لە جیاتی ئەوەی بەرژەوەندی دەسەڵات بپارێزێت، بەرژەوەندی خەڵك بپارێزێت.

سێیەم: وڵاتانی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست تەواوی رێککەوتننامە و پەیماننامە نێودەوڵەتییەکان جێبەجێبکەن و واز لە پێشێلکاری مرۆڤ و ئازادییەکان بهێنن.

چوارەم: کارکردنی دەستە جەمعی وڵاتان بۆ رووبەڕووبوونەوەی تیرۆر کە ئێستا بووەتە دیاردەیەکی نێودەوڵەتی بۆ ئەم کارە بودجەیەکی تایبەت دابنرێت.

پێنجەم: ئاسانکاری بۆ هاوڵاتییان بکرێت، بۆ بەدەستهێنانی زانیاری و هۆکارەکانی رۆشنبیری و وشیاربوونەوە فەراهەمبکرێت.

شەشەم: هاوکاری کەرتی تایبەت لە بوارە جیاجیاکان بکرێت بۆ بوژاندنەوە و ئاوەدانکردنەوەی وڵاتەکان لە هەموو بوارێکەوە و بچنە نێو بازاڕی جیهان و ئاڵوگۆڕی تەکنەلۆژیای سەردەمیان لەگەڵدا بکەن.

حەوتەم: دانانی سندوقی تایبەت بە چاکسازی سیاسی و ئابووری و چڤاکی بۆ بەرەو پێشبردنی ئەم بوارانە و بەشداریکردنی ئەکتیڤانەی هاوولاتییان.

هەشتەم: بنەمای جیاکردنەوەی دەسەلاتەکان لەیەکتری پەیڕەو بکرێ، دەسەلاتی یاسادانان (پەرلەمان) و جێبەجێکردن (حکومەت) و دادوەری (ئەنجومەنی دادوەری)، هیچ کەس نەتوانێ بالای خۆی بە بالای یاسا بپێوێ و خۆی لە یاسا بەرزتر ببینێت، بەڵکو دەبێ یاسا سەروەر بێت و حووکمی یاسا بەسەر هەموو هاوولاتییان و کاربەدەستان و بەرپرسان وەکو یەك جێبەجێبکرێت.

نۆیەم: هەنگاوی چاکسازی سیاسی و ئابووری و چڤاکی و وشیاربوونەوەی تاك بە ماف و ئەرکەکانی، هەستکردن بە لێپرسراوییەتی وادەکات گۆڕان دروست ببێت.

*** ئەم وتارە لە رۆژنامەی میدیا ژمارە(٣٨٧) لە ڕۆژی٢٠٠٩/٥/١٢ بلاوکراوەتەوە.**

کورد و قەیرانی ئەمریکا لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا

بە ڕووخانی دیواری بەرلین لە ساڵی ١٩٨٩ جیهان کەوتە قۆناخێکی نوێ و تاك جەمسەری و دۆڕانی یەکێتی سۆڤیەت لە یارییە سیاسی و ئابوورییەکەی لەگەڵ ئەمریکا جیهانی هەموو هەژاندوو، بووە خاڵی وەرچەرخان بۆ سەرکەوتنی سیاسەتی ئەمریکا لە جیهان.

تا ڕووداوەکان ١١ی سێپتێمبەری ساڵی ٢٠٠١ ئەمریکا بەتەنیا سیاسەتی خۆی بەسەر هەموو جیهان پیادە دەکرد، ڕووداوەکانی ١١ سێپتێمبەر گورز وەشێنبوو بۆ ئەمریکاییەکان، مەسجێك بوو بۆ سەرکردایەتیان کە دەتوانرێ گورزی گورجکبرێ لە ئەمریکا بدرێت.

ئەمریکییەکان بەدرێژایی مێژوو هەوڵی پاراستنی بەرژەوەندییەکانی خۆیان لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست داوە، ئارمانجی زۆریان هەیە لەم ناوچەیە، بەتایبەتی کە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست نەوتێکی زۆری لێیە پردی بەیەك بەستنەوەی ئاسیا و ئەوروپایە و ئەم ناوچەیە زۆر دەوڵەمەندە لەبەر ئەوە ئەمریکییەکان وا مەزندە دەکەن دەستگرتنیان بەسەر نەوتی کەنداو بەردەوامیدانە بەهەیمەنەتیان لەسەر ناوچەکە و لەسەر ئاستی جیهان، ئەمریکییەکان هەموو کات بۆ پاراستنی بەرژەوەندییەکانیان پرۆژە و پلانیان هەبووە، جارێك بە ناوی سیستەمی نوێی جیهان لە ساڵی ١٩٩١، جارێکی دیکە بە ناوی پرۆژەی گەورەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست کە لە زانکۆی کارولینانی ئەمریکا لە ٢٠٠٣/٥/٩ باسکراو لە کۆبوونەوەی هەشت وڵاتە مەزنەکە (ئەمریکا، بەریتانیا، ئەڵمانیا، کەنەدا، فەرەنسا، ئیتاڵیا، یابان، روسیا) لە ڕووی پیشەسازییەوە کە لە ٦٥ %ی ئابووری جیهان پێکدێنن لە ٩/ ٦/ ٢٠٠٤ پێشکەش کراو پێج خاڵ بوو لە ڕووی گرنگیدانی زیاتر بە سیستەمی دیموکراسی و زانیاری و ئافرەتان و

هاوکاری پڕۆژەی بچووك و دانانی سندوقی هاوکاری بۆ بوژانەوەی وڵاتانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، ئەمریکا هەموو ئەو پڕۆژانەی بۆ بەرژەوەندەییەکانی خودی بەکارهێناوە، دوژمن و دۆستی هەتا سەر نییە، بەڵکو لای ئەمریکا بەرژەوەندی هەتا سەر هەیە، ئەمە قەناعەتی ئەمریکیەکانە بۆ سیاسەتی نێودەوڵەتییان.

بەدرێژایی مێژوو عەرەب و تورك و فارس، بە بوونی پەیوەندی لەگەڵ ئەمریکا و ئیسرائیل تۆمەتباریان کردووین، بێ ئەوەی کورد لە ماوەی رابردوو هیچ سوودێکی لەو وڵاتە زەبەلاحانە وەرگرتبێت، بە پێچەوانەوە هەموو کات بەرداشی ئاشی ئابووری و سیاسی ئەو وڵاتانە بووە، بەم بیانوویانە لە راپەڕین و شۆڕشەکانی کوردیان داوە و هۆکار بووینە کورد بەردەوام لەسفرەوە دەستپێبکاتەوە، ئەی قازانج و بەرژەوەندی لە کوێیە؟ بۆ کورد لەم هەموو پەیوەندی و پشتگیرییەی هەتا ئێستا نەبۆتە خاوەنی کیانی خۆی، ئەمەش ئەوە دەگەیەنێ ئەو پەیوەندییانە تەنیا بۆ هەڵخەلەتاندی کورد بوونە، لەم کاتەش کورد نەیتوایوە بەرژەوەندییەکانی لەگەڵ وڵاتە زلهێزەکان یەك بخات لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست لە دوای کۆتایی شەڕی جیهان و رووخانی عوسمانییەکان زۆر دەوڵەت دروست بوون، ئەو کاتە دیپلۆماسییەتی کورد لەم هێزەی نەبوو بەرژەوەندی لەگەڵ ئەو وڵاتانە دروست بکات، بەڵکو هەوڵەکانی کورد تەنیا لە بانگەشەکردنی ماف و داواکردنی بوو، کیان و دەوڵەت بەباسکردن و و بانگەشە دروست نابێت، بەڵکو دیپلۆماسییەت و کاری گەرەکە، نە سیاسەتی ئەمریکا و نەهی وڵاتانی زلهێزی ئەوسا، هیچی لە بەرژەوەندی کورد نەبوون، بە پێچەوانەوە هەمووی زەرەری بۆ کورد هەبووە، لە دوای راپەڕینی باشووری کوردستان لە ساڵی ١٩٩١ تاوەکو ئەمڕۆ، قۆناخێکی دیکە لە پەیوەندەی کورد لەگەڵ ئەمریکا و وڵاتانی زلهێز

هاتەکایەوە، بەوەی کورد هەوڵیدا بەرژەوەندی خۆی لە نێو بەرژەوەندی ئەو وڵاتانە ببینێتەوە، بۆ بەرژەوەندی خۆی هەوڵی پاراستنی بۆ بەرژەوەندییەکانی ئەودا، بەتایبەت بەشداری کارای سەرکردایەتی سیاسی کورد لە ڕووخانی رژێمی بەعس لە**٩/٤/ ٢٠٠٣** ئەمریکا ئەو وەختە درکی بەوە کرد لە ئاییندە زیاتر پێویستی بە کورد دەبێت، بەتایبەت تورکیا لەڕووخانی رژێمی بەعس لەگەڵ ئەمریکا هاوکار نەبووە.

پیشەسازی وەبەرهێنان و بوژانەوەی ئابووری باشووری کوردستان لە ئێستا و داهاتوو زیاتر بەرژەوەندی وڵاتان دەخاتە کوردستان، ئەم سیاسەتە ئابوورییەی ئەمڕۆ لە کوردستان پەیڕەو دەکرێت سنووری نییە، لە هەموو لایەنێکەوە کۆمپانیای زەبەلاح و هەموجۆر خەریکی وەبەرهێنانن لە کوردستان، ئەمەش هۆکارێك دەبێت بۆ پاراستنی کوردستان لەلایەن ئەم وڵاتانە و ئەمریکا، بەڵام ئەوەی دۆخەکەی ئاڵۆزکردبێ قەیرانەکانی ئەمریکایە لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست بە تایبەت سیاسەتی باراك حوسێن ئۆباما دەرهەق بەو ناوچەیە و گرنگیدانی سیاسەتی نوێی ئەم ئیدارەیە بە سیاسەتی ناوخۆ ئابووری وڵاتەکەی، شاردنەوەی داری دەستیان لە پشتیان و کردنەوەی دەرگای گفتوگۆ تەنانەت لەگەڵ نەیارانیشیان، ئۆباما لە سیاسەتی ناوخۆی خەریکە سەرکەوتنی گەورە بەدەستدەهێنێت و پلانی نوێی بۆ سیاسەتی دەرەوەش هەیە.

کورد لە دوای کشانەوەی ئەمریکا

بۆشی کوڕ لە کاتی سەرۆکایەتی بە پرۆژەی نوێی رۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا چۆوە و وازی لەم پرۆژەیە هێنا، مەبەستی بوو تەنیا سەقامگیری ئاسایش لە عێراقدا بێتەکایەوە، بۆ ئەوەی کاتی لەبەر دەست بێت بۆ چارەسەرکردنی کێشەکانی، ئەگەر کاتی سەرۆکایەتی درێژتر بووایە ئەوا گورزێکی سەربازی لە ئێرانیش دەدا کە ئێران ئێستا بووەتە گەورەترین کۆسپ لە بەردەم

پیلانەکانی ئەمریکا، مەترسیترین وڵاتە لەسەر بەرژەوەندییەکانی ئەمریکا لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، بەڵام ئۆباما وازی لە سەقامگیریش هێناوە و ئێستا دەیەوێت بەزووترین کات عێراق بەجێ بهێڵێت و بڕیارە ساڵی ٢٠١١ بەجێی بێڵێت و پیلانی کشانەوەی لە ئەفغانستانیش هەیە، کێشەی گەورەتر و زیاتر دوای کشانەوەی ئەمریکا سەرهەڵدەدات بەتایبەت گۆڕەپانەکە بۆ ئێران چۆڵ دەبێت و ئێستا ئێران بەهێزترین وڵاتە لەم ناوچەیە و مەبەستییەتی هەیمەنەی لەسەر وڵاتانی کەنداو و ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست دروست بکات، لەبەر ئەوە پێویستە کوردیش بۆ ئەم قۆناخە نوێیە خۆی ئامادە بکات، لەگەڵ دۆستەکان زۆر بەڕاشکاوانە هەروەك چۆن کورد لە ماوەی ڕابردوو هاوکاری بەدیهێنانی بەرژەوەندییەکانی ئەوان بووە، پێویستە ئەوانیش پارێزەری کورد بن لەدوای خۆیان بەرژەوەندی کورد بەهەند هەڵبگرن کورد لێرەدا گرنگە هەروەك چۆن ئەم گۆڕانکارییانەی ناوچەکە بە ئاگاداری کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی بووە لەداهاتوو دڵنیایی نێودەوڵەتی لەلایەن ئەو زلهێزانە بەنووسراو و ڕێککەوتننامە بە کورد بدرێت و بەرژەوەندییەکانی کوردستان پارێزراو بێت، کورد وا بکات کە ئێستا هاوسەنگی سەقامگیری ناوچەکەیە بە پشتێکردنی سەقامگیری تێك دەچێت و کێشە و گرفتی نوێ سەرهەڵدەدەن، قۆناخی داهاتوو بۆ کورد زۆر گرنگە دەبێ زۆر بەهەستیاری و دیپلۆماسییانە مامەڵە لەگەڵ ڕووداو گۆڕانکارییەکان بکات لە پێناو پاراستنی بەرژەوەندییەکانی کوردستان لەناوچەکەدا.

*** ئەم وتارە لە ڕۆژنامەی میدیا ژمارە (٤٤٠) لە ڕۆژی ٢٠١٦/٦/٢٢ بڵاوکراوەتەوە.**

کورد و ئەمریکا وەک یەک تیم کاردەکەن؟

هەڵبژاردنی ئەم دواییەی ئەمریکا هاوکێشە سیاسییەکانی هەموو دونیای سەراوژێر کرد، ئەوەی پێشبینی دەکرا وادەرنەچوو، شیکاری چاودێر و شیکەرەوە سیاسییەکان لە دوای سەرکەوتنی ترەمپ و کۆمارییەکان، وەکو بلقی سەرئاوی لێهات و رێك پێچەوانە دەرچوو، ئەمجارە چاودێرەکان شەنوکەوکردنیان بۆ دونیای سیاسەت بەلاڕێدا چوو، ئەوەش دوای ئەوە هات لە رۆژی ٩-١١-٢٠١٦ دۆناڵد ترەمپ سەرەڕای هەموو خوێندنەوە و پێشبینیەکان کە دەریانخستبوو، هیلاری کلینتۆن گرەوەکە دەباتەوە. بە پێچەوانەوە ترەمپ گرەوەکەی بردەوەو، بووە چل و پێنجەمین سەرۆکی ئەمریکا و دونیای لەگەڵ خۆیدا هەژاند، هەیانبوو تۆقی و هەبوو دلخۆشبوو، بەڵام ترس و دڵەراوکییەکان سەبارەت بەدەرچوونی زیاتر بوون، لەبەر ئەوەی ترەمپ تا ساتی دەرچوونیشی هەر بەسادەیی تەنزەوە مامەڵەی لەگەڵ هەڵبژاردندا دەکرد، ئەوەش ئەوە دەگەیەنێ ترەمپ سەرەڕای پێشبینیەکان، ئەو تاڕادەیەکی زۆر دەیزانی گرەوەکە دەباتەوە، نەك لەبەر خودی ئەو، بەڵکو سەرۆکایەتی ئەمریکا گەڕێکی نوێی کۆمارییەکانی پێویست بوو. هەروەك چۆن دەوڵەتان سیاسەتی داهاتوویان لەسەر دەرچوونی هیلاری کلینتۆن دارِشتبوو، هەر زوو ژووری عەمەلیاتی نوێیان لەسەر سەرکەوتنی ترەمپ دروستکرد، تا لەگەڵ بۆچوون و سیاسەتی نوێی ئەو سەرۆکە هەڵبژێردراوە، درێژە بە پەیوەندییەکانیان بدەن، لەمەودوا دەبێ ئەوە بزانرێ لەسیاسەت شتێك نییە بەناوی مەحال.

ئیدارەی ئەمریکا و هەڵوێستی بەرامبەر کورد

پرسی کورد و رۆڵی لەسەر ئاستی ئەقلیمی و نێودەوڵەتی گرنگ و کارایە، رۆژانە سیاسەتمەدار و دیپلۆماسییەکانی دەوڵەتان سەردانی باشووری کوردستان دەکەن، ئەوەش پێگەی هەرێمی کوردستانی لە ناوچەکە و جیهان بەهێز کردووە، بەڵام ئەوەی لەم قۆناغە بۆ کورد گرنگە لەسەر ئاستی سیاسی ئەو پێگەیە لە ئیدارەی نوێی ئەمریکا بەدەست بهێنی، تاوەکو ئەو دەرفەتەی لە بەردەمی دایە بەسوود بۆ کیان و قەوارەی سەربەخۆی کورد و دیاریکردنی مافی چارەی خۆنووسین بە پاڵپشتی و دانپێنانی کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی بەدەست بهێنێ.

پێشمەرگە لە ئیدارەی ئەمریکا

ترەمپ بە ئازایەتی و بوێری و کارامەیی پێشمەرگە لە شەڕی دژی داعش سەرسامە، بۆیە هەر لە سەرەتاوە لە بانگەشەی هەڵبژاردنی سەرۆکایەتی ئەمریکا لەلایەن خودی ترەمپ و کلینتۆن ستایشی رۆڵی پێشمەرگە لە دژی داعش کرا، ئەمەش ئەوە دەگەیەنێ ترەمپ درێژە بە پاڵپشتی و هاوکاریکردنی پێشمەرگە دەدات، بۆیە سەرکردایەتی کورد پێویستە ئەو هەماهەنگییە بپارێزن و زێتری بکەن.

ئیدارەی ئەمریکا گلەیی لە حکومەتی عێراق دەکات

ترەمپ هەر لەسەرەتاوە گلەیی لە حکومەتی عێراق هەیە، کە تا ئێستا نەیتوانیوە لە رووی ئاسایشی دەوڵەتەوە بگاتە ئامانجەکانی و بەوڵاتێکی گەندەڵی هەژمار دەکات، بۆیە ترەمپ گلەیی خۆی دەگەیەنێتە بەرپرسانی عێراق کە نا ئارامبوونی عێراق و ئاسایشەکەی لای ئیدارەی ترەمپ جێگەی بایەخ دەبێت و تا ئاسایشی عێراق خراپ بێ ئاسایشی بەرژەوەندییەکانی ئەمریکاش لە ژێر هەڕەشەدا دەبیت.

سیاسەتی کۆمارییەکان جێبەجێدەکرێ؟

پارتەکەی ترەمپ؛ زۆرینەی لە هەردوو ئەنجومەنەکەی کۆنگرێس مسۆگەرکردووە، بۆیە تێپەڕاندنی هەر بڕیار و یاسایەك بەو ئاڕاستەیەدا ڕێگرییەکی ئەوتۆی بۆ دروست نابێت، ئەوەی ئۆباما و دیموکراتەکان لەم هەشت ساڵەی رابردوو نەیانکرد لەسەر ترەمپە بیکات، هەرچەندە ترەمپ زیاتر وەکو بازرگانێك ناسراوە نەوەك سیاسەتمەدارێك، بەڵام لە کۆتایی ئەوەی ئیدارەی نوێ دەیکات بەرنامەی پێشووە، لەگەڵ هی کۆمارییەکانە بە تایبەت لەسەر ئاستی پەیوەندی دەرەوە و نەهێشتنی هەڕەشەکانی تیرۆر، لەم کاتەدا ترەمپ دەبێتە جێبەجێکاری ئەو بەرنامەیەی کۆمارییەکان مەبەستییانە و هەیانە هەر ئەوە جیبەجێدەکەن.

جیهان لە سەردەمی نوو چی بەسەردێ؟

بەپێی پێشبینی و خوێندنەوەکان، چوار ساڵی داهاتووی ترەمپ هەڵوێستی توندتری ئەمریکا دەبینین لە بەرامبەر هەر هەڕەشەیەکی سیاسی، ئابووری و ئەمنی بۆ سەر بەرژەوەندییەکانی ئەمریکا لە دەرەوە و ناوەوە، هەروەها بەهۆی ئەوەی ترەمپ سەر سەختە بۆ لەناوبردنی تیرۆر، بۆیە پێشبینی دەکرێ زیاتر پاڵپشتی کورد بکات بۆ روبەڕووبوونەوەی تاقمی تیرۆریستی داعش، هەروەها ترەمپ لەوە دڵنیایە سیاسەتی ئەمریکا لەسەر ئاستی نێودەوڵەتی لەسەر دەستی ئۆباما ئەگەر نەڵێین شکستی هێناوە، بەڵام پاشەکشەی زۆری کردووە، ئەوەی دەبێ لامان روون بێت بەرژەوەندی ئەمریکا لای ترەمپ لە هەموو شت گرنگترە، بۆیە دەبێ ئێمەش بەووردی و ژیری سیاسەتی خۆمان لەسەر ئەو هەڵویست و بەرژەوەندییانە دابڕێژین.

تێڕوانینی ئەوروپا بۆ ئیدارەی نوێی ئەمریکا

دوای سەرکەوتنی ترەمپ لە هەڵبژاردنی سەرۆکایەتی ئەمریکا، جان مارك ئیرۆڵت وەزیری دەرەوەی فەرەنسا خوازیارە وڵاتەکەی بەردەوام بێت لە هەماهەنگی لەگەڵ ئەمریکا، بەڵام ئەوان خوازیارن واشنتۆن هەڵوێستی ڕوونتری هەبێت سەبارەت بە هەندێ پرس لەوانە ڕێکەوتننامەی ئەتۆمی لەگەڵ ئێران و قەیرانی سوریا و عێراق. هەروەها ئۆرسۆلا ڤۆندەرلەین وەزیری بەرگریی ئەڵمانیا پێیوایە پێشهاتەکانی هەڵبژاردنی ئەمریکا مەترسیدارن. لەملاوە بەرپرسی سیاسەتی دەرەوەی یەکێتی ئەوروپا پێیوایە پەیوەندییەکانیان لەگەڵ واشنتۆن وەك خۆیی و بەبێ هیچ گۆڕانکارییەك دەمێنێتەوە.

پەیوەندی ئیدارەی ئەمریکا و رووسیا گەرمتر دەبێ

ترەمپ هەر لەسەرەتاوە رووسیای خستە نێو ئەجیندای هەڵمەتی پڕوپاگەندەنی هەڵبژاردن و بە ناڕاستەوخۆ داوای لە ڕوسیا کرد ئیمەیڵەکانی هیلاری کلینتۆن بدۆزێتەوە. چاودێران پێیان وایە، یا ئەوەتا سیاسەتی ئەمریکا لە بەرامبەر رووسیا وەکو خۆی دەمێنێتەوە یان ترەمپ هاوڕێیەتی لەگەڵ پۆتیندا گەرم دەبێت و پەیوەندییەکانیان بەرەو ئاقارێکی دیکە دەبەن.

ئیدارەی نوێی ئەمریکا گرنگە؟

ئەگەر چی دەڵێن ترەمپ کەم ئەزموونە و بازرگانە، وەك کەسیکی ناشارەزا لە ئاستی سیاسەتی نێودەوڵەتی و دەرەوەدا دەناسرێت، هەروەها کەسێکی کەم ئەزموونیشە لە بواری سەربازی و خۆی لە بواری بزنسمان و تەلارسازی و ڕاگەیاندن شارەزایە، بەڵام پێشبینی دەکرێت کە بەپێی پاشخانی سیاسی و مەعریفیی کۆماریخوازەکان لە ئاستی نێودەوڵەتیدا ڕەفتار بکات. تا دەرچوونی بەسادەیی مامەڵەی دەکرد، بەڵام لەوتاری دوای دەرچوونی هێڵە

سەرەکییەکان و دیداری لە کۆشکی سپی لەگەل ئۆباما بۆچوونەکان تەواو پێچەوانە بۆوە.

هیلاری کلینتۆن وەك یەکەم ئافرەت بۆ سەرۆکی ئەمریکا بۆ مێژووەکەی گرنگ بوو دەربچێ، بەڵام لەم قۆناغەی داعش و هەڕەشەکانی سەر ئەمریکا و هاوپەیمانەکانی و لاوازبوونی ئەمریکا لەسەر ئاستی نێودەوڵەتی بۆ یەکلاییکردنەوەی ئەو پرسانە پێوست بوو کۆمارییەکان بێنە سەر حوکم.

ئیدارەی ئەمریکا و حکومەتی هەرێمی کوردستان

پرسیارە گرنگەکە لێرەدا سەرچاوە دەگرێ، دەبێ سەرۆکایەتی حکومەتی هەرێمی کوردستان چی بکات تا پەیوەندییەکانی لەگەڵ ئەمریکا بەهێزبێ؟ خەڵکی هەرێمی کوردستان ئاگاداری ئەوەن کە پێشتر ترەمپ لە کاتی هەڵمەتی هەڵبژاردنەکاندا پشتیوانی خۆی بۆ هەرێمی کوردستان و پیشمەرگە دووپات کردبۆوە و بە پەرۆشەوە چاوەڕێی جێبەجێکردنی ئەو پشتیوانییە دەکەن، بۆیە دەبێ سیاسەتی داهاتووی حکومەتی کوردستان کار بۆ بەستنی هاوپەیمانییەکی بەهێزتر لە شەڕی دژی تیرۆرستانی داعش و توندڕەوی، لە نێوان ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمەریکا و هەرێمی کوردستاندا بکرێ و سەردانی ئیدارەی نوێی ئەمریکا بکات و ترەمپ داوەتی کوردستان بکرێ بۆ زیادکردنی هەماهەنگییەکان لەسەر هەموو ئاستەکانەوە.

کورد و ئیدارەی ئەمریکا وەکو یەک تیم کاردەکەن

ترەمپ بەگشتی تێڕوانیی تایبەت و جیای لەسەر کورد هەیە، ئەو پێیوایە کورد پڕچەك بکەن, لەبەر ئەوە ترەمپ دەڵێ" کورد سەلماندوویانە کە باشترین شەڕکەرن، بۆ ئەمریکا دڵسۆزترینن"، هەروەها ترەمپ زیاتر لەسەر کورد دەڵێ:" کورد دڵێکی گەورەیان هەیە، جەنگاوەری بوێرن و پێویستە کاری زیاتریان لەگەڵ بکەین و گەشەیان پێبدەین".

ترەمپ تاکە سەرۆکە بەراشکاوی دانی بەئازایەتی کورد و دڵسۆزی بۆ ئەمریکا ناوە، ئەگەرچی کورد دەوڵەتی نییە، بەڵام وڵاتی هەیە و دەکرێ لەسەر ئەم هەڵوێستانەی ئیدارەی نوێی ئەمریکا بەسەرۆکایەتی ترەمپ بینای سیاسەتی بکات و لە چوار ساڵی داهاتوو سوود لە دەرفەتەکان وەربگری و پێگەی خۆی زیاتر بەهێز بکات و هەنگاوی باشتر بنێ بۆ ئەوەی پاڵپشتی و هاوکاری زیاتر بەدەستبهێنێت.

ئۆباما بە ترەمپی وت وەکو یەك تیم کاردەکەین و کوردیش دەبێ وا لەترەمپ بکات وەکو یەك تیم بەرەنگاری تیرۆر ببینەوە و بۆ کاری تریش ئەو هەماهەنگیە دروست بکات و ببێتە کاراکتەر و یاریزانێکی سەرەکی ئەم تیمە بۆ بەرژەوەندی گەلی کوردستان سوود لە حکومەتی نوێی ئەمریکا بە سەرۆکایەتی دۆناڵد ترەمپ لە ساڵی داهاتوو وەربگرێت.

لایەنە سیاسییەکانی کورد و ئیدارەی ئەمریکا

سەرکەوتنی سیاسەتی کوردستان بەرامبەر ئیدارەی نوێی ئەمریکا لەیەککردنی هەڵوێستی سیاسی سەرجەم پێکهاتە و لایەنەکان دەبێت، بۆیە حزب و لایەنە سیاسییەکانی کوردستان دەبێ ژیرانە مامەلە لەگەڵ ئیدارەی نوێی ئەمریکا بکەن و هێز و لایەنەکان بتوانن هاوهەڵوێست و یەکگرتوو بن و ئەو پاڵپشتی و هاوکارییانەی ئیدارەی نوێی ئەمریکا لە ساڵی داهاتوو بەندە بە یەکگرتوویی و یەکریزی گەلی کوردستان.

***ئەم وتارە لە رۆژنامەی هەولێر ژمارە (٢٤٨٦)ی رێکەوتی ٢٠١٦/١١/١٣ بڵاوکراوەتەوە.**

ئەقليمى

لەخۆبایی و گەڕانەوە بۆ سەردەمی دیکتاتۆرییەت

لەدوای رووخانی رژێمی بەعس لە ساڵی ٢٠٠٣دا سەرکردایەتی کورد بۆ سەرخستنی پرۆسەی دروستکردنەوەی عێراقی عەرەبی هەموو هەوڵ و توانایەکی خستەگەڕ و پشتگیری لە هەرسێ حکومەتەکەی عەلاوی و جەعفەری و مالیکی کرد، بەرامبەر ئەوە هەموویان جگە لەدژایەتی کردنی کورد بەشێوازی جیا هیچ قازانجیکیان بۆ کورد نەبوو، عەلاوی بەبۆنەوە و بێ بۆنە هەڵوێست دژ بەکورد دەنوێنێ و جەعفەریش بەهەمان شێوە، تا جەعفەری لەسەر حوکم لادرا، بۆ هاتنی مالیکی هاوپەیمانی کوردستان لە پەرلەمانی عێراق هەڕەشەی بەشدارینەکردنی و کشانەوەی لە حکومەتی عێراقدا کرد، تا سەیدای مالیکی تەشریف بهێنێ و ببێتە سەرۆکی حکومەتی عێراق، بەو ئومێدەی ئەوەی جەعفەری بۆ کوردی نەکرد مالیکی بیکات لە جێبەجێکردنی ماددەی ١٤٠و بەجێگەیاندنی چەندین بەڵێنیتر کە بە سەرکرایەتی سیاسی کوردی دابوو.

مالیکی وەك ئەوانی تر لە دوای بەدەستهێنانی پۆستەکەی وەکو دوو سەرۆکە هاوەڵە لێکچووەکەی بەڵێنەکانی هەر هەمووی ١٨٠ پلە پێچەوانە بوونەوە، بۆیە دەتوانین بڵێین عەلاوی و جەعفەری و مالیکی سێکوچکەی دژایەتی ویست و داخوازییەکانی گەلی کوردستان و لە خوار ئەوانیش بەچکە سەددامی تری وەکو حارس زاری و عەدنان دلێمی و خەلەف علیان و ساڵح موتلەگ و چەندین کەسایەتی شۆڤینی تر زەمینە سازی دەکەن و بوونەتە داردەست و گۆچانی دوژمنانی گەلی کوردستان بۆ لە گۆڕنانی خەون و هیواکانی گەلی کوردستان.

جـێگەی سەرسـوورمان و داخە هەنـدێك لەوانەی سـەرکردایەتی کوردسـتان پێشـوازی گەرمـی لێکـردن و هێنـاینە کوردسـتان و شـوێنی چـاکی بـۆ حەوانەوەیـان دابینکـرد و خزمەتـی زۆری پێشکەشـکردن تەنـانەت هەنـدێکیان زەوی و خانووشیان لە شارەکانی کوردستان پێدرا، تا لە ساتە وەختی پشوویان بێن لە کوردسـتان کـاتی خۆشـی تێدا ببەنە سـەر، بەڵام لای خۆمـان سـەدان خانەوادەی ئەنفال و شەهیدانی کوردستان لە برسییەتی زگیان قورە دەکات و لە خانووی کرێدان، ئەوەیە هەڵەی سەرکرایەتی کورد بەرامبەر ئەو شۆڤینیانە دەیکات و تا خزمەتیان دەکات سەد هێندە دژمان دەوەستنەوە.

ئێستا مـالیکی نەك تەنیا کۆسـپ و رێگـرە لە بەردەم داخوازییەکـانی گەلـی کوردستان، بەڵکو نایشارێتەوە بە ئاشکرا دژایەتـی مافەکـانی کـورد دەکات، لە سـەرەتا ویسـتی لە رێـی سـەحوە و عەشـیرەتەکانی رێگـری لە هەنگاوەکـانی کـورد بگـرێ و ئێسـتاش خەریکـی دروسـتکردنی ئەنجـوومەنی ئیسـنادە کە بە کـوردییەکەی خۆمـان دەکاتە(جـاش)، مـالیکی هەر لە سـەرەتاوە نەیویسـت ماددەی ١٤٠ جێبەجێ بکرێت و کێشەی هەرێم چارەسـەر بکرێ هەر کێشـەی بـودجە و یاسـای نەوت گـاز و پێشـمەرگە و فیـدراڵی، مـالیکی هەر بەوەنـدە ناوەسـتێ و دەڵـێ دەسـتووری عێـراق پەڵەی تێـدا کـراوە و دەبـێ ماددەکـانی بگۆڕدرێ یـان زۆربەی ماددەکـان هەمـوار بکـرێ، مەبەسـتی ئەو مـاددەیە کە پەیوەندییان بە مافەکانی گەلی کوردستانەوە هەیە، پێی وایە دەبێ دەسـەڵاتی هەرێـم کەم بکـرێتەوە و دەسـەڵاتی ناوەنـد بە هێـز بکـرێ، ئەمە ئەو پەڕی لەخۆبایی مـالیکییە، چونکە بە هێزبوونی ناوەند و کەمکردنەوەی دەسەڵاتی هەرێمەکـان گەڕانەوەیە بـۆ تـاکڕەوەی و دیکتـاتۆرییەت، ئەوەیە عەقلییەتـی هەندێ لە سیاسەتمەدارانی عێراقـی نوێی بەناو دیموکراتی، دەبێ چاوەڕێی چی لە کەسێك بکرێ کە تەنیا هەیکەل بێت و کۆنترۆڵ بە دەستی وڵاتـانی

ئەقلیمی بێت كە مەبەستی سەرەكییان تەنیا دژایەتیكردنی مافەكانی گەلی كوردستان بێت، ئەوەی تێبینی دەكرێ مالیكی پیلانەكانی ئێران بەرێوەدەبات و تەناتەت هەندێ ناوەند دەڵێن ئێران حوكمی عێراق دەكات، كەواتە چی لە مالیكی چاوەڕێ دەكرێت، جگە لە دژایەتی نەبێت، بەڵكو بۆ ئەمە زۆر جار ئەمریكیەكان نارەزایی بەرامبەر بە نەرمی و گوێڕایەلی مالیكی بەرامبەر بە ئێران دەردەبڕن توركیاش لە ساتە وەختی دانیشتنیان لەگەڵ مالیكی حكوومەتەكەی ئەوكاتە رۆژنامەنووسێك لە ئەردۆگانی پرسی ئەم دانیشتن و رێككەوتننەكان لەگەڵ حكومەتی عێراق قازانجی بۆ ئێوە چی دەبێت؟ ئەردۆگانیش لەوەڵامدا وتی: لەمەوداو بە دڵی ئێمە دەبێت، بەو مانایەی لەگەڵ حكومەتی عێراقی یەكلایی كردۆتەوە، كە كێشەی PKK بەسێ قۆلی(ئەمریكاو توركیا و عێراق) بەرێگەی عەسكەرتارییەتی خۆیان چارەسەر دەكرێ و ئەوەی پێویستە بۆ دژایەتی ماددەی ١٤٠ هەموو ئەو مەسەلانەی پەیوەندی بە حكومەتی هەرێمەوە هەیە، مالیكی خۆی دژایەتییان دەكات و دڵی توركەكان رازی دەكات، مالیكی لەخۆبایی گەیشتۆتە ئەو رادەیەی كەوا دەزانێ خۆی رزگاركەری عێراقە و دەتوانێ ئاسایشی عێراق بپارێزێ و ئەم دەوڵەتە بەڕێوەببات، راستە بارودۆخی ئاسایشی عێراق بە بەراورد لەگەڵ پێشوو تاڕادەیەك باش بووە، بەڵام دەبێ مالیكی و سەركردەكانی عێراق هەستیان بەوە نەكردبێ ماوەی مانگێك بەر لەئێستا لەسەروبەندی گفتوگۆكردن لەسەر رێككەوتننامەی ئەمنی نێوان ئەمریكا و عێراق تەقینەوەیەكی زۆر كرا بۆ ئەوەی وایان لێبكەن و تێیان بگەیەنن كە عێراقییەكان ئێستاش هەر پێویستیان بە ئەمریكییەكانە، گەر

ئەوان نەیانەوێ حکوومەتەکەی مالیکی هیچ نییە، نە تەنیا سەرکردایەتی کوردستان وردتر بێت و بە وریاییەوە مامەڵە بکات و بزانێ ئیدارە و بەڕێوەبردن لەگەڵ ئەم عەقلییەتە شۆڤێنییانە ئەستەمە و هیچ ئاکامێکی نابێت.

***ئەم وتارە لە رۆژنامەی میدیا ژمارە (٣٦٥) لەرۆژی ٢٥/ ١١/٢٠٠٨ بڵاوکراوەتەوە بڵاوکراوەتەوە.**

تورکیا لە بەردەم دووڕیانی چارەسەرکردن یان هەوڵدان بۆ لەناوبردنی کێشەی کورد

دەستووری ئێستای تورکیا بە تایبەت ماددەی ٦٦ نێو دەستوورەکەی تورکان هاتووە" ئەوەی پەیوەندی بە دەوڵەتی تورکیا هەبێت لە بنەچەدا تورکە" بە هەموو شێوەیەك جەخت لەئەنتی و یەك نەتەوەیی دەوڵەتی تورکیا دەکاتەوە کە تەنیا یەك نەتەوە لە تورکیا هەیە ئەویش تورکە و دان بە مافی هیچ نەتەوەیەك نانێن، ئەم تێڕوانینەیان زادەی عەقلییەت و بیرکردنەوەی تورکان و رۆشنفکرەکان و سیاسەتوانانی ئەم وڵاتەن، بەدرێژایی مێژوو تورکەکان کوردیان بۆ بەرژەوەندی خۆیان بەکارهێناوە و هەموو کات رێگر بووینە لە بەردەم بەدەستهێنانی مافەکانی کورد نەك تەنیا لە باکووری کوردستان، بەڵکو لە هەموو بەشەکانی کوردستان لە١٩٢٠/٨/١٠ پەیمانی سیڤەر لەبەندەکانی ٦٢و٦٣و٦٤ دانی بەمافی چارەی خۆنووسین و کۆمەڵێك مافی کورد ناوە، لەم رێککەوتننامەیە هاتبوو دوای ساڵێك لە ئیدارەی خۆجێیەتی کوردەکان دەتوانن جاڕی سەربەخۆیی دەوڵەتی کوردستان بدرێت، بەڵام رەگەزپەرستی تورك خۆگەیاندنیان بەهاوپەیمانان توانیان ئەم کاتە پەیمانی سیڤەر پەك بخەن و پەیمانی لۆزان لە رێکەوتی ١٩٢٣/٧/٢٤ جێگەی بگرێتەوە، بۆ لە گۆڕانی ئەو بەندانەی پەیوەندییان بەماف و سەربەخۆیی کورد هەبووە، بەپێی بڕیارەکانی پەیمانی شوومی لۆزان کوردستان بووە وڵاتێکی بەشکراوی ژێردەستە و داگیرکراو، لەبەر ئەوەی تورکەکان هەموو کات دەترسان کورد مافەکانی بچەسپێ و تەنانەت سیاتوانانی ئەم وڵاتە لەدیدگای دژایەتیکردنیان بۆ دەوڵەتێکی کوردی دەبێژن "ئەگەر لە ئەرجەنتینیش دەوڵەتی کوردی دروست بێت دژی دەوەستینەوە".

تورکیـــا لە ئەزمـــوونی سیاســـی خۆیـــان تێگەیشـــتوون کە بەشـــەڕ نـــاتوانن بـزووتنەوەی سیاسـی کـورد لەنـاوبەرن و بە بەردەوامـی نکـۆڵی لە مافەکـانی کورد بکەن و ئەوەیان بۆ ناچێتە سەر و شەڕی چەند ساڵەیان لەگەڵ پارتی کرێکارانی کوردستان PKK جگە لە زەرەری گیـانی و لە ڕووی ئـابووریش زەرەری گەورەی پێگەیاندوون، بەدەیان ملیار دۆلاری لەشەڕ و دژایەتیکردنـی و مافەکـانی کـورد خەرجکـردووە، بەهـۆی داتەپینـی بـاری ئـابووری تورکیـا نـــاتوانێ بەردەوام بێـــت لەشـــەڕ، ئەو خەرجیـــیەش لە قەرز و هاوکـــارییە نێودەوڵەتییەکـان بەدەسـتی کەوتـووە، ئەگەر نـا تورکیـا نـاتوانێ ئەم شـەڕە درێژخایەنە بکات، پاشان بردنەوەی پارتی کۆمەڵگەی دیموکراتی کوردی لە هەڵبژاردنەکـانی شـارەوانی و دانیشـتنی ئۆبامـای سـەرۆکی ئەمریکا لەگەڵ ئەحمەد تورك سەرۆکی پارتی کۆمەڵگەی دیموکراتی، گرنگی نێودەوڵەتی بە دۆزی کـورد بەتـایبەت ئەو پێشـێلکارییانەی تورکیـا بەرامـبەر کـورد دەیکـرد و ڕێکخراوەکـانی مـافی مـرۆڤ و فشـاری یەکێتـی ئەوروپـا بـۆ داننـان بە مافەکانی کورد ئەم هۆکارانە هەمـوو وایکرد تورکیا لە دیـوێکی تر بڕوانێتە کێشـەی کـورد و بەدوای چارەسـەر بگەڕێـت ئەمە سـەرەڕای ئەم هەمـوو فشارەی لەسەر حکوومەتەکەی ئەردۆگان و پارتی داد و گەشەپێدان هەیە.

ئەوەی تێبینی دەکرێت تـا ئێسـتا ئەوانەی گـوتراون بـۆ چارەسـەری کێشـەی کـورد تەنیـا قسـەن، بـۆیە ئەگەر تورکیـا مەبەسـتی چارەسـەرکردنی کێشـەی کوردی هەبێت دەبێت بەو ئاڕاستەیە بڕوات ئەو وادانەی بە کوردی دەدات لە بــواری پراکتیکــی بیخــاتە واری جێبەجێکــردن، بــۆیە دەبــێ ئەردۆگــان و حکوومەتەکەی بوێرانە بڕیارەکانی خۆیان بخەنەڕوو، بێ ئەوەی لە هەڵوێستی ژەنەراڵە سـەربازەکان بترسـن، هێـزی سـەربازی تورکیـا هـیچ کاتێـك لەگەڵ چارەسەری کێشەی کورد نەبووە، بەڵکو هەمـوو کات لە سێرەی تفەنگەکانیـان

تەماشــای دۆزی کوردیــان کــردووە، بــۆیە تــا ئێســتا تورکیــا لە بەردەم دووڕیانێکــدایە یــا ئەوەتــا دەیەوی بەم سیاســەتەی پرســی کــورد کۆتــایی پێبهێنێــت، چەك بە هەمــوو گەریلاکــان دابنێــت و کەمپــی مەخمــووریش کە خەڵکــی سـڤیلی دەرکـراوی بـاکووری کوردسـتانی تێیـدا نیشـتەجێیە، هەمـوو خۆیـان تەسلیم بە تورکیـا بـکەنەوە، بزاڤـی سیاسـی و چەکداری لە بـاکووری کوردســتان بــوونی نەمێنێــت، ئەوکــاتە تورکیــا بە کەیفــی خــۆی تەســفییەی سیاسییەکانی کورد بکات، بەمەش هەموو مەبەستە سەربازییەکانی کە بەشەڕ نەیتوانی بەدەستی بێنێ بەم شێوەیە بیهێنێتە دی.

تورکیــا ئەگەر مەبەســتی بێــت کێشــەی کــورد چارەســەر بکــات، کۆمەڵێــك هەنگاوی لە پێشە بیکات، ئینجا بۆ رای گشتی کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی و یەکێتی ئەوروپا و کـورد دەیسـەلمێنێ کە نیـاز پـاکە و قسـەی هەمـوو ئەوانەی پــووچەڵ دەکــاتەوە کە دەڵــێن تورکیــا مەبەســتی چارەســەرکردنی نیــیە، بەقەد ئەوەی دەیەوێ بزووتنەوەی کوردی لە باکووری کوردستان لەناو ببات، لەبەر ئەوە تورکیا پێویستە ئەم هەنگاوانە بنێت.

یەکــەم: بــۆ نیــاز پــاکی و بە دیارخســتنی نیەتــی ئاشــتی و چارەســەربوونی کێشەکانیان لەگەڵ کورد، تورکیا پێویستە سەرەتا بێ هیچ مەرجێك عەبدوڵڵا ئۆجەلان ئازاد بکات.

دووەم: تورکیا ئاگربەست رابگەیێنی و چیتر تاك لایەنە شەڕ لەگەڵ پارتی کرێکارانی کوردستان نەکات.

سێیەم: تەنیا تەماشای نەخشەی رێگای خۆی بۆ چارەسەر کێشەکان نەکات، بەڵکو نەخشە رێگای ئاشتی بەرژەمەندی هەردوو لایەنی کوردی و تورکی دابرێژرێت.

چوارەم: هەمـوو ئەو یاسایانە لە پەرلەمانی تورکیا بڕیاری راگرتنیان بدرێت کە دژی کورد دەرکراون و رێگرن لەبەرەم مافەکانی کورد.

پێنجـەم: یاسـای سـنوور بەزانـدنی باشـووری کوردسـتان بـۆ راوە دوونـانی گەریلاکـانی پـارتی کرێکـارانی کوردسـتان لەلایەن پەرلەمـانی تورکیـا هەڵبوەشـێندرێتەوە و هێزەکـانی تورکیـا چیتـر تۆپبـارانی ناوچەکـانی سـنوور نەکەن.

شەشەم: مـاددەی ٦٦ و هەمـوو ئەو مـاددانەی نێـو دەسـتووری تورکیا هەمـوار بکرێ کە بوونی رەگەزپەرستی و تاك نەتەوەیی لە تورکیا دەگەیەنێت.

حەوتــەم: هەمــوو دانیشــتن و رێککەوتننەکــان بە چــاودێری کــۆمەڵگەی نێودەوڵەتی بێت.

بەجێبەجێ کردنی ئەم هەنگاوانە دەردەکەوێ تورکیا مەبەستی چارەسەرکردنە، بەدەر لەمانە مەبەستی گڵاو شۆڤێنییانەی تورکیا جارێکی دیکە بۆ هەمـوو لایەك بەدیار دەکەوێتەوە.

*** ئەم وتـــــارە لە رۆژنـــــــامەی میـــــــدیا ژمـــــــارە(٤٠٤)ی لەڕۆژی ٢٠٠٩/٩/١٥ بڵاوکراوەتەوە.**

کورد لەنێو پێکهاتەی ئاڵۆزی عێراق سەرگەردانە

هاوکاریکردنی کورد بۆ ئەمریکا لەپێناو رووخانی رژێمی بەعس، وایکرد کورد بکەوێتە نێو حیساباتی سیاسیی ئەمریکا و داوای هاوکاری لێبکات بۆ بەدیهێنانی ئامانجەکانی لە عێراق و ناوچەکەدا، بەمەش کێرڤی پەیوەندی کورد و ئەمریکا بەرزبۆوە، گەیشتە لوتکە و دەبوا ئەم لێك نزیکییە و پەیوەندییە بەهێزە لە چوارچێوەی رێککەوتن بووبوایە، بەڵام هیچێك لەمانە نەخراوەتە سەرپەری کاغەز تا ببێتە شتێکی فەرمی و ئەمریکا ناچار بێت بە جێبەجێکردنی.

لەساتە وەختی کۆتایی هاتن بە دەسەڵاتی رژێمی بەعس لە ٢٠٠٣/٤/٩ بەدواوە کورد خەمخۆرترین پێکهاتە و هەوێن بووە، بۆ دروستکردنی عێراقی نوێ، بەرامبەر چی؟ بۆ عێراقێکی دیموکراتی پەرلەمانی فیدراڵی، بەڵام خۆزگە و خەوەنەکانی کورد لەم چوارچێوەدا نەهاتنە دی، ئەو بنەمایانەی عێراقی نوێی لەسەر بوونیاتنرا بنەمای ئایینی و مەزهەبی و تایفەگەری و شۆڤێنییەتە، کە ئاواتی کورد ئەوەبوو عێراق لەسەر بنەمای پێکەوە ژیان بنیادبنرێ بۆ بەدەستهێنانی مافەکانی گەلی کوردستان، مێژووی عێراق پڕە لە کودەتا، ئەو وڵاتە لە سەرەتای دامەزراندنیەوە لە ساڵی ١٩٢١ دەوڵەتێکی ناجێگیر بووە، تاوەکو ئێستا لە ڕووی حوکمەوە نەبۆتە وڵاتێکی دیموکراسی، گەر دیموکراسی بووایە دانی بەمافەکانی کورد دەنا و پێی ئاسایی دەبوو کە گەلی کوردستان بەمافی چارەی خۆنووسین خۆی بگات و لە عێراق جیابووبایەوە، لە بەد بەختی کوردە لایەنی دیموکراتیخوازی پێشکەوتنخواز لە عێراق نەك هەر کەمە، بەڵکو بوونی نییە، گریمان بکەین، ئەگەر هەشبێت بەکەمی، بەڵام تەماشا دەکەیت رەگەزپەرستی و شۆڤێنیزم بە بەردەوامی

عروبەمان بەسەردا دەفرۆشن و پێیان خۆش نییە سەرۆکی عێراقی عەرەبی کورد بێت، بەناچاری دان بەم سەرۆکە دەنێن و مامەڵەی لەگەڵدا دەکەن، چونکە کورد خۆی بە پێکهاتەی سەرەکی عێراق دەزانێ، کاتێ سەرکردە کوردەکان باسی عێراقچییەتی دەکەن و جەخت لە یەکپارچەیی عێراق دەکەنەوە سەرکردە عەرەبەکان زۆربەیان پێیان ناخۆشە، چونکە دەزانن کورد لە رابردوو نە لە داهاتوو لە ناو پێکهاتەی عێراق و عروبە ناتوێتەوە، بۆیە پاڵپشتی کورد لە عێراق لایەنی دیموکراسی نین، بەڵکو هەموو ئایینی مەزهەبین، ئەوانەی لافی دیموکراسی لێدەدەن لە ناوەڕۆکدا مەزهەبین، یان تاسەر ئێسقان شۆڤێنین، ئەمڕۆ سێ جەمسەری لە عێراقدان لە هزر و ناواخنی هەر یەکەیان ئەجێندایەکی تایبەتی هەیە، جەمسەر شۆڤێنی و جەمسەری عەرەبی سوننە و جەمسەری عەرەبی شیعەن، دوو جەمسەری یەکەم و دووەم بە هەموو شێوازێکی نادیموکراسی نکۆڵی لە مافەکانی گەلی کورد دەکەن و جەمسەری عەرەبی شیعەش بەشێکیان دژن و بەشێکیان بەهۆی هاوتەریبی ئەو زوڵم و ستەمەی لەلایەن رژێمی بەعسی رووخاو لە کورد و شیعە کراوە، دان بە هەندێ لە مافی کورد دەنێن، بەڵام ئەوانیش بەهۆی کاریگەری ئێران ناتوانن هەموو مافێك بە کورد رەوا ببینن.

لە پێش رووخانی عێراق لایەنە عەرەبیە عێراقییەکان لەناوەوە و دەرەوە دانیان بە هەموو مافێکی کورد دەنا، ئەو کاتەی هیچ پەناگەیەك نەبوو بیانگرێتە خۆی، لەسەر خوانی کورد دەیانخوارد و پاڵپشتی دەکران، هەریەك لە سەرکردە عەرەبانە، کە ئەوسا هیچ دەسەڵاتیان نەبوو، دەیانووت بەس سەددام بڕووخێ، حوکمی عێراق بکەوێتە دەستمان هەموو مافێك بە کورد و گەلی کوردستان دەدەین بە مافی چارەخۆنووسینەوەش، ئەم وادانە کاتی و بلقی سەرئاو بوون و تەنیا بۆ تەخدیرکردنی سەرکردەکانی کورد بوون.

ئەوەی زۆر جــێگەی نیگەرانیــیە ئەو لایەنــانە لافــی عێراقــی نــوێ و سەردەمێکی نوێ بۆ گەلی عێراق لێدەدەن، بەڵام لەناوەڕۆکدا هیچ بڕیارێکیان بە دەست نییە وڵاتانی ئەقلیمی هەڵیاندەسووڕێنن، نەك هەر خاوەنی بڕیارەکان نین لە عێراق، بەڵکو خاوەنی خۆشیان نین، ئەوانە تەنیا ئامێرن و کۆنترۆڵ بە دەستی ئەوانەیە، دەبــێ کــورد لەنــاو ئەم جەنجاڵی و پاشاگەردانییە چــی پێبکرێت و چی بەدەست بهێنێت؟ ئەوەی وایکرد کورد هێزێکی حیساب بۆکراو بێت بوونی بەلیستی دووەم بوو لە پەرلەمانی عێراق، بەڵام ئەمجارە لایەنی هاوپەیمانی زۆر بەهێز هەن و لەوانەیە هەوڵی ئەوەبدەن ئەم ڕێزبەندی دووەمە لە کــورد بسێننەوە، ئەوەش بــۆ کەمکــردنەوەی کــاریگەری کــوردە لە بڕیــارە سیاســییەکان و کەمکــردنەوەی پۆســتە ســیادەییەکانە، ئەگەر کـــورد لە هەڵبژاردنــی ئەمجــارەی پەرلەمــانی کوردســتان نەبێــتەوە لیســتی دووەم و نــوێنەرانی کــورد لە پەرلەمــانی عێــراق کەم ببــنەوە، کــێ گرەنتــی بە دەستهێنانەوەی سەرۆك کۆمار و پۆستە سیادەییەکانی تری نێو حکومەتی نوێی عێراق دەداتەوە، ئێستا لەم بارودۆخە بەهێزەی کورد لە عێراق هەموو بڕیارێك ڕەتدەکەنەوە، کە بەرژەوەندی کوردی تێدا بێت، حکومەتی ئێستای عێراق هەموو هەوڵێکی خستۆتە گەڕ بۆ کەمکردنەوەی دەسەڵاتی کورد و بەهێزکردنــی دەســەڵاتی ناوەنــد، ئەمەش لەســەر حیســابی بەرژەوەنــدییەکانی کوردە.

عەرەبەکــانی عێــراق دڵیــان بەوە خۆشــە ڕۆژ لە دوای ڕۆژ کە دەســەڵاتی حکــوومەتی عێراقــی زیــاد دەکــات، پێیــان وایە دەســەڵاتی کــوردی کەمتــر دەبێتەوە، لەبەرنامەیاندایە و هەوڵی هەموارکردنی دەستوور دەدەن ئەوەشیان بۆ ئەوەیە ئەو خاڵ و بەندانەی پەیوەندی بە کوردوە هەیە هەمواری بکەن ئەوە سیاسەتی شۆڤێنیەتی ئەوانە دەرهەق بە کورد دەیکەن، کورد هێندە خەمخۆری

عێراقی نوێیە، لەهەمان کاتدا لایەن و کەسایەتییە عەرەبی و عێراقییەکان چاکە باران دەکات، ئەوانیش ئەوە هەڵوێست و مامەڵەیانە، ڕێك ئەو پەندە عەرەبییەی خۆیان لەسەریاندا دەگونجێ کە عەرەب دەڵێ (إذا أنت أكرمت الكريم ملكت ، وإن أنت أكرمت اللئيم تمردا) واتا ئەو کەسە باشەی چاکەی لەگەڵدا دەکەیت دەیبەتەوە، ئەو کەسەی باش نییە و چاکەی لەگەڵدا دەکەیت لێت هەڵدەگەڕێتەوە.

کلیلی چارەسەری مسۆگەرکردنی مافەکانمان و بەدەستهێنانی مافەکانی دیکە و چارەسەربوونی هەموو کێشەکانی کورد مافی چارەی خۆنووسینی گەلی کوردستانە، ئەوەی پێویستە لەم ساتە وەختەدا سەرکردایەتی سیاسی کورد بیکات و هەوڵی زیاتری لەلایەن هەمووانەوە بۆ بخرێتە گەڕ:

یەکەم: خۆ ڕێکخستنەوەی ریزەکانی کوردە لە ناوخۆ، ئەوەش زامنی بەهێزی پێگەمانە لەسەر ئاستی عێراق و ناوچەکە و جیهان.

دووەم: کورد بە هاوپەیمانی خۆی لەگەڵ هەموو لایەنە عەرەبییەکاندا بچێتەوە و لەگەڵ ئەو لایەنانە هاوپەیمانی بکات کە بەهێزن و دیموکراتیخوازن.

سێیەم: هەوڵدان بۆ چارەسەرکردنی هەموو ئەو کێشە هەڵواسراوانەی نێوان هەولێر و بەغدا.

چوارەم: کورد بە یەك لیست بەشداری هەڵبژاردنی عێراقی نەکردووە، ئەوەش کاریگەری نێگەتیڤی خۆی هەیە، بەڵام دوای هەڵبژاردنی هەموو لایەن و لیستە کوردییەکان ببنە یەك کوتلە لە نێو پەرلەمانی داهاتووی عێراق.

پێنجەم: سەرکردایەتی کورد هەوڵبدات هەرچی ڕێککەوتننامەیە کە لەگەڵ ئەمریکا و لایەنەکانی تر دەیکات بەنووسراو بێت و بەشێوەیەکی فەرمی و ڕاگەیاندراو بێت.

بەم هەنگاوانەمـان دەتـوانین بەشـێکی زۆر لەم مافـانەی بەدەسـتمان نەهێنـاون بەدەستیان بهینین لەبەر ئەوەی کورد دۆستی کەمە بەڵام دوژمنی زۆرە.

***ئەم وتــــارە لە رۆژنـــــامەی میــــدیا ژمــــارە (٣١٧)ی رۆژی ٢٠٠٩/١٢/٢٩بڵاوکراوتەوە.**

کاڵفامی سەرکردەکان

لە ماوەی یەکەم سەرۆکایەتیدا، سەرۆکی حکومەتی عێراق وادەی زۆری بە سەرکردایەتی سیاسی کورددا، کە چی جێبەجێی نەکردن، لە ماوەی سەرۆکایەتی دووەمی کە گەورەترین بەربەست لە بەردەمی عەلـلاوی بوو، کورد بۆ جارێکی تریش هەمـوو ئاسانکارییەکی کرد و گەیاندییەوە سەرۆکایەتی حکوومەتی عێراق، ئەوکاتە مالیکی بە کوردی راگەیاند ئەوەی لە ماوەی یەکەم سەرۆکایەتی نەمکرد، وەعد بێت هەمـووی جێبەجێبکەم، سەرکردایەتی کوردیش باوەڕی کرد و وتی مالیکی دەستی بەسمێڵیەوە ناوە و جێبەجێیان دەکات.

مالیکی بۆ ئەوەی فێڵ لە سەرکردەکانی کورد بکات و پشتگیری ئەوان بەدەستبهێنێت، پێش وەرگرتنی سەرۆکایەتی حکومەت سەردانی کوردستانی کرد، لە هەولێر لە هۆڵی سەرۆکایەتی ئەنجومەنی وەزیران لەگەڵ چین و توێژەکان و حزبەکان و سیاسەتوانان و رۆشنبیران دانیشت، لە پرسیاری ئامادەبووان کە چی بۆ کورد دەکات؟ مالیکی وتی: هەمـوو ئەوانەی لە دەستوور هاتووە وەعد جێبەجێیان دەکەم، ئێمەش وتمان خۆ بە قسە نابێت و لە سیاسەت وەعد نییە، بەڵکو پرۆتۆکۆل هەیە و لەسەری واژۆ بکە، هیچ زەمانەتێك لە سیاسەت نییە کە جێبەجێیان بکەیت، ئەو کاتە سەرکردەکانمان قیت بوونەوە و وتیان دۆستایەتی مالیکی بۆ کورد و هاتنی بۆ هەولێر خۆی لە خۆیدا زەمانەتە، ئەوە زەمانەتەکەیە ئەمڕۆ سەرکردەکان وەری دەگرنەوە، مالیکی فێڵی لەوان کرد، سەرکردەکانیشمان فێڵیان لە میللەت کرد، مالیکی شەڕی خۆی نییە دەیکات، بەڵکو شەڕی وڵاتانی ئەقلیمیە دژی گەلی

کوردستان پیادەی دەکات، ئەگەر نا هەر ئەو پیاوەی دوێنێیە سەرکردەکانمان مافووری سووریان لە ژێر پێی راخست و کوردستانیان جارێکی تر بە عێراقەوە لکاندو کوردیان خستەوە ژێر نەهامەتی و داگیرکارییەوە .

***ئەم وتارە لە رۆژنامەی میدیا ژمارە(٥٠٤) لە ڕۆژی١٨/١٠/٢٠١٠ بڵاوکراوەتەوە.**

لەحکومەتی نوێی عێراقدا، پێویستە کورد لەپۆست و وەزارەتەکان چی وەربگرێ؟

دوای چەندین مانگ لە کێشمەکێشمی پێکهێنانی حکومەتی عێراق، جارێکی تر کورد توانی عێراق لە تەنگژە و قەیران دەربهێنێت, ئەو دەوڵەتە دەستکردە لە ئەگەری هەڵوەشاندنەوە و پارچەبوون رزگار بکات، بێ ئەوەی گەرەنتی نووسراو لەلایەن لایەنەکانی عێراقی بە دانان بە مافەکانی کورد هەبێت، ئەمجارە سەرکردایەتی سیاسیی کورد هێندەی لە خەمی رزگارکردنی عەرەب و عێراقدا بوو لەم تەنگژەیە، هێندە لە خەمی زامنکردنی مافەکانی گەلی کوردستان نەبوو، ئەگەر نا دەبوا بە رێککەوتنی نووسراو بە جێبەجێکردنی هەموو بەندەکانی نێو دەستووری هەمیشەیی عێراق، ئەوانەی پەیوەندییان بە مافەکانی گەلی کوردستانەوە هەیە، کێشە هەڵواسراو و چارەسەرنەکراوەکانی بودجە و نەوت و پێشمەرگە و کێشەکانی دیکە، ئینجا کاری رزگارکەری عێراقی بدیبایە، ئەو هەوڵانەی کورد لەسەر ئاستی ئەقلیمی و نێودەوڵەتی پێگەی کوردی زیاتر چەسپاند، لەبەر ئەوەی سەرۆکی چەندین وڵات دەستپێشخەرییان کرد ئاکامی نەبوو، بەڵام دەستپێشخەری سەرۆکی کوردستان جێگەی خۆی گرت و لەلایەن هەمووانەوە قبوڵکرا، ئەوەی ئێستای لەلایەن و کوتلە و لیستەکانی عێراقیش تەنیا بەڵێندانە بە ماف و چارەسەرکردنی کێشەکانی نێوان حکومەتی کوردستان و عێراق، بەڵێنیش پاشگەزبوونەوەی تێدا ئاسانە، ئەزموونی رابردوومان لەگەڵ حکومەتەکانی عێراق گەواهی ئەوە دەدەن، پێشتریش بەڵێنیان پێداین، بەڵام هیچیان جێبەجێنەکرد، نوری مالیکی لە حکومەتی پێشوودا بۆ وەرگرتنی پۆستەکەی بەڵێنی زۆری بە کورددا، بەهەموو داواکارییەکانی سەرکردایەتی

کورد رازی بوو، بەڵام نەك هەر بەڵێن بوون، بەڵکو کێشەکانی زیاتر قوڵکردەوە و کەرکووك و دەورووبەری جارێکی دیکە تەعریبکردەوە بەهێنانی خێزانی عەرەب و دامەزراندنی کارمەندانی عەرەب لە کەرکووك و دەوروبەری، بۆیە پێویستە پێش بەشداریکردن لە حکومەتی نوێی عێراق و پێش قسەکردن لەسەر پۆستەکان بە رێککەوتننامەی نووسراو بەندەکانی دەستوور و کێشە هەڵوەسراوەکان بە چارەسەرکردنی گەرەنتی لە سەرۆکی نوێی حکومەتی عێراق و لیست و کوتلەکان وەربگیرێت.

دەسەڵات لە عێراق بە پێی بنەمای تەوافوق و هاوبەشی بەپێی دەستوورە، لەبەر ئەوەی شیعە زۆرینەیە و ئەگەر لەسەر بنەمای زۆرینە بێت، زۆربەی پۆستەکان دەبەن و کورد و سوننە دەبنە تەماشاکار، پۆستەکانی عێراق لە رووی رووکارەوە لەسەر بنەمای هاوبەشی دابەشکران، بەڵام لە ناوەرۆکدا دەسەڵات هەر لە دەست شیعەکان بوو، ئێران رۆڵی سەرەکی هەبوو لە عێراق، هەموو بڕیارە سیاسییەکانی عێراقی بە ئاراستە و ئارەزووی خۆی دەبرد، کوردیش لەم نێوەندەدا جگە لە گفتوگۆ و سەر ئێشە و ناکۆکی هیچی تری بەدەستنەهێنا و ئەو بەشداری و هەوڵە زۆرەی سەرکردایەتی سیاسی کورد کردی لە عێراق بەرهەمی کەم بووە و مافە بەدەستهاتووەکان بەرامبەر هەوڵەکان زۆر کەمتر بوو، هەتا ئێستا زۆر شت ماوە بەدەستبهێنرێت، لە رابردوو حکومەتی عێراقی تەنیا بەڵێنی بە کورد داوە و بەڵێنەکانیشی بەجێنەگەیاندووە.

جارێکی دیکە پۆستی سەرۆك کۆماری عێراق بۆ کورد گەڕایەوە، ئەوەش پۆستێکی سیادی حیساب بۆکراوە، نەك تەنیا لەسەر ئاستی ناوخۆیی، بەڵکو لەسەر ئاستی نێودەوڵەتی و لە رووی سیاسی بۆ کورد قازانجی هەیە، لە بەرامبەردا کەسێکی شۆڤێنی وەکو ئوسامە نوجێفی هەتا دوێنی تا سەر

ئێستا دژایەتی کوردی کردووە و هەزاران کوردی لە موسڵ دەرکرد و لە بەڕێوەبردنی ئیدارەی موسڵ جگە لەوەی کوردی دەرکرد، ئێستا ئیدارەی موسڵ بە تەنیا بەڕێوە دەبات، سەرکردایەتی کورد پاڵپشتی کرد و دەنگی پێدا و پیرۆزبایی وەرگرتنی پۆستی سەرۆکی ئەنجومەنی نوێنەرانی عێراقی لێکرد، دوای ئەوە لە وتارەکەی لە ئەنجومەنی نوێنەرانی عێراق بینیمان وتی: دەستووری عێراق دەبێ بگۆڕدرێ لەبەر ئەوەی لە قۆناخێکی دژواردا دەنگی بۆ دراوە، لە داهاتووش دەبینین چی بە کورد دەکات لە پەرلەمانی عێراقدا.

کورد چ وەزارەتێک وەربگرێ؟

لەحکومەتەکانی پێشوو ئەو پۆستانەی سەرکردایەتی کورد وەریگرتووە، بەشی هەرە زۆری سوودی لێنەبینیوە، پۆستی جێگری سەرۆکی ئەنجومەنی وەزیرانی عێراقی کە پۆستێکی بڕیاردەر نەبووە و وەکو وەزیرەکانی تر مامەڵە لەگەڵ ئەو پۆستە کراوە و جگە لە کاری پێشوازی و سەردانی هەندێ وڵات هیچ دەستکەوتێکی ئەوتۆی نەبووە، ماوەیەکی زۆریش ئەو کورسییە هەر بەتاڵ بوو، ئەو بەتاڵ مانەوەی هیچ کاریگەری نەبوو، پۆستی وەزیری دەرەوە جگە لە قوڵکردنەوەی ناسنامەی عێراقی عەرەبی هیچ دەستکەوت و سوودی لێ وەرنەگیراوە، پۆستەکانی دیکە لە وەزارەتەکان تەنیا وەزارەتی خزمەتگوزاری بوون، لەبەر ئەوەی کوردستان خۆی ئەو وەزارەتانەی هەبوو بۆ خەڵکی کوردستان سوودی نەبوو. لەبەر ئەوە پێویستە سەرکردایەتی سیاسیی کوردستان بیر لەو وەزارەتانە بکاتەوە کە خزمەتی دۆزی کوردستان دەکات، لە رووی سیاسی سوودی هەبێت، لە هەمان کاتدا سوودی بۆ خەڵکی کوردستان بە گشتی هەبێت. بنەمای هاوبەشی لە دەسەڵات و لەسەر بنەمای نەتەوەیی کە کورد دووەم نەتەوەیە لە عێراق پۆست و وەزارەتەکان وەربگرێ، لەسەر هەر بنەمایەکی تری خاڵ و کورسی بێت، بەڵام دەبێ کار بە بنەمای تەوافوقی

نێو دەستوور و بنەمای نەتەوەیی هاوبەشی دووەم نەتەوەی کورد بکرێ، بەم شێوەیە دەتوانین پۆستە وەزارییە گرنگەکان بەدەست بهێنین.

وەزارەتە سیادییەکان کامانەن؟

چەند وەزارەتێك هەن لە هەیکەلی وەزاری حکومەتی عێراقی، کە ئەوانە وەزارەتە سیادییەکانیان پێ دەڵێن، ئەوانیش پێنچ وەزارەتن کە بریتین لە وەزارەتەکانی (**دارایی، نەوت، ناوخۆ، بەرگری، دەرەوە**)، ئەو وەزارەتانەش هەندێکیان لەوانی تر سوودمەندترن، پێویستە سەرکردایەتی سیاسی کورد سوور بێت لەسەر وەرگرتنی یەکێك لە وەزارەتەکانی دارایی و نەوت، ئەو دوو وەزارەتە راستەوخۆ سوودیان بۆ گەلی کوردستان دەبێت و دەتوانین لە رێگەیانەوە زۆر کێشە لە نێوان حکومەتی کوردستان و عێراق چارەسەر بکرێ، دوو وەزارەتەکەی تریش لە بەرگری و ناوخۆ گرنگی زۆریان هەیە و وەرگرتنیان سوودیان دەبێت, لە چەند رۆژی رابردوو ئەمریکا سەرکردە عێراقییەکانی ئاگادارکردۆتەوە کە ئەو دوو پۆستە نابێ بدرێتە رەوتی سەدر و ئەو لایەنە سوننانەی چەکداریان هەیە، هەندێ لایەنی تریش دەڵێن دەبێ بدرێتە کەسانی بێلایەن، بەڵام سەرکردایەتی کورد لەبەر ئەوەی لە ماوەی رابردوو سوودی لە وەزیری دەرەوە وەرنەگرتوو وا باشە داوای ئەو پۆستە نەکاتەوە.

سەرکردایەتی سیاسی کورد چی بکات؟

لەسەروبەندی پێکهێنانی حکومەتی عێراق، سەرکردایەتی سیاسی کوردستان، پێویستە زۆر بە وردی مامەڵە لەگەڵ ئەو دۆخە هەستیارە بکات، لە ڕووی وەرگرتنی پۆستەکان و زامنکردنی مافەکان دەبێ لە رێگەی رێککەوتننانەی نووسراو مافەکان و جێبەجێکردنی بەندەکانی نێو دەستوور بۆ چارەسەرکردنی کێشەکان، بە تایبەت لەسەر مەسەلەی گەڕانەوەی کەرکووك و

نـاوچە دابڕاوەکـانی باشـووری کوردسـتان و گەڕانەوەیـان بـۆ سـەر ئیـدارەی حکومەتی کوردستان ڕێك بکەوێ و بڕیاری بەشداریکردن لە حکومەتی نوێی عێراقـدا بـدات، لە هەمـان کاتـدا لە پـاڵ وەزارەتەکـانی دیکـە کە وەریـدەگرێ، پێداگیری لەسەر وەرگرتنـی یەکێك لە دوو پۆستی وەزاری سیادی دارایـی و نەوت بکات، ئەگەر پۆستی جێگری سەرۆك وەزیرانـی عێـراقیش وەربگـرێتەوە، بەم شێوەیە پێی رازی بێت کە دەسەڵاتی ئەو پۆستە زیاتر بکرێ.

هەمـوو ئەو پۆسـت و وەزارەت و بەشـداریکردنە لە دەسـەڵات و حکومـەت پەیوەندی بەمافەکانی گەلی کوردستانەوە هەیە، لەبەر ئەوە پێویستە بڕیـاری کۆتـایی لەسـەر بەشداریکردن و شێوازەکەی لە پەرلەمـانی کوردسـتان بڕیـاری پێ وەربگیـرێ، سـەرکردایەتی سیاسـیی کـورد بـۆ وەرگرتنـی بڕیـاری دروست پێویستە پرس و راو گفتوگۆ لەگەڵ هەمـوو لایەنە سیاسـییەکان و کەسـایەتی وڵاتپـارێز و ناوەنـدەکانی زانسـتی و زانکـۆ و ناوەنـدەکانی لێتـۆژینەوەی ستراتیژی و سیاسی بکات، لەبەر ئەوە چوار ساڵی ئایندەی حکومەتی عێراق بۆ چارەسەرکردنی کێشەکان و بەدەستهێنانی مافەکانی گەلـی کوردسـتان زۆر گرنگ دەبێت.

*** ئەم وتـارە لە ڕۆژنـامەی میـدیا ژمـارە(٤٦٠) لە ڕۆژی ٢٠١٠/١١/٢٣ بڵاوکراوەتەوە.**

کوردستان و تەحریر

گۆڕەپانی تەحریر سیمبۆلی خەڵکی شاری بەغدایە و دەکەوێتە ناوەڕاستی ئەم شارە لە ناوچەی رۆژهەڵات، کاریگەری و رۆڵی سیاسی گەورە و مەزنی لە کۆکردنەوەی چین و تویژ و پێکهاتە جیاوازەکانی شاری بەغدا بینیوە، لە نێویدا تابلۆی ئازادی دەڕوانێتە لایەکانی گۆڕەپانەکە کە لە لایەن پەیکەرتاشی عێراقی جەواد سەلیم دروستکراوە، پێشتر ئەو گۆڕەپانە شوێنی سەرکوتکردنی دەنگی نارەزایی و ئازادی بوو، کە لە لایەن رژێمی بەعسی رووخاو لەسەر خەڵکی ئەم شارە پیادە دەکرا، دوای ئازادی عێراق و نەمانی رژێمی بەعسی دیکتاتۆر ئەم گۆڕەپانە بووەتە شوێنی دەنگی نارەزایی و داواکردنی ئازادییەکان.

بەر لە چەند رۆژێك خەڵکێکی زۆر لە گۆڕەپانی ئازادی کۆبوونەوە لە دژی تۆپبارانکردنی ناوچە سنوورییەکانی کوردستان کە لەلایەن ئێرانەوە ئەنجامدرا، هەڵوێستێکی جوامێرانەیە و دەبێ سوپاسیان بکەین، لەبەر ئەوەی لە کوردستان دەرفەتمان نییە لەبەر کاری بازرگانی و سەرقاڵی بەرپرسانمان و بەسەفەرکردنیان بۆ ئەوروپا لەبەر گەرمای هاوین لەسەر کەنار دەریاکان خۆیان فێنك دەکەنەوە، بۆیە نەمانتوانی لە دژی ئەو تۆپبارانکردنی ئێران خۆپیشاندان و کۆبوونەوە لە بەردەم نووسینگەی نەتەوە یەکگرتووەکان و ئێرانییەکان لە هەولێر بکەین.

دەسەڵات باوەڕی نەکردووە خۆپیشاندانەکان لە کوردستان کپ بوویتەوە، کەسیش نقەی لێوە نایەت، کە چی بەرپرسانمان بالۆری ئەوە لێدەدەن خۆپیشاندان و نارەزایی مافی هەمووانە، لە هەمان کاتدا دەسەڵات هێندەی بە گومانە لە ئۆپۆزسیۆن هێندە لە داگیرکەران بە گومان نییە، لەوە دەترسێ

خۆپیشاندان بکرێت و ئۆپۆزسیۆن ئاقاری نارەزایی و خۆپیشاندانەکان بەلای خۆیدا ببات، لەبەر ئەوەی ئۆپۆزسیۆنیش هیچ دەرفەتێك لە قیس خۆی نادات، بۆی بگونجی دەیکاتەوە رۆژی حەشر.

سالآنی رابردوو لە دژی تۆپبارانکردنەکانی تورکیا و ئێران گەورەترین خۆپیشاندانی جەماوەری دەکراو دەسەڵات دەرگای قوتابخانەکان و دەزگاکانی حکوومی دادەخست، تا زۆرترین کەس بەشداری نارەزایەتی و خۆپیشاندانەکان بکەن، کەچی ئێستا هەر باسیشی ناکات، ئەوەشیان لە باشی حکومەتەکەمانە..! نایەویَ خەڵکەکەی بەم گەرمای هاوێنە بێنە سەرشەقامەکان و بکەونە نێو ئارەقی گەرما، دەبیَ بلێین خوا خێرتان بنووسیَ.

دەسەڵات ئەگەر ئەوەندە لە خەمی هاوولاتییانە، بۆ سکی بەم خەڵکەی سەر سنوور ناسووتیَ کە لەسەر ماڵ و حاڵیان بەم گەرمایە نەك رۆژێك دوو رۆژ بگرە دەیان و سەدان رۆژ دەربەدەر دەبن و دەکەونە بەر هەتاوی گەرمای هاوین، ئەوەشیان لەوانەیە بەم هۆیەوە بێت، لای هەندیَ بەرپرس ئەمانە هاولاتی پلە دوو بن، ناوچەکەش سەر سنوورە و دەڵێن فێنکە.لە تەحریر خۆپیشاندانمان بۆ ساز دەکریَ, ئێمەش لە ماڵەکانمان لە بەردەم سپلیت و فێنککەرەوە ساردی و نۆشی ئاڤی تەزی دەکەین، ئەوانی سەرسنووریش با خەم نەخۆن گەر بیانەویَ با تاکسییەك بگرن و بێنە لامان و جێگەیان لە ماڵەکانمان بۆ دەکەینەوە،کورد دەڵیَ "خورشتی پشت بەدەستی خۆت نەبیَ، بەکەس ناڕوات"، ئێمەش دەبیَ خۆمان خەم لە ڕاگرتنی ئەو تۆپبارانکردنانە و هاوکاریکردنی خەڵکی ناوچە سنوورییەکان بکەین، تا لەم دڵەڕاوکیَ و ژیانە کۆلە مەرگییە رزگاریان بێت.

***ئەم وتارە لە لە ڕۆژنامە میدیا ژمارە(٤٩١) لەڕۆژی ٢٠١١/٧/١٢ بڵاوکراوەتەوە.**

دووفاقی تورکیا و ئێران

فڕۆکە و تۆپخانەکانی هەردوو دەوڵەتی تورکیا و ئێران بەردەوام بە خەستی ناوچە سنوورییەکانی باشووری کوردستان تۆپباران دەکەن، لە چەند رۆژی رابردووش سەرەڕای ناڕەزایەتییەکی زۆر، کەچی تۆپبارانکردنەکە لە ناوچەکانی دەڤەری پشدەر و سیدەکان و بناری قەندیل و گوندەکانی وەرتێ و قەسرێ و چەندین شوێنی دیکەی ناوچە سنوورییەکان زیاتر چڕبۆتەوە.

ئەم کارە داگیرکارییەی تورکیا و ئێران، تاسەر ئێسقان کارێکی نامرۆڤانەیە، لەبەر ئەوەی تاوەکو ئێستا ئەوەی بۆتە ئامانج, زەرەرمەند بووە خەڵکی سڤیلی ئەم ناوچانەن، کە چەندین کەس شەهید بوون و چەندانی دیکەش بریندار و هەزاران کەسیش دوای خاپووربوونی ماڵ و حاڵ و گوندەکانیان دەربەدەربوون. ئەم کارە چەپەڵەی ئەم دوو دەوڵەتە دەیکەن پێشێلکردنی سەروەری سنووری وڵاتێکە و پێچەوانەی بەڵگەنامەی نەتەوە یەکگرتووەکانUN و هەموو بەڵگەنامە و پەیماننامەی هاوسێیەتی و نێودەوڵەتییە. کەچی ئەوان نەك هەر گوێی پێنادەن بەڵکو هەرکاتێ یەکێك لە بەرپرسان لێدوان بدات و ئیدانەی کارەکەیان بکات، ئەوان لە بری وەستان هێرش و تۆپبارانکردنەکە زیاتر دەکەن, لە جیاتی فەراهەمکردنی ئارامی لە ناوچەکە ئەوان خۆیان پشێوی و پاشاگەردانی دەکەن.

ئێران خۆی بە دەوڵەتێکی ئیسلامی لەسەر ئاستی نێودەوڵەتی ناوەزەد کردووە، کە چی خۆی بەم مانگی رەمەزانە ئیسلام تۆپباران دەکات و رۆژووانەکان لەسەر ماڵ و حاڵیان ئاوارە و دەربەدەر دەکات، هەر بەناوی ئیسلامەتیش پشتگیری لە فەلەستینییەکان و حەسەن نەسروڵڵا دەکات، ئاژاوە نانەوە و

کوشتن و دەربەدەرکردن لە فەلسەفەی ئیسلام نییە، ئەم ئایینە لەم بۆچوونانە بێبەرییە و هەموو کات بانگی ئاشتی و پێکەوە ژیان دەکات.

داد و گەشەپێدانی تورکی پارتێکی ئیسلامی دەسەڵاتداری وڵاتێکی عەلمانییە، ئەو کاتەی هاتنە سەر حوکمی تورکیا، هەموو لایەك چاوەڕێی چاکسازی لە بیری رەگەزپەرستی تورکیایان لێدەکرد، کە چی هەمووی بوونە بڵقی سەر ئاو، تەنیا قسە و هەڵخەلەتاندنی رای گشتی جیهان بوو، ئەردۆگان و حکوومەتەکەی هەوڵی کەمکردنەوەی دەسەڵاتی عەسکەرتاری و کاڵکردنەوەی بیری رەگەزپەرستی تورکیا دەدا، کەچی خۆیان لەژەنەراڵەکان مەترسیدارتربوون کە بۆ هەموو چارەسەرییەك پەنا بۆ هێزی سەربازی دەبەن و بیری رەگەز پەرستانەشیان زۆر لە نازییەکانی ئەڵمانیا تۆخترە, بەڵگەش جینۆسایدکردنی کوردە. ئەردۆگان فرمێسکی تیمساحی بۆ گەلی سۆماڵ و فەلەستین دەڕێژی کە برسین و زوڵمی زۆریان دەرهەق دەکرێ، کەچی خۆیان سەرقافلەی زوڵم و ستەمن، کاتێکیش ئەردۆگان دێتە سەر سوریا داوا لە بەشار ئەسەد و دەسەڵاتدارانی سوریا دەکات کوشتن و رەشبگیری رابگرن، کەچی خۆیان ئەوەی خوا پێی ناخۆشە بەخەڵکی سڤیلی ناوچە سنوورییەکانی دەکەن. ئەمەیە دووفاقی دەوڵەتی تورکیا و ئێرانە، لە راگەیاندنەکان چی دەڵێن و لە واری کرداریشەوە چی بە کوردی زۆرینەی موسڵمان دەکەن.

ئەم هێرش و تۆپبارانە پیلانی هەردوو دەوڵەتی ئێران و تورکیایە، بە هاوکاری دەوڵەتی عێراقە، تا ئێستاش هەموو هەوڵەکان بێسوودن، بۆیە باشترین رێگە

چارە ئەوەیە هەموو گەلی کوردستان بچینە ناوچە سنوورییەکان و بە پەیامی ئاشتی رووبەڕووی فڕۆکە و تۆپەکانی ئێران و تورکیا ببینەوە.

*** ئەم وتــارە لە رۆژنامــەی میــدیا ژمــارە(٤٩٧) لە ڕۆژی ٢٠١١/٨/٢٣ بڵاوکراوەتەوە.**

ئۆغلۆ و هاشمی قارداشن

راست دەبێژن ئەوەی چاکەت لەگەڵ دەکات نابێ لە بیری بکەیت، ئەوەتا تارق هاشمی جێگری سەرۆککۆماری عێراقی عەرەبی، زۆر بەکەڵکی کورد هاتووە، ئەو زاتە هەستا بە هەڵکردنی هەزار دانە ئاڵای کوردستان لە شاری بەسرە و سەردانی شاری هەڵەبجەی شەهیدیشی کرد.

هەڵکردنی ئاڵای کوردستان لە بەسرە هەر لەختوخۆڕایی نەبوو، بۆ ئاژاوەنانەوە لە نێوان کورد و عەرەب بوو، هاشمی دۆستی تورکیا ئەگەر هێندە لە خەمی کوردە، با لە کەرکووك ئاڵای کوردستانی دابەش بکردایەوە و بەعەرەبەکانی گوتبایە، بڕۆنەوە ئەو شارە عەرەبیانەی لێوەی هاتوون. لە بری سەردانی و بەشاندا هەڵدان، بڕیاری پێکهێنانی لیژنەیەکی بۆ شاری هەڵەبجە بدابایە و بریندارانی چەکی کیمیاییان بە مەبەستی چارەسەرکردن بۆ دەرەوە ڕەوانە بکردبایە.

هەر ئەو تارق هاشمییە بوو بە خۆی و چەکدارەکانی حەرەمی کۆبوونەوەی ئەنجومەنی پارێزگای کەرکووکیان پێشێلکرد و بوونە هۆی چەسپاندنی ئەو ماددەیەی دژی لیستی کوردی لە هەڵبژاردنی ئەنجومەنی پارێزگاکان و بەو هۆیەوە کورد زەرەرمەند بوو، کورد جگە لەوەی ناخۆشییەکان زوو لە بیر دەکات و زاکیرەی زەعیفە و بێگانەپەرستیشە، هەموو کارێك بۆ بەرامبەری بێ بەرامبەر دەکات.

کورد بۆتە یەکەی ڕاگرتنی باڵانسی نێوان شیعە و سوننە و هەموو عێراق، هەر کاتێ کێشە لە نێوانیادا ڕوویدات، ڕاستەوخۆ کورد چارەسەری دەکات، شیعە و سوننەش لەبەرامبەردا دژایەتی و نکۆڵیکردن لە مافەکان بە کورد دەدەنەوە.

بەپێی یاسای بنەماکانی دادگاییکردنی سزایی عێراقی تاوان لە کوێ بکرێت دادگاییش لەو شوێنە دەبێت، بەڵام لەماددەی دیکەی هەمان یاسا، لەسەر داوای لایەنەکان دەکرێ دادگایی بە بڕیاری دادگای پێداچوونەوە بگوازرێتەوە شوێنێکی دیکە.

کورد دەبێ لەم مەسەلەیە زۆر هەستیار بێت، لە ڕووی یاسایی و سیاسی شرۆڤەی ئەم پرسە بکات، ئینجا بڕیاری لێبدات و نابێ ببێتە بەشێك لەو هاوکێشە مەزهەبییە، بەڵکو هەوڵی ناوبژیوانی بدات و بۆ کورد دەبێتە عەیبەیەکی گەورە، ئەگەر هەوڵی تورکیا و ئوردن بۆ راکردنی تارق هاشمی بۆ یەکێك لەم دوو وڵاتە سەربگرێت و ئۆغلۆش لە دوا لێدوانی باوەشیان بۆ هاشمی کردەوە.

*** ئەم وتارە لە رۆژنامەی میدیا ژمارە (٥١٣) لە رۆژی ٢٠١١/١٢/٢٧ بڵاوکراوەتەوە.**

ئیتر بەسە

سەردانی سەرکۆماری عێراق بۆ وڵاتی ئەڵمانیا لە ٢٠١٢/٦/١٧ تاوەکو ئێستا چەند مانگێکی خایاند و دوای نەشتەرگەری و چارەسەری پزیشکی بڕیارە لە چەند ڕۆژی داهاتوو بگەڕێتەوە، هەموو لایەکیش بە جەماوەر و حزبە سیاسییەکان و سەرکردەو بەرپرسەکانەوە چاوەڕێی سەرکۆمارن بگەڕێتەوە و بەگۆچانە سیحرییەکەی هەموو کێشە و گرفتەکان چارەسەر بکات، ئاخر مام جلال هەروایە کەسایەتییەکی کاریزمی کاریگەری هەیە دەتوانێ لایەنەکان و پێکهاتە و ئایینەکان لە ژێر یەك چەتر کۆبکاتەوە. جگە لەوەی مام جەلال سیاسییەکی بەئەزموونە و دەتوانێ کێشەکان لە گەرووی قەیرانەکان دەربهێنێ و چارەسەریان بکات، بەڵام هەموو کێشە و گرفتەکانی عێراق کە لەسەر و سایەی مالیکی کەڵەکەی کردووە، هێندە زۆر بووە کە ئەستەمە بە کوونفەیەکوونێك چارەسەر بن.

زۆربەی سەرکردەکانی عێراق تێڕوانیان دەهەمبەر کورد ڕەگەزپەرستانەیە و ئەم عەقڵییەتانە نەك بە سەرۆك کۆمار، بەڵکو هەموو سەرکردەکانی دونیای بەگژ وەنێی ناگۆڕدرێن، مالیکی و نموونەی ئەوەیە، تەنیا لە گۆشەنیگای داگیرکردنەوە تەماشای کوردستان دەکەن و چاویان بەشتێکی دیکەی هەڵنایەت و ئەوەی ئەوان لە دژی ئێمە پەیڕەوی دەکەن، تەنیا عەقڵییەتی دیکتاتۆری و میلیتارییەتە.

بۆیە سەرکۆماری عێراق لەگەڵ هاتنەوەی لەدەرەوەی وڵات، بگەڕێتەوە بۆ کوردستان و دەستی هەموو پەرلەمانتار و وەزیرە کوردەکانیش بگرێ و لەگەڵ خۆی بیانهێنێتەوە و ناوماڵی کورد ڕێك بخەنەوە. پێویستە حزبەکان و جەماوەر و سەرکردایەتی کوردستان هێزێکی نیشتمانی کوردستانی بۆ

بەرەنگاربوونەوەی ئەم عەقڵییەتە بەعسییانە دابمەزرێنین و ناوی خوای لێبهێنین و دەوڵەتی کوردستان رابگەیەنین و سەرجەم ناوچە دابڕێنراوەکانیش بگەڕێنینەوە سەر ئیدارەی حکومەتی کوردستان، ئەگەر پەندمان لەم هەموو وانەیەی سەردەمی سەرۆکایەتی حکومەتەکانی عەلاوی و جەعفەری و مالیکی وەرنەگرتبێت، ئەوا هێزی دیجلە، هێزی فوراتیشی بەدواوەیە و هێزی دیکەو میلیشیای دیکە دروست دەبیت بۆ دوورخستنەوەمان لەمافەکانمان و دوایی هەموو شتێکمان لە کیس دەچێت.

***ئەم وتارە وەکو ستون لە رۆژنامەی میدیا ژمارە(٥٤٧) لە رۆژی ٢٠١٢/٩/١١ بڵاوکراوەتەوە.**

چارەسەرێک بۆ پرسی کورد لە تورکیا

کێشەی کورد و تورك لە باکووری کوردستان و تورکیادا, رەگ وریشەیەکی دوور و درێژی هەیە، ئەوەش بەهۆی ئەوەی تا ئێستا لەم وڵاتە کێشەی کورد چارەسەر نەکراوە و لە تورکیا زۆر پێکهاتەی نەتەوەیی جیاواز هەیە، بەڵام ئەم پێکهاتە نەتەوەییانە هەموویان کێشەی ئەوتۆیان نییە بەقەد ئەوەی دەوڵەتی تورکیا ساڵەهایە بە ئاگر و ئاسن وەڵامی داواکارییەکانی کورد دەداتەوە .

رەگ و ریشەی کێشەی کورد لە تورکیا

تا ساڵی ١٩٢٢ تورکیا ناوەندی دەسەڵاتی حوکمڕانی عوسمانیەکان بوو، دروستبوونی دەوڵەتی تورکیا لە ساڵی (١٩٢٣) لەسەر دەستی مستەفا کەمال ئەتاتوورك، لەو ساوە ئەتاتورك هەموو دانیشتووانی تورکیای بە هەموو پێکهاتەکانەوە بە تورك دانا و دەڵێ: کورد لەبەر ئەوەی موسڵمانن لە ڕووی شەرعی و یاساییەوە ناکرێ نەتەوەی تورك بەجێ بهێڵن، تورکیا توانی رێگری لە جێبەجێکردنی پەیماننامەی سیڤەر بکات و لۆزان بهێنێتە کایەوە کە هەموو مافەکانی کوردی لەم ساتە لەگۆڕنا، لە بەرامبەر ئەوەدا کورد دەستەو وەستان نەوەستاوە، بەردەوام شۆڕش و راپەرینی لە دژی داگیرکاری و بەدەستهێنانی مافەکانی کردووە لە ساڵانی (١٩٢٠تا١٩٣٠)، چەندین جولانەوەی کوردی هەبوون لەوانە شۆڕشی شێخ سەعیدی پیران لە ساڵی (١٩٢٥)، شۆڕشی ئارارات لە ساڵانی (١٩٢٨تا١٩٣٠)، شۆڕشی دێرسیم لە ساڵی (١٩٣٨) چەندانی دیکە، هەموو ئەم شۆڕش و راپەڕینانە لایەن تورکیاوە سەرکوتکران.

لـە سـاڵی (١٩٣٤) تورکیـا دەسـتی کـرد بـە ڕاگواسـتنی تـورك بـۆ ناوچـە کوردییەکان و دەرکردنی کورد لەو ناوچانە لە ماوەی نیوان ساڵانی (١٩٣٥ تا ١٩٤٥) ڕژێمـی تورکیـا سـەدان هـەزار کـوردی ڕاگواسـتووە، بـە ئامـانجی زیـادکردنی ژمـارەی تـورك لـەو ناوچانـە. دوای سـەرکوتکردنی ڕاپـەڕینی دێرسیم لە ساڵی (١٩٣٧) تورکەکان بە ئاگر و ئاسن کەوتنەوە گیانی خەڵکی بێتاوان بە هەزاران هاووڵاتی کوردی بێتاوانیان کوشت. شۆڕش راپەڕینەکانی کورد تا ئەم ساتەش بەردەوام بووینە لە ساڵانی هەشتاکانەوە پارتی کرێکارانی کوردستان PKK و تا دەستگیردنی ئۆجەلان و گرتن و راوەدونانی سەرۆك شارەوانی و پەرلـەمانتاران و ئەنـدامانی هەدەپە تـا ئـەم ساتەش کـورد بـەردەم لەخەبات و بەرخۆداندایە بۆ بەدەستهێنانی مافەکانی لەباکووری کوردستان و تورکیا.

پارتە رەگەزپەرستەکان لێناگەڕێن پرسی کورد چارەسەر بکرێت

زۆربەی چاودێران و شرۆڤەکاران لەسەر ئەوە کۆکن بەشێکی زۆری کێشـەکانی تورکیـا دەگەڕێتـەوە بۆ چارەسـەرنەکردنی کێشـەی کـورد لـە تورکیـا، تـا ئێسـتا هـەرچی کـراوە لـەم بارەیـەوە پارتـە رەگەزپەرسـتەکان و سیاسـەتی چـەوتی حکومـەتی تورکیـا بـۆ چارەسـەرکردنی کێشـەی کـورد لێنەگـەڕاون هـەنگاوی ئاشـتی بـەرەو ئارامکردنـەوەی دۆخەکـە بچێـت و ئـەو بەڵێنانـەی کـە سیاسـەتمەدارانی تـورك بـە ئاکپارتییـەکان داویانـە تـەنیا شتێکی کـاتی بـووە و فێلیان لە کورد کردووە.

هـەر هـەنگاوەی تورکیـا بـۆ پرۆسـەی ئاشـتی کردبێتـی، پارتـە ڕەگـەز پەرستەکان لێنەگـەڕاون بـەردەوامیش ڕێگربووینـە بـۆ هـەنگاوەکانی حکومـەتی تورکیـا و بـەهیچ شـێوەیەك ليناگـەڕێن تورکیـا و کـورد لەسـەر یـەك مێـزی

گفتوگۆ باس لەرێگە چارە و چارەسەرییەکان بکەن و بۆیە بەشێکی زۆر لە بەهەدەردانی سامانی ئەو وڵاتە و خوێنی رۆڵەکانیان دەکەوێتە ئەستۆی ئەم پارتانە.

چۆمسکی داوای چارەسەری پرسی کورد دەکات

پرۆفیسۆر (نعوم چۆمسکی) کەزمانناسێکی ناسراوی جیهانە، بە باوکی زمانناسی نوێ هەژماردەکرێ و فەیلەسوفێکی گەورەی ئەمریکییە، دەڵێ: لەئێستادا باشترین رێگەچارە بۆ چارەسەری پرسی کورد لە تورکیا، مۆدێلی پێڤاژۆی ئاشتییە لە ئێرلەندەی باکوور و ئیسپانیا.

بەبۆچوونی چۆمسکی هەندێك بەرەو پێشچوون لە چارەسەری پرسی کورد لە تورکیا ڕوویانداوە، "بەڵام زۆر هەنگاوی دیکە هەن کە پێویستە بنرێن و داوا لە هەموو لایەك رێکخراوە مەدەنی و پارتە کوردی و تورکیاکان دەکات پاڵپشتی ئاشتی بکەن، نەوەك شەڕ.

هەروەها چۆمسکی دەڵێ: ڕەتکردنەوەی پەروەردە بەزمانی دایك لەلایەن حکومەتە یەك لەدوای یەکەکانی تورکیاوە بەنیشانەی تێنەگەیشتنی ئەو وڵاتە دەزانێت لەبەرامبەر بوونی گەلی کورد.

سەرەرای گرتن و راوەدوونان داوای ئاشتی دەکەن

پەرلەمانتارە کوردەکانی هەدەپە کە لە هەڵبژاردنی ئەم دواییەی تورکیا هەڵبژێردران سوورن بۆ پێشخستنی ئاشتی و بە پێویستی دەزانن تورکیا و PKK زەمینە سازیی بۆ ئاشتی بکەن، ئەمرۆش ئەگەر ئۆجەلان بلێ لە چەند رۆژدا شەڕ و پێکدادان کۆتایی پێدێت و قۆناغی ئاشتی دەستپێدەکاتەوە، بەڵام ئەمرۆ تورکیا گفتوگۆ رەتدەکاتەوە و پەیامی سووربونیان بۆ شەڕ رادەگەیەنن و تێکچوونی زیاتری دۆخەکە دەکەوێتە

ئەستۆی تورکیا.لەم بارەیەوە سەرۆکی هەرێم و حکومەتی هەرێمی کوردستان هەموو کات ئامادەی هەموو چەشنە هاوکاری و پشتگیرین لە پێناو چارەسەرکردنی سیاسیانە و ئاشتییانەی پرسی کورد لە تورکیا.

چارەسەرکردنی کێشەی کورد لە تورکیا

ئێستا هەموو لایەك هەوڵدەدەن کێشەکە دەستنیشان بکەن، تاوەکو چارەسەری بۆ بدۆزنەوە. بەڵام شەڕی رۆژانە و گرتنی سەرۆك شارەوانی و پەرلەمانتارانی کورد، لەلایەن تورکیاوە، هێندەی دیکە باری ئاشتی دوور خستۆتەوە، بەڵام دەبێ هەموو لایەك ئەوە بزانن بە درێژایی مێژووی شەڕی نێوان تورکیا و کورد، کێشەکان بەشەڕ یەکلانەبۆتەوە و شەڕیش جگە لەماڵوێرانی و کوشتن و خاپوورکردنی شار و شارۆچەکەکان و و زیانلێکەوتنی هاووڵاتییان لەم قۆناغە هیچی دیکەی لێ بەرهەم نایەت.

بۆیە دەبێ حکومەتی تورکیا و پارتی کرێکارانی کوردستان PKK پشتگیری هەر هەنگاوێکی ئاشتییانە و دیموکراسییانە بکەن کە بۆ چارەسەری کێشەی کورد لە تورکیا بهاوێژرێت. دەکرێ ئاشتییەکە لەژێر چاودێری نێودەوڵەتی یەکێتی ئەوروپا و ئەمەریکا بەڕێوەبچێ ئاگربەستەکەشیان درێژخایەن بێت و بەردەوامبێت تا هیچ لایەك بیر لەتێکدان و پێشێلکردنی بەندەکانی نێو رێککەوتن و پیڤاژۆی ئاشتی نەکاتەوە، بەدەر لەوە تورکیا دەبێ ئەوە باش بزانێ کە کورد لەپێناو بە دەستهێنانی مافەکانی بەردەوام دەبێ لە خەبات و بەرخۆدان.

*** ئەم وتارە لە رۆژنامەی هەولێر ژمارە (٢٥٥٩)ی رۆژی ٢٧ -٢-٢٠١٧ بڵاوکراوەتەوە.**

عاجباتییەکانی سەرۆکی حکومەتی عێراق

کورد دەڵێ: "تا سەر بمێنێ... عاجباتیان دەبینێ" ئێمەش ماین و عاجباتییەکانی ئەم سەدەیەمان بینی"!.

سەرۆکی حکومەتی عێراق لە کۆنگرەی وڵاتانی عەرەبی زۆر بە متمانەوە بە سەرکردەکانی عەرەبی گوت "پێویستە سوود لە ئاشتەوایی و پێکەوەژیانی نەتەوە و ئایین و ئایینزاکان لە عێراق وەربگیرێت" سەرکردە عەرەبەکانیش وەك ئەوەی مالیکی هەر بەقەزاوە بۆتە سەرۆکی حکومەت و لەبەر ئەوەی دەیانزانی ئەم قسەیە هەر وجودی نییە لە عێراق، نقەیان نەکرد.

حکومەتی مۆسکۆ پاڵپشتی رژێمی ئەسەدی سوریایە و هەموو کات شەفاعەت بۆ بەشار ئەسەد دەکات و هەموو هەوڵێکی بۆ مانەوەیەتی و لە ڕووی چەك و زانیاری سەربازی هاوکاری دەکات و لەسەر قسە و داواکاری ئێران لە سەفەری دوایی مالیکی بۆ مۆسکۆ، مالیکی رازی بوو لە پارەی رەش و ڕووتی خەڵکی عێراق ۲۰۰ ملیۆن دۆلاری قەرزی چەکی سوریا بداتەوە روسیا، ئەو چەکانەش بۆ کوشتنی خەڵکی سڤیلی رۆژئاوای کوردستان و سوریایە.

مالیکی گرێبەستەکەی بۆ کڕینی چەك بایی ٤ ملیار و ٦٠٠ملیۆن دۆلار بوو، کە ئەمەش پارەیەکی خەیاڵییە و لە قەیرانی ئابووری روسیای کەمکردووە، ئەم گەمە سیاسییەی مۆسکۆ دەیکات بۆ کەمکردنەوەی هەیمەنەی ئەمریکایە، ئەم هەوڵ و تەقەلایانەی مالیکیش لەکڕینی چەکی قورس و هێنانی هێزی دیجلە بۆ کەرکووك بۆ لێدانی هەیمەنەی کوردە، کوردیش ئاهەنگی گێڕا لەو کاتەی مالیکی ئاهەنگی بەفەرمی کردنەوەی ئۆپەراسیۆنی هێزی دیجلەی داخست و دواییش ئاهەنگەکەی هەر گێڕا و

ئەفسەرێکی خاوەن حەوت نەوتولشوجاعەی پرۆسەی ئەنفالی کردە فەرماندە و هێزەکەشی لە کەرکووك و دەوروبەری چەسپاند لەم دواییەش گوتی دەستی خۆم دەبڕم ئەگەر بودجەی پێشمەرگە خەرج بکات.. مالیکی گەمەیەکی سیاسی نێودەوڵەتی گەورە دەکات، کوردیش هەر هەڕەشە دەکات، بەڵام لە ڕووی کرداری هیچی نەکردووە، کاتی ئەوە هاتووە ئەم عێراقە داتاشراوە لەبەر یەك هەڵوەشێتەوەو کوردیش ببێتە خاوەنی دەوڵەتی کوردستان. بۆیە هەنگاوی داهاتوومان داوای بڕیاری بوێرانەمان لێدەکات.

رۆشنبیری

ڕێگا و شێوازەکانی گەیشتن بە دەسەڵات

گەشەسەندنی وارەکانی سیاسی و ئابووری و کۆمەڵایەتی لە هەموو کونج و کەلەبەڕێکی گێتی رونیکردۆتەوە کە شێوازەکانی گەیشتن بە دەسەڵات بە چەند قۆناغێکی دیرۆکی تێپەڕەبووە، هەر قۆناخەی بۆ سەردەم و شوێنەکەی کۆمەڵێك رەهەند و تایبەتمەندی ئاڕاستە کراوی لەخۆگرتووە، کە بەشی هەرە زۆریان لە ئاستێکی شیاو و گونجاودا رۆڵی خۆیان گێڕاوە، لە پێناو ئەوەی ببنەوە جێگرەوەی دەسەڵاتی پێشوو، یان دەستاو دەستکردنی دەسەڵاتی سیاسی و هێنانەکایەی شێوازی مۆدێرنیزمی لە بارتر، کە لەگەڵ بنەماکانی مافی مرۆڤ و دیموکراسی و سیستەمی نوێی جیهانی نێو بۆتەی عەقلیی مەعریفی پێگەیشتووی کۆمەڵگەیەکی دیاریکراو بگونجێ، کە هەندێکیشیان گەیشتوونەتە لوتکە لە تێکەڵکردنەوەی رەهەند و بنەما و سایکۆلۆژیەت و ئارەزووی کۆمەڵەکان و خستویانەتە نێو شێوازی نوێکەی دەسەڵاتی سیاسی بە پێی پابەندبوون و بەهەند وەرگرتنی رای تاکەکان، لە تەك ئەمانەوە مەشروعیەتی شێواز و رێگاکانیش خۆ قوتدەکەنەوە، دەبنە هەوێنی دەستاو دەستکردنی دەسەڵات، باشووری کوردستانیش وەك پارچەیەك لە کوردستانی مەزنی لەت و پەتکراو و بەشێك لەگێتی، دەسەڵاتی سیاسی هەیە و شەرعیەتی یاسایی لە ڕێی وەرگرتنی باوەڕ و متمانە لە دەسەڵاتی یاسا دانانەوەیە، کە هەڵبژێردراوی خەڵکی کوردستانن لەساڵی ١٩٩٢، دەسەڵاتی سیاسیش ئەرکی جێبەجێکردنی یاساکانی و دەرکردنی رێنمایی و راپەڕاندنی کار و فەرمانی هاووڵاتییانە، هەر ئەوانیش دەبنە دیفاکتۆی پێدانی ئەم شەرعیەتە، لەبەر ئەوەی خۆی ئەم دەسەڵاتەی پێداون، لە هەمان کاتدا هەر جەماوەرە دەتوانێ لێیان وەربگرێتەوە، لە بواری دەستاو دەستکردنی دەسەڵات

لە کوردستاندا، تا ئێستا چەند کابینەیەکی حکومەت گۆڕدراوە و کابینەی نوێ ئێستا دەست بەکارە و بەردەوامە لە کاری خۆیدا، هەروا لە داهاتووش گەرەکە بەرنامە ڕێژبین بۆ دەستاو دەستکردنی دەسەڵات، تا ئێمەش وەکو نەتەوەیەکی خودان تایبەتمەندی نەتەوەیی خۆمان لە کاروانی پێشکەوتن و ژیاری جێنەمێنین و ئاراستەی شێوازەکانی گەیشتن بە دەسەڵات بکەین لەسەر بنەمای زانستی گونجاو لەگەڵ پێشڤەچوونەکان، هەروها کار و ئەرکەکانی خۆمان دیاری بکەین ببینە سەرەڕم لە بەردەم پێشڤەبردنی ئەم کاروانە لە خۆرهەڵاتی ناڤین و ببینە نموونەی چەسپاندنی بنەماکانی مافی مرۆڤ و دیموکراسییەت، شیاوترین شێوازیش بۆ دەستاو دەستکردنی دەسەڵات لە وڵاتەکەمان کە دیموکراسییە پەیڕەو بکەین، ئەوەی مەبەستی سەرەکیمانە و گەرەکمانە شەن و کەوی بکەین ڕێگاکانی وەرگرتنی دەسەڵاتە لە رابردوو و ئێستادا، ئەو ڕێگایانەی لە بۆتەی گیاتی سەردەم ئاوێزانکراو و هەڵقوڵاوی دیموکراسیەتن، یان ئەو ڕێگایانەی لە نێو ئاراستەی ملیتارییانە ئارمانج و بەرژەوەندییەکانی دەپێکن، لە وەرگرتنی و جێکردنی دەسەڵاتی سیاسی، کە هەریەك لەم ڕێگایانە بۆ مەبەست و گۆڕانکاریەك دێتەکایەوە بەرێژەی کاریگەری لەسەر وارەکانی سیاسی و کۆمەڵایەتی و ئابووری زانستی و فەرهەنگی بەهۆیەوە وڵاتان ئەزموونی نوێ دەکەنە دەروازی بەرەو پێشبردنی کۆمەڵگەکانیان، لەگەڵ ئەمەشدا ئەم ئەزموونانە لە کەموکوڕی بەدەرنین، هەر ئەوانیش ئومێدی دەرکەوتنی شێوازی شیاوتر دەبەخشن، لێرەدا ڕۆڵی پارت و حزب و ڕێکخراوەکان بەگرنگ دێتە هەژمارکردن، هەر ئەوانیش دەتوانن ئاراستەی یەکە یەکەی ڕێگەکان وەرگرتنی دەسەڵات دیاری بکەن و هۆشیارییەکی فرەش لە نێو جەماوەر بێننەکایەوە تا ئەوانیش بەرۆڵی سەرەکی خۆیان هەڵبستن لە دیاریکردنی و هەڵبژاردنی نوێنەرەکانیان، لە هەمووان

گرنگتریش یەکتر قبولکردنی پارت و لایەنە سیاسییەکانە بەو شێوەیەی ئەڵقەیەکی لە دوا یەکتر هاتوون و دەسەڵات ئاڵوگۆڕ دەکەن، ئینجا دەتوانین چەند شێوازێك بۆ گەیشتن بە دەسەڵات دیاری بکەین کە بریتین لە:

ڕێگای یەکەم/ شێوازی بۆ ماوەیی:

ئەم ڕێگایە لە رابردوو بە کۆنترین ڕێچکە هەژمار دەکرێ و بەشێوەیەکی بەربڵاو وڵاتانی گرتبۆوە، تیایدا دەسەڵات رووکارییەوە دوورە لە دەسەڵاتی سیاسی جێگر، واتا دەسەڵات لەو بارە گەورە بۆ کوڕە گەورە دەمێنێتەوە یان بۆ تاکێکی خانەوادەی دەگەڕێتەوە، هەر چی سەروەت و سامانی وڵاتیش هەیە دەکەوێتە ژێر رکێفی دەسەڵاتدارە نوێکە، لەگەڵ ئەوەی هەندێ وڵات کۆتیان دەخستە سەر رەگەزی کچ تا دەسەڵات وەرنەگرێ و هەندێ وڵاتی تریش بۆ هەر دوو رەگەزی کچ و کوڕ هیچ ڕێگرییان دانەناوە، پاڵنەری مەعنەوی پادشا و خانەوادەکەی و چڕکردنەوەی دەسەڵات بەخۆیان پشت بەستنیان بوو بە تیۆری سیۆکراتی بە مانای خوداوند خۆی ئەم پادشایە و خانەوادەی دیاریکردووە، کە حوکمی ئەو کۆمەڵگەیە بکەن بەو واتایەی خوداوەند هەڵیبژاردوون بۆ حوکمڕانیکردن، لەگەڵ ئەوەی بنەما و ریسای وڵاتەکە شەرعیەتیان پێدەدا، بەڵام زۆربەیان شەرعیەتی جەماوەری بەدەست ناهێنن لەو کاتەی پادشا کارەکانی لە بەرژەوەندی خۆیەتی نەك گەلەکەی، هەر لەم کاتەدا ئەو دەسەڵاتە لە بنەماکانی دیموکراسیەتیش بەدەر دەبێ، چونکە جڵەوی دەسەڵات دەکەوێتە دەستی تاکە کەسێك و هەرچی سەروەت و سامانی وڵاتیش هەر ئەو کەسە خۆی بە خاوەنی دەزانێ، تا ئێستاش هەندێ وڵات هەیە پەیڕەوی ئەم شێوازە دەکەن و هەندێکی دیکەش پەیڕەوی دەکەن بەڵام بەشێوەی رووکارین وڵاتیش لەلایەن دەستەیەکی هەڵبژێردراوی گەلەوە بەڕێوەدەبرێت، هەروەك چۆن ئێستا لە وڵاتانی نەرویژ و بەریتانیا دەسەڵات

لەلایەن دەستەیەكی هەڵبژێردراو سەرۆكایەتی ئەنجومەنی وەزیران بەڕێوەدەبرێت، دەتوانین بڵێین پادشا و شاژن بوونەتە دروشمێك ئەوەتا لە وڵاتی بەریتانیا دوو وتەی سەبارەت بەدەسەڵاتیان دەڵێنەوە(پێیەكانیان ماچ دەكەین و دەستیان كۆت دەكەین) (پادشا بەرێزە بەڵام بەرپرسیار نییە) ئەم وڵاتانە دەمانگەیێنە ئەو دەرەنجامە كە هیچ دەسەڵاتێك لەژێر كاریگەریان نەماونەتەوە، هەروا لە هەندێ وڵاتانی عەرەبی ڕێگەی چڕبوونەوەی دەسەڵات لە خانەوادەیەك بەوارسی پەیرەو دەكرێ نموونە: وڵاتانی سعودیە و ئوردەن و ئیمارات و بەحرێن و شانشینی عەممان و مەغریب، بەشێوەیەكی گشتیش لە دوای هاتنە كایەی سیستمی كۆماری ئەم ڕێگایە رووە و كەمبوونەوە هەنگاوی ناوە.

ڕێگای دووەم، دیاریكردنی خودی:

لەم شێوازەدا دەسەڵاتداری وڵات خۆی یەكێك هەڵدەبژێرێ بۆ جێگرەوە، ئەمەشیان بە دوو شێواز دەبێت، بەراییان خودییە و دەسەڵاتدار خۆی یەكێك دیاری دەكات و لە شوێنی خۆی دایدەنێ، هەروەك چۆن لە سەردەمی ئیمپراتۆر خۆی یەكێكی دەسنیشان دەكرد كە ببێتە فەرمانڕەوا، هەروا لە سەردەمی ئیسلامیش لە ماوەی خەلافەتدا پەیڕەو كرا، خەلیفە ئەبوبكری سەدیق لە داوی خۆی عومەری كوڕی خەتابی دیاری كرد تا ببێتە خەلیفەی موسڵمانان و دواتر ئیسلامییەكان دەنگیان خستە پاڵ دەنگی و بوو بە خەلیفەی دووەمی سەردەمی خەلافەتی ئیسلامی. ئەویتریان بە كۆمەڵە و فەرمانڕەوای وڵات ئەنجومەنێكی چەند سەد كەسی كار بەدەستانی وڵات پێكدەهێنێ لە نێوانیاندا یەكێك دەستنیشاندەكراو ئەوانی تریش دەنگیان بۆ دەدا و لە پاشان دەبووە فەرمانڕوای وڵاتەكەی، دیسانەوە ئەم ڕێگایە بەشێوەیەك لە نێو هەندێ پارت و حزبدا بەكار دەهێنرێ لە دوای هەڵبژاردنی ئەندامانی

کۆمیتەی ناوەندی و لە یەکەم کۆبوونەوە سکرتێر و جێگرەکەی هەڵدەبژێرێن، لەم ئـان و سـاتەدا ئەم رێگـایە لە نێـو هەڵبژاردنەکـانی هەنـدێ وڵاتـانی رۆژئاوای ئەمریکا ئاوێزانکراوە، هەر حزبەی گەرەکیەتی لە هەڵبژاردنەکانی سەرۆکایەتی بەشدار بێ یەکێك لە ناوخۆی حزب بەهەڵبژاردن دەستنیشاندەکەن و دەبێـتە کاندیـدی حـزبەکەی و لە رێـگەی هەڵبـژاردن دەنگـی بـۆ دەدرێـت هەروەك چـۆن لە هەڵبژاردنەکـانی ئەمسـاڵدا لە ئەمریکـا دیموکراسـییەکان ئاڵوگۆڕییان دەستنیشان کرد و کۆمارییەکان جۆرج دەبلیۆ بووش تا یەکێك لەم دوو پـاڵیوراوە لەلایەن گەلـی ئەمریکـاوە لە رێـی (٥٣٨) دەنگـدەرەی هەڵبژێردراو لە قوناغی دووەمی هەڵبژاردن سەرۆك هەڵبژێرن.

رێگای سێیەم/ بەکارهێنانی هێز:

ئەم شـێوازە لە رێـی میلیشـیای عەسـکەرتاری دێتەکـایەوە و تـا ئێسـتاش لەگێتـی لەلایەن هەنـدێك وڵاتەوە پەیـڕەو دەکـرێ، ئەم رێـگەیەش دوورە لە بنەماکانی دیموکراسیەت و سیستمی مۆدێرینزم و ژیاری سەردەمانە، ئینجا هەردوو رێـگەکەی پێشـوو کە باسمان لێوەکرد بەشـەرعی بێـنە ناسـاندن و لە دەستووری وڵاتدا هەبێ، ئەوا رێگەی وەرگرتنی دەسەڵات بەهێز چ یاسا و رێسایەك لە دەستوور ناوی نەهێناوە و بەشێوازێکی نایاسایی وشەرعی دێتە هەژمـارکردن، ئەمەشـیان یـا ئەوەتـا لە ژێـر نـاوی شـۆڕش دێتەکـایەوە، کە ئەمەیان هەنـدێ رێـی و رەگـی دەچێتە نێو بەرژەوەندی گشتیی، یا ئەوەتا بەشێوی کودەتا دەبێت و جیاوازیش لە نێویاندا لە ڕووی ئەدگار و مەبەست و بەرژەوەنـدی هەیە، کەواتە شـۆڕش بـریتییە لە لادانـی رژێمـی دەسـەڵاتدار بە شێوەی راپەڕینی چەکداری ئەویتر شۆڕشی جەماوەری لە گەڵدایە مەرامـی سەرەکی لادانی رژێمی لادەرە لە بنەماکانی دەستووری وڵات و هێنانە کایەی گۆڕانکـاری ریشـەیی لە وارەکـانی سیاسـی و کـۆمەڵایەتی و ئـابووری، بە

مەبەستی دابینکردنی ئازادی زیاتری تاکەکان و چاکترکردنی بار و گوزەرانی تاکەکانی کۆمەڵگە، لێرەدا بەرژەوەندییەکان لە شۆڕشدا لە بازنەیەکی تەسك ناخولێتەوە و بەرژەوەندییەکان گشتگیرن، هەموو لایەنەکانی کۆمەڵگە دەگرێتەوە، کودەتاش لەلایەن کۆمەڵەیەکی دیاریکراو دێتە ئەنجامدان و لەزۆربەی کاتەکانیش جەماوەریان لەگەڵدا نییە و تەنیا ئەو کەسانە پشتگیری کودەتاتە دەکەن کە بەرژەوەندی تەسك و تایبەتی خۆیان تێدا رەچاو دەکەن و بەرژەوەندییەکانیشی گشتگیری نین و گۆڕانکارییەکان لە بەرژەوەندی کۆمەڵەیەکی دیاریکراوی ئەنجامدەرانی کودەتاکە دەبێت، هەروەها هیچ جۆرە گۆڕانکارییەکیش لە واری سیاسیی و کۆمەڵایەتی و ئابووری روونادات، وڵات دووچاری پەشێوی زۆر دەبێتەوە، بەهۆی راگرتنی دەستوور و کار پێنەکردنی یەکەیەکەی بەندەکان کە رێسای وڵاتەکە تێدا هاتووە، بەڕێوەبردنی وڵاتیش تەنیا بە پێی بڕیارەکانی دەستەکەیە، پاشان دەتوانین بێژین گەر وەرگرتنی دەسەڵات لە چوارچێوەی شۆڕش و راپەڕینەکاندا شەرعیەت لە جەماوەر وەربگرێ و رێگە پێدراو بێت، ئەوا کودەتا لە پێناو چەند کەسێك دێتە ئەنجامدان و نایاسایی دێتە هەژمار و شەرعیەتیشی نابێت، تا ئەو کاتەی باوەڕ و متمانە و شەرعیەت لە جەماوەر وەردەگرن.

رێگای چوارەم/ گەیشتن بەدەسەڵات لەڕێی هەڵبژاردن:

ئەم شێوازە بەشیاوترین رێگە دەژمێردرێت، لەگەڵ سەردەم و بنەماکانی مافی مرۆڤ و کۆمەڵگەی ژیاری ئاوێزانی یەکتر دەبن، هەڵبژاردن بەشێکی گرنگ و هەڵقوڵاوی دیموکراسیەتە لەگەڵ بوونی مافەکانی ئازادی و یەکسانی و فرە حزبی کە هەموویان پێکڕا لەگەڵ هەڵبژاردن دەبنە بنەمای سەرەکی و کۆڵەگەی دیموکراسییەت و مەدەنیەت، هەر ئەوانیش رووەکی راستەقینە و شیاوی پێدەبەخشن، بۆیە هەر کاتێ باس لە هەڵبژاردن دەکرێ

کاندیـد و پـارت و ڕێکخـراوە جۆراوجۆرەکانمـان دێـتە بیـر کـە بەکرۆکـی هەڵبـژاردن دادەنـرێن و ئەمەش گیـانی کێبڕکێـی لە نێـو بیـر و ئایـدۆلۆژیا جیاجیاکـان دەخـولقێنێ، لەم کـاتەش دەبـێ یەکتـری قبـووڵ بـکەن، لە پێنـاو ڕێزگرتن لە ڕاو دەنگی جەماوەر، هەڵبژاردنیش بە مانا فراوانەکەی بریتییە لە پرۆسەی دەنگدانی ئازاد و یەکسان و دیاریکردن و هەڵبژاردنی نوێنەران لە دەزگا جۆراوجۆرەکانی نێو کۆمەڵگە، سروشتی یاسایی مافی دەنگدان لە هەڵبژاردنەکـان ڕاستەوخۆ بەنـدە بەشێوازی دەسـەڵاتی سیاسـی و دابـونەریتی کۆمەڵگەیەکی دیاریکراو، ئەم مافانەش بۆ ئافرەت و پیاو دەبێ وەك یەکتربن، هەر چەنـدە هەنـدێ وڵات تـا ئێسـتاش مـافی ئافرەتانیـان لە هەڵبـژاردنە گشتییەکان پێشێلکردووە، بۆیە گەرەکە هەڵبژاردن لەسەر بنەمای یەکسانی بۆ ئەو کەسـانەی تەمەنـی یاسـایی کە لە زۆربەی وڵاتـان (١٨) سـاڵە بەڕێـوە ببردرێـت، لێـرەدا دەوڵەتـیش دەبـێ بە شـێوەیەکی راسـتەقینە ئەم مافـانە بە هاووڵاتییـان ڕەوا ببینـێ و نـابێ هـیچ کـۆت و کۆسـپێك بخـاتە بەردەمیـان، میکانزمێکی هەڵبژاردنیش بەتاك و لیست بەڕێوە دەچێت بەشێوەی ڕاستەوخۆ و ناڕاسـتەوخۆ، یەکەمیـان بەیەك قۆنـاغ دەبێـت و دەنگـدەران ڕاسـتەوخۆ نوێنەرەکانیـان هەڵـدەبژێرن، ناڕاسـتەوخۆکەش بەدوو قۆنـاغ تێـپەڕ دەبێـت لە قۆناغی یەکەم دەنگدەران هەڵدەبژێردرێن، ئەمەش بەنهێنـی یا بەئاشکرا دەبێت لە یەکەمیان دەنگدان بێ ئەوەی هیچ کەسێك ببیستێ یان بزانـێ دەبێ بە ئاشـکرایی و هۆشـداری ئامـادەبووان نـوێنەران دەنگیـان بـۆ دەدرێ لەم گۆشەنیگایەوە هەردوو زانایان مۆنتیسکیۆ جۆن ستیورات پێیان وایە کە شێوە ئاشکراکە زیاتر ئاوێزانی دیموکراسییەتە، بەڵام لێرەدا دەبێ لامان ڕوون بێت کە لۆژێك و ئەزمـوون بە دیاریـان خستووە کە شێوەی نهێنـی پەسندترن، چونکە زۆرجار لە پیرەوکردنی شێوەی ئاشکرا دەنگدەر دەکەوێتە ژێر باڵی پاڵە پەستۆ

و فشـار بـۆ ئەوەی دەنـگ بە کەسـێکی دیـاریکراو بـدەن. لە دوای راپەڕیـنە شــکۆدارەکەی بەهــاری ١٩٩١ بەدیــاریکراوی لە ١٩٩٢/٥/١٩ هەڵبژاردنــی ئەنجومەنی نیشتمانی کوردستان(پەرلـەمان) هاتە ئەنجامـدان، بۆ یەکەمـین جـار هەڵبژاردنێکـی بـێ وێـنە و گرنـگ و وەرچەرخانێـك بـوو لە دیرۆکـی نەتەوەکەمــان ســەرەڕای کەموکوڕییــەکان لەبــەر ئــەوەی یەکــەم ئــەزموونی هەڵبژاردن بوو لە باشووری کوردستان، ئێستاش پێکرا ئومێدی ئەوە دەکەین، لە دوای بەجێگەیانـدن و سەرخستنی رێککەوتننـامەی واشـنتۆن مـاڵی کـورد بەشـێوەیەکی کـوردانە و دوور لە دەسـتێوەردانی هەرێمـایەتی رێـك بخـرێتەوە و ئەزموونی هەڵبژاردنێکی راستەقینەی تـر لەرێـ دەنگدانی ئـازادانە چەندبارە ببێـتەوە، کێبرکێیەکـی دیموکراسـی شـیاویش لە نێـوان پـارت و لایەنە سیاسـییە ئـایدیۆلۆژیا جیاجیاکـان بگـاتە لوتکە بـۆ بـە دەسـتهێنانی دەسـەڵاتی سیاسـی کوردســـتان، ئەم پرۆســـە و ئەزموونـــانەش دەبـــنە ســـەنگی مەحەك بـــۆ یەکلاکردنەوەی کێشەکان و لە ڕیش دەرهێنان و بنەبڕکردنیان، ئینجا بەهـۆیەوە وڵاتمــان لە بوارەکــانی سیاســی و ئــابووری و کــۆمەڵایەتی و فەرهەنگــی گەشەی زیاتر بەخۆیەوە دەبینێ.

*** ئەم وتـارە لە رۆژنـامەی میـدیا ژمـارە(٨٢) لە رۆژی ١٥/ ١٢/ ٢٠٠٠ بڵاوکراوەتەوە.**

رۆشنبیر و ریفۆرم

" رۆشـنبیر تەنیـا لەخـۆی بەرپرسـیار نیـیە، بەڵکـو لە هەمـوو بە شـەرییەت بەرپرسیارە". (سارتەر)

رۆشـنبیر نەك تەنیـا لەسـەر ئاسـتی کـۆمەڵگەکەی، بەڵکـو لەسـەر ئاسـتی مرۆڤایەتی بەرپرسیاریەتی هەیە، ئەرکێکی پیرۆز و قورسی کەوتۆتە سەرشان، ئەمەش دەمانخـاتە بەردەم بیرکـردنەوە و دیـدگایەکی فراوانتـر و گەورەتـر و پرسـیار گەلێکـی گرنـگ، کە ئایـا رۆشـنبیر چ وێنـایەك بـۆ کـۆمەڵگە دەخوازێت و گەرەکیەتـی دەسـەڵات چۆن بێت؟ تـا پەیوەنـدی نێوانیـان ببێـتە پەیوەندییەکی ئاسایی دوور لە گیانی دەمارگیری و دژایەتیکردن.

هەروەك سوقراتی فەیلەسووف دەڵی "رۆشنبیر ئەو کەسەیە تایبەتمەندی خۆی هەیە لە هزر و بەرهەمی داهێناندا" کە دەتوانێ ئاراستەی کۆمەڵگەی بەرە و ئاقـارێکی تەندروسـت بەرێـت، لەو کـاتەی درك بە کەموکورییەکـان دەکـات و پەنـجەی بـۆ درێـژ دەکـات، لە پێنـاو چاککردن و باشـترکردنی رەوشـی ژیـانی تاکەکـان، ئەمەش بەدەنـگەوە هـاتنی دەسـەڵاتی گەرەکە، لەوکـاتەی رۆشـنبیر لایەنە تاریـك و شـاراوەکانی نێـو کـۆمەڵگە روونـاك دەکـاتەوە، کە ئەمەیـان وادەکات رۆشنبیر ببێتە جێگەی متمانەی خەڵك.

ئەوەی دەمەوێ زیاتر تیشکی بخەمە سەر لەم بابەتەدا، ئایا رۆشنبیرانی ئێمە بـوونەتە جـێگەی متمـانەی خەڵکـی؟ کـاتێ دیـاردەیەك یـان کەموکـورییەك دەبیـنن خەڵـك بەئومێدەوە سـەیری رۆشـنبیرانی کـورد دەکەن؟ ئایـا قسـەکردن لەسەر ئەم پرسانە دەتـوانین رای گشـتی دروست بکەیـن و بیکەنە ریفـۆرم بـۆ بنەبڕکردنی کێماسییەکان و بەرە و پێشچوونی و کۆمەڵگە؟.

رۆڵی رۆشنبیرانی کوردستان لە قۆناخەکان جیاوازی هەیە، لە پێش راپەڕین جۆرێك بەرپرسیارییەتی تێدابوو، بەهۆی ئەوەی باشووری کوردستان لە قۆناخی رزگاریبووندابووە، بۆیە رۆشنبیران بە جۆرێك شۆڕشگێڕی بۆچوونەکانیان دەخستەڕوو، بۆ ئەوەی بەشداربن لە جۆشدانی جەماوەر و سەرخستنی شۆڕش، دوای راپەڕین پانتاییەکی دیکە فەراهەم بوو، بەهۆی پێکهێنانی دەزگا دەستوورییەکان، رۆشنبیر قسەی دیکەی لا گەڵاڵە بوو، لە دوای رووخانی رژێمی سەددامیش ئاڕاستەکان رێڕەوێکی تریان وەرگرت، لە دوای ئەوەی دۆزی کورد خراوە نێو دۆسییەی عێراق، جارێکی تر باشووری کوردستان لە عێراقی عەرەبیەوە مارەبڕکرا، بۆچوون و دیدگاکان بەرانبەر رۆشنبیر گۆڕا، کە کاری رۆشنبیر تەنیا جۆشدان و فێرکردنی نەخوێندەواران نییە، بەڵکو کارەکەی گەورەترە، چونکە رۆشنبیر لە ویژدانی خەڵك قسە دەکا، بۆ بەرژەوەندی ئەوان بە دەنگەوە دێت، بیرو بۆچوونی نوێ لە کۆمەڵگە دێنێتەوە کایەوە.

رۆشنبیر بۆ ریفۆرم پرۆژەی گۆڕانکاری هەیە، بەهۆیەوە دەتوانێ پەیامی راستەقینەی خۆی لە نێو کۆمەڵگە بەجێ بگەیەنێت، بۆ دروستکردنی رای گشتی و کاریگەری لەسەر دەسەڵات بۆ ئەوەی دەسەڵات هەمووکات بەخۆیەدا بچێتەوە لە پێناو نەهێشتنی کەموکوڕی گەندەڵییەکانی نێو دەزگاکانی، لێرەوە ئەرکی راستەقینەی رۆشنبیر بەدیار دەکەوێت، بەڵام جێگەی داخە رۆشنبیر لە وڵاتی ئێمە، نەبۆتە جێگەی متمانەی خەڵك هۆکارەکەی خودی رۆشنبیر نییە، بەڵکو دەسەڵاتە بەتەنگ بۆچوون و داخوازییەکانیانی رۆشنبیران ناچێت، بۆ نموونە بە بەردەوامی باس لە گەندەڵی دەکرێت، تا ئێستا بەداخەوە کە لەسەر ئەم پرسە ترسناکە بەرپرسی

گەورە سزا نەدراوە، سەرەڕای ئەوەی سەدان بەڵگەنامە بۆ ئەم مەبەستە لەلایەن رۆشنبیر و رۆژنامەنووسان ئاشکرا کراون.

لیرەوە پەیوەندی نێوان رۆشنبیر و دەسەڵات پێدەنێتە قۆناخێکی دیکە، لەو کاتەی دەسەڵات راو بۆچوونی رۆشنبیران پەراوێز دەخات و هەوڵدەدات رۆشنبیر بخاتە بازنەی داخراو، بۆئەوەی وەك ئەو بیربکاتەوە و تا ئیرادەی خۆی بەسەردا بسەپێنیّ، لە بەرامبەردا رۆشنبیر دەستەوەستان ناوەستیّ و قسەی خۆی بیّ ترس دەکات، هەروەك گاندی دەڵێت: بۆ ئەمرۆ باشترە هەوڵبدات و کاربکات لە جیاتی ئەوی بوەستیّ و بترسێت، بەمەش گفتوگۆیەکی گەرم لە نێوان دەسەڵات و رۆشنبیر دروست دەبێت و رۆشنبیر لەو کاتانە دەکەوێتە سەنگەری رەخنەگرتنەوە، ئەمەش لەبنەڕەتدا کۆمەڵێك گۆڕانکاری لە بوارەکانی کۆمەڵایەتی و سیاسی و ئابووری و کەلتووری چیّ دەکات.

هەر بۆیە پەیوەندی نێوان دەسەڵات و رۆشنبیر لێرەوە بەدیار دەکەوێت کە هەموو کۆمەڵگەیەك سیستەمێکی بەڕێوەبردنی هەیە و دەسەڵاتیش بەشێکە لەم سیستەمە، مەعریفەی رۆشنبیری کۆمەڵگە بناخەی دەسەڵات بینا دەکات و دەسەڵات لێرەدا دەبێتە زادەی هزر و هۆش و بیرکردنەوەی ئەوان، لە چوارچێوەی بەرژەوەندی گشتی، بەڵام هەر ئەو رۆشنبیرەیە دەکەوێتە خانەی رەخنەگرتنەوە کاتیّ دەسەڵاتداران بە ئاقارێکی تردا دەڕۆن، بۆ بەرژەوەندییە خودی و تایبەتمەندییەکانیان.

میشێل فۆکۆی فەڕەنسی دەڵێت" رۆشنبیر بەشێکن لە دەسەڵات، بۆیە رۆشنبیران لە وڵاتانی پێشکەوتوو لە بەڕێوەبردندا بەشدارن"، بەڵام لەوڵاتی ئێمەدا نا، چونکە رۆشنبیر بەچاوی ئۆپۆزسیۆن سەیر دەکرێت نەك وەکو ریفۆرمخواز، کاری سەرەکی رۆشنبیر هۆشیارکردنەوە و ئاگادارکردنەوە و

ئامۆژگـاری و داهێنـان و هێنـانە کـایەی بیـری نـوێیە لە کـۆمەڵگە، نەك دژایەتیکردن وەك دەسەڵات دەیخاتە ئەم خانەوە، بۆیە رۆشنبیر لە وڵاتـی ئێمە هێندەی دژایەتی بیر و بۆچوونی دەکرێت، هێندە قسەکانی وەرناگیرێت کەواتە چۆن گۆڕان دروست بکات، کە هیچ لایەنێك گوێی بۆ نەگرێ و هەستی پێ نەکات.

رۆشنبیر ئەو کات دەتوانێ پەیامی خۆی بگەیەنێ و خاڵ بخاتە سەرپیتەکان، کە سەربەخۆ بەبێت لە بیرکردنەوە و خستنەڕووی بۆچوونەکانی، ترسناکترین دیـاردە بـۆ لە بـاربردنی پڕۆژەی مەعریفـی رۆشنبیر، دەست بەسـەرداگرتنی دەسـەڵاتە بەسـەر رۆشـنبیردا، چونکە رۆشـنبیری راستەقینە نـاچێتە باوەشـی دەسەڵات، بەڵکو دەبێتە چاودێر بەسەر کارەکانییەوە.

رۆشنبیر هەیە دەبێتە زووڕنا ژەن و پارێزەری دەسەڵات و رۆشنبیری خۆی بۆ جـوانکردنی دەسـەڵات بەکـار دەهێنێـت، بڕوبیـانوو بـۆ بڕیارەکـانی دەهێنێـتەوە، بەشان و باڵی دەسەڵاتداراندا هەڵدەدات و رووە ناشیرینەکان لە بەرچاوان جوان دەکـات، ئەمەش دەکەوێـتە خـانەی چەواشـەکردنەوە، ئەم جۆرە رۆشـنبیرانە لە جیاتی قازانج زەرەر بە خەڵك دەگەیەنن، لە بەرامـبەردا رۆشـنبیری دیکـە هەن لە خـانەی دژایەتـی دەسـەڵاتداران و بەردەوامـی رەخـنە ئاڕاسـتەی دەسـەڵات دەگـرن و سیاسـەتەکانیان بە هەمـوو جـۆرێکەوە رەتـدەکاتەوە، لە دیـدگایەکی دەمـارگیری تونـد رەخنەکانیـان ئاڕاسـتە دەکەن، ئەمەشـیان زۆرجـار پشـێوی دروسـت دەکـات، ئەوەنـدە قـازانج بە رەوشـەکە دەگەیەنێـت، ئەوەنـدەش زەرەری پێدەگەیەنێت، رۆشنبیری دیکە هەیە چاودێری کۆمەڵگە بەگشتی دەکـات، بەدیـدگایەکی دروسـت دەڕوانێـتە هەمـوو لایەنەکـانی ژیـان و لەسـەر بنـاخەی پاراستنی بەرژەوەندی گشتیی ئاڕاستەی کارەکانی خۆی دەکـات، تـا ببێـتە تـوخمێکی سـوودمەند لە کـۆمەڵگەدا، هەر کاتێـك کەموکـوڕییەك ببینێـت،

پەنجەی بۆ درێژ دەکات، لە پێناو چاککردنەوەی، بەو مانایەی هەموو کەموکوڕییەکانی نێو کۆمەڵگە، بە دەسەڵاتی سیاسییەوە دەستنیشان دەکات، لێرەدا رۆشنبیر وەکو مۆمی لێدێت، ئەرکێکی پیرۆزی دەکەوێتە سەرشان، بەو پێیە رۆشنبیر تەنیا چاودێر نییە بەسەر دەسەڵاتدا، بەڵکو چاودێرە لەسەر هەموو کار و کردەوەکانی نێو کۆمەڵگە، ئەمەش بەبەرنامە و ریفۆرم دەبێت لە بوارەکانی سیاسی و ئابووری و کۆمەڵایەتی....تد، لەم دیدگایەوە رۆشنبیر دەتوانێ ببێتە فاکتەرێکی کاریگەر و بەسوود بۆ دەورووبەر و کۆمەڵگە بەگشتی.

لەبەر ئەوە گەرەکە پەیوەندییەکی راستەقینە و گفتوگۆیەکی مەعریفی لە نێوانی دەسەڵات و رۆشنبیر هەبێت، نابێ هەریەکەیان بە ئاڕاستەیەکی دوور لەویتر هەنگاو بنێت، بە تایبەت دەسەڵاتی سیاسی دەبێت سوود لە بیروبۆچوونی رۆشنبیران وەربگرێت، بە هێمنی گوێی لێبگیرێت، باشترین دەسەڵاتیش ئەو دەسەڵاتەیە راو بۆچوون و لێکۆڵینەوەکانی زانستکار و رۆشنبیران لە داڕشتنی بڕیارە سیاسییەکانیاندا وەردەگرن، لە کۆنەوە وتوویانە" باشترین دەسەڵاتداران ئەوانەن کە پرس و ڕا بە رۆشنبیر و زانایان دەکەن".

*** ئەم وتارە لە رۆژنامەی میدیا ژمارە(٣٤٧) لە ڕۆژی ٢٠٠٨/٧/١٥ بڵاوکراوەتەوە.**

توند و تیژی دژ بە مێینە
شێواز و هۆکار و چارەسەرکردن

بە درێژایی مێژوو ئافرەت لە ڕووی مرۆڤایەتییەوە سەرەڕای چەوساندنەوەی بەشێکی گرنگ بووە لە پێشکەوتنەکانی کۆمەڵگە، بەهۆی ڕۆڵی کاریگەری توانیویەتی هەموو ئەو کۆسپ و ڕێگرییانەی لە بەردەم پێشکەوتنی لابدات و بیسەلمێنێ کە هیچی لە پیاو کەمتر نییە و لە دونیای زانیاری و سەردەمی جیهانگەرایی دەتوانێ ببێتە فاکتەرێکی بەهێز بۆ گۆڕانکاری و داهێنان لە بوارەکانی سیاسی و ئابووری و کۆمەڵایەتی و ڕۆشنبیری بەڕێوەبردن و جێ پەنجەی دیار بێت لە داهێنان و تەکنەلۆژیای سەردەمدا.

تێگەیشتن بۆ مافی ئافرەت

لەبەر ئەوەی لە کۆنەوە تێروانینێکی هەڵە هەبوو کە ئافرەت تەنیا بۆ بەڕێوەبردنی کاروباری ماڵ و تێرکردنی حەز و ئارەزووەکانی پیاو تەماشا دەکرا، بۆیە وەك کاڵا ئافرەت بەکار دەهێنرا و هیچ مافێك بەڕەوا بۆ ئافرەت نەدەبینرا، تێڕوانینی کۆنەپەرستانە بۆ مافەکانی ئافرەت ئەوە بوو، ئافرەت دەبێ تەنیا جێبەجێکاری فەرمان و بڕیارەکانی پیاو بێت و مافی نەبوو قسە بکات و رای خۆی سەربەستانە دەربڕێت و پیاو بڕیاردەری هەموو شتەکان بوو هەر ئەویش چارەنووسی ئافرەتەکەی دیار دەکردە و نەیدەناردە بەر خوێندن و هەموو هۆکارەکانی ڕۆشنبیربوونی لێ قەدەخە دەکرد، بۆ ئەوەی بە مافەکانی ئاشنا نەبێت و لێنەدەگەڕا لە بواری ڕێکخراوەیی و سیاسی و ئیداری بەشداری هەبێت و لە ژێر ناوی شەرەف پارێزی چوار دیواری

ماڵەکەی و ژوورەکەی دەکردە ژیانی ئافرەت و ماف و ئازادی کۆت و بەند دەکرد، نەوەك ئافرەتەکە بچێتە دەرەوە وشیار بێتەوە، ئەم تێڕوانینی هەڵە بوو بۆ ئافرەت بەڵکو وەك پیاو یەکسانە و شایانی هەموو مافێکە شان بەشانی پیاو پەرە بە کۆمەلگە بدات.

چەوساندنەوەی ئافرەتان هۆکاری سەرەکی دواکەوتنی کۆمەڵگەکان بوون، تا تێڕوانینەکان بەرامبەر ئافرەتان نەگۆڕا کۆمەڵگەش پێشنەکەوت، لە تێڕوانینی نوێ و ئەمڕۆدا ئافرەت وەك مرۆڤ سەیر دەکرێت، مافەکانی پێ ڕەوا دەبینرێت و بۆتە بەشێك لە بەڕێوەبردنی کاروبارەکان و لەسەر دەستی ئەوان چەندین داهێنانی گەورە ئەنجامدراوە و کۆمەڵگەی پێ پێشکەوتووە، لە کوردستانیش تێڕوانینی کۆن بۆ ئافرەت کاڵ بۆتەوە و ئافرەت لە جاران زیاتر بەشداری بوارەکانی ژیان دەکات و ڕۆڵ دەبینێت لە بەڕێوەبردن و بەرەو پێشچوونی وڵاتەکەمان، بەڵام هێشتا عەقڵیەتی باوکسالاری لەسەر مێشك و دەروونی تاکی کورد زاڵە و ئافرەتان بە شێوازی جیا دووچاری توندوتیژی دەبنەوە، توندوتیژی تا ئەمڕۆش سەرەڕای بانگەشەکردن بۆ دیموکراسی و ئازادییەکان و چەسپاندنی مافەکانی مرۆڤ، بەڵام ئافرەتان بەهۆی عەقڵیەتی دواکەوتوویی دەچەوسێندرێندەوە و لەژێر ناوی جیا مافەکانیان پێشێل دەکرێت، بەهۆی ئەو توندوتیژییانەی بە ڕێگای جیاواز دەرهەقیان دەکرێت زەرەر بە رەگەزی مێینە لە لایەن پیاوەو بە ئافرەت دەگەیەنرێ، جەستەی ئازاری مەعنەوی و جەستەیی دەگەیەندرێتە لەش و دەروونی ئافرەتان.

لە دوای ڕاپەڕینی بەهاری ساڵی ١٩٩١ باشووری کوردستان، تاوەکو ئێستا دەبوا گۆڕانکاری زۆر لە عەقڵییەتی تاکی کورد بێتە ئاراوە، بەڵام گۆڕانکاری لە ڕەوشی ئافرەتان بە شێوەیەکی گشتی زۆر بەکزی

بەڕێوەدەچێ، تا ئێستاش کەسانێك هەن گاڵتەیان بە بنەمای " ئافرەت نیوەی کۆمەڵە" دێت، پێیان وایە ئافرەتان ناتوانن ببنە بەشێك لە گۆڕانکارییەکان و ئەم عەقڵیەتە دواکەوتووانە پێیان وایە ئافرەت بوونەوەرێکی بێ هێزەو هەر لەژێر سێبەری پیاو دەتوانێ بەردەوام بێت و کارەکانی رایی بکات.

سەرەڕای ئەو هەموو کۆسپ و تەگەرە و داب و نەریتەی رێگرن لە بەردەم پێشکەوتنی ئافرەتان، بەڵام ئافرەتان بوێرانە رووبەڕووی ئەم هەموو زەحمەتی و ناخۆشییانە دەبنەوە، توانیویانە جێ پەنجەی خۆیان بخەنە سەرکارەکان، ئەمڕۆش بچیتە هەر دەزگایەکی حکومی لە کوردستان زۆربەیان ئافرەتان کارەکان بەڕێوە دەبن، لە چەند ساڵی رابردوو بە هەزاران ئافرەت بوونە قوربانی عەقڵییەتی پیاو سالاری، بە بیانووی شەرەف کرینەوە ئافرەتان دەسوتێنرێن و دەکوژرێن. ئەم هەموو رێکخراو و ماڵ و بەڕێوەبەرایەتییە نەیاتوانیوە ببنە رێگر لەبەردەم کوشتنی ئافرەتان پەرلەمان و حکومەت نەیاتوانیوە توندوتیژی بنبڕ بکەن، بۆیە دەبێ رێوشوێنی دیکە بگرێتە بەر، بۆ نەهێشتن و بنبڕکردنی توندوتیژی دژ بە ئافرەتان.

شێوازەکانی توندوتیژی

کۆمەڵێك رێگا و شێوازی نامرۆڤانە هەن پێیەوە ئافرەتان دووچاری چەوساندنەوە دەبنەوە، هەندێکیان لە ماڵەوە هەندێکی دیکە لە دەرەوەی ماڵ، بەشێك لەم توندوتیژییانە راستەوخۆ بەرجەستەی ئافرەت دەکەون کە بەزەرەری جەستەیی ناوزەد دەکرێت و هەندێ ئافرەت لە رووی دەروونییەوە رووبەڕووی چەوساندنەوە دەبنەوە، لە ماڵەوە ئەگەر وشیاری خێزانی لای تاکەکان نەبێت بۆ مامەڵەکردنی ئەندامانی خێزان لەگەڵ یەکتری ئەوا پشکی شێر لەم نایەکسانییە بەر ئافرەتان دەکەوێ بۆ چەوساندنەوەیان، شێوازی تری چەوساندنەوە بە زۆر بە مێردانی کچ، هەندێ کەس رای وایە کە ئافرەت

هێندە بێ هێزە کە ناتوانێ هاوسەری ژیانی خۆی هەڵبژێری، بۆیە پیاوەکان ژیانی دیاری دەکەن و بڕیار دەدەن بیدەن بە کام پیاو، نازانن بەوە گەورەترین تاوان دەرهەق بەو کچە دەکەن و نازانن کە کچیش مافی هەیە ڕای لەسەر ئەو کەسە هەبێت کە دەبێتە هاوسەری و بە بیانووی زوو بە شوودان کچەکە لە خوێندنگە دەردەهێنن، بۆیە مافی خوێندنی کچ لای هەندێ خێزان کەمترە لە کوڕ دەڵێن کچ هەر بە شوو دەدرێت بۆچی بخوێنێت، نازانن ژیان هەر شووکردن نییە بۆ کچ، یان ئافرەتان لە ماڵەوە بەند دەکرێن و بێ هیچ بیانوویەك دڵیان لە ئافرەتەکان پیس دەبێت، بۆ خۆشیان هەموو شتێك ڕەوایە، ئینجا لێدانیش سەرباری شتەکانی ترە هەندێ کەس پێی وایە ناوە ناوە دەبێ ئافرەت لێی بدرێت تاوەکو سنووری خۆی نەبەزێنێت، ئەمە ئەو پەڕی نا وشیارییە، تەڵاقیش ئێستا هەر بۆتە دیاردە و مۆدە دوای ئەوەی لە ژنەکەی تێر دەبێت و وازی لێدەهێنێت، ئینجا گەر دەرفەتی فرەژنی نەدرێتێ لای ژنی یەکەمی و یاساش فرەژنی بەرتەسککردۆتەوە، ئەوا بە بڕوبیانووی جۆراوجۆر خێزانەکەی تەڵاق دەدات، لەدەرەوەی ماڵیش بە هەمان شێوە ئافرەتان دووچاری توندوتیژی و چەوساندنەوە دەبنەوە، لە لای هەندێ پیاوەوە، ئافرەت تەنیا لە گۆشە نیگای تێرکردنی حەزو ئارەزووەوە سەیر دەکرێت و لەو کاتەی ئافرەت لە ماڵ دێتە دەرەوە دووچاری قسەو پەلار دەبێتەوە و هەندێ جار وێنەشیان دەگیرێ و بە هۆیەوە دووچاری چەندین کێشەی کۆمەڵایەتی دەبنەوە و هەندێ ئافرەت بێ ئەوەی هیچ پەیوەندییەکی هەبێت کوڕەکە وێنەیەکی بڵاودەکاتەوە یان نامەیەکی بۆ دەنێرێت ئافرەتەکە بەهۆیەوە دووچاری تەڵاقدان دەبێتەوە.

زیانی جەستەیی و مەعنەوی

ئافرەتـان لە کوردسـتان جـگە لەم هەمـوو تونـدوتیژییەی نـاو خێـزان و دەرەوە، دووچاری زیانی جەستەیی و مەعنەوی دەبنەوە لە ڕووی جەستەیی ئافرەتان بەزۆر شێواز دەچەوسێندرێنەوە لە ئازاردانی جەستەیی بە بێ هۆ لەلایەن کەس و کارییانەوە تا ئێستا لای هەندێك خانەوادە ئازاردانی مێینە بەرەوا دەبینن و ئافرەتـان بە زۆر شـێواز لێیانـدەدرێت و برینـدار دەکـرێن و کـاتێ دەبـردرێنە نەخۆشخانە لە ترسی خانەوادەکانیان دەڵێن بەهۆی ڕووداوەوە وامان لێهاتووە ئەم هۆکـارەش بـووەتە هـۆی بەردەوامـی لێـدان و برینـدارکردنی ئافرەتـان، یـان سووتاندنیان ئینجا پاشان دەڵێن بە هۆی پەلەمێزەوە سووتاون، تەنانەت هەندێ جار ماڵەکە پەلەمێزیشیان نییە، بەهۆی کەمتەرخەمی لێکۆڵینەوەش سووتان و تاوانەکە پەردەپۆش دەکرێت، یان لاقەکردنی ئافرەتان لەلایەن ئەو کەسانەی بێویژدانن یان نەخۆشن لە رووی دەروونییەوە، یان بردن و رفاندنی ئافرەتان و پاشـان دەیـانکوژن، هەمـوو هۆکـارن بـۆ ئـازاردانی رەگەزی مێینـە لە ڕووی جەستەییەوە، جگە لەمە ئافرەتان دووچاری زەرەری مەعنەوی دەبنەوە لەلایەن پیاوانەوە یان لەلایەن کۆمەڵگەوە، لەم شێوازانە ترساندن و تۆقاندنی ئافرەتان و هەڕەشـە لێکردنیـان بەوەی لە ناویـان دەبەن یـان هەوڵـی ئەوە دەدەن سـومعەی ئـافرەتەکە دەبەن بـێ ئەوەی ئـافرەتەکە کارێـك بکـات بەدەر بێـت لە داب و نەریتـی کـۆمەڵایەتی، یـان بەردەوام هەنـدێ لە ئافرەتـان دووچـاری جنێـودان دەبنەوە و بە شێوازی دوور لە بەهاکانی مرۆڤایەتی ئیهانە دەکرێن، یان بـۆ ئازاردانی دەروونی ئافرەتان هەندێ پیاو بە دەستی ئەنقەست خیانەت دەکەن و بەدەر لە بەهـای رێزگـرتن شـەڕی دەروونـی لەگەڵ ئافرەتـان لە کـۆمەڵگەی ئێمە دەکرێت، ئافرەتـان دووچـاری نـا لەبـاری دەروونـی دەکـرێنەوە، لە شێوازی تـری ئـازاردانی مەعـنەوی فەرامۆشـکردنی ئافرەتـانە هەنـدێ عەقڵیەتـی

دواکەوتوو هەیە، وەکو مرۆڤ سەیری ئافرەت ناکات، بەڵکو هیچ پرس و رایەکیشی لەگەڵ ئافرەت ئاڵوگۆڕ ناکات، ئەمانە هەموویان لە ڕووی دەروونییەوە دەبنە شەپۆلێکی گەورەی تێکچوون و شپرزەبوونی باری ئافرەتەکە و زۆرجار دەبێتە هۆی خۆکوشتنی ئافرەتەکە و کۆتایی بە ژیانی دەهێنێت، کە پێم وایە ئازادی دەروونی و مەعنەویی زۆر کوشندەترە لە ئازادی جەستەیی بۆ ئافرەتان، هەروەها زۆر جار کار بە ئافرەتان دەکرێت بۆ پارە پەیداکردن یات ئەوەتا هەندێکجار ئافرەت لە لایەن پیاو هاندەدرێت بۆ کاری نابەجێ و لە شفرۆشی، پێویستە زۆر بە توندی سزای ئەو کەسانە بدرێت بۆ تەشەنە نەکردنی ئەم کارە نابەجێیانە، شێوازی تری توندوتیژی دژ بە ئافرەتان بەکار هێنانیانە بۆ کاری تیرۆر و تەقاندنەوە، لەلایەن گروپە تیرۆریستییەکان و ئەمەش ئەو پەڕی دڕندایەتییە دژ بە ئافرەتان دەکرێت و هەندێ ئافرەتی تر وێنە و جوانیان بۆ ڕێکلامکردن بە شێوازی نابەجێ بەکاردەهێنرێت و مافیان پێشێل دەکرێت.

هۆکارەکانی توندوتیژی

هەموو ئەو ناعەدالەتییەی بەرامبەر ئافرەتان دەکرێت، هۆکارەکەی بۆ نەبوونی ڕێگرییەکان دەگەڕێتەوە، ئینجا ئەم ڕێگرییانە هەندێکی بۆ بواری کۆمەڵایەتی و هەندێکی تر، بۆ نەبوونی ڕێکاری یاسایی توند دەرهەق بەم پێشێلکارییانەی دژ بە ئافرەتان دەکرێت، نەبوونی وشیاری و ئاشنا نەبوونی تاکەکان بە مافەکانی ئافرەتان و ڕێزنەگرتنیان هۆکارە و هێندەی تر ڕەوشی ئافرەتان دژوار دەکات، ژێرخانی رۆشنبیری تاکەکانی کۆمەڵگە زەمینەسازی دەکات تا مافی ئافرەتان پێشێل نەکرێت، بە پێچەوانەوە نەبوونی ئەم ژێرخانە رۆشنبیرییە، وادەکات تاکەکان مافەکانی ئافرەتان بە رادەیەکی زۆر پێشێل بکرێت، هەروەها هەندێ داب و نەریت ڕێگرن لە بەردەم پێشکەوتنی ئافرەتان و

نەریتی زوو دەرهێنانی کچ لە خوێندن ئێستاش لای هەندێ خانەوادە پەیڕەو دەکرێت، هۆکارێکی تر کە زۆر ترسناکە و بەردەوامی بە توندوتیژی دژ بە ئافرەتان دەدات خودی ئافرەتان خۆیانن بە هۆی ئەوەی هەموو ئەو ستەمانەی دەرهەقیان دەکرێت خۆیان لێ بێدەنگ دەکەن و پەردەپۆشی دەکەن و ئاشکرای ناکەن ئەمەش هاندەرە بۆ زیاتر توندوتیژی دەرهەق بە ئافرەتان ئەنجامبدرێت، بۆ ئافرەت خودی خۆی ئەم هەموو پێشێلکارییانە دەرهەقی دەکرێت دەیشارێتەوە؟ دەبێ بەزەیی بەخۆی نێتەوە..!؟ ئافرەت بەهۆی کۆمەڵێك هۆکارەوە ئەو توندوتیژییەی لەسەرییەتی پێی رازی دەبێت، لەوانە خەمی خێزانەکەی و پێی خۆش نییە ئەم خێزانەی دروستی دەکات بە ئاسانی لەدەستی بدات، بوونی منداڵ لە نێوانیان هۆکارە بۆ بێدەنگ بوونی ئافرەتەکە چونکە دەزانی ئەم منداڵانە پێویستیان بە دایك و باوکە، خەڵکی ئێمە وا راهاتووە گەر کێشە لە نێوان ژن و پیاو هەبێت یەکسەر دەڵێن خەتای ژنەکەیە، بێ ئەوەی لە کێشەکە بکۆڵنەوە زۆرجار خەتای خودی پیاوەکەشە، بەڵام هەر ئافرەتەکە دووچاری قسەوقسەڵۆك دەبێتەوە، گەر بچێتە ماڵی باوکیشی بە هەمان شێوە ئەوانیش سەرکۆنەی دەکەن و سەرەداوەکانی هەڵگیرساندنی کێشەکە هەموو دەخەنە ئەستۆی ئافرەتەکە، زۆربەی ئافرەتان لەبەر تێکنەچوونی شیرازەی خێزانەکەی بەرگەی هەموو شتێك دەگرن، ئەمەش وەفایەکی گەورەیە ئافرەت هەیەتی بۆ ماڵەکەی و خێزانەکەی، بۆیە کۆمەڵگە هۆکاری سەرەکی ئەم توندوتیژیەیە دژ بە رەگەزی مێینە دەکرێت.

ئازادی و یەکسانی ئافرەت

ئافرەتان وەکو پیاو یەکسانن لە ماف و ئەرکدا ئەو بۆچوونەی وابوو ئافرەتان لە ڕووی هزرییەوە بێ هێزترن لە پیاوان بەسەر چووە، ئێستا ئافرەتان توانیویانە بیسەلمێن ئەوانیش هەموو ئەو توانا فیکرییەی لای پیاو هەیە

ئەوانیش هەیانە، تەنانەت ئافرەتان لەم قۆناخەی ئەمڕۆی تەکنەلۆژیا و جیهانگەرایی زۆر ماندووترن لە پیاو، ئافرەتان جگە لە کاروباری ماڵەوە و بەخێوکردنی منداڵەکان و کاری دەرەوەش دەکەن، هەندێ ئافرەتی بە توانا لە پاڵ کاری کارگێڕی و حکومی کاری سیاسی و ڕێکخراوەیش دەکات، ئەمە مانای بەهێزی ئافرەتان دەگەیەنێ، لە ڕووی توانای عەقڵیشەوە ئێستا لە هەموو بوارەکان ئافرەتان دەست رەنگینن و دەتوانن ببنە بەڕێوەبەر و وەزیر و پەرلەمانتار و دادوەر، هەندێ جار لە پیاوانیش چالاکانەتر کارەکان بەڕێوە دەبەن، ئەمەش ئەوە دەگەیەنێ ئافرەتان یەکسانن لەگەڵ پیاوان و یەکسانی هەستیارترین و گرنگترین مافە بۆ ئافرەتان یەکسانی بۆ ئافرەتان فەراهەم بوو هەموو مافەکانی دیکە دەستەبەر دەبن، لە ڕووی ئازادییەوە ئافرەتان ئازادییان نەبووە، بەڵام ئەمڕۆ لەگەڵ پێشکەوتنەکان ئافرەتان زیاتر بە ئازادییەکانیانی خۆیان گەیشتوون و دەبێت لە چوارچێوەی دروست ئافرەتان ئازادی خۆیان بەکاربهێنن، بۆ ئەوەی کۆمەڵگە خوێندنەوەی تری بۆ بکات و نەیخەنە چوارچێوەی تر و ناو و ناتۆرەی تری بخەنە پاڵ، کچانیش وەکو کوڕان پێویستە مافی ئەوەیان هەبێت و ئازاد بن لە هەڵبژاردنی هاوسەری ژیانیان، دەبێ وەکو کوڕان بخوێنن و خوێندن تەواو بکەن و مافی کارکردنیان پێ ڕەوا ببنرێت و وەگرتنی راو بۆچوونەکانیان کەم بوونەوە نییە، لە هەیبەت و کەسایەتی پیاو بەڵکو پرس و راوەگرتن لەگەڵ هاوسەر کلیلی سەرکەوتنی خێزانە و ئەم جۆرە ئاکارانە کاریگەری باشی لەسەر منداڵەکانیش دەبێت، بۆ پاشەڕۆژیان و خێزانەکانی ئەوانیش باش دەبێت ئەوەش گۆڕان لە کۆمەڵگەدا دروست دەکات.

ڕۆڵی ڕاگەیاندن لە کەمکردنەوەی توندوتیژی

ڕاگەیاندن دەتوانێ ڕۆڵی کاریگەر لە کەمکردنەوەی توندوتیژی بگێڕێت، ئەوەش پێویستی بە بەرنامەڕێژی هەیە، دەبێ بە شێوەیەکی ئاراستەکراو بێت تا ڕاگەیاندن ببێتە بەشێك لە کەمکردنەوەی ئەم توندوتیژییەی دەرهەق بە ئافرەتان دەکرێت، ڕاگەیاندن ڕۆڵی بینیوە بۆ نیشاندانی هەموو ئەو پێشێلکارییانەی دەرهەق بە ئافرەتان دەکرێت و زۆر جار خانەوادەی ئەو ئافرەتانەی دووچاری چەوسانەوە بوونەتەوە بەهۆی هۆکاری کۆمەڵایەتی کێشەکەیان شاردۆتەوە و لێنەگەڕاون ڕاگەیاندن پێی بزانێ، لە ساڵانی ڕابردوو بە سەدان تاوان دژ بە ئافرەتان دەکرا، چونکە ڕاگەیاندن ئەو ڕۆڵەی نەبوو هەر هەمووی دەشارنەوە، کەس پێی نەدەزانی و تاوانەکان پەردەپۆش دەکران، بەڵام ئەمڕۆ ڕاگەیاندن ڕۆڵ دەبینی و هەرچی تاوان هەیە دەیخەنەڕوو بەهۆیەوە چەندین ڕێکار گیراوەتە بەر بۆ کەمکردنەوەی توندوتیژی دژ بە ئافرەتان، بە هۆیەوە چەندین یاسا هەموارکراوە یان دەرچووە، لەگەڵ ئەوەی ڕاگەیاندن ڕۆڵ دەبینێت بۆ خستنەڕووی پێشێلکارییەکان و کەمکردنەوەی توندوتیژی، ئەگەر بە شێوەیەکی زانستییانە ئاڕاستەی خۆی نەکات، ئەوا دەبێتە هۆکار بۆ زیادبوونی توندوتیژی، هەندێ درامای تەلەفزیۆنی نیشاندەدەرێن توندوتیژی زۆری تێدایە و زۆر بە نارێکی مامەڵەی ئافرەتان دەکرێت و بێ حورمەتی دژیان دەکرێن، یان لە کەناڵە تەلەفزیۆنەکان ئافرەتان بۆ ڕێکلامکردن بەکاردەهێنن و بە شێوازی جیا لاشە و جوانی ئافرەتان دەکەنە کەرستەی ڕاگەیاندن و زۆرکردنی بینەرانیان، ڕاگەیاندن دەبێ لە خزمەت پرسی ئافرەتدا بێت نەك ببێتە بەشێك لە توندوتیژی دژ بە ئافرەتان، واتا ڕاگەیاندن دەبێتە دوولایەنە لە پرسی ئافرەتان بە بەرنامە سوودیان پێ دەگەیەنێت بێ بەرنامە زەرەریان پێ دەگەیەنێت، بۆیە ئەو کەرەستانەی لە کەناڵەکانی ڕاگەیاندن

پەخش دەکرێن دەبێ توێژینەوەیان لەسەر بکرێت، کاتێ روون دەبێتەوە کە سوودمەندن ئینجا پەخش بکرێت.

رۆڵی یاسا ناوخۆیی و نێودەوڵەتییەکان

تا ئەو کاتەی هیچ یاسایەك نەبوو، ئەو یاسایانەی هەشبوون لە بەرژەوەندی ئافرەتان نەبوون توندوتیژی بە شێوەیەکی فراوان بەرۆکی ئافرەتانی گرتبوو، ئافرەت وەك کۆیلە مامەڵەی لەگەڵدا دەکرا و ببووە ئالەت و کۆنترۆڵەکەی دەست پیاو، پیاویش بە ئارەزووی خۆی و چۆنی بویستایە وای هەڵدەسوڕاند و هیچ شتێکی لە بەرژەوەندی ئافرەتان نەدەکرد، لە کوردستانیش کار بە هەموو یاسانە دەکرا کە لە سەردەمی رژێمی بەعسی رووخاو دەرچووبوون لەو یاسایانەی سزای تێدا بوو، لە دژی تاوانەکانی لاقەکردن و زینا و ناپاکیکردنی هاوسەری و لە شفرۆشی و هاندان بۆ کاری لەشفرۆشی و بازرگانیکردن بە ئافرەتان ئەمانە هەمووی نەبوونە هۆی کەمکردنەوەی توندوتیژی دژ بە ئافرەتان تا پەرلەمانی کوردستان هەڵبژێردراو و هەڵسا بە هەموارکردنی هەموو ئەم یاسایانەی لە بەهای ئافرەتیان کەمکردەوە، یان هۆکار بوون بۆ چەوساندنەوەی ئافرەتان، گرنگترین یاسا کە لە پەرلەمانی کوردستان دەرچوو بە تاوان ناساندنی ئەو کەسانەی لە ژێر ناوی شەرەف کرینەوە تاوان دەرهەق بە ئافرەتان ئەنجامدەدەن، لە هەمان کاتدا رێژەی بەشداری ئافرەتان بۆ بەشداریکردنیان لە پەرلەمان زیادی کرد، لە پەرلەمانی کوردستانی هەڵبژێردراوی رۆژی ١٩٩٢/٥/١٩ شەش ئافرەت بوونە پەرلەمانتار، پاشان لە هەڵبژاردنی ٢٠٠٥ گەیشتە رێژەی لە ٢٥% و لە ساڵی ٢٠٠٩ رێژەکە بەرز بووە بۆ لە ٣٠% ئەوەش پێشکەوتنێکی باشە بۆ بەشداری بەرچاوی ئافرەتان لەدەزگا دەستوورییەکانی کوردستان، ئێستا رێژەی ئافرەتان لە پەرلەمانی کوردستان لە کۆی ١١١ ئەندام پەرلەمانی

کوردستان (٢٩) یان ئافرەتن و چەندین ئافرەت پلەی وەزیریان وەرگرت و هەندێکیان پلەی قایمقام و بەڕێوەبەری ناحیە و دادوەر و داواکاری گشتی و دادنووسی دادوەریان وەرگرتووە، ئەمەش بۆ رەوشی ئافرەتان پێشکەوتنە، بەڵام توندوتیژی هەر ماوە بە شێوازی جیا ئافرەت سەرەڕای ئەم هەموو یاسایانەی پەرلەمان دەریکردووە، لەگەڵ هەمواركردنی زۆر لە یاسای باری کەسی ژمارە (١٨٨) ساڵی ١٩٥٩ کە لە ساڵی ٢٠٠٩ کۆمەڵێك مادەی یاسایی لێ هەمواركراو و بەشێکی لە بەرژەوەندی ئافرەتان بوو، بەشێکی تری لە بەرژەوەندییان نەبوو، سنووری فرەژنی بەرتەسك کرایەوە، بەڵام پیاوەکان ئێستا پەنا دەبەنە تەلاقدانی ژنی یەکەم بۆ ئەوەی ژنی دووەم بهێنن، یان ئەوەتا دەچن لەدەرەوەی سنووری حکومەتی کوردستان ژنی دووەم دەهێنن و هەر لەوێش گرێبەست دەکەن بۆ ئەوەی لە سزای فرەژنی رزگاریان بێت، هەروەها حکوومەتی کوردستان چەندین یاسای هەمواركرد و رایگرتوون، لەوانە راگرتنی یاسای لێدان و تەمبێکردنی ئافرەت و توندکردنی سزای ئەو کەسانەی لە دەرەوەی دادگا هاوسەرگیری دەکەن لە ساڵی ١٩٩٢، چەندین یاسای تر و ئێستا بەڕێوەبەرایەتی چاودێری توندوتیژی دژ بە ئافرەتان کراوەتەوە.

لەسەر ئاستی نێودەوڵەتیش چەندین پەیماننامە و رێککەوتنامەی نێودەڵەوتی بۆ نەهێشتنی توندوتیژی دژ بە ئافرەتان بەستراون، لەوانە لە دیباجەی نەتەوە یەکگرتووەکان لە ساڵی ١٩٤٥ جاڕی گەردوونی مافی مرۆڤی ساڵی ١٩٤٨، بە راشکاوانە دژی هەموو جیاکاری و چەوسانەوەیەکی ئافرەتن و رێککەوتننامەی ١٩٢١/٩/٣١ کە تایبەتە بە نەهێشتنی بازرگانیکردن بە ئافرەتان و رێککەوتننامەی ١٩٣٢/١٠/١١ تایبەتە بە نەهێشتنی بازگانیکردن بە ئافرەتانی پێگەیشتوو، رێککەوتننامە گرنگەکەی سیداوی ساڵی ١٩٧٩ لە

ماددەی شەشەم هانی وڵاتانی جیهان دەدات یاسای جۆراو جۆری تایبەت و گشتی دابنێن بۆ نەهێشتنی شێوازەکانی بازرگانیکردن بە ئافرەتان و ئەم ڕێککەوتننامەیە بۆ نەهێشتنی جیاکارییە و زۆربەی وڵاتان واژۆیان لەسەر کردووە، ساڵی ۱۹۹۳ ڕێککەوتننامەی زاڵبوون بەسەر توندوتیژییەکان کەم دەکاتەوە لە ڕووی توندوتیژی جەستەیی و زۆرلێکردنی بۆ ئەنجامدانی کارێك و توندوتیژی دەروونی و سێکسی و کۆمەڵایەتی قەدەخە دەکات و بۆ ئەوەی وڵاتان یاساکانیان دابڕێژن بە ڕەچاوکردنی هەموو ئەم بوارانە بۆ کەمکردنەوە و نەهێشتنی توندوتیژی دژ بە ڕەگەزی مێینە. هەموو ئەم یاسا و پەیماننامە و ڕێککەوتننامانە لە هەندێ وڵات توندوتیژیان کەمکردۆتەوە، بەڵام لە هەندێ وڵاتان هیچ کاریگەرییان نەبووە، لە کوردستانیش بە هەمان شێوە گۆڕانکاری بووە لە ڕەوشی ئافرەتان بەڵام بە پێی پێویست نییە.

یاسا بە تەنیا ناتوانێ توندوتیژی نەهێڵێت دەبێ وشیاریشی لەگەڵدا بێت و کۆمەڵگە ئامادەسازی تێدا بێت و ئەو گۆڕانکارییانەی پێویستە بکرێن، تاوەکو ئافرەتان وەکو مرۆڤ و بەشێکی گرنگ لە کۆمەڵگە هەژمار بکرێن و بە یەکسانی لەگەڵ پیاو گەشە بە وڵات بدەن و چارەسەریش بۆ نەهێشتنی توندوتیژی دژ بە ئافرەتان بە کۆمەڵێك ڕێکار دەبێت.

چارەسەر بۆ نەهێشتنی توندوتیژی دژ بە ئافرەتان

یەکەم: هەمواركردنی هەموو ئەو یاسایانەی توندوتیژیان دژ بە ئافرەتان تێدایە، بە شێوەیەك لەگەڵ پێشکەوتن شارستانی بگونجێ و ڕەوشی ئافرەتان بگۆڕێت.

دووەم: دەرکردنی یاسای هاوچەرخ بۆ ئەوەی ئافرەتان بە یەکسانی هاوشان لەگەڵ پیاوان بەشداری هەموو بوارەکانی ژیان بن.

سێیەم: بڵاوکردنەوەی وشیاری رۆشنبیری بۆ گۆڕینی تێڕوانینی کۆمەڵگە بەرامبەر ئافرەتان، بۆ ئەوەی وەکو بەشێکی گرنگی کۆمەڵگە تەماشا بکرێن و رۆڵ بگێڕن.

چوارەم: راگەیاندن بە رۆڵی ئەکتیڤی خۆی هەڵبستێ بۆ کەمکردنەوەی توندوتیژی دژ بە ئافرەتان.

پێنجەم: گرنگیدان بە خێزان، بەهۆی ئەوەی خێزان پێکهاتەی سەرەکی کۆمەڵگەیە بۆیە رێکخستنەوەی رۆڵی دەبێت لە کەمکردنەوەی توندوتیژی دژ بە ئافرەتان.

شەشەم: هاوکاریکردنی کوڕان و کچان بۆ پێکهێنانی خێزان لەسەر بنەمای رازی بوونی هەردوولا بەمەش خێزانەکە سەرکەوتوو دەبێت و دوور دەبێت لە توندوتیژی.

حەوتەم: کردنەوەی پەیمانگەی تایبەت لە شار و شارۆچەکەکان بۆ وشیارکردنەوەی خێزانی، تاوەکو رەگەزی مێینە هیچی تر لە چوارچێوەی خێزان دووچاری توندوتیژی نەبێتەوە.

هەشتەم: مامۆستایانی ئایینی لە رۆژی هەینییان بەشێك لە وتارەکانیان تایبەت بکەن بە رێزگرتنی ئافرەتان.

نۆیەم: کردنەوەی سەنتەری تایبەت بە چارەسەرکردنی کێشەی خێزانی و چەندین پسپۆڕ و توێژەری کۆمەڵایەتی بە توانا بۆ چارەسەرکردنی کێشەی خێزانەکان، بۆ ئەوەی نەگەیشتە جیابوونەوە و لەبەر یەکهەڵوەشانەوەی خێزان.

دەیەم: زیادکردنی رێژەی ئافرەتان لە پەرلەمان و دەزگاکانی حکومەتی کوردستان.

*** ئەم توێژینەوەیە لە رۆژنامەی میدیا ژمارە(٣٩٠) لە رۆژی ٢٠٠٩/٦/٢ بڵاوکراوەتەوە.**

چەمکی دیموکراسی لە نێوان دروشم و پراکتیزەکردندا

پێش ئەوەی بێینە سەر شیکرنەوەیەکی بابەتییانە بۆ چەمکی دیموکراسی، دەبێ ئەوە بڵێین کە پیادەکردنی دیموکراسییەت لە وڵاتێکەوە بۆ وڵاتێکی دیکە جیاوازە، بێگومان ئەمەش راستەوخۆ دەگەڕێتەوە سەر ئاستی رۆشنبیری و ژیاری خەڵکەکە و خوێندنەوەیان بۆ چەمکەکە.

هەروەها جۆری پیادەکردنی چەمکەکە لەلایەن رژێمە دەستەڵاتدارەکانەوە، چونکە لە هەموو جیهاندا بەشێوەیەکی فرە گفتوگۆی تێروتەسەلی لەسەر دەکرێ، لە کەناڵ و رۆژنامە و گۆڤار و میدیاکان گرنگی پێدەدرێ.

هەروەها ئەم تێزە بووەتە مەسەلەیەکی ئاڵۆز، بۆ شیکرنەوەی تا هەنوکە بە چەندین شێواز لەلایەن فەیلەسوفەکانیشەوە پێناسەکراوە هەر یەکەشیان بە جیا لە دیدگایەکەوە باسیان لە مەرج و بنەماکانی کردووە، ئەوەتا ئەفلاتوون دیموکراسی بەشێوازێکی دیاریکردنی دەسەڵات دادەنێ، هەروەها سیاسەتمەداری یونانی (کلیۆن) دەڵی: (دەسەڵات لە گەلەوە لەلایەن گەلەوە لە پێناو گەلدایە) ابراهام لنکلۆنیش دەڵێ: (حکومەتی خەڵك و هەڵئەسووڕێنێت).

لێرەدا بۆمان دەردەکەوێت کە سیستەمی دیموکراسی بریتییە لە وەدیهێنانی خواست و ئارەزووەکانی خەڵك بە مەرجێك رێز لە بنەماکانی یاسا و رێسا و بیرەوەریەکانیدا بگیرێت، لە پێناو گەیشتن بەهەر ئاکامێکی پۆزەتیڤانە لەکار و بوارە جیاجیاکاندا دەبێ پەنا ببرێتە بەر لەم چەمکە و گوێ لەڕاو بۆچوونەکانی خەڵك بگیرێ لە کاتی دەربڕیندا بەشێوەیەکی ئازاد.

مافی ئازادی رادەربڕینیش بریتییە لە ئازادی تاك و ئازادی رۆژنامە و ئازادی لە خۆپیشاندان و نارەزایەتییەکاندا لەگەڵ رێگەدان بە کۆمەڵ و

ڕێکخراو و پیشەییەکان بۆ ڕێکخستنی کاری سەرجەم چین و توێژەکانی کۆمەڵ و دیاردەی فرە حزبیش کە لە سیما هەرە دیار و بەرچاوەکانی ئەم چەمکەیە، بۆیە هەر وڵاتێك کە سیستەمی دیموکراسی تێدا پیادە بکرێت، نابێت ڕێگە لە هیچ گروپ و کۆمەڵە و ڕێکخراوێکی سیاسی بگیرێت، ئەمە وێڕای دامەزراندنی هەر ڕێکخراوێکی فەرهەنگی، کەلتووری، پیشەیی، شانبەشان سەرقاڵی کارکردن و بەشداریکردنن لە دەرکردنی بڕیارەکانی لە پێناو هۆشیار کرنەوەی جەماوەر و برەودان بەو بیر و ئایدیۆلۆژیایەی کە لە پێڕەو بەرنامەکانیاندا گەڵاڵەیان کردووە.

کەواتە فرە حزبی پێوانەیەکی فرە دیموکراسی و شارستانییە، لە پێناو رەخساندنی زمینەیەکی لەبار و ئازاد بۆ گوزارشت کردن لە هاوکێشە سیاسییە پەیوەندارەکان، بەو مەرجەی کە ئەم ڕێکخراوانە بە باریاندا هەبێ کۆمەڵ بەرەو قۆناخێکی نوێی سیاسی و رۆشنبیری، کۆمەڵایەتی، ئابووری روون بەرێت، کاریگەریشیان لەبەرەو پێشبردنی وڵات هەبێت لە بارێکی ئاڵۆز و خراپەوە بۆ بارێکی پێشکەتووی لەبار، بێگومان مرۆڤ ئازادە لە ژیانی تایبەتی خۆی، بۆ ئەوەی ئەو مرۆڤە دووچاری هیچ جۆرە چەوساندنەوە و زوڵم لێکردنێك نەبێتەوە، جا هەڵگری هەرچ بیر و ئایدو ئایینێك بێت، کۆمەڵیش بەیەك چاو لەلایەن رژێمەکەیەوە سەیر بکرێت، لە بەردەم دادگاشدا بە یەکسانی و دادپەروەرانە مامەڵەیان لەگەڵدا بکرێت، بێ لەبەر چاوگرتنی رەنگ و زمان رەگەز و پایەی کۆمەڵایەتی، هەروەها رێ لە هیچ تاکێکیش نەگیردرێت بۆ دیاریکردنی شوێنی جێنشینی، بە مەرجێك کەسە کۆچکردووەکە پابەند بێت بە جۆری ژیان و هەموو ئەو یاسا و پەیڕەوانەی کە لە (شارۆچکەکە، یان شارەکە یا وڵاتەکە)دا کاری پێدەکرێت، هەروەك لە بەندەکانی جاڕی گەردوونی مافی مرۆڤیشدا جەختی لەسەر کراوتەوە.

هەر لەم تێڕوانینــەوە وەدیهێنــانی مــافی تەواوی نەتەوەکــانە کە مێژووییەکــی هاوبەش کۆیان دەکاتەوە.

هەر لە سـایەی ئەم سیســتەمە دیموکراســییە مــافی زۆریــنە لە ریفرانــدۆم و هەڵبژاردنەکانـدا بەسـەر کەمیــنە دیـاری دەکرێـت، لەسـەر کەمینەشـە رێـز لە بڕیارەکانـدا بگرێـت و نابێـت بەڕێـگەی میلشـیای چەکـدارییەوە رووبەڕوویـان ببێتەوە و لەمپەر لە بەردەم ئەو بڕیـارانە کە وڵاتە دەبـووژێنەوە دروست بکـات، دیموکراسـی بەم پێـودانگەوە شێوەکانی خۆی دیـاری دەکـات، جـاران خەڵکـی وڵاتەکە لە پانتاییەك کۆدەبوونەوە لەرێی گفتوگۆ ڕا وەرگرتنەوە کاریگەرییـان لەســەر یاســا و رێســاکانی بڕیــارەکە یەکلادەکــرایەوە، ئێســتاش لە رێــگەی هەڵبژاردنەوە خەڵك نوێنەرەکانیان هەڵدەبژێرن، تا ببنە فەرمـانڕەوا جێبەجێکـاری دەستوور و یاساکان.

ئەم رێگەیە لەم چەرخەدا زۆر باوە، چونکە نزیکە لە نەزمـی نـوێی جیهـان و زۆربەی وڵاتــانیش کــاری پێــدەکەن، کە ئەم شــێوە سیســتەمەش جێگیــرە لە گۆڕەپـانەکە ئامـادەی کێبـڕکێیە لەسـەر دەسـەڵات، بەهـۆی بـوونی کۆمەڵێـك بەرنامە و پێشنیاری چاکسازی و ئـاوەدانکردنەوە و فەراهەمکردنـی گـوزەرانی هاووڵاتییــان لە پێنــاو بە ئەلتەرنــاتیف (بــدیل)بوونی دەســەڵاتی پێشــوو، بەم شێوەیە دەسەڵاتدارانی هەر وڵاتێك یەکێك لەو بنەمایانە بزر بکات، ئەوا دەبێـتە رژێمێکــی بیرۆکراتــی، پاشــان بە قۆنــاخ دەبێــتە دیکتــاتۆرێکی ســەرکوتکەر نموونەش زۆرن لەوانە رژێمی عێراقی وەك حزبێکی تاکڕەو تێکرای نەتەوەکانی خستبووە ژێر رکێفی خۆیەوە.

بۆیە هەر بە تەنها لە بەرامبەر نەتەوەی کورد سیاسەتی بەعەرەبکردن و ئەنفال و کیمیابــاران و قڕکــردن و راگواســتن و خــاپووورکردنی دێهــات و ســڕینەوەی

مۆرکی نەتەوەیی و شێواندنی دیمۆگرافیای کوردستان لە پێناو فراوانکردنی خاك و نیشتمان عەرەبی هەمیشە و بەردەوام سەرقاڵی پیادەکردنیەتی.

سیستەمی پیادەکردنی دیموکراسی لە باشووری کوردستان

لە نیوەی دووەمی هەشتاکاندا رژێمی بەعس بە جۆرێك کەوتبووە بەر دۆشینی سامان و تواندنەوەی نەتەوەکەمان، هەر بە تەنیا لە ژێر ناوی ئەنفالەوە پتر لە (٢٥٠) هەزار کوردی ئەنفال و شوێن بزرکرد. پێنج هەزار کوردی دیکەشی لە شاری هەڵەبجە نوقمی کیمیایی و ژهر کرد، ئەوانەشی کەمانەوە و بەرنەکەوتن خانووەکانیان لێ خاپوور کرا و کەوتنە نێو ئۆردوگا زۆرەملێکانەوە، هەموو جۆرە مافێکی مرۆیی و نەتەوەیی و کەلتووری و رۆشنبیریان لێ قەدەخە کرا، تەنانەت مافی کارکردنیشیان نەبوو لەسەر زەوی و رەزی خۆیان ئەوەی دەستی چەکی بگرتایە رەوانەی شەڕەکانی ئێران و هاوپەیمانەکانی لە کوێت دەکردن.

لەمەوە دەگەینە ئەو دەرەنجامەی کە پیادەکردنی سیستەمی دیموکراسی لە باشووری کوردستان لە سایەی رژێمی بەعسی سەرکوتکەر شتێکی زۆر ئاڵۆزە و کارپێنەکراو بوو، ئەویش بەهۆی نەبوونی قەوارەیەکی سیاسی سەربەخۆ لە باشووری کوردستاندا.

بەهاری ساڵی (١٩٩١) لە باشووری کوردستان گەورەترین راپەڕینی چەکدارانەی بەخۆیەوە دیت، نامەوێ باس لەبارە ناوخۆیی و بابەتییەکانی ئەم راپەڕینەی بکەم، چونکە تەوەری باسکەم نییە! قۆناخی ساڵێك لە راپەڕینەکە کە سەردەمی بەرەی کوردستانی پێ دەڵێن بە قۆناخێکی زۆر نارێك دەناسرێتەوە، چونکە چەمکی دیموکراسی لەو سەردەمە شتێکی نامۆ بوو، خەڵك هۆشیاری و خوێندنەوەی بۆ ئەم چەمکە خوێندنەوەیەکی هەڵە بوو، هەر کارێکی نایاساییان ئەنجام بدابایە دەیانگوت دیموکراسییە.

تا کار گەیشتە هەڵبژاردنە مێژووییەکەی ئەنجوومەنی نیشتمانی کوردستان لە ڕێکەوتی ١٩/٥/ ١٩٩٢ لەسەر دەستی حزبەکانی ناو (بەرەی کوردستانی) ئەنجامدرا کە جەماوەرێکی زۆر و زەوەند ڕوویان لە بنکە و سندوقەکانی دەنگدان کرد بۆ هەڵبژاردنی نوێنەری ڕاستەقینەی خۆیان لەمینبەرێکی پڕ لە ئازادی سیاسی کەئەویش ئەنجومەنی نیشتمانی کوردستان بوو، کە بۆ یەکەمجاریش بوو، لە باشووری کوردستان ئەزموونێکی واگرنگ و چارەنوسسازی لەم جۆرە بە ئەنجام بدرێت.

بە بەشداری سەرجەم چین و توێژەکانی سەر بەگەل و نەتەوەکانی سەر خاکی کوردستان، هەرچەندە ئەوانیش بەدەست ئەم ڕژێمەوە دووچاری سیاسەتەکانی داپڵۆسین و سەرکوتکرن بوونەوە، هەموو ئەو گەل و نەتەوانەی کە بەشدارییان لە هەڵبژاردنەکە کرد، پەرلەمان تەواوی مافی ئازادی و سیاسی و و ڕۆشنبیری کەلتوورییانی بۆ دەستەبەر کرد، ژمارەیەکیش لە کورسی پەرلەمانیان بەشێوەی کۆتا پێدرا، لەپاڵ ئەمە هەر حزبەی چەندین ڕۆژنامە و گۆڤار و ئێزگە و کەناڵی (TV)جیا جیایان کردووە.

دیاردەی فرە حزبی و فرە ئازادییەکان بەجۆرێك تەشنەیان سەند بوو، کە لە تەواوی خۆرهەڵاتی ناوەڕاستدا ئەم جۆرە دیموکراسییە پیادە نەدەکرا، هەتا ئێزگەی دەنگی ئیسرائیل داوای لە وڵاتە عەرەبییەکان کرد کەوا بێن بۆ کوردستان لە کوردەکان فێری دیموکراسی ببن.

پاشان جاردانی شێوە حوکمی فیدراڵی کە لەلایەن پەرلەمانەوە لە ڕێکەوتی ٤/ ١٠/ ١٩٩٢ بەجێ هێنانی ئەرکێکی نیشتمانی و خواستێکی گەل بوو کە پەرلەمان گوێ لە بیر و بۆچوون و بڕیار لەسەر چارەنووسی نەتەوەیەك گرت کە وەك هەنگاوێکی گەورە مەزن بۆ وەدیهێنانی ئاواتەکانی گەل کە ئەمە بنەمایەکە لە دیموکراسییەت: (پەرلەمان دەبێت گوێ لە بۆچوون و

داخوازییەکـــانی گەل بگرێــت) ئەمەیە تێڕوانینـــی دروســت بــۆ مەســەلە دیموکراسییەکە کە هەموو لایەك وەك بنەمایەك لە کارەکاندا دەبێ هەوڵی بۆ بدات.

کە هەر لەســەرەتاوە تاکــەکان تــاهەنوکە وەك دروشــمێك کــاری پــێ دەکــەن و خســتویەتیە واری کــردەییەوە، چــونکە درك بەمــافی نەتەوەکــانی ســەرخاکی کوردســتان گرنگــە کــردووە، هــەمووش وەکــو بــراش ســەیریان دەکــات و تەواوی مافە ئیداری و رۆشنبیری و کەلتووریەکانی پێ رەوایە کە موماریەی بکەن، تــا ئەوانــیش رۆڵێکــی پۆزەتیڤانە لەو ئەزمــوونە بــێ هاوتــاییە ببیــنن و بتــوانن پشتیوانی و بەرگریشی لێ بکەن، لەلایەکی ترەوە رێگەدان زەمینــە خۆشکردن بــۆ تاکــەکــان بەمەبەســتی خــۆ رۆشــنبیرکردن بەبیــری نەتەوەییــانەوە، بــۆ هۆشــیارکردنەوە پەروەردەکردنیــان، تــا بتــوانن زۆرتــرین خــزمەت بەگەلەکەیــان بگەیەنن.

رێگەگــرتن لە چەوســانەوەی تاکەکــانی کــۆمەڵ کە دژی هەمــوو نەریتێکــی مرۆڤــایەتین کە ســەروەری یاســاش لە ســەرووی کارەکــانیەتی لە پێنــاو پێنگاڤەکی مەزن بۆ بە مەدەنیبوونی وڵاتەکەمان.

لە میانەی بەستنی ئەو هەموو کۆنگرە و کۆنفرانسانە کە تا ئێستا گرێدراوە دەبــێ بــاوەڕی تــەواومان بــە گفتوگۆی تاکەکان هــەبێ، هــەروەها تــاك ئــازادە لــەدەنگان، کە لە شــێوەی دەنگــدانی نهێنــی و ئــازادانە نوێنــەری خــۆی هــەڵبژێرێ.. هــەروەها دەســەڵات کــار بە پرەنسیپی(هەر کەســێ شیاو بێت، شوێنەکەی شیاو دەبێت)، بڕوابــوون بەڕای جیاواز و بڕیــاردان بە کــۆمەڵ بــۆ تۆکمەکردنی کارەکان و وەرگرتنی بڕیــاری مەزن کە هەردەم یەکێکە لــە بنــەما هەرە سەرەکییەکان.

هەروەها پەیوەندی حزبی و رۆشنبیری لەسەر ئاستی کوردستانی مەزن، بە پارچەکانیەوە بەڵگەی بانگەشەیە بۆ بەستنی کۆنگرەیەکی نەتەوەیی و بەرەیەکی یەکگرتوو بێگومان ئەمەش باوەڕبوونە بە دیموکراسیەتی راستەقینە، جگە لەمانە هەموو کات پێویستە گفتوگۆی لێزانانەی بۆ یەکلاکردنەوەی کێشەکان لە رێگەی هەڵبژاردنی گشتی باوەڕمەندە لەمەوە دەگەینە ئەو دەرەنجامە کە هەندێك لە بنەماکانی سیستەمی دیموکراسی لە باشووری کوردستاندا هەنگاوی بۆ نراوە، بەڵام ئەو هەنگاوانە مشتێکە لە خەروارێك، بۆیە پێویستی بە هەنگاوی زیاترە، ئەوەش ئەرکی حزب و لایەنە سیاسییەکان و رێکخراوە رۆشنبیری و پیشەییەکانە کە رۆڵەکانی نەتەوەکەمان بەم چەمکە ئاشنا بکەن و هۆشیاریان بکەنەوە لە پێناو پێکهێنانی کۆمەڵگەیەکی دیموکراسی و هەنگاونان بەرەو کوردستانێکی سەربەخۆ و ئازاد و یەکگرتوو دیموکرات.

کۆمەڵایەتی

دوبەی بێ کارەبا

دەسەڵات بەرپرسە لە فەراهەمکردنی پێداویستییە ژیانییەکانی هاووڵاتییان، بە پێی پلانێکی تۆکمە و داڕێژراو لە هەموو شار و شارۆچکە و گوند و دێهاتەکان بەرنادەربارەییژی بۆ هەموو پێداویستی و داخوازییەکانی خەڵك دەکات لە دابینکردنی ڕێگاوبان و کارەبا و شوێنی نیشتەجێبوون و بنکەی تەندروستی و ئاوەڕۆ و باخچە و دایەنگە و پارك و پێداویستییەکانی ژیانی دیکە، بە پێی پلان هەندێ لەو پێویستییانە لە پێش ئەوانی تر دەبێت.

لە کوردستان پرۆژە و کاری زۆر جوان ئەنجامدراوە شایانی دەست خۆشین، بەڵام لە ڕووی پلانەوە بەرنامەکان بە دروستی و پسپۆڕی دانەڕێژراون کەموکوڕی هەرماوە و تا ئێستا چەندین گەڕەك لەبەر کەمی ئاو و نەبوونی ئاوەڕۆی ستاندەر و بێ کارەبایی دەناڵێنن، کەچی لەلایەن دەسەڵاتی سیاسی کوردستان بانگەشە بۆ بە دوبەیکردنی هەولێر و کوردستان دەکرێت.

شاری دوبەی گەورەترین ناوەندی بازرگانی جیهانییە و بووەتە پایتەختی ئابووری دەوڵەتی ئیمارات، ئەو گەشەکردنەی ڕێگەی بازاڕی ئازاد و نەبوونی سیستەمی باج وایکرد بازرگانەکانێکی ئێجگار زۆر ڕووی تێبکەن، ئەو پێشکەوتنە بەرچاوەی دوبەی بەهۆی بوونی نەوتەوە نەبووە ئەو شارە وەکو وڵاتە عەرەبییەکانی تر، تەنیا پشتی بە نەوت فرۆشتن نەبەستووە، بەڵکو گەشەی ئابووری ئەو شارە بەهۆی بازرگانی و عەقارات و خزمەتگوزاری پارە و گەشتوگوزارەوە بووە، نەوت و گاز تەنیا لە ٦%ی ئابووری ئەو شارە پێدەهێنێت، حکومەتەکەشیان ئەلکترۆنییە، لە ڕێگەی کۆمپیوتەر و ئینتەرنێتەوە کاروبار و مامەڵەی هاووڵاتییان جێبەجێدەکرێت و لەم جۆرە حکومەتەش کەمترین گەندەڵی دەکرێت.

دوبەی کێشـــەی کارەبـــای بەهـــۆی گـــازەوە چارەســـەر کـــرد، حکـــومەتی کوردستانیش چەندین ساڵە ستراتیژ و پلانێکی ئەوتۆی بۆ چارەسەرکردنی کارەبا نییە، تەنیا پشت بە ئاوی باران و بەنداوەکان و وێستگەی کارەبای خێرخوازان دەبەستێت, لە رێگەی رێککەوتنیش کارەبا لە دەوڵەتە هاوسێیەکانی وەکو تورکیا و ئێران دەکڕێت، کەچی هەرکاتێ تەنگژەیەکی سیاسی رووبدات, ئەو دەوڵەتە ئەقلیمییانە کارەباکە دەبڕن، بەڵام بۆ چارەسەرێکی تەواو بۆ کارەبا نادۆزرێتەوە و پێویستە بەزووترین کات حکومەتی کوردستان بەپلانێکی ئەگەر درێژخایەنی چەند ساڵەیش بێت، چارەسەری بکات بۆ ئەم مەبەستە چەند پێشنیارێك دەخەدەربارەیوو:

یەکەم: دانانی چەند وێستگەیەکی کارەبایی کە بەگاز کار بکات، لەبەر ئەوەی باشترین سووتەمەنی لە بواری بەرهەمهێنانی کارەبا گازە و باشترە لە سوتەمەنیەکاتی دیکە.

دووەم: دروستکردنی چەند بەنداوێکی بچووك و گەورە بۆ ئەوەی بتوانرێ لە ناوچە جیاجیاکان سوود لەو بەنداوانە وەربگرن، کە لەنزیکیانن، بەمەش قوورسایی لەسەر وێستگەی سەرەکی کارەبا گشتی کەمدەبێتەوە.

سێیەم: لەبەر ئەوەی کوردستان ناوچەیەکی شاخاوییە و لە زۆربەی ناوچەکان تەوژمی بای خێرا هەیە، دەتوانرێ بەدانانی پەروانەی هەوایی کە بەخێراییەکی زۆر دەسووڕێن و بەمەش کارەبایەکی زۆر بەرهەدێت.

*ئەم وتارە لە رۆژنامەی میدیا ژمارە(٤٩٧)ی ڕۆژی**٢٠١١/٨/٢٣** بڵاوکراوەتەوە.

فەیس ماش

تۆڕی کۆمەڵایەتی فەیسبووك وڵاتێکە و ڕەنگەکانی ئاڵاکەی لە ڕەنگی ئاڵای هەموو وڵاتان پێکهاتووە، بە ماوەیەکی کورت توانی سنووری هەموو وڵاتان ببەزێنێت و دونیا داگیر بکات. زۆرێك لە هاووڵاتییان ڕەگەزنامەیان بۆ فەیسبووك گۆڕیوە، لەم وڵاتە ئەلیکترۆنییە جیاوازی لە نێوان نەتەوە، ئایین، ڕەگەز، ڕەنگ، هەژاری، دەوڵەمەندی و بڕوانامە نییە، یاسای فەیسبووك بە یەکسانی بەسەر هەموو ئەندامەکانی جێبەجێدەکرێت. ئەم تۆڕە توانی ببێتە شوێنگەی هەڵگیرسانی شۆڕشی وڵاتانی عەرەبی و هۆکارێك بوو بۆ ڕووخانی ڕژێمە تاکرەوە دیکتاتۆرەکان و هی تریشی بەدواوەیە.

فەیسبووك بۆ ئافرەتان بووەتە هەوێ، زۆری نەماوە لە دەست فەیسبووك ماڵەکانیان جێبهێڵن و حەقیانە، ئێستا یاری پۆپگی و ئەتاری دیکە هاتۆتە کایەوە، لەبەر ئەوەی پیاوەکانیان شەوانە تا بەرەبەیان لەفەیسبووك چات دەکەن و مەجالی ژنەکانیان نەماوە، فەیسبووك سوودی زۆرە، بەڵام لە ڕووی کۆمەڵایەتی زیانیشی هەیە، کچ و کوڕێك لە فەیسبووك دەبنە برادەرو بۆ ماوەیەکی زۆر قلقلانێ دەکەن، کە چاویان بە یەکتر دەکەوێ، خوشك و برا دەردەچن، ئافرەت و پیاوێك چات لەگەڵ یەکتر دەکەن و دوایی دەردەکەوێ کە هاوسەرن، لە فەیسبووك کوڕ خۆی دەکاتە کچ و بە پێچەوانە، بەهۆیەوەیش چەندین کێشە دروست دەبێت. لە سەیر و سەمەرەکانی فەیسبووك، بەرپرسێك دەیگوت: دەڵێن فەیسبووك زۆر خۆشە بە گۆشتی عەلەشیش ئاسا و تکەی حەبل و بەرخ تێیگەیشتبوو، کوڕێك دەیگوت: وەکو سیم کارتی فەلی لای خۆمان کە بیست دانەم لێی هەیە و لە فەیسبووکیش بیست ئەکاونتم هەیە. کچێکیش دەیگوت: توخوا لە فەیسبووکم تۆمار بکە، لە ماڵ لێم ناگەڕێن و

هاوڕێکانم هەمووی هەیانە. پیرەژنێکیش پێیوتم: ئەوە چییە ئەوەندە باسی فاسباك دەکەن، تووماس بە فاسی جل شوتن تێگەیشتبوو، فەیسبووك ژمارەی پێوانەیی شکاندووە، ژمارەی ئەندامەکانی لە چەند ملیارێك تێپەڕاندووە و بووەتە ماڵ و وڵات بۆ تاك بەتاکی ئەم جیهانە، بۆ ئەو کەسانەی بێلانە و دەوڵەتن، با ئێمەی کوردیش لە ڕووی تەکنەلۆژیاوە سوودی لێوەربگرین، نەوەك بۆ کاری خراپ بەکاری بهێنین، مۆبایل چی پێکردین لە کوشتن و ماڵ تێکچوون، فەیسبووك زیاترمان پێدەکات گەر نەزانین بەکاری بهێنین.

*** ئەم وتارە لە ڕۆژنامەی میدیا ژمارە(٥٠٩)ی ڕۆژی ٢٠١١/١١/٢٩ بڵاوکراوەتەوە.**

بەشەرتی کەباب

یەکێك لە ئاکارەکانی ڕێکپۆشی سەرتاشینە و جۆرە هێز و وزەیەك بە کەسەکە دەبەخشێت و متمانەی زیاتری پێدەدات کە پۆشتەیە و هەستێکی خۆشی پێ دەبەخشێت، لەوە خۆشتریش هەر لەو شوێنەی سەر و ریشت بۆ چاکدەکەن، بۆنی کەبابیشت بۆ بێت و هەروا دەزانی خاوەن سەرتاشخانە لە ژوورەوە کەباب لێدەدا و دوای تەواوبوونی، دووشیش کەبابیشت لەگەڵ پیرۆزە بۆ دەهێنێت.

لە بازاڕەکانی کوردستان لە زۆر شوێن، تێبینی ئەوە دەکرێت، سالۆنەکانی جوانکاری پیاوان و ئافرەتان چێشتخانەیان دیوار بەدیوارە لە تەنیشتیانەوەیە، ئەم دیاردەیە لە بازاڕی زۆربەی شارەکانی کوردستان بەرچاودەکەوێت، دەبێ بۆ وابێ!؟ دەبێ حیکمەتی ئەوەی تێدا نەبێت، کە خاوەن چێشتخانە و سەرتاشەکە ڕێککەوتبن، تاوەکو موشتەرییەکان بچنە یەکیان و ئەوی دیکەش بەسەر بکەنەوە، ئەمەیان پێیدەڵێن بازاڕی ئازاد.

جاران کە گوندەکان ئاوەدان بوون، گەر یەکێك بهاتایە بۆ شار، دەیانپرسی: لەشاری کەبابت خوارد؟ بەس بیوتبایە نەمخواردووە، دەیانوت نەچوویتە شار! لەسەرتاشخانەکانی بازاڕی ئیسکانی شاری هەولێر بەنمونە وای لێهاتووە گەر سەرت بتاشی بۆنی کەباب شێتت دەکا و خۆت دەکەی بەچێشتخانە و دوو کەباب لە بایخاری دەخۆی.

ئێستا کەباب بەمەتر هەیە، واباشە خاوەن سەرتاشخانەکان لە کاتی سەرتایشن مەترێك کەباب بەملی موشتەرییەکەوە بکەن، تا تەواو دەبێت ئەویش کەبابەکە دەخوات، هەروەك چۆن لە داوەتی وەزارەتێك بە هەزاران مەتر کەباب دەخورێت، دەبا خاوەن سەرتاشخانەکانیش ڕۆژانە سەد مەترێك کەباب سەرف بکەن.

چاودێریکردنی ئەم دیاردەیە پەیوەندی بەتەندروستی گشتییەوە هەیە، پێویستە پلان هەبێت و نابێ مۆڵەت بە کەباب و موو پێکەوە بدرێت، دەبێ لەیەکترەوە دوور بن، بەڵام ماوەیەکی زۆرە ئەم دیاردەیە هەر بەردەوامە و بەرپرسانی ئەو بوارەمان لەبەر کەباب خواردنی خۆیان نایانەوێ چارەسەری بکەن، بەڵام پێویستە بەزووترین کات ئەم دیاردەیە بنبڕ بکەن، ئەگەر نا ئەو پەندەیان بەسەر جێبەجێدەکرێت کە دەڵێ "بەبۆنی کەباب دەچن، دەبینن کەر داخ کردنە".

*** ئەم وتارە لە رۆژنامەی میدیا ژمارە(٥٢٧) لەرۆژی ٢٠١٢/٣/٢٨بڵاوکراوەتەوە.**

گۆشت و پێڵاو

بەهۆی خۆڵبارین و ئەو تۆزەی بەردەوام بەسەرماندا دەبارێ، دووچاری تەنگەنەفەسی دەبین و هەندێکیشمان هەر ئەوەندە پێڕادەگەین لە نەخۆشخانەی فریاکەوتن دەرزی تەنگە هەناسەی ئەمینۆفیلین و ڤینتۆلین لێبدەین و ئۆکسجین بە دەممانەوە بنێین، تاوەکو هەناسەمان نەوەستێ، هەندێ بۆ ئەوەی دەگەڕێننەوە، دیاردەیەکی سروشتییە و لە زۆر وڵات بەهۆی گۆڕانکاری لە کەش و هەوا رووداوات و هەندێکیش بۆ ئەوەی دەگەڕیننەوە مرۆڤی ئێستا خراپ بووە و ئەوە غەزەبە و یەکێکە لە نیشانەکانی ئاخیر زەمان.

لەم حەشامەتەدا هەندێ لە دوکاندار و بازرگانەکانمان پێڵاوەکان دەخەنە ناو جامخانە و لە بەرامبەردا گۆشتیش لە بازاڕەکان لەبەر ئەم خۆڵبارین و تۆز و هەوای پڕ بەکتریا بە والآیی دادەنرێت و مێش و مەگەزیش کێبڕکێ و تەراتێنی لەسەر دەکەن و ئەگەری گۆڕینی تام و بۆن و پێکهاتەی گۆشتەکە زۆر خێرا دەبێت و هەندێ جاریش بۆگەن دەبن.

مرۆڤ ناتوانێ دەستبەرداری گۆشت خواردن بێت، تەنیا ئەگەر رووەکی بێت و بەرهەمەکانی ئاژەڵی نەخوات، هەروەها ناتوانێ دەستبەردای پێڵاویش بێت، تەنیا ئەگەر بڕیاری ئەوەی دابێت بەپێخواسی بیگوزەرێنێت و لە پێڵاو یاخی بێت!، پێویستە گۆشتیش لەناو جامخانەکان بەپاك و خاوێنی وەك پێڵاوە لوس و بریقەدارەکانمان هەڵبگیرێ.

باری تەندروستی مرۆڤ لە پێش جوانکارییە، لێژنەی چاودێری بازاڕ و ئاگاداربە هات بەردەوام دەسووڕێن و دەگەڕێن، تەنیا ئەو شوێنانە دەکەن کە خەڵکی هەبوون و خاوەن سەرمایە رووی تێدەکەن، پێویستە چاودێری بازارە هەرەمەکییەکانیش بکەن، کە رۆژانە ئەو خەڵکەی خۆراکی تێدا دەکرێت،

ئەگەر چاودێری لەسەر نەبێت، بەهۆیەوە خەڵکەکە دووچاری نەخۆشی دەبنەوە. لە هەندێ نانەواخانە و سەموونخانە ئەم پەڕۆ و بەتانیەی بەسەر سەموون و ئەستوکی دادەدەن، هێندە پیسە، دڵنیام ئەگەر ١٠ سەموون بە هەزار دینارە، بەڵام بۆ شوشتنی پەڕۆو بەتانیەکە ١٠ کیلۆ تایتی دەوێت! ئەگەر دەمانەوێ بەرەو تەندروستییەکی دروست بڕۆین، پێویستە کارەکانمان گشتگیر بێت و گشت بازاڕەکان و هەموو وارەکان بگرێتەوە.

*** ئەم وتارە لە ڕۆژنامەی میدیا ژمارە (٥٣٢)ی رۆژی ٢٠١٢/٥/٢٢ بڵاوکراوەتەوە.**

بەرزبوونەوەی نرخ، زیادبوونی ئازاری هاووڵاتییانە

نرخی شتومەك لە پێداویستی رۆژانەی هاووڵاتییان بە تایبەت خۆراك، رۆژ بەڕۆژ روو لە زیادبوونە لە شارەکانی هەرێمی کوردستان و هاووڵاتییان کە بەکاربەرن لەو مامەڵەیەدا، بە هۆی ناجێگیری بازاڕ و نەبوونی چاودێرییەکی توند بۆ کۆنترۆڵکردنی دیاردەکە، لە بارودۆخێکی ئابووری خراپدا ژیان بەسەر دەبەن و بەهەر هۆکارێ بێ پەنا بۆ کڕینی زیاتری خۆراك دەبەن، هۆکار گەلێك هەن کار دەکەن سەر بازارەکان لە کاتی بوونی بارودۆخێکی تایبەت بە ئابووری، سیاسی، کۆمەلایەتی، شەڕ...تد، بەو هۆیەوە داواکاری لەسەر شتومەك بەتایبەت پێداویستیە ژیانیەکان زیاد دەکات و لە رووی ئابوورییەوە نرخەکان بەرزدەبنەوە.

هۆکارەکانی بەرزبوونەوەی نرخ

دوای ئەوەی سەرکردایەتی سیاسی کوردستان بڕیاری ئەوەیدا لە ٢٥-٩-٢٠١٧ ریفراندۆم بۆ وەرگرتنی رای هاووڵاتییانی کوردستان، سەبارەت بەجیابوونەوەیان لەو دەوڵە داتاشراو و فشۆلەی عێراق یان مانەوەیان لە چوارچێوە ئەو دەوڵەتە، بە بەڵێ یان نەخیر دەنگی خۆیان بدەن، لە رێگەی سندوقەکانی دەنگدان دەنگی خۆیان بدەنە ئاسوودەیی یان هەر لەژێر دەستەیی بمێننەوە و زیاتر لە ٩٨.٨٨% دەنگیان بە بەڵێدا بۆ جیابوونەوە و سەربەخۆیی کوردستان. بۆیە لەو سەردەمەدا تا رادەیەك خەڵکی باشووری کوردستان دەترسان دەوڵەتان بەتایبەت وڵاتانی ئەقلیمی کە دەروازە و گومرگی زۆریان لەگەڵ حکومەتی هەرێمی کوردستان هەیە و بەکاردانەوەیان لە دژی ریفراندۆم ئەم دەروازانە دابخەن و شتومەك و پێداویستی وەکو گەنم و ئارد و

رۆن و برنج و کەلوپەلەکانی دیکە تا ماوەیەك رابگیرێن بۆ باشووری کوردستان نەیەن.

خەڵک بە لێشاو روو لە کڕینی گەنم و ئارد دەکات

دوای ئەوەی هەندێ لە بازرگانەکان بەتایبەت ئەوانەی دڵیان بەو میللەت ناسوتێ و تەنانەت هەندێ لە سیاسی و حزبەکانیش ئەوانەی دژی ریفراندۆمن، پروپاگەندە دەکەن گوایە دوای ئەنجامدانی ریفراندۆم دەوڵەتان مامەڵە لەگەڵ ئیدارەی حکومەتی هەرێمی کوردستان ناکەن و بەمەش گرانی و قات و قڕی دروست دەبێت و جارێکی دیکە برسیەتی روو لەم وڵاتە دەکاتەوە.

هاووڵاتییان بۆ دەترسن؟

بەهۆی ئەوەی هەرێمی کوردستان بەزۆری پشت بەهاوردەکردنی شتومەك لە دەرەوەی وڵات دەبەستی و کارگەی بەرهەمهێنانی وامان نیە، بتوانی پێداویستی ناوخۆ بەرهەم بهێنی و بەهۆی ئەوەی میللەتەکەمان بەردەوام تووشی نەهامەتی و زەحمەتی و برسییەتی زۆر بۆتەوە و دەربەدەری زۆری دیوە، لەوە دەترسێ جارێکی دیکەش دووچاری ئەو نەهامەتیە ببێتەوە، بەهۆی ئەوەی دوژمنان و داگیرکەرانی کوردستان بەردەوام زولم و ستەمیان دەرهەق خەڵکی کوردستان ئەنجامداوە هەموو کات مایەی خاپوورکردن و ئاوارە و نەهامەتی کوردستان بوونە لەوە دەترسێن دیسان ئەو دەوڵەتانە پیلان بۆ ئەو رۆژە ناخۆشانە دابڕێژنەوە.

ژێرخانی ئابووری باشووری کوردستان

لە ماوەی حوکمڕانی حکومەتی هەرێمی کوردستان ئەو هەڵانەی کرا بەهۆی راوبۆچونە هەڵەکانی ئابووریناسان و شەڕی ناوخۆ و موزایەدەی حزبەکان لەسەر یەکتری و دژایەتی و دووبەرەکی نێوان لایەنەکان، نەتوانرا ژێرخانێکی

بەهێزی ئابووری بینابکرێ، تاوەکو پارەی سپی بۆ رۆژە رەشەکان هەڵبگیرێ و بەکاری بهێنین، بۆیە نیگەرانی زۆر هەیە کە حکومەت ناتوانێ پشت بەخۆی ببەستێ و بەڵکو هەر دەبێ پەنا بۆ دەوڵەتانی دراوسێ بەرێت. بۆیە لەماوەی چەندین ساڵ حوکمڕانی کوردستان سیاسەتی ئابووری هەرێمی کوردستان، نەیتوانی پەرە بە بەروبومی ناوخۆ بدات و کەرتەکانی کشتوکاڵ و ئاژەڵداری و گەشت و گوزار بکەنە سەرچاوەی دارایی و ژێرخانی هەرێمی کوردستان تاوەکو لە رۆژە ناخۆشەکان بەکاریان بهینیت.

ئێران و تورکیا پێویستیان بە هەرێمی کوردستانە

ئەوە بۆچوونێکی زۆر هەڵەیە، لە دوای ئەنجامدانی ریفراندۆم تورکیا و ئێران سنوورە بازرگانیەکانیان لەگەڵ هەرێمی کوردستان دادەخەن، لەبەر ئەوەی ئەو دوو دەوڵەتە ساڵانە چەندین ملیار دۆلار لە هەرێمی کوردستان قازانج دەکەن، بۆیە ئەستەمە ئەو سنوورە بازرگانیانە داخەن، لەبەر ئەوەی زەرەمەندی یەکەم ئەو دەوڵەتانەن و لە ئێستادا کوردستان باشترین بازارە بۆ ساغکردنەوەی کەلوپەلی ئیرانی و تورکی.

بازرگانە چاوچنۆکەکان سوودمەندن

بەشی هەرە زۆری هۆکارەکان بۆ هەندێ لە بازرگانە چاوچنۆکەکان دەگەڕێندرێتەوە، بەهۆی ئەوەی لەو ماوەیە کەلوپەلێکی زۆریان هاوردە کردووە، بۆ ئەوەی ساغی بکەنەوە و زۆرترین قازانجی لێبکەن، بەردەوام پروپاگەندە دەکەن بە دروستبوونی قەیران و هاتنی گرانی و قات و قڕی بۆ وڵاتەکەمان.

چۆن وابکەین پێداویستی ژیان گران نەبێ؟

بەمەبەستی کەمکردنەوەو چارەسەرکردنی گرانبوونی کەلوپەل و بەرگرتن لە بەرزبوونەوەی نرخەکان، پێویستە دەزگا پەیوەندارەکان رێگری لەو دیاردەیە

بكەن، ئەویش لەڕێگەی گرتنەبەری كۆمەڵێك ڕێوشوێنی جیا، یەكێك لەو ڕێگایانە ئەوەیە هەر بازرگان و فرۆشیارێك نرخی شتومەكی بەرزكردەوە، بەپێی یاسا سزای ماددی و مەعنەوی بدرێت، لەلایەكی دیكەوە نرخ بۆ هەموو شتومەك و خۆراكەكان دیاریبكرێت، لە راگەیاندنەكانەوە ئاماژە بەو نرخانە بكرێ، دیارە شانبەشانی هەوڵەكانی حكومەت، ئەركی سەرشانی لیژنەی فەتواو مامۆستایانی ئاینییە، لە ڕوانگەی ئاینییەوە ئەو بابەتە بەوردی شی بكەنەوە، هەروەها لە ڕێگەی راگەیاندنەكانەوە هەموو چین و توێژەكان هانی هاووڵاتییان بدەن تەنیا بەشی پێداویستی رۆژانە و هەفتانەیان بكڕن .

دوای ریفراندۆم چ دەگوزەرێ!؟

بارودۆخی باشووری كوردستان سەرەڕای كەموكوڕی و كێشە ناوخۆییەكانمان، لەسەر ئاستی نێودەوڵەتی بەرەو پێشچووە، لەبەر ئەوە پێویستە گەلی كوردستان ئەم دەرفەتە لەدەست نەدات و كار بۆ دامەزراندنی دەوڵەتی كوردستان بكات، سەبارەت بەریفراندۆم هەلێكە و ئەستەمە وا بەئاسانی دووبارە بێتەوە، بۆیە گرنگ بوو لەم رۆژە كە چارەنووسی خۆمان دیاری كرد و دەنگمان بۆ سەربەخۆییدا، كوردستان بەهۆی دەوڵەمەندییەوە هەر لەدوای ئەنجامدانی ریفراندۆم و راگەیاندنی سەربەخۆیی كوردستان، بەدڵنیایی دەوڵەتان كێبركێ دەكەن، لەسەر داننان بەدەوڵەتی كوردستان و دروستكردنی پەیوەندی دیپلۆماسی و بەستنی گرێبەستی ئابووری، بەڵام ئەوە زەمینە سازی دەوێت وابكەین زلهێزانی دونیا پاڵپشتی دەوڵەتی كوردستان بكەن چونكە بێ پاڵپشتی نێودەولەتی ئەستەمە راگەیاندنی دەوڵەت.

*** ئەم وتارە لە رۆژنامەی هەولێر ژمارە (٢٤٩١) لە ٢٠١٦/١١/٢٠ بڵاوكراوەتەوە.**

چۆن داهات و خەرجیەکانت لەگەڵ قەیرانی دارایی دەگونجێنی

بەشی هەرە زۆری خەڵکی کوردستان ژیانی لەسەر ئەو مووچەیە کە لە حکومەتی هەرێمی کوردستان وەریدەگرێ, لە چەند ساڵی رابردوو کە کوردستان دووچاری چەندین قەیرانی ئابووری بۆتەوە, لەوانە بڕینی بودجەی کوردستان لەلایەن حکومەتی عێراق و هەڵکشان و دابەزینی نرخی نەوت لە بازارەکانی جیهان و گرانبوونی کەلوپەل لە بازار, هەمووی کاریگەری نێگەتیڤی لەسەر ژیانی رۆژانەی تاکەکان کردووە، بەتایبەت چینی فەرمانبەر و مامۆستایان، هەروەها کەمبوونەوەی مووچەی فەرمانبەران بۆ نیوە مووچە و چارەکە مووچە، لەگەڵ نەدرانی لە کاتی خۆی بەشێوەی مانگانە، هەمووی بوونەتە نەهامەتی و زەحمەتی بۆ فەرمانبەران و تاکەکان بە گشتی و ژیان زۆر ئەستەم بووە، بۆیە هەر هاووڵاتییەك یان فەرمانبەرێك دەبێ بەرنامەیەکی گونجاو لە ژیانی رۆژانەی بۆ خۆی دابنێ، بەمەش دەتوانی ژیانێکی کەمێك ئەستەم بەڵام ئاسایی لەگەڵ خانەوادە و کەسوکاری بەسەر ببات و لێردە چەند خاڵێك دەخەمە ڕوو، ئەگەر هەر کەسێك بیانخاتە ناو ژیانی پراکتیتکی خۆی، ئەوا سەد لەسەد سوودی لێوەردەگرێ و خەرجیەکی زۆری بۆ دەگەڕێتەوە و ژیانی ئاسوودە دەبێت :

یەکەم: گرنگترین شت ئەوەیە داهاتەکانت لەگەڵ خەرجییەکانت بزانی کە چەندن و نابێ خەرجییەکانت لە داهاتت زیاتر بێت, چونکە بەهۆیەوە دووچاری کەمی بودجە و دواجار دووچاری قەرزکردن دەبیتەوە.

دووەم: دابەشکردنی داهاتەکانت بە شێوەیەکی بەرنامەرێژی، ئەوەی دێتە دەستت خەرجییەکانتی لەسەر دابەش بکە.

سێیەم: هەر خەرجییەك هەست دەکەیت زێدەڕۆیت لێیکردووە و بڕە پارەیەکی زۆرت لیدەبات. کەمی بکەوە یان هەر مەیهێلە.

چوارەم: خەرجی رۆژانەت لە کڕینی کێك و نەستەلە و چپس کەمبکەوە، ئەگەر بەعەلاگە دەتهێنایەوە ئەوا بیکە دانە و بە پێی پێویستی منداڵەکانت بیکڕە.

پێنجەم: خۆت لەماڵەوە خواردن دروست بکە و خواردنی دەرەوە کەمبکەوە، تەنیا لە بۆنەکان لە دەرەوە نان بخۆ، بۆیە چوون بۆ چێشتخانە و رێستورانتەکان کەمبکەوە.

شەشەم: کڕینی کەلوپەل و پێداویستی رۆژانە بکە سێ رۆژ جارێك و ئەگەر پێشتر هەموو هەفتەیەك دەچوویتە مارکێت و مۆڵەکان بۆ کڕینی کەلوپەل ئەوا بیکە مانگێ جارێك.

حەوتەم: کاتێ روو لە بازار دەکەی بۆ کڕینی کەلوپەل و پێداویستیەکانت، ئەوا لەو شوێنانە کەلوپەل بکڕە کە هەرزان فرۆشن و داشکاندنی بۆ کەلوپەلەکانی کردووە.

هەشتەم: ئەگەر پیشەکەت لەو پیشانەیە کە دەتوانی ئێواران کاری پێبکەیت، ئەوا دەتوانی وانەی تایبەت یان نۆرینگە یان نوسینگە یان کاری تاکسی بکەیت، یان ئەوتا لەشوێنێك لە کۆمپانیەك کاری ژمێریاری یان هەر پیشەیەك کە پارەیەکی حەلال و باش بەدەست دێنێ.

نۆیەم: ئەگەر لەو کەسانەیت جگەرە و نێرگیلە و خواردنە کحولییەکان و وزەبەخشەکان دەخۆیتەوە، بەهۆی ئەوەی خەرجیان زۆرە بۆیە لێیان دووربکەوە

یان بە یەکجاری وازیان لیبهێنە، ئەوەش خەرجییەکی زۆرت بۆ دەگەڕێنێتەوە، لەهەمان کاتدا بۆ تەندروستیت باشە.

دەیەم: سەفەرکردن بۆ دەرەوەی وڵات کەمبکەوە گەشت بۆ شوێنە نزیکەکان بکە.

یانزەهەم: ئەگەر ئۆتۆمبێلەکەت بەنزینی زۆری دەوێت، ئەوا ئۆتۆمبێلەکەت بەیەکێکی بچوکتر بگۆڕە، کە بەنزین کەم خەرج بکات، هەروەها دەکرێ پایسکل بەکاربهێنی و بەپێ بچیتە شوێنە نزیکەکان تا کەمتر ئۆتۆمبێل بەکاربهێنی بەنزین و خەرجی ئۆتۆمبێلت لەسەر کەمبدەێتەوە.

دوانزەهەم: ئەگەر دوو سیم کارت یان زیاترت هەیە، بیکە یەك سیم و یەك مۆبایل، تا کارتی قسەکردن کەمتر بکڕیت و هەوڵبدە لەرێی ڤایبەر و تۆرە کۆمەڵایەتییەکانی ئینتەرنێت قسە بکەیت تا کارتی مۆبایلەکەت بۆ بگەڕێتەوە، بەوەش کارت کەمتر دەکڕی و خەرجی زۆرت بۆ دەگەڕێتەوە.

سێزدەهەم: کرێی مانگانە پێویستییەکان وەکو راکێشانی ئینتەرنێت و ئەو هێلانەی یەکەی زۆر سەرف دەکەن و هەندێ ماڵ هەیە جگە لە هێڵی ئینتەرنێتی مانگانەی ماڵان چەند هێڵێکی دیکەی هەیە، ئەوا کەمیان بکەوە یان هێڵەکان ببڕە و بیکە بەیەك هێڵ و هەموو ئەندامانی خێزان سوود لە یەك هێڵی ئینتەرنێت وەربگرن.

چواردەهەم: هەرگیز بۆ پێویستی خواردن و جلوبەرگ پارە قەرز مەکە، هەموو کات دوور بکەوە لەقەرز وەرگرتن، لەبەر ئەوەی پارە قەرزکردن بۆ کاتێ کێشەکانت چارەسەر دەکات، بەڵام لە کۆتایی دەبێ بیدەیتەوە و لەم هەلومەرجە خراپەی باری دارایی، قەرزدانەوە زەحمەت دەبێ و لەوانەیە دووچاری کێشە و تێکچوونی پەیوەندی ببیت لەگەڵ خاوەن قەرز.

پانزەهەم: بەکارهێنانی ئاو و کارەبا کەمبکەوە رۆژانە گیزەر کە کارەبا زۆر خەرج دەکات، هەرکاتێ ئاوی ماڵەوە گەرم بوو پیکوژێنەوە، هەوڵبدە لە جیاتی چەند سبلیتێك یەك سبلیت پێبکەیت و ئەندامانی خێزان لە ژوورێك کۆببنەوە تا یەك هۆکاری فێنکەرەوە و گەرمکەرەوە بەکاربهێنیت و ئەو گلۆپانەی پێویست نیە بیکوژێنەوە، لەکاتی پێویست هەڵیبکە.

شانزەهەم: هەرگیز موڵك و ئەو خانووەی خۆت و خانەوادەکەت تێدا نیشتەجێیت بۆ خەرجی رۆژانەت مەفرۆشە، یان بەبیانووی ئەوەی گەشت بۆ دەرەوە دەکەیت بیفرۆشی ئەوا کارێکی باش نیە لەوانەیە هەمووی لە دەست بدەیت و نەتوانی سەفەر بکەیت.

حەڤدەهەم: ئەگەر برێك پارەت لەبەردەستە بەو مانایەی دەبێ بیر لە سەرچاوەی دارایی دیکە بکەیتەوە و بیخە ناو پرۆژەیەك کە پارەت بۆ بهێنێ، چونکە ئەگەر ئەو پارەیە لە پرۆژەیەك خەرج نەکەیت، ئەوا بۆ خەرجی رۆژانە بەکاریدەهێنی و لە کۆتایی هیچی نامێنێ.

هەژدەهەم: ئەگەر کرێی خانووت زۆرە، لە چارەگە مووچەت زیاترە، ئەوا خانووەکە جێبهێلە و خانووەکی هەرزانتر بەکرێ بگرە.

زامنی گەڕانەوەی پارەیەکی زۆر لەم خاڵانەی لەسەرەوە باسم کرد، دەبێ هەموو ئەندامانی خێزانەکەت لەسەری برۆن، ئینجا سوودی دەبێت، بۆیە لە کۆبوونەوەیەکی خێزانی خاڵەکان هەموو بخەڕوو، پێیان رابگەیەنە ئەو بەرنامە کاتییە، تا بارودۆخی دارایی ئاسایی دەبێتەوە دەبێ هەمووان لەسەری برۆن.

لە هەمووی گرنگتر ئەوەیە مرۆڤ بەهۆی قەیرانەکان، ئینجا دارایی بێت یاخود کێشە و گرفتی دیکە نابێ خۆی بەدەستەوە بدات و تەسلیمی واقیعی تاڵی نەبوونی ببێ، بەڵکو دەبێ لە هەوڵەکانی بەردەوام بێت و ئەم

هەنگاوانەی تیشکم خستۆتە سەر و باسم کردووە لە شێوە خاڵ، هۆکارێك دەبن بۆ ئەوەی ژیانێکی ئاسایی ببەیتە سەر و دووچاری فشاری دەروونی نەبیتەوە لەبەر ئەوەی هەرکاتی دووچاری ئەو جۆرە فشارانە ببیت بیرکردنەوەت دەوەستێ و ناتوانی کێشە داراییەکانت چارەسەر بکەیت. بۆیە هەر لەئێستاوە دوای خوێندنەوەی ئەو بابەتە دەست بەدانانی بەرنامە بکەو خاڵەکان جێبەجێ بکە، بەمەش دەتوانی خۆت لە قەیرانی دارایی بپارێزی و ژیانت رێك بخەیت و بە ئارامی ژیانی رۆژانەت لەگەڵ ئەندامانی خێزانەکەت و دۆست و کەسوکارت بەسەر ببەیت.

***ئەم وتارە لە رۆژنامەی هەولێر ژمارە (٢٤٩٥) و ماڵپەرەکەی لە رۆژی ٢٠١٦/١١/٢٤ بڵاوکراوەتەوە.**

ماددەی هۆشبەر مەرگی ترسناکی لاوان

ئالۆدەبوون بە ماددە هۆشبەرەکان و مەترسی لەسەر گەنج و ئایندەی کۆمەڵگە یەکێکە لە هەستیارترین بابەت لە رۆژەڤی ئەمڕۆماندا، بەتایبەت ئێستا بەکارهێنان و بازرگانیکردن بەماددە هۆشبەرەکان لەسەر ئاستی نێودەوڵەتی و خودی ناوخۆی دەوڵەتان رووی لە زیادبووندایە و هەرێمی کوردستان لەم چەند ساڵەی دوایی بەهۆی بارودۆخە و قۆناغە جیاکانی پێیدا تێپەڕیوە، لە هەمان کاتدا فراوانبوونی کەرتی بازرگانی لەگەڵ وڵاتانی دەوروبەر پشکی بەرکەوت و ئەو ماددەیەی تێدا بڵاوبۆوە.

ماددەی هۆشبەر و کاریگەرییە ترسناکەکانی

ماددە هۆشبەرەکان لە هەر کۆمەڵگەیەك بە یەکێك لەمەترسیدارترین دیاردە دادەنرێت، لەم چەند ساڵەی دوایش هەرێمی کوردستان بێبەش نەبووە لەم دیاردەیە، بەهۆی ئاڵوگۆڕی بارزگانی لەگەڵ وڵاتانی دەوروبەر لە رێگەی سنوورەکانەوە بە قەچاغ دەهێنرێتە کوردستان و کاریگەری خراپی لەسەر لاوان و کۆمەڵگە بەگشتی هەیە، بۆیە ماددەی هۆشبەر روو لە هەر کۆمەڵگایەك بکات، شیرازەی ژیان و تواناکانی هاووڵاتییان تێکدەدات، ئەوە جگە لەو هەموو زیانە کۆمەڵایەتی و دارایی و تەندروستییانەی کە هەیانە، هەروەها ماددەی هۆشبەر راستەوخۆ کاریگەری لەسەربردنی هۆش و سەرخۆشکردنی کەسەکە هەیە، بەجۆرێك هەستی ئاگابوون لەدەوروبەر لە کاتی زۆر بەکارهێنانی دەگاتە ئاستی زیرۆ، ئەوەش دەبێتە هۆی نەمانی بیر و بەرنامە لای کەسی بەکارهێنەر و سات لە دوای سات کەسەکە زیاتر ئالۆدەی دەبێت و کەسایەتی دەروخێنی و کەسەکە لەسەر خۆیی بەرەو مەرگ دەبات، بۆیە شارەزایانی ئەو بوارە ناویان ناوە مەرگی لەسەرخۆ و ترسناکی لاوان.

هۆکارەکانی بڵاوبوونەوەی ماددەی هۆشبەر

هۆکار گەلێك هەن ئەوەی پەیوەندی بەخودی وشیاری تاکەکان و ئەوانەی پەیوەندی بە بازرگانی و نەبوونی رێکاری یاسایی توند بەم دیاردەیە هەیە، بۆیە ماددەی هۆشبەر بەهۆی نەبوونی ئەو بنامایانە رۆژ لە دوای بەکارهێنان و بازرگانی پێکردنی زیاتر دەبێت. هەروەها هۆکارەکانی هەندێکی پەیوەندی بە کرانەوەی سنوورەکانە بەسەر بارزگانیکردنی فراوان و نەبوونی پەروەردەیەکی دروستی منداڵان و نەبوونی سەنتەری وشیارکردنەوەی دوورکەوتنەوە لە ماددە هۆشبەرەکان، هەندێ کاتیش گەنجەکانمان وەکو چاولێکەری ئەو کارانە دەکات و لە فیلم و دراماکان دەبینی بەکاردەهێنرێ و بازرگانی پێوەدەکرێ، ئەویش هەڵدەستێ لاساییان دەکاتەوە و بەکاری دەهێنێت ئەوەی لە بیر دەچێت کە کەسایەتی بەهۆیەوە دادەروخێت و تووشی سزا دەبێتەوە.

بوونی ئەم دیاردەیە لە هەرێمی کوردستان

بارودۆخی خراپی دارایی هەرێم و تاکەکان و نەبوونی کار و نەبوونی پەروەردەی دروست لە خێزان و کۆمەڵگە، هۆکارن کەگەنجان پەنا بۆ ئەم دیاردەیە ببەن و هەوڵبدەن ماددەی هۆشبەر بە رێگای جیاواز بەدەستبهێنن، ئەوەی تێبینی دەکرێ لە هەرێمی کوردستان ئەم دیاردەیە هەیە، لە لایەن تەمەن جیاوازەکانەوە بەکاردەهێنرێت، بۆیە پێویستە لایەنە پەیوەندارەکان رێکاری توند بگرنە بەر پێشبگرن لە تەشەنەکردنی ئەو دیاردەیە و هەلی کار بۆ لاوان دروست بکەن و سنوورەکان بپارێزرێن.

سزای ماددەی هۆشبەر

ئێستا لە هەرێمی کوردستان کار بەیاسایەکی تایبەت دەکرێ بۆ رێگەگرتن و سزادانی ئەو کەسانەی مامەلە و بەکارهێنەری ماددە هۆشبەرەکانن بۆ نەهێشتنی ئەو دیاردە مەترسیدارە و سزادانی ئەو کەسانەی بەکاریدەهێنن یان بازرگانی پێوەدەکەن، یان هەردووکار بەیەکەوە دەکەن و یاساکە سزای توندی تێدایە، بۆ ئەوەی ببێتە کۆسپێك لە بەردەم تەشەنەکردنی ئەو دیاردەیە و رۆژانە لە دادگاکانی سەرتاسەری هەرێمی کوردستان تۆمەتباران بەو ماددانەی نێو یاساکە دووچاری سزای گرتن و پێبژاردن دەبنەوە، بۆیە ئەرکی هەموو لایەکمانە وشیارییەکی فرە بۆ ئەم دیاردەیە بێنینە کایەوە تاوەکو تاکەکانی کۆمەڵگەکەمان دوور و پارێزراو بێت لەو ماددانە.

رێگەچارەکان بۆ نەهیشتنی ماددەی هۆشبەر

بۆ کەمکردنەوە و بنبڕکردن بەکارهێنەرانی ماددەی هۆشبەر و دوورخستنەوەی لاوانمان لەو ژەهرە کوشندەیە و گەلێك رێگە چارەی گونجاو هەیە لەم چەند خاڵە چڕیاندەکەمەوە:

یەکەم: وشیارکردنەوەی تاکەکانی هەرێمی کوردستان بە مەترسی ماددە هۆشبەرەکان و کاریگەری لەسەر کەسایەتی و دوارۆژ و ژیانیان.

دووەم: لە ڕووی پەروەردەییەوە وەزارەتی پەروەدە خودی یاسای نەهێشتنی ماددەی هۆشبەر و رێنمایی و پەرتووکی تایبەت بە نەهێشتنی تەشەنەکردنی ماددە هۆشبەرەکان لە قۆناغەکانی خوێندن بکاتە مەنهەج.

سێیەم: راگەیاندنەکانی هەرێمی کوردستان رۆژانە چەند ساتێك بۆ وشیارکردنەوەی تاکەکان لە مەترسی ماددە هۆشبەرەکان تەرخان بکەن و بەرنامەی جۆراو جۆر بە بانگکردنی پسپۆڕی ئەو بوارانە سازبدەن.

چوارەم: دەسەڵاتی هەرێمی کوردستان چاودێرییەکی ووردی سنوورەکان بکات و لێنەگەڕی بەرێگای قەچاغ ئەو ماددانە هاوردەی وڵاتەکەمان بکرێن و سنوورەکان توند بکرێ.

پێنجەم: رێکخراوەکانی کۆمەڵگەی مەدەنی و مامۆستایانی ئایینی و دەزگاکانی پەیوەندیدار، بەرنامەی هەمەلایەن و هەماهەنگیان هەبێ بۆ ئەوەی کۆمەڵگەیەکی تەندروست بنیات بنێین و دوور بێ لە ماددە هۆشبەرەکان.

شەشەم: حکومەتی هەرێمی کوردستان بە هاوکاری دەزگاکانی پەیوەندار، بەرنامەیەکی تۆکمە دابرێژن بۆ نەهێشتنی بێکاری و هاندانی لاوان بۆ کارکردن و دوورکەوتنەوە لە ماددە هۆشبەرەکان.

*** ئەم وتارە لە رۆژنامە هەولێر ژمارە (٢٥٣١) و ماڵپەرەکەی لە رۆژی ٢٠١٧/١/١٨ بڵاوکراوەتەوە.**

بەزەییتان بەخەڵک بێتەوە

گۆڕانگارییە هەرێمی و نێودەوڵەتییەکان زۆر خێرا بەڕێوەدەچن و هاوکێشە سیاسییەکانیش لە گەڵەیاندا گوزەر دەکەن و دەبنە بەرنامە و کەتواری دەوڵەتەکان، بە پێچەوانە گۆڕانگارییەکان لە هەرێمی کوردستان زۆر هێواشن و تەنانەت ئەو گۆڕانکارییە گەورانەی خەڵك چاوەڕێن روونادەن و هەندێکیشیان تەنانەت بوونەتە خەون.

چەقبەستوویی سیاسی و بەیەکدا هەڵکشان

لە ماوەی رابردوو بەهۆی کۆبوونەوەی تەنیا پێنج حزب و پەراوێزخستنی لایەنە سیاسیەکانی دیکە، باشووری کوردستان بەم دۆخە چەقبەستوە گەیشت، ئەو لایەنانەی لەناو حکومەتیش بوون بەشێکیان بەرپرسیارییەتی ئەو قۆناغەیان هەڵنەدەگرت، لە جیاتی چاککردنی بارودۆخەکە تەنیا کاریان دژایەتیکردن بوو. ئەوەی جێگەی ئومێد و هەڵوەستەی جەماوەر و لایەنە سیاسییەکان بوو، فراوانکردنی بازنەی کۆبوونەوەی حزب و لایەنە سیاسییەکان بوو، لە دوای ئەوەی سەرۆکی هەرێمی کوردستان کۆبوونەوەی پێنج حزبەکانی وەستاند و بە پێویستی زانی لایەنەکانی دیکەش بەشداری ئەو کۆبوونەوانە بکەن، ئەم هەنگاوە بووە جێگەی دڵخۆشی جەماوەر و سەرجەم لایەنە سیاسییەکان .

کێشە سەرەکییەکانی دۆخی کوردستان

دەبێ ئەوە بڵێین کە بەشێك لە قەیرانەکان پەیوەندی بە نەبوونی سیستەم و بەرژەوەندی حزبایەتی و قۆرخکردنی بازاڕ و گەندەڵی و پرسی دابەزینی نرخی نەوت و شەڕی داعشەوە هەیە، کە بێگومان بەشێکیان لە دەسەڵاتی حکومەتی کوردستان نیە، بەڵام بەشی هەرە زۆری لایەنە سیاسییەکانی

باشووری کوردستان هۆکاری سەرەکی کەلەکەبوونی ئەو هەموو کێشەیەن لەبەر ئەوەی ئەوان دەتوانن کۆتایی بە قەیرانەکان بهێنن، بەڵام لە ماوەی رابردوو لایەنەکان تەنیا دژایەتی یەکتریان کردووە و نەیانویستووە ئەم قۆناغە دژوارە دەرباز بکەن، بۆیە نەبوونی ئیرادەی چارەسەرکردنی کیشەکان هۆکارە، لەبەر ئەوە پێویستە لایەنەکان درك بەوە بکەن بەرپرسیارییەتی مێژوویی لەسەر شانیانە و دەبێ کێشەکان چارەسەر بکەن و ئەو قۆناغە دژوارە تێپەڕێنن.

داهاتی کوردستان نابێ تەنیا پشت بە نەوت ببەستێ

لە مێژوو نەوت وەکو داهاتی سەرەکی دەوڵەتان بەکارهاتووە، بۆ ماوەیەکی زۆر بە سەرچاوەیەکی سەرەکی داهاتی زۆربەی دەوڵەتان دادەنرا، بەڵام لە دونیای نوێی ئابووری ئەو هاوکێشەیە گۆڕانگاری بەسەردا هات و ئێستا دەوڵەتان تەنیا نەوت بە تاکە سەرچاوەی داهات و ئیدارەدانی دەوڵەتەکانیان دانانێن، دەوڵەتان بیریان لە ڕێگا چارەی دیکە کردەوە، ئەوە سەرەڕای ئەوەی بەدرێژایی مێژوو نەوت بۆ خەڵکی کوردستان نەبۆتە خۆشبەختی، بەڵکو کارەساتی بۆ هێناوین، بۆیە ئەرکی حکومەتی کوردستانە بیر لە داهاتی دیکەی وەکو گازی سروشتی و کانزاکانی دیکە و بوژاندنەوەی بواری کشتوکاڵ و گەشتوگوزار و ئاژەڵداری و بەرهەمی ناوخۆ و دروستکردنی کارگەی وەبەرهێنان، ئەمانە هەمووی دەبێتە هۆکارێك بۆ ئەوەی کوردستان لەم قەیرانی داراییە دەربازی بێت و بوژاندنەوە بەخۆی ببینێت و لەولاتێکی تەمبەڵ و بەکاربەر ببێتە ولاتێکی چالاك و بەرهەمهێنەر.

رێککەوتن و کاراکردنەوەی دەزگا دەستوورییەکان

خەڵك چاوەڕێیە لایەنە سیاسەکانی کوردستان رێکبکەون بە تایبەت پارتی و یەکێتی و هاوپەیمانەکانیان لە لایەنەکان، بەڵام ئەو هەنگاوەش بەهێواشی بەرێوە دەچێ، لەبەر ئەوە پێویستە پارتی و یەکێتی و لایەنە هاوپەیمانەکانیان

پەلە بکەن و پەرلەمان کارابکەن و حکومەتێکی تەکنۆکراتی بنکە فراوان بەرێوەببەن و هەموویان تیایدا بەرپرسیارییەتی هەڵبگرن. بەمەش زۆربەی کیشەکان چارەسەر دەبن و باشووری کوردستان بەرەو کەناری ئارام هەنگاو دەنێت.

بوونی دەستوور بۆ باشووری کوردستان زۆرێك لە ئیشکالیەتی سیاسی و دەستووری چارەسەر دەکات و خەونی گەلی کوردستانیش بۆ سەربەخۆیی رۆژ لەدوای رۆژ زێتر دەبی، بۆیە پێویستە بەزووترین کات پارتی و یەکێتی و هاوپەیمانەکانیان دەستوور و سەربەخۆیی بەیەکەوە بخەنە ریفراندۆم، لەبەر ئەوەی خەڵك زۆر ماندوو بووە، بە پەرۆشەوەن ئەو دۆخە ناهەموارە ئاسایی ببێتەوە و باشووری کوردستان چۆن لە ماوەی رابردوو شوێنی بەیەکەوە ژیانی ئاشتی برایەتی و ئابووری بووە، خەڵك بە هیوای ئەوەن بگەرێتەوە دۆخی جارانی.

کێشەی خەڵک و چارەسەرکردنیان

بارودۆخی سیاسی و رێکنەکەوتنی لایەنەکان و شەڕی داعش و قەیرانی دارایی و چەقبەستویی بازار و کێشەی مووچەی فەرمانبەران و مامۆستایان و کارەبا و نەبوونی بازار، ئەوانە هەمووی بوونەتە دێوەزمە و بەرۆکی تاکی کوردستانیان گرتووە، ئەم کێشانە بینا قاقای هاوولاتییان گرتووە و هەراسانیان کردوون، بۆیە هاواریان گەیشتۆتە بەردەم دەرگای بەرپرسان و داوایان لێدەکەن کە بەزەییان بەخەڵك بێتەوە و هەوڵی چارەسەرکردنی قەیرانەکان بدەن و بەشێوەیەکی جدی ئەوەی لە ماوەی چەند ساڵی رابردوو سامانی ئەو ولاتەی بە گەندەڵی هەڵوشیوە بدرێنە دادگا و بەسزای خۆیان بگەن، ئەو پۆستانەی کەسانی نەشیاوی لێدانراوە لابردرێن و کەسانی بە توانا و خاوەن ئەزموون و پسپۆڕ لە شوێنە هەستیارەکان دابنێن و تەنیا ئینتمای حزبی و خزمایەتی

نەبێتە هۆکاری دابەشکردنی پۆستەکان، لەبەر ئەوەی بەرپرسیارییەتی زۆر گەورەیە نابێ بدرێتە هەموو کەس، تەنیا بەو کەسانە بدرێ کە شیاون و سامان و بەرژەوەندی گشتی لە سەرووی کارەکانە و پۆست و پایەکانیان بۆ بەرژەوەندی کەسی و دەوڵەمەندبوون بەکارناهێنن، بەمەش دایك و خێزانی شەهیدەکان سوویان لە رۆلە و کوڕەکانیان نابێتەوە و رۆحی شەهیدەکانیش شاد دەبن و کۆتایی بەهەموو کێشە و قەیرانەکان دێت.

*** ئەم وتارە لە رۆژنامەی خەبات و ماڵپەرەکەی لە رێکەوتی ٢٧-٢-٢٠١٧ بڵاوکراوەتەوە.**

پارێزگاریکردن لە ژینگە پاراستنی ژیانە

بە شێوەیەکی گشتی ژینگە هەموو ئەو شتانەی سروشت دەگرێتەوە، کە بەیەکەوە سیتسمی ژیان پێکدەهێنن، تاوەکو سەرجەم زیندەوەر و گیانلەبەران بە مرۆڤەوە تیایدا بە ئاسودەیی بژین و سوودی لێوەربگرن و ببێتە بەشێك لە ژیانیان کە خاك و ئاو و هەوا دەگرێتەوە، بۆیە پاراستنی هەرسێکیان لە کارە سەرەتایی و گرنگەکاندایە.

پیسبوونی ژینگە

گۆڕانکارییەکان لە ژینگەی زیندەوەر و گیانداران بەهۆی چالاکی ڕۆژانەی مرۆڤەوە، هۆکاری سەرەکی پیسبوونی ژینگەیە و دەبێتە هۆی تێکچوونی باری ئاسایی شوێنەکە و گۆڕانی بۆ دۆخێکی نا ئاسایی و بەرهەمهێنانی پێداویستییەکانی ژیانی مرۆڤ لە سەرچاوەی وزە و خۆراك، هەروەها چالاکی رۆژانەی مرۆڤ بە بەردەوام پاشماوەی زیانبەخش دەخەنە نێو ژینگە، بەڵام ڕێژەی ئەم پاشماوانە پەیوەندیەکی ڕاستەوخۆی هەیە بە هۆشیاری مرۆڤەکانەوە، دەتوانن پیسی بکەن، هەر ئەوانیش دەتوانن ببنە هۆکاری پاك ڕاگرتنی شوێنەکان و هێشتنەوەی سروشت وەکو خۆی.

ژینگەی تەندروست

هەوڵدانە بۆ پاراستنی ژیانی بەهۆی هاسەنگ کردنی کار و چالاکییە مرۆییەکان کە کارنەکاتە سەر ئاو و هەوا و خاك و سروشت بە شێوەیەکی گشتی، لە سەدەی رابردووەوە هەتا ئەمڕۆ بەشێوازێکی بەربڵاو مرۆڤ بە شێوازی جۆراوجۆر هاوسەنگییەکانی سروشتی تێکداوە، بەهۆی زۆری هۆکارەکانی پیس بونی ژینگە.

پاکڕاگرتنی ژینگە

هـەوڵێکی بـەرچاو لەوڵاتـە پێشـکەوتووەکانی جیهـان هەیـە کـە هەسـت بەمەترسـیەکانی پـیس بـوونی ژینگـە دەکـەن و کـاری زۆر بـۆ کەمکردنـەوە پیسبوونی ژینگـە دەکـەن، بـە تایبـەت کۆمـەڵێك ڕێکخراوی ژینگـە پـارێزی هەیە، ساڵانە چەندین کۆنفرانس و کۆنگرە دەبەسترێن و بڕیاری گرنـگ بـۆ پاراسـتنی ژینگـە دەدرێـن و کۆمـەڵێك بریـار بـۆ پاراسـتنی ژینگـە جێبـەجێ دەکرێن. بەڵام ئەو هەوڵانە لە وڵاتێك بۆ وڵاتێکی دیکە دەگۆڕدرێ و وڵاتـە پێشکەوتووەکان توانیویانـە تـا رادەیـەکی زۆر پارێزگـاری لـە ژینگـەی خۆیـان بکەن.

ژینگە و سروشتی کوردستان

ئـەوەی تێبینـی دەکـرێ کوردسـتان لـە ڕووی ژینگـە پارێزییـەوە گـەورەترین گرفتی هەیـە و تـا ئێسـتا ژینگـەی کوردسـتان بـە شێوازی جۆراو جۆر پـیس دەکرێ، بە تایبـەت لە سەرەتای نەورۆزە کە دەستپێکی بـەهارە و خـەڵك روو لـە سـەیرانگەکان دەکـات و هۆکـارە بـۆ پیسـبوونی ژینگـە لـەو کاتـەی پاشماوەی گەشـتـەکەی بـە پیسـکردنی ژینگـەی جـوانی کوردسـتان بەجێـدەهیڵی و خـەڵکێکی زۆر کـەم وشـیاری ئـەوەیان هەیـە پاشـماوەکانیان لـەناو نایلۆنـەکان هەڵـدەگرن و لەشـوێنی تایبـەت دایـدەنێن، بـەڵام بەشـی هـەرە زۆریـان قـاپ و قاچاخەکانیان لە ناو کانیە ئاو سازگارەکان دەشۆن ئەم ئاوە پاکە پیس دەکـەن و هەندێکیان پاشەڕۆی تێدەکەن و ئاگر لە دارەکان بەردەدەن و پاشماوەی خواردن و خواردنـەوە لـە شـوێنەکان وەکـو خـۆی جێدەهێلن و بەمـەش ژینگـەی جوانی کوردستان پیس دەکەن.

پاک ڕاگرتنی ژینگە ئەرکی هەمووانە

پاك راگرتنی ژینگە مافی هەمووانە و پاراستنی ژینگەش ئەرکی سەرشانی هەمووانە، تەنیا حکومەت و لایەنی پەیوەندار بەرپرس نیە لە پاکردنەوەو خاوێن راگرتنـی ژینگـە، بـەڵکو تـاك، خێـزان، سـەنتەر و ڕێکخراوەکان،دەزگـا حکومییـەکان، لیژنـەکان، پـەروەردە، کۆمەڵـەکان، هەموولایـەك پێویسـتە پارێزگاری لەو ژینگەیە جوانەی کوردستان بکەن کە هەموومان تێیدا دەژین. کاتێ دەچنە گەشت نایلۆن لەگەڵ خۆیان ببەن یان لە بازگەکان وەریبگرن و هەر کاتێ پاشماوەیان هەبوو بیخەنە ناو نایلۆنەکە و سەری دابخەن و لەگەڵ خۆیان بیهێننەوە بیخەنە ناو حاوییەکان، یان لەسەر شەقام لە شوێنی دیاریکراو بۆ دانانی نایلۆنە زبلەکان دابنێین تا ئۆتۆمبێلی کلینەر بە ئاسانی هەڵیان بگرێتەوە.

ڕێگاکانی پارێزگاریکردن لە ژینگە

یەکەم: بڵاوکردنەوی وشیاری پاراستنی ژینگە لە لایەن تاك و کۆمەڵگەوە، تاوەکو بتوانین ئاو و هەوا و خاکمان پاك ڕابگرین.

دووەم: دانانی یاسای تایبەت بە پاراستنی ژینگە و دانانی سزا بۆ ئەو کەسانەی دەبنە هۆکاری پیسبوون و شێواندنی ژینگە.

سێیەم: دانانی کەسانی لێهاتوو لەو دەزگایانەی کاریان پاراستنی ژینگەیە، لەبەر ئەوەی ئەو کەسەی لەو شوێنە دادەنرێ ئەگەر ژینگەی خۆش نەوێ ناپیارێزێ.

چوارەم: پاراستنی پاکوخاوێنی تاك ئەوەش پاراستنی ژینگەی بەدواوە دێت، کەسەکە هەر لەخۆی و ماڵ و باخچە و کۆڵان و پارکەکانی نێو گەرەکەکان دەست پێدەکات و بەمەش ژینگەیەکی پاکمان دەبێت.

پێنجەم: چاندنی دار و رووەك بە شێوەیەکی زۆر لە ناو شار و دەرووبەر و لە سەیرانگەکان.

شەشەم: دۆزینەوەی رێگەچارەی نوێ و سەردەمیانە بۆ لە ناوبردنی پاشماوەکان و سوود وەرگرتن لێیان و بەکارهێنانیان بۆ کاری دیکە، کە مرۆڤەکان سوودی لێوەربگرن.

حەوتەم: ناوە ناوە کاری هەرەوەزی و بەکۆمەڵ رابگەینرێ بۆ بەشداریکردنی زۆربەی تاکەکانی کۆمەڵگە بۆ پاککردنەوەی شوێن و سەیرانگەکان لە پاشماوەکان.

*** ئەم وتارە لە رۆژنامەی هەولێر ژمارە(٢٥٧٣)ی رۆژی ٢٦-٣-٢٠١٧ بڵاوکراوەتەوە.**

نێرگیلە کێشان روو لە زیادبوون دەکات

دیاردەی نێرگیلە کێشان لە کوردستان بەتایبەتی، لە جیهان بەگشتی بە شێوەیەکی بەرچاو رووی لەزیادبوون کردووە، رۆژانە لە گازینۆ و کافتریاکان گەنجان بە بیانووی کات بەسەر بردن دەیکێشن و زیان بەخۆیان و ژینگە و ئابوورییان دەگەیەنن، هۆکار گەلێك هەن بۆ ئەم دیاردەیە، بەڵام هیچیان نابێ ببێتە پاسا و بۆ کیشان و زیاد بەکارهێنانی لە نێو گەنجان کە دووچاری زیانی زۆری کردوونەوتەوە، بە پێی دوایین تویژینەوەی زانستی لەسەر ئەم دیاردەیە مەترسیدارە لەسەر تەندروستی خودی کەسەکە و کەسانی دەرووبەری، ساڵانە لە جیهاندا پێنج ملیۆن کەس بە هۆی جگەرەکێشانەوە گیان لە دەست دەدەن، ئەمە لە کاتێکدا ئەو زیانانەی کە بەهۆی نێرگیلە کێشانەوە تووشی مرۆڤ دەبێت زۆر زیاترە لەو زیانانەی کە بەهۆی جگەرەکێشانەوە تووشی مرۆڤ دەبێت .

نێرگیلە لە جگەرە خراپترە

لە تۆژینەوەیەکدا کە لەسەر نێرگیلە کێشەکان کرا، دەرکەوت کە زەرەر و زیانی نێرگیلە زۆر لە هی جگەرە زیاتر و خراپترە، لەبەر ئەوەی بە پێچەوانەی بۆچوونی زۆربەی نێرگیلە کێشەکان کە دەڵێن ئاوەکە دوکەڵەکە پاکدەکاتەوە و دەیپاڵێوێت، ئەمە رێك پێچەوانەیە و ئەم بۆچوونە زۆر هەڵەیە و دەرکەوت کە ئاوەکە تەنها دوکەڵەکە سارد دەکاتەوە و بەهێچ جۆرێک نایپاڵێویت. لەو تۆژینەوەیەدا دەرکەوت کە ڕادەی نیکۆتین و گازی یەکەم ئۆکسیدی کاربۆن لە خوێنی نێرگیلە کێشەکان زۆر بەرزترە لە هی جگەرە کێشەکان، لەبەر ئەوەی ئەو گازە بەهۆی سووتانی خەڵووزەکەوە دروست دەبێت و بەمەش رێژەی زەرەری نێرگیلە زۆر زیاترە لە جگەرە .

کچانیش نێرگیلە دەکێشن

لە کوردستان تەنیا کوڕان نێرگیلە ناکێشن، بەڵکو لە کافتریاکان چەندەی کوڕ دەبینرێن هێندەش کچان دەبینرێن نێرگیلە دەکێش و دووکەلەکەی بەبا دەکەن، کە ئەوەش کاریگەری خراپی لەسەر تەندروستییان زۆر لە هی کوڕەکان زیاترە. بەپێی ڕاپرسیەك کە لە ساڵی (٢٠٠٥) لەلایەن ڕێکخراوی تەندروستی جیهانی سی دی سی (سەنتەری کۆنترۆڵکردنی نەخۆشی) کە لە هەموو کوردستاندا ئەنجامدرا لە نێوان ئەو خوێندکارانەی کە تەمەنیان لە نێوان (١٣-١٥) ساڵاندایە کە تیایدا (١٩٨٩) خوێندکار بەشدارییان کردووە، بەپێی ئەنجامی ڕاپرسییەکە دەرکەوتووە (١٣.٥) کوڕان و (٨.٧) کچان نێرگیلە دەکێشن، ئەمە ئەگەر بەراورد بکەین بەو ڕاپرسیەی کە ساڵی (٢٠١٠) لە سلێمانی لەلایەن بەڕێوەبەرایەتی خۆپاراستنی سلیمانیەوە کراوە (١٥٠٧) خوێندکاری ناوەندی و دواناوەندی کچان بەشدارییان تیادا کرد کە تەمەنیان لەنێوان (١١ - ٢٣) ساڵاندابوو دەرکەوتووە کە لە (٢،٥%)ی کچان نێرگیلە دەکێشن و بە پێی توێژنەوەکانی ئەم دوایەش دیاردەکە ڕۆژ لە دوای ڕۆژ زێتر دەبێت.

کێشانی نێرگیلەیەک بەرامبەر ٢٠٠ جگەرەیە

زۆرکەس باوەڕیان وایە کە کێشانی نێرگیلە زیانێکی ئەوتۆی نییە، بۆیە زۆرجار لە بری جگەرە پەنا دەبەنە بەر کێشانی نێرگەلە و دەلێن جگەرەمان تەرك کردوەو خۆ نێرگیلە هێندە زیانی نیە، بەڵام توێژینەوە پزیشکییەکان دەریانخستووە کە کێشانی نێرگیلە زیانێکی زۆری بۆ تەندروستی مرۆڤ هەیە و ئەگەری توشبوون بە چەندین نەخۆشی مەترسیدار زیاد دەکات. توێژینەوەیەکی ئەڵمانی ئاشکرای دەکات یەك کاتژمێر کێشانی نێرگیلە یەکسانە بە کێشانی ٢٠٠ جگەرە، ئەمەش زیانێکی زۆر گەورەی بۆ

تەندروستی مرۆڤ هەیە . بەڕای پسپۆڕەکان کاتێك توتنی نێرگیلە بە هەنگوین و شیرینی و تامە جیاوازەکان تێکەڵاو دەکرێت، ماددەی ئارسنك و قورقوشم و نیکڵ و نیکۆتین زۆرتر دەبێت لە پێکهاتەکەیدا، هەروەها بە بەراوردی جگەرە ١٥ هێندە بڕی یەکەم ئۆکسیدی کاربۆنی زیاترە.

زیانەکانی کێشانی نێرگیلە لەناو ماڵدا

بەداخەوە زۆر لەو کەسانەی نێرگیلە دەکێشن گرنگی بەدەوروبەریان نادەن و لە بەرچاوان لە ناو ماڵەکان دەیکیشن و کێشانی نێرگەلە لە ماڵدا هۆکارە بۆ بڵاوبونەوەی گازی دوانە ئۆکسیدی کاربۆن، مایکل وایتسمان لە توێژینەوەیەکدا و مامۆستای کۆلێژی پزیشکییە لە زانکۆی نیویۆرك دەڵێت " باوەڕێکی هەڵە لەناو خەڵکدا هەیە کە پێیان وایە نێرگەلە جێگرەوەیەکی بێ زیانی جگەرەیە "بەڵام لە ڕاستیدا کێشانی نێرگەلە لە ماڵدا زیان بە تەندروستی ئەندامەکانی ئەو خێزانە دەگەیەنێت کە ئەم دووکەڵە هەڵدەمژن".

زیانە ماددی و ئابووی و کۆمەڵایەتییەکانی نێرگیلە

بەکێشانی نێرگیلە جگە لەوەی پارەیەکی زۆر بەهەدەر دەڕوا کە لە شوێنە گشتیەکان پارەی زۆر بەرامبەری وەردەگرن و زیانی ئابووری زۆر بەو کەسە دەگەیەنێ و لەهەمان کاتدا بۆن و بەرامی کەسەکە بەردەوام ناخۆش دەبێ و خەڵك بێزار دەکاو لێی دووردەکەونەوە.

زیانە تەندروستییەکانی نێرگیلە

زانایان و شارەزایانی تەندروستی ئەوەیان ڕاگەیاندووە نێرگیلە حەوت هەزار جۆر ژەهر دەخاتە خوێنەوە، کە کێشانی یەک نێرگیلە زیانێکی زۆر بەر تەندروستی کۆئەندامی هەناسە دەکەوێ، دەبێتە هۆی لە کارخستن و نەخۆشی سییەکان و بەرزبوونەوەی پەستانی خوێن و جەڵتەی دڵ و مێشک

و نەخۆشییەکانی هەناسە و میزەڵدان و ٢٢ جۆر شێرپەنجەن کە یەکێک لەو شێرپەنجانە شێرپەنجەی منداڵدانە، هەروەها ترشەڵۆک لە گەدەدا دروست دەکات، دەبێتە هۆی داخورانی زمان و زیان بە پێست دەگەیەنێت هۆکارە بۆ ڕەشهەڵگەڕانی دەوروبەری چاوەکان و ددانەکان زەرد دەکات، بۆنی دەم ناخۆش دەکات. لە هەمان کاتدا کێشانی بۆ ماوەیەکی زۆر، کەسەکە هۆگر دەکات و وا دەکات بەردەوام بێت لەسەر کێشانەکەی. ئەگەر یەکێکیت لەوانەی زۆر گرنگی بە هەڵسوکەوتەکانت دەدەیت، ئەوا بزانە کە نێرگیلە شتێکی جوان نییە لە ئەتەکێتدا. زیانێکی زۆر دەگەیەنێت بە کەسانی دەوروبەرت بە تایبەتی منداڵان، وادەکات لە تەمەنێکی کەمدا هۆگری ببن و لە دواییدا ئارەزووی کێشانی بکەن، ئەمە و سەدان زیانی دیکە، بۆیە گەر لەو کەسانەی نێرگیلە دەکێشی ئەوە هەر ئێستا بڕیار بدەو لێی دوورکەوە.

*** ئەم وتارە لەرۆژنامەی هەولێر و ماڵپەرەکەی لە ٢٠١٧/٥/٢٩ بڵاوکراوەتەوە.**

*** هەروەها لە ماڵپەڕی رۆژنامەی میدیا لە ٢٠١٧/٦/١ بڵاوکراوەتەوە.**

دایک

میهرەبانی دایك هێندە گەورەیە کە پێغەمبەرمان محەممەد (د.خ) لەسەر بێت دەڵێ بەهەشت لە ژێر پێی دایکاندایە، بۆیە دەبێ هەموو کەسێك ڕێز لەدایك و باوکیان بگرن و هەمیشە هەوڵبدات دایکی لە خۆی رازی بکات، لەبەر ئەوەی دایك زۆر بەمندال ماندوو دەبێت و هەموو هەوڵێکی دەخاتە کار بۆ ئەوەی منداڵەکەی پێبگەیەنێ ئەوە جگە لەوەی کاری ماڵەوە و دەرەوەش دەکات .

دایك هەست و سۆزی دەداتە منداڵەکەی، بۆیە کاتێ منداڵ گەورە دەبێت پێویستە بەقەد ماندووبون و سۆزەکەی پاداشتی دایکی بداتەوە، بە هیچ شێوەیەك نابێ دڵی برەنجێنێ و پێویستە هەموو پێداویستییەکانی دایك بەجێ بگەیەنێ، لە کاتی ئەوەی نەخۆش دەکەوێ دەبێ بیباتە نەخۆشخانە و چارەسەر و دەرمانی بۆ وەربگرێ تا چاك دەبێتەوە، لەبەر ئەوەی مرۆڤ هەرچی بکات بۆ دایك ناتوانێ پاداشتی دایك بداتەوە، چونکە پێگەی دایك لای خوا و پێغەمبەر پێگەیەکی گەورەیە و دەبێ ڕێزیان لێبگرین، دایك چۆن شەو نخونی بۆ منداڵەکانی دەکات بەهەمان شێوەش منداڵ دەبێ شەونخونی بۆ دایکی بکات و ئاگاداری بێت.

*** ئەم وتارە لە سۆشیال میدیا لەرۆژی ٥/٩/ ٢٠١٩ بلاوکراوەتەوە.**

ئیتیکی مۆز و پرتەقاڵ

لە کۆبوونەوەی سەرکردە و حزبەکانی کوردستان هێندەی لە مشوری خواردنی فیقی لە مۆز و پرتەقاڵ و سێو و کێوی و هەندێ میوەی نوێ بابەت کە تازە لەگەڵ ئەوەی کوردستان بۆتە دوبەی پەیدابوونە، کە کەس نازانێ تامی چییان لێدێت. مشوری تەوەری کۆبوونەوەکان و کاروباری خەڵك نابن.

پەشێو، شاعیری پایە بەرز راست دەبێژێ "تا مۆز و سێو و پرتەقاڵ مابن، کۆبوونەوەکان قەت تەواو نابن"، لەوەتەی کورد چاوی بە دونیا هەڵێناوە کۆبوونەوەکانیش هەنە و تا ئێستاشی لەگەڵدا بێت، نازانن بۆچی دانیشتوون، مەگەر لەسەر ئەوە دانیشتبن بڵێن: لە کۆبوونەوە لەسەر ئەوە رێککەوتووین، کە رێکنەکەوین.

کاتژمێرێك کۆبوونەوەی سەرکردە و بەرپرسەکانی کوردستان، نیو کاتژمێر بە میوە خواردن و نیوسەعاتیش بەنوکتە و قسەی خۆش، چەند خولەکێکیش بۆ پێشوازی و بەرێکردنە و ئەوەی نامینێتەوە کاروباری خەڵکە قسەی لەسەر بکەن، بۆیە بریار دەدەن لیژنەیەکی بەدواداچوونی بۆ پێکبهێنن کە ئەوانیش دوای چەندین کۆبوونەوە ناگەنە ئاکامی کۆتایی.

دانیشتەکانی هەندێ لە حزب و لایەنەکان بەدەسەڵات و ئۆپۆزسیۆنەوە جگە لە پاراستنی بەرژەوەندییان و رەچاوکردنی بەدستهێنانی زۆرترین قازانج و موزایەدەی سیاسی و هەندێ موجامەلە هیچی دیکە نییە!.

لە دونیای پەیوەندی دیپلۆماسی، دانیشتن و کۆبوونەوە نوێنەرایەتیکردن و بەدەستهێنانی قازانجی سیاسییە بۆ وڵات و خەڵکەکەی، نەك بەرژەوەندی حزبی، دانیشتنەکانیش بۆ خەڵکە و خەڵکیش لەوە بێزاربووە بەسەیرکردنی

تەلەفزیـۆنەوە بەرپرسـەکان ببینـێ مـۆز و سـێو و خەیـار و .. بخـۆن، بـا ئەو ئیتیکە ناشارستانییە لەکۆبوونەوەکان نەمێنێت.

بابەتەکە بەو نوکتە سیاسییە کۆتـایی پێدەهێنم، کـابرایەك منـداڵەکەی فێری شـەترەنج دەکـات لە چـۆنیەتی جوڵانـدنیان و شـێوازی خواردنیـان، کە ئەگـاتە سـەر وەزیـر دەڵـێ ئەمەیـان وەزیـرە و لە هەمـوو لایەکەوە دەخـوات، کوڕەکەشـی دەڵێت، کەواتە بابە رێك وەك هەندێ لە وەزیرەکانی لای خۆمان وایە.

یـــالیێـــلیی

"ئاگـاداربە لیێـژنەکە هـات"، بەرنامەیـەکی کەنـاڵی ئاسـمانییە و لەتیڤییەکـان خەڵك دەیبینن، ئەو چێشتخانانەی نانی لیێخوراوە، چەندە خواردنی پیسیان لیێ نۆشکردووە، لە ڕێی شاشـەکانەوە دەبینـین منـداڵەکان لە هەنـدێ دایەنگە کە چەندە پیس و شوێنی ناتەندروستن لەبەر کەمی کاتی دایك و باوك بەناچاری منداڵەکانیان دەبەنە ئەو دایەنگە وێرانانە.

لە ماوەی چەند ساڵی رابردوو هەرچی خواردن و کەلوپەلی ئێکسپایەر هەبوو بەسەر خەڵکی کوردستان ساخکرایەوە، خواردنی ئێکسپایەر دەبێتە ژەهر، بۆیە لە مـاوەی رابـردوو لە جیاتی خواردن و خواردنەوە ژەهرمـان خواردووە، راسـتە دەگـوترێ نەخۆشـی و جەلـتە و سـەرەتان زۆر بـووە، کە خەڵـك ژەهـر بخـوات، بێگومان مردنیش زۆر دەبێت!

سـەیرم پـێ دێـت تەنیـا لیێپێچینـەوە لەگەڵ ئەو کەسـانە دەکرێـت کە کەلـوپەل و پێداویسـتییەکان دەفرۆشـن، نـاوێرن بچـن هـێقەی کـاکی بەرپـرس بگـرن، کە کەلوپەلە ئێکسپایەرەکەی لە دەرەوە هاوردە کردووە و هێناویەتیە ئەو وڵاتە بێ دەرگایە...بۆیە کورد راستی گوتووە "پێتدەوێرم.. ڕاناوەستم". ئێستا لیێکۆڵینەوە لەسەر هۆکاری مردنەکان بکرێت، مەسئولەکان بەرپرس دەبن..بەخستنە بڕیشی کە لە بیرکاری و بیردۆزی فیسـاگۆرس خوێنـدوومانە، لە کۆتـایی بەرپرسـی یەکەم حکومەتە.

ئەوەی مەبەستمە زیاتر تیشکی بخەمە سەر خاویی هێڵی ئینتەرنێت و خراپـی هێڵەکـانی مۆبـایلە، مانگـانە پـارەیەکی زۆر لەخەڵـك بەردەدرێـتەوە بـۆ ئینتەرنێتـی کیسـەڵی، بـۆیە دەبـێ لەبەردەم لاپتۆپەکـان یـالیێلیی بـانگبکەین، مانگـانە ٢٥ هەزار دینـار و لە هەنـدێکیش ٣٩ هــەزار و ٦٠هەزار دینـار

بەرامبەر ئینتەرنێت وەردەگیرێت، کەبایی فلسێك سوودی لێوەرناگرێت، مۆبایلیش هەر مەپرسە بۆ نامەی ریکلامی خۆیان باشە، بەڵام تا گفتوگۆیەکت تەواو دەبێت، یان باش گوێت لە دەنگی نابێت، یان **٢-٣** جار دەبڕێ، لەبەر ئەوە پێشنیار دەکەم بۆ بەرنامەی لیژنەکە هات و بەرنامەی چاودێریکردنی بازار و لیژنەی دەست بەسەرداگرتنی کەلوپەل و پێداویستی ئیکسپایەر هاوشێوەی ئەو بەرنامانە، بەپێی پێوەری ستاندار لەم هێڵانەی ئینتەرنێت و مۆبایلەش بکۆڵنەوە و پیشانیان بدەن بزانن لەبەر خراپییان هەموو دووچاری داخستن دەبنەوە، یان نا ..؟ کورە بابە کڵاوی خۆیان گرتووە با نەیبا بۆ تووشی کێشە و دەرکردن ببنەوە؟!

مافیا و لافاو

مافیا بەلێشاو سامانی میللەت دەدزێ و هیچ ڕێگرییەك بۆ ئەم دەستە و چەتە و جەردانە نییە و کەس ناتوانێ ڕێگرییان لێبکات و لێیان بپرسێ بۆچی سامانی گەل دەدزن و بۆ بەرژەوەندی خۆتان بەکاریدەهێنن؟، هەرچەندەی پۆلیس و دەزگاکانی پەیوەندار لەدوایانن بۆ دەستگیرکردن و سزادانیان، بەڵام بە درێژایی مێژووی دروستبوونیان هەنە و تائێستاش هەر بەردەوامن لە تاوانەکانیان.

لە تیڤییەکان گوێمان لە مافیا دەبوو، دەمانگوت دەبێ ئەمانە چ بن، کە هەندێ سەرچاوە دەڵێن بەشێکی گەورەی ئابووری جیهانیان لە ژێر دەستدایە هەر بەرپرسە و سەرۆکەی بەدڵیان نەبێت دەیگۆڕن؟! تا لافاوەکەی ئەم دواییەی هەولێری گرتەوە، نەمزانی مافیا لە کوردستانیش هەیە و کەس ناتوانێ لێپرسینەوەیان لەگەڵدا بکات. شاری هەولێر بە پایتەختی گەشتیاری ساڵی ٢٠١٤ هەڵبژێردرا، دڵنیام گەر لێژنەی هەڵسەنگاندن ئەم لافاوەی بدیبایە، هەرگیز بیری لەوە نەدەکردەوە کە هەولێر بکاتە پایتەختی گەشتیاری... پێشنیار دەکەم لەکاتی ڕوودانی لافاو دەرگای فڕۆکەخانەکان و مەرزەکان دابخەن و لێنەگەڕێن هیچ شاندێك بێتە کوردستان تا نەبینن هەولێر بەبارانێك چ لافاوێك ئافاتی دەکات.

کەس ناتوانێ بڵێ هەولێر و پارێزگاکانی دیکەی کوردستان ئاوەدان نەکراوەنەتەوە، بەڵکو لەزۆر ڕووەوە جوان و پێشکەوتوون، بەڵام دەتوانم بڵێم ئەوانەی ئاوەڕۆکانیان لە شاری هەولێر دروستکردووە، لە کەموکوڕییەکان لێپرسینەوەیان لەگەڵدا نەکراوە، کەچی هەندێك لە کۆمپانیاکان کە ئەرکی دروستکردنی ئەو ئاوەڕۆیانەیان پێدراوە گەندەڵییان کردووە و کارەکانیان

بەستانداردی نێودەوڵەتی نەکردووە، دەنا چۆن دەبێت بەبارانێکی چەند رۆژە شارێك نوقمی ئاو بێت؟! بەرپرسێك دەبێژێ: لە هەموو دونیا لافاو روودەدات، ئێمەش دەڵێین وایە، بەڵام ئەم کێشەیە هەموو ساڵێك دووبارە دەبێتەوە و خەڵك ژێر ئاو دەکەوێ و هەندێ لەبەرپرسانیش لەسەر ئاو بەیەختە تایبەتەکانیان رۆژ دەکەنەوە.

کورد و تیرۆر

کورد قوربانی دەستی تیرۆرە

کورد بەدرێژایی مێژوو قوربانی دەستی تیرۆر بووە، لەم نێوەندەدا لە دەرەوە و ناوەوەی وڵات هەزاران سەرکردە و وڵاتپاریزی کورد بە دەستی تیرۆر لە نێوبردراون، ئەوەی جێگەی تێڕامانە بەرامبەر ئەو کارانە، کورد هەرگیز پەنای بۆ تیرۆر نەبردووە، هەموو کات خەباتێکی رەوای کردووە، دژی ئەو رژێمانە وەستاوەتەوە کە دژایەتی و نکۆڵییان لە مافەکانی کردووە، هەرگیز پەنای نەبردۆتە بەر تۆڵەسەندنەوە لە میللەت و گەلان لە جیاتی رژێمەکانیان.

جێگەی داخە بەردەوام رۆڵەی کوردستان لە هەموو بەشەکانی کوردستان و دەرەوەی وڵات قوربانی دەستی تیرۆرن، هەر بۆ نمونە تیرۆری دژ بە کورد و شەهیدکردنی سێ چالاکوانی کورد، لە پاریسی پایتەختی رۆشنبیری و شۆڕشەکانی ئەوروپا ئەویش فەرەنسایە، ئەوروپییەکان زۆر لاف بە وڵاتێکی وەکو فەرەنسا لێدەدەن، بە هێمای شۆڕش و گۆڕان و دیموکراتییەت و شۆڕشی پیشەسازی و پێشکەوتنی ئەوروپا ناوزەدی دەکەن، کەچی گرتن و تۆقاندن و کوشتن و تیرۆر لەم وڵاتە لەدژی کورد ئاساییە و بەردەوامی هەیە، ئایا دەبێ تاوانی وا رەمەکی بێت و فەرەنسا و دەزگا سیخوڕییەکەی لێی بێ ئاگا بن؟! ئەوە ناچیتە فامی هیچ کەسێکی پێگەیشتووی تێگەیشتوو، بێگومان کاری تیرۆرکردنی ئەم سێ چالاکوانە و دەیان سەرکردەی دیکەی نەتەوەکەمان لە ئەوروپا پیلانیان بۆ دارێژراوە، ئەو تاوانانەش هاوکاری و پێکەوەکارکردنی چەندین دەزگای سیخوڕی و تیرۆریستی ئەو دەوڵەتانەی لە پشت بووە.

ویکلیکس هەر کاتیَ کاریکی لەم جۆرە روودات، سیناریۆکی بۆ دروست دەکات، بۆیە ئەم ویکلیکسە جگە لە چەواشەکاری و گەمەیەکی سیاسی هیچی دیکە نییە.

کورد لە هەموو بەشەکانی کوردستان خەبات و تێکۆشانی بەرە و قۆناخی باشتر چووە، بۆیە دەوڵەتانی زلهێز و ئەقلیم لە دژیدا پیلانگێڕی دەکەن، لەبەر ئەوە پێویستە زۆر بە وریایی سیاسەت بکەین و بەخەباتی ئاشتی و خۆپیشاندان سنوورێك بۆ تیرۆرکردنی کورد دابنێین، بۆ ئەوەی چیتر کورد نەبێتە قوربانی تیرۆر و هەوڵی لەباربردنی دۆزەکەی بدرێت.

سۆشیال میدیا

سۆشیال میدیا جیهانێکی فراوانە

سۆشیال میدیا جیهانێکی فراوانی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکانە، لە ئاکامی پێشکەوتنی تەکنۆلۆژیای ئینتەرنێت و چەقبەستوویی میدیای کلاسیک هاتە کایەوە، دوای ئەوەی میدیای باو تاکەکانی بەرەو بێزاربوون و ونبوونی خود و کەسایەتی و بەلاڕێدابردنی لەکایە مەعریفیەکانەوە بۆ ونبوونی شوناسی راستەقینەی میدیا برد، تا لە جیهانێکی فراوانتر تاکەکان بڕواننە شتەکان و راستەوخۆ لەگەڵیدا ئاوێزان بن و ببنە بەشێك یان راستەوخۆ کاردانەوە دروست دەکات.

سۆشیال میدیا بۆ هاتەکایەوە

لەگەڵ گەشەکردنی هەر رەوت و بوارێك بەهۆی پێویستی و پێشکەوتنی زیاتری تاك بەتایبەتی و کۆمەڵگە بەگشتی، کۆمەینی کەیشنەکان زیاتر پەرەیان سەند و تاکەکانی نێو کۆمەڵگەیەکی دیاریکراو زیاتر پەڕ و باڵیان بۆ شوێنەکانی دیکە هاویشت، تا بەهێزتر لە پەیوەندیکردن دەرکەوتن، ئەمەش دوای ئەوەی شێوازەکانی کۆمەینی کەیشنەکان و هەمە جۆرکردنیان بەهۆی پێشکەوتنی کۆمەڵگەوە، چەندین هۆکاری پەیوەندیکردن پەرەیان سەند، کە زۆربەیان جێگەی هۆکارەکانی تری گەیشتنی زانیاری و پەیوەندیان گرتەوە، بەمەش سۆشیال میدیا لە ئێستادا بۆتە جێگرەوەی هەمووان و بێ گوێدانە ئینتیمای ئیتنی و ئایینی و رەگەزی تاکەکانی سەرجەم شوینەکانی بەیەکەوە بەستۆتەوە.

سۆشیال میدیا چی دەگرێتەوە

سۆشیال میدیا ئەو تۆڕە فراوانەی تەکنۆلۆژیای ئینتەرنێتە، کە هەموو کۆمەینی کەیشنە ئۆنلایینەکان کۆدەکاتەوە، کە لە دونیای ئەمڕۆماندا

گەیشتونەتە هەموو شوێن و ماڵێك و بوونەتە هۆکاری پەیوەندیی بەستن و وەرگرتنی زانست و زانیاری و پردێکن بۆ ریکلام و بازرگانیکردن، بۆیە سۆشیال میدیا فەیسبوك و تویتەر و ئینستگرام و سناپ چات و سکایپ و تیکتۆك و بیگۆلایڤ و مەسنجەر و تیلیگرام و ئیمۆ و پینگل و ئەدمۆدۆ و یوتووب و یاهۆ و لایف چات و گوگل پلەس و لینکد ئان و پنترست....تد دەگرێتەوە، کە ئەو تۆڕە کۆمەڵایەتییانە پەیوەندی تاکەکان و گەیشتنیان بە یەکتری لە رێگەی ئۆنلاینەوە دروست دەکات، بەڵام تیڤیەکان بە هیچ جۆرێك ناچنە خانەی سۆشیال میدیایەوە.

بەکارهێنەری سۆشیال میدیا لە زیادبووندایە

سۆشیال میدیا کە لە دوای ساڵانی ٢٠٠٠وە زیاتر تاکەکانی سەرقاڵکرد، خەریکە جێگەی میدیای باو دەگرێتەوە و ژمارەی بەکارهێنەرەکانی رۆژ لە دوای رۆژ زیاد دەبن، بۆ نمونە ژمارەی بەکارهێنەری فەیسبوك بەپێی راپۆرتی ئەو کۆمپانیایە گەیشتۆتە زیاتر لە دوو ملیار کەس لە جیهان و تویتەر ئینستگرام و یوتووب و پنترست و ئەندام و بەکارهێنەرانی لە ملیاران کەس و بلیۆن ڤیووەر تێیان پەڕاندووە، لەبەر ئەوە سات لە دوای سات بەکارهێنەریان زیاتر دەبێ و بووەتە هۆکاری گەیشتنی زانیاری و هەواڵەکان لەرێگەی تاگ و لایك و شەیر و نووسینی کۆمێنت.

سوود و زیانەکانی سۆشیال میدیا

سۆشیال میدیا لە ئێستادا گەورەترین کێبرکێ لەگەڵ میدیای باو دەکات و خەریکە جێپێی لەق دەکات، ئەم سۆشیال میدیایە لە بنەڕەتدا بۆ پەیوەندی ئۆنلاین و خێرا گەیشتنی زانیاری و هەواڵەکان و فراوانکردنی رۆشنبیری و مەعریفە و زانست و بوارەکانی دیکەی ژیان و ئاسانکاری بۆ مرۆڤ هاتەکایەوە، بەو واتایەی سۆشیال میدیا تا ئێرە سوودی زۆری هەیە، بەڵام لە

ئێستادا واخەریکە پێچەوانە دەبێتەوە و بووەتە چەکێکی کوشندە لە دەست ئەو کەسانەی نازانن بۆ کاری بەسوود بەکاری بهێنن و بۆتە ئامرازێکی مەترسیدار و کوشندە بۆ بریندارکردن و ناشرینکردنی مرۆڤەکان و شێواندنی پیرۆزییەکان و هێماکانی گەل و مرۆڤایەتی بەگشتی بەکاردەهێندرێ، سەرەڕای ئەوەی ئەم تۆڕە کۆمەڵایەتیانە لەرێگەی سەرڤەر و ئۆفیسی سەرەکی خۆیان ئەو بەکارهێنەرانە بلۆك دەکەن یان دیپۆرتیان دەکەم، بەڵام کەسانێك هەر ماون بۆ کاری خراپ و نادروست ئەو تۆڕە بەسوودانە بەکاردەهێنن بۆ گەیشتن بەمەرامە گڵاوەکانیان.

سۆشیال میدیا و توندوتیژی

سۆشیال میدیا هەمیشە بۆ بەستنی پەیوەندی تاکەکان لەسەرتارسەری جیهان بەشێوەی دروست و شیاو هەوڵیداوە، بەڵام هەندێ کەس بێ گوێدانە زەوق و ئەتەکێتی گشتی هەڵدەستێ بەگواستنەوەی دیمەنی ناشرین و قێزەوەن، بەشێوەی لایف و وێنە و ڤیدیۆ بۆ بەکارهێنەری ئەو تۆڕە کۆمەڵایەتییانە، لەسەر باری گشتی هەموان دەیبینن، لەلایەکی دیکە هەندێ کەس ئەو تۆڕانە بۆ سوکایەتی و توندوتیژی دژ بە منداڵان و ئافرەتان و گیانلەبەران بەکاردەهێنن، کە ئەوەش بۆتە جێگەی نیگەرانی بەکارهێنەر و خودی تۆڕەکان.

سۆشیال میدیا چی بۆ کوردستان کردووە

کوردستان وەك ئەوەی ئێستا بە رووی جیهان کراوەتەوە تاکەکان ئازادن لە بەکارهێنانی هەموو تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان وەك هەندێ وڵات نییە کە لێناگەڕێن بەشێك لەو تۆڕانە لە ناوخۆی وڵاتەکانیان بێتە بەکارهێنان، بەڵام ئەوەی جێگەی خۆشحالییە لە کوردستان بە کارهێنەران ئازادن و بەشێکی زۆر لەم تۆڕانە بەفراوانی لەلایەن هەردوو رەگەزی نێر و مێ بەکاردەهیندرێ و

بەشێکیان رۆژانە بۆ پەیوەندی و ئاگاداربوون لە خۆشەویستان و وەرگرتنی هەواڵ و زانیاری و چاتی کەسی و گروپ ئەو تۆڕانە بێ کێشە بەکاردەهێنن.

بەڵام جێگەی داخە لە کوردستان هەندێ بەکارهێنەر پەیدابوون جگە لەزەرەر و زیان هیچ سوودێکیان نییە و کەسانێك فێربوونە بەشێوەی فێڵ و هاککردن دەچنە تۆڕە کۆمەڵایەییەکانی هاورێ و کەسانی دیکە و پاسۆردەکانیان دەدزن و شتی نەشیاو بڵاودەکەنەوە، لە بەرامبەردا داوای کاری نابەجێ و پارە دەکەن، هەندێکیش سۆشیال میدیا بۆ توندوتیژی و سوکایەتی بە پیرۆزییەکانی گەلی کوردستان و خاکەکەی بەکاردەهێنێت و بۆیە پێویستە یاسایەك لەم بوارە بۆ رێکخستنی سۆشیال میدیا بێتە کایەوە بۆ ئەوەی هیچ کەسێك ئەو تۆڕانە بۆ کاری خراپ و توندوتیژی و زەرەر گەیاندن بە خاك و وڵاتی کوردستان بەکارنەهێنن.

دەرەنجام

پیشکەوتنی تەکنۆلۆژیا و ئینتەرنێت و تۆڕەکانی کۆمەڵایەتی زۆر خێرایە، بۆیە پێویستە ئێمەش خیرا پێش بکەین، بۆ ئەوەی کوردستان هەمیشە لە پێشەنگدا بێت و سۆشیال میدیا بۆ پەیوەندی و کاری بەسوود و زانست و پێشکەوتن و بازرگانی و ریکلامکردن بەکاربهێنین، نەك بۆ کاری خراپ و یەکترشکاندن.

*** ئەم وتارە لە رۆژنامەی هەولێر ژمارە (٢٦٦٧) لە ٢٠١٧/٨/١٥ بڵاوکرایەوە.**

*** هەروەها لەماڵپەری رۆژنامەی میدیا و ئاژانسی وڵات و ئاگا پرێس لە سالێ ٢٠١٧ بڵاوکرایەوە.**

*** ئەم وتارە لە سۆشیال میدیا بە فراوانی بڵاوکراوەتەوە.**

وڵاتی هۆڕن

هۆڕن ئامێرێکە بەشێوەی بازنەیی شەپۆلە دەنگی سیانی لێ دێتە دەرو دەبێتە ئامرازی ئاگادارکردنەوە، ئەم ئامێرە ساڵی ١٦٥٠ لە لایەن فەڕەنسییەکانەوە داهێنراو، تا ساڵی ١٩٠٠ بەم شێوەیەی ئێستا سەقامگیر بوو، هۆکاری دروستکردنی بۆ ئاگاداکردنەوەیە، نەوەك بۆ ناڕەحەتکردن و سەر لێشێواندن، وەك ئەوەی لەلای خۆمان و لای هەندێ شۆفێر دەگوزەرێ.

هۆڕن لای خۆمان تەنیا بۆ ئاگاداکردنەوە بەکار ناهێنرێت، بووەتە زمانێکی تایبەت لای شۆفێرەکان و لە ئامێری ئاگادارکردنەوە بووەتە زمانی هەڕەشە و جنێودان و سڵاوکردن و گفتوگۆی جوامێرانەش، کاکی شۆفێر ئەگەر بەتوندی دەست بخاتە سەر هۆڕن و پاشان دووجار لێی بدات ئەوە مانای وایە توڕەیە و دڵی بۆ لاناچی ئەگەر چەند جارێك لەسەر یەکتری بەخێرایی بێت، ئەوە چەندین جنێوی پیس دەدات و جنێوەکان ناگوترێن، ئەگەر دەستی لەسەر هەڵنەگرێت، ئەوا فریاکەوتنە، ئۆتۆمبێلەکانی فریاکەوتنیش هەندێ شۆفێرەکانیان گەر دەرەنگیان بێت و برسییان بێت، ئەوا ویقەویق پێدەکەن و فیلیشم دەوێت بێتە پێشیان، بزانە چۆنی رادەماڵن...وەختی مەغریبانیش هەر هیچ و سەلیقەیان نییە و دەمارگرژن هەر بەهۆڕن و پیپە پیپ خۆدەگەیێننە ماڵەوەیان و هەندێ شۆفێری پیاویش بۆ سەرلێشێواندنی شۆفێرە ئافرەتەکان دەستیان لەسەر هۆڕن هەڵناگرن. شۆفێرێك دەیوت بە هۆڕن لێدان ئافرەتێکی شۆفێرم تەنگەتاو کرد تا خۆی خستە سەر رەسیفەکە نەمزانی ئۆتۆمبێلەکەی چی بەسەر هات.

لەشاییەکانیش رەشبەڵەك شاباش و پیرۆزباییش هەر بەهۆڕن دەکەن، بووك و زاواش لە جیاتی وەرگرتنی جەوێکی خۆش تا ئێوارە جێژوانیان رۆمانسی بێت بە هۆڕن کەڕ دەکرێن.

برادەرێکم گوتی: با بچینە سەناعە تا هۆڕنێکی دیکەش بۆ ئۆتۆمبێلەکەم دابنێیم بۆ سڵاوکردن لە هاورێیەکانم! هۆڕن بووەتە زمانی هەموو شتێکمان و بەشێکی زۆری ژیانمانی داگیرکردووە، وایلێهاتووە هۆڕنی بچووك بخەینە گیرفانمان و لەکاتی گفتوگۆ لەماڵیش بەکاری بهێنین...خوا سترمان کات لە هۆڕنی بێ مانا و شۆفێری موعتاد لەسەر هۆڕن لێدان.. وازبێنین با ناومان نەنێن وڵاتی هۆڕن!.

*** ئەم وتارە لە سۆشیال میدیا لە رۆژی ١/٥ /٢٠١٨ بڵاوکراوەتەوە.**

رێنووسی کوردی لاتینی

زمان بە نرخترین بەرهەمی شارستانیەتی مرۆڤایەتییە، لە سەردەمی بێدەنگی و ئیشارەتدان مرۆڤەکان توانییان بۆ لەیەکگەیشتن زمان بکەنە دیاری، هەموو نەتەوەیەك زمانی ستاندارد و رێنووسی تایبەت بەخۆی هەیە، لە بەدبەختیمانەوە، کورد هیچیانی نییە، چونکە زمانێکی ستاندەرمان نیە هەموو قسەی پێبکەین سەرەڕای ئەوەی زمانی کوردی دەوڵەمەندە، هەروەها رێنووسیشمان عەرەبیە.

لە سایەی دەزگاکانی راگەیاندنی کوردستان زمانی کوردی شیرین نەماوە و تاڵکراوە، هەر راگەیاندنە و بەریتمێك لە ئاشی زمانی کوردی لێدەکات، بێ ئەوەی رەچاوی زمان و رێزمانی کوردی بکات، زمانی کوردی لە هیچ وەختێك بەم شێوەیەی ئێستا رەوشی خراپ و لە قەیراندا نەبووە....زمانی ستاندارد بە بڕیار دروست ناکرێت، بەڵکو لەگەڵ پێشکەوتنەکان شێوەزارێك خۆی بەسەر ئەوانی دیکە زاڵدەکات و ستاندارد دەبێت.

کورد لە باشووری وڵات بەزمانەوە تەعریبکراوە، بۆیە هەندێ لە رۆشنبیرانمان زەندەقیان لە بەلاتینی کردنی رێنووسی کوردی چووە، دەڵێن ئەم هەنگاوە ئەنفالی نووسین و مێژووی رابردوومانە، لە باشوور و رۆژهەڵات بەڕێنووسی عەرەبی و لە باکوور و رۆژئاوا بەڕێنووسی لاتینی و لە کوردستانی سووری کۆن بەڕێنووسی سلاڤی دەنووسرێت، بۆیە کاتی ئەوە هاتووە ئەم رێنووسانە یەکخەین.

مستەفا کەمال ئەتاتورك لەگەڵ دروستبوونی دەوڵەتی تورکیا لەساڵی ١٩٢٣ بەبڕیارێك رێنووسی تورکیای کردە لاتینی و مێژووی ٦٠٠ ساڵ تەمەنی ئیمپراتۆرییەتی عوسمانی (١٢٩٩-١٩٢٣)ی بەلاتینی نووسییەوە،

کەوایە بۆچی ئەوەندە بڤە و ئەوەندە مەترسیدار بێت. بەلاتینیکردنی رێنووسی کوردی وادەکات زمانی کوردی لەگەڵ هەموو پێشکەوتنەکان و بوارەکانی زانست و کۆمپیوتەر و ئایتی و ئەدەبی جیهانی و شارستانیەتی هەموو دونیا بگونجێ و کێشەی بوون و نەبوونی هەندێ پیت لە زمانی کوردی و فۆنەتیك و نووسینی هەڵە رزگارمان دەبێت. چۆن داوای مافی چارەی خۆنووسین لە سەربەخۆیی بۆ کوردستان دەکەین، بەهەمان شێوە دەبێ داوای مافی چارەی خۆنووسینی رێنووس و زمانی ستانداردی کوردیش بکەین.

*** ئەم وتارە لە سۆشیال میدیا لەرۆژی ٥/٩/ ٢٠١٨ بڵاوکراوەتەوە.**

پلان و پیلان

جیاوازییەکی زۆر لە نێوان ئەم دوو وشەیە هەیە، هەر یەکەیان لەئاقارێکە و بەهیچ جۆرێك ماناکانیان ئاوەڵزاوا یان کەپڵ نین، پلان بەمانای بەرنامە داڕشتن دێت لەڕووی ئەرێنییەوە، پیلان بەمانای نەخشەی گڵاو و نەگریس بۆ کاری خراپە بەکاردێت، دوژمنان و داگیرکەران هەموو کات پیلانگێڕ بووینە لە دژی نەتەوەکەمان، ئەمڕۆ ئەوەی لە ناوچە دابڕێنراوەکان گوزەر دەکات پیلانی دوژمنانە و دەیانەوێ بەهەر جۆرێك بێت، بارودۆخی ئاسایش و سیاسی ئەم ناوچانە تێك بدەن، تاوەکو مالیکی بڵێت دەبێ هێز ببەمە ئەو ناوچانە، بەم بیانووانە جارێکی دیکە ناوچە دابڕێنراوەکان داگیربکاتەوە.

ئەم پیلانانەی نەیاران و دوژمنان لەبێ پلانی سەرکردایەتی سیاسی کوردستانەوە سەرچاوە دەگرێ، ئەگەر پلانمان هەبێت بۆ گەڕانەوەی ئەو ناوچانەو مەبەستمان بێت، ئەوا لەماوەی ۷۲ کاتژمێر ئاسایشی ئەم ناوچانە بەرقەرار دەکەین، بەڵام بەرپرسان لەبەر گیرفان پڕکردن و بەرژەوەندی حزبی و کەسی ئاگایان لەخەڵکی ستەمدیدەی ئەم ناوچانە نەماوە.

برادەرێکم لە کەرکووك وتی لەوەتەی تەقینەوەکان لە کەرکووك زۆر بووینە، هەندێ لە بەرپرسان لە ماڵەوە کورك بووینە و ناوێرن بێنە دەرەوە، ئەوەی دەبێتە قوربانی تەنیا کوڕە هەژارە، دەبا بەرپرسان چۆن پێشتر هەژار بووینە و ئێستا بەهۆی دەوڵەمەند بوون رابردوویان لە یاد کردووە، بەبیریان بێتەوە هەژاران و لێقەوماوان چۆن لەم بارودۆخە پڕ نەهامەتییە بەکولە مەرگی بۆ قوتی رۆژانەیان دەبێ بچنە ناو ئاگر، لە ئێمرجنسی هەولێر کاسبکارێکم بینی هەردوو قاچی بەر تەقینەوەکانی کەرکووك کەوتبوو، خەمی لاقەکانی نەبوو کە هەردووکیانی لەدەستدابوو، دەیوت نازانم چۆن خێزانە هەشت کەسیەکەم لە

داهاتوو بەڕێوە ببەم و کێ کاسبیان بۆ بکات، دەبا سەرۆکایەتی پەرلەمان و حکومەتی کوردستان بەتەنگیانەوە بچن و بەپلانێکی تۆکمە، پیلانی ناحەزان و نەیاران بکەنە بلّقی سەرئاو.

*** ئەم وتارە لە سۆشیال میدیا لەرۆژی ٥/١٠/ ٢٠١٨ بڵاوکراوەتەوە.**

هەڵبژاردن

کاریگەری بەخشین لەسەر پڕوپاگەندە و ئەنجامی هەڵبژاردن

پەیوەندییەکی بەهێز لە نێوان دیموکراتییەت و هەڵبژاردندا هەیە، زۆر بە ئاسانی دەتوانین ئەو وڵاتانەی دیموکراسین بیانناسینەوە لە ڕێگەی دەستاودەستکردنی دەسەڵات یان بەشداریکردنی نوێنەرانی زۆربەی چین و توێژەکانی کۆمەڵگە، لە ڕێگەی نوێنەرەکانیان کە لە هەڵبژاردنەکان دەنگی پێویست دەهێنن و بوونیان لە دەسەڵاتی سیاسی دەبێت، بۆیە باشترین ڕێگە بۆ وەرگرتن یان بەشداریکردن لە دەسەڵات ئەنجامدانی هەڵبژاردنی خاوێنە لە هەموو ڕوویەکەوە، پێوەری پاکوخاوێنی لە هەڵبژاردنەکانیش بوونی دیموکراسی و یاسایە ئەمەش بە یاسای ناوخۆ و جێبەجێکردنی پێوەرە نێودەوڵەتییەکان ڕێك دەخرێت و زۆر هۆکار هەن بۆ ڕاستی و دروستی هەڵبژاردن و پێشێل نەکردنی پێوەرەکانی سەرکەوتنی پڕۆسەی هەڵبژاردن، لەسەر ئاستی نێودەوڵەتیش کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی بە بەردەوامی هانی وڵاتان دەدات باشترین پێوەرەکانی پاکوخاوێنی پڕوپاگەندەی پڕۆسەی دەنگدان بەکاربهێنن.

پڕوپاگەندە بە پێی پێوەری نێودەوڵەتی هیچی کەمتر نییە لە هەستیاری ڕۆژی دەنگدان لە هەڵبژاردنەکاندا، بوونی لیست و کیانی جیاواز پڕۆسەی دەنگدان هێندەی دیکە بە بەها دەکەن، بەمەش قۆناخی دوای تۆمارکردنی دەنگدەران لە بنکەکان، قۆناغی هەڵمەتی پڕوپاگەندە دەست پێدەکات کە گرنگی و هەستیاری و پێوەر بنەمای خۆی هەیە.

هەموو کیانە سیاسییەکانی بەشدار لە هەڵبژاردنەکان پڕوپاگەندە بۆ خۆیان لە ڕێی بەرنامەی سیاسی و کۆمەڵایەتی و ئابووری و ڕۆشنبیری دەکەن، بۆ بە دەستهێنانی دەنگی پێویست بۆ چوونە نێو پەرلەمان و بەشداریکردن لە

حکومەت، لە پاڵ بەرنامەی سیاسی و کاری کیانەکان مەسەلەی ئیمکانیات ڕۆڵی سەرەکی دەبینێت و کاری چڕوپڕ دارایی بۆ هەڵمەتی پڕوپاگەندە ڕۆڵی سەرەکی دەبینن بۆ بەدەستهێنانی ڕێژەی دەنگ بۆ بەدەستهێنانی ڕێژەی دەنگ بۆ بەدەستهێنانی کورسی پەرلەمانی و هەندێ لایەن پەنا بۆ حکومەتی وڵاتانی دیکە دەبەن. بۆ بەدەستهێنانی ئیمکانیات بۆ پڕوپاگەندەکردن ئەمەش دەچێتە خانەی کاری نایاسایی، چونکە هیچ وڵاتێك هاوکاری گروپێك یان کیانێك ناکات، ئەگەر بەرژەوەندییەکانی ئەو وڵاتە لە کاتی بەشداریکردن لە دەسەڵات نەپارێزێت، بۆ ڕێگرتن لەم کارە و چەسپاندنی بنەمای یەکسانی بۆ سەرجەم کیانە سیاسییەکانی بەشدار لە پڕۆسەکانی هەڵبژاردن، پێویستە هەموو دەسەڵاتێکی سیاسی هاوکاری ماددی بە یەکسانی ببەخشێتە کیانە سیاسییەکان هەر یەکەو بە پێی ڕێژەی بەشداری لە پەرلەمان و کاریگەری لە گۆڕەپانە سیاسییەکەدا بودجەیەکی بۆ هەڵمەتی پڕوپاگەندە بۆ تەرخان بکرێت، نەك حزب بە مەزاجی خۆی هاوکاری ئەو گروپانە بکات کە خۆی مەبەستیەتی یان هاوکاری ئەو هەندێکیان بکات بۆ کپکردن و هاوکارینەکردنی ئەوانیتر، ئەوە دەکەوێتە خانەی نادادپەروەری و لە زۆربەی وڵاتانی دیموکراسی جیهاندا دەسەڵات بە یەکسانی کۆمەکی دەداتە بەشداربووان لە پڕۆسەی هەڵبژاردن، ئەوجا هەڵبژاردنەکە تاك بێت یان لیست بێت، هەندێ جار لە لایەنە بەشداربووەکان بۆ پەرلەمانی بێت یان بۆ سەرۆکی وڵات بێت پەنا بۆ کۆکردنەوەی بەخشین دەبەن، لە هەڵبژاردنەکانی ئەمریکا لایەنەکانی بەشدار لە هەڵبژاردنەکان بۆ کۆنگرێس و سەرۆکایەتی ئەمریکا کۆمەك و یارمەتی لە لایەن کەسایەتییەکانی نێو بەرژەوەندی سیاسی و ئابووری و کۆمپانیا زەبەلاحەکان و گرووپەکانی فشاری نێو وڵاتەکەیان وەردەگرن، ئەمەش بەدەرە لە یاسا و بنەماکانی هەڵبژاردن لە ئەمریکا و ئەو

وڵاتانەی هاوکاری کەسەکان کیانەکان دەکەن بۆ دەرچوونیان هەر ئەوانیش دەتوانن لەسەر کورسی دەسەڵات بیانهێننەوە خوارەوە، بۆیە زۆرترین پارە و ئیمکانیات لە هەڵبژاردنەکانی ئەمریکا لە پڕوپاگەندە خەرجدەکرێت.
لەفەرەنساش لە حەفتاکانی سەدەی رابردوو بە هەمان شێوە گروپەکانی فشار و خاوەن سەرمایەکان توانیان کاریگەری زۆر لەسەر دەسەڵات بنوێنن بەمەش خەرجییەکی خەیاڵی لە هەڵمەتەکانی پڕوپاگەندە لە فەرەنسا خەرجکرا، بۆ رێگرتن لەم دیاردانە دەسەڵاتی سیاسی دەتوانێ رێگە لەم کارانە بگرێت، خۆی دەستپێشخەر بێت، بۆ رێگرتن لە پێشێلکردنی بنەماکانی هەڵبژاردن و رێکخستنی قۆناخی هەڵمەتی پڕۆپاگەندە بۆ ئەوەی هەموو لایەك بە یەکسانی ماددی تا بتوانێ پڕوپاگەندە بۆ خۆی بکات.
دەسەڵاتی سیاسی لە هەموو وڵاتێك بە یاسا پڕۆسەی هەڵبژاردن و قۆناخەکانی رێکدەخات و هەموو کیان و کاندیدەکان لەسەر ئەم یاسایە خۆیان دەپاڵێون و لە رۆژی هەڵبژاردنیش دەنگیان پێ دەدرێت و هەر یەکەی بە پێی قەوارەی خۆی رێژەی کورسییەکان بەدەست دەهێنێت یان جار هەیە کورسی هەر بەدەست ناهێنێت ئەمەش نابێتە هۆی هەڵوەشاندنەوەی ئەم قەوارە سیاسییە، بەڵکو لە هەڵبژاردنەکانی تر باشتر خۆی ئامادە دەکات و بەشدار دەبێت و ئەمجارەی بەهێزتر لە جارانی پێشوو هەوڵی بەدەستهێنانی کورسی دەدات، کۆمەڵێك پێوەر هەن پێویستە دەسەڵاتی سیاسی رەچاویان بکات بۆ سەرخستنی پڕۆسەی هەڵبژاردن لە هەمووی گرنگتر بێ لایەنی پشتگیری هیچ کیانێکی سیاسی یان کەسێکی دیاریکراو بکات، بەڵکو دەبێ بە یەك چاو تەماشای هەموو لایەنە بەشدارەکانی هەڵبژاردن بکات ئیمکانیات بە یەکسانی بۆ هەموو لایەك دابین بکات، مامەڵەی کاندیدەکان وەك یەك بکات و بۆ رەخساندنی هەلی دەرچوونیان لە راگەیاندنەکان زەمینە سازییان بۆ

بکات وەك یەك چاوپێکەوتن بکەن تا ڕای خۆیان ئازادانە دەرببڕن و ئەم رایانە بگەیەننە هەموو شوێنێك، لە هەندێ وڵات حزبی دەسەڵاتدار وەزارەتەکان و بەڕێوەبەرایەتییەکان لە کەلوپەل و ئۆتۆمبێلی بچووك و گەورە بۆ بەرژەوەندی خۆی لە کاتی پڕوپاگەندە بەکاردەهێنێت، ئەمەش پێشێلکاری هەڵبژاردنە نابێ حزب دەسەڵاتی حکومەت بۆ بەرژەوەندی خۆی لە هەڵبژاردنەکان بەکاربهێنێت، بەڵکو حکومەت پێویستە هەموو ڕێگرییەکان و هۆکارەکانی نادادپەروەری لابدات لە بەردەم کیانە سیاسییەکان و کاندیدەکان و لە هەمان کاتدا پێویستە ئیدارەیەکی پڕۆفیشناڵی ڕێك بۆ هەڵبژاردنەکان دابین بکرێت و ئیمکانیاتی پێویست بۆ ئەنجامدانی پڕۆسەی هەڵبژاردن تەرخان بکات و زەمینە خۆشکردن و ئاسانکاری بۆ هاووڵاتییان بکات، تا ئەکتیڤانە بەشداری پڕۆسەی دەنگدانەدا بکەن، ئەو کەسانەی وەکو کارمەند لە بنکەکانی دەنگدانیش دادەنرێن نابێ حزب دیارییان بکات حزب بۆ خۆی چاودێر دادەنێت نابێ ڕۆڵی بدرێتێ لە دامەزراندنی کارمەندانی بنکەکانی دەنگدان، ئەم کەسانەی وەکو کارمەندن پێویستە لە دانانیان تەنیا کۆمسیۆنی سەرپەرشتی هەڵبژاردن ڕۆڵی هەبێت ئەوانەی داشدەنرێن کەسانی ڕۆشنبیر و لێزان بن و حوکمی تایبەت بە هەڵبژاردن ببینن تا لێنەگەڕێن پێشێلکاری بکرێت.

بانگەشەی کڕینی دەنگ بەرامبەر بڕێك پارە دەکرێت بەداخەوە هەندێ لایەن هەیە بۆ دەرچوونی زەرفی نامە ٢٥ هەزاری تێدەکرێت و لەگەڵ کارتێك و ژمارەی لیستەکەی تا لە ڕۆژی دەنگدان دابەشی بکات، نازانین ئەو کەسەی دەنگیان پێ دەفرۆشێت هەر هەمان دەنگ دەفرۆشێتە کیانێکی دیکە و پاشان هەر دەنگ نادات یان دەیداتە لایەنی دیکە ، دەنگدەر هەیە لە کیانە سیاسییەکەی ئاگادارکراوەتەوە چەند جارێك دەنگ بدات، بە کاڵکردنەوەی حیبری سەر پەنجەکەی، یان کیانی سیاسی هەیە لە دەرەوەی بازنەی

هەڵبـژاردن خەڵکـی دیکـه دەهێنێـت بـۆ دەنگـدان یـان کەسـەکانی خۆیـان لە بنکەکانی دەنگدان ئاگادار دەکەنەوە تا فۆرمی هەڵبژاردن بەهۆی دەنگدەری وەهمی پڕ بکەنەوە بۆ بەرژەوەندی کیانەکەیان.

دەنگـدەر رۆڵـی سـەرەکی دەبینێـت لە یەکلاییکـردنەوەی هەڵبژاردنەکـان و گەمەکـردن بە ئاکـامی هەڵبـژاردن، بـۆیە وشـیاری بەشـداریکردن لە کـاتی هەڵمەتی پڕوپاگەندە و رۆژی دەنگدان زۆر پێویستە لەم رووەوە راگەیاندنەکان رۆڵ دەبینن بۆ وشیارکردنەوەی دەنگدەران لە مـاف و ئەرکەکانیـان، بۆ ئەوەی پرۆسـەی هەڵبژاردنـی پەرلەمـانی کوردسـتانیش بە ئاقـاری پێشـێلکارییەکان نەڕوات پێویستە رەچاوی هەموو ئەو خاڵانە بکەیـن و لێنەگەڕێن پێشێلکاری رووبـدات و هەڵبـژاردن بە میـزاج وەرنەگـرین و نەیکەیـنە تـاکتیکی سیاسـی، تەنیـا بـۆ بەدەستهێنانی بەرژەوەنـدییە تـاکی و حزبیەکـان، بەڵکـو پێویسـتە ئەم هەڵبـژاردنە بە ئاینـدەی وڵات ببەسـتینەوە و هەڵبـژاردن لە تـاکتیکی سیاسـی رۆژانە و مەزاجی حزبی بگـوازینەوە بۆ پرۆسـەیەکی شارستانی و پەیوەستی بکەیـن بە سـتراتیژ و ئاینـدەی وڵاتمـان، هەمـوو بنەماکـانی سەرخسـتنی هەڵبــژاردن لە هەڵبژاردنــی پەرلەمــانی کوردســتان و ســەرۆکی کوردســتان بەکـاربهێنین، تـا هەڵبژاردنەکـانی وڵاتـی ئـێمەش بە پێـوەری سـتانداردی نێـودەوڵەتی بکرێـت و ناومـان نەخـرێتە لیسـتی ئەو وڵاتـانەی پێشـێلکاری هەڵبژاردنیـان تێـدا ئەنجامـدەدرێت، لە هەمـان کاتـدا پێویسـتە رێـگە بـۆ ئۆپۆزسیۆن خۆی بکرێت تەنیا بەم جۆرەی ئۆپۆزسیۆن رۆڵی خراپ دەگێری و کـاری تەنیـا تێکـدەرانەیە، تەماشـا نەکەیـن، بەڵکـو پێویسـتە بەم چـاوە تەماشای ئۆپۆزسیۆن بکەیـن کە دەتـوانێ ببێتە فـاکتەری بـاش و لە وڵاتـانی پێشکەوتوو ئۆپۆزسیۆن لەلایەن دەسەڵاتەوە رێزی لێدەگیرێت و رای

وەردەگیرێ و بەشداری پێدەکرێت لە داڕشتنی سیاسەتی وڵاتەکە و چونکە ئۆپۆزسیۆن بە مانا ژیارییەکەی هەموو کات ڕۆڵی هەیە لە بەرەو پێشبردن و گەشەکردنی وڵاتدا.

*** ئەم وتارە لە ڕۆژنامە میدیا ژمارە (٣٩٢) لە ڕێکەوتی ٢٠٠٩/٦/١٦ بڵاوکراوەتەوە.**

ئەرکی هاووڵاتی لە هەڵبژاردنەکاندا

دەستاودەستکردنی دەسەڵات لە رێگەی هەڵبژاردن و دیاریکردنی نوێنەرانی خەڵك لە پرۆسەی دەنگدان، کرۆکی دیموکراسییە و پەیوەندییەکی بەهێزی نێوان چەمکی هەڵبژاردن و دیموکراسییەت هەیە، یەکێك لەو دیاردانەی کە دەتوانێ ئەم پەیامە بگەیەنێ کە ئەو وڵاتە ئازادی تێدا فەراهەمکراوە و تەواوی مافەکانی هاووڵاتییان و لایەن و رێکخراوەکانی تێدا دەستەبەر کراوە هەڵبژاردنە، ئەنجامدانی ئەم پرۆسەیە گرنگە بە پاك وخاوێنی بێ و هیچ فرت و فێڵێکی تێدا نەکرێت و هاووڵاتییان بە ئازادی دەنگ بدەن، ئەمەش زەمینە سازییە بۆ بەشداریکردن لە هەڵبژاردنەکان بە دەنگدان بەو کەسەی کە مەبەستە ببێتە نوێنەری خەڵك و کار بۆ داخوازی و مافەکانی هاووڵاتییان و گەشەکردنی وڵات بکات، لە پەرلەمان یان هەر شوێنێك دەنگی پێدەدرێت و نوێنەرایەتی تێدایە.

بە پێوەری ئازادی و بنەماکانی دیموکراسییەت تاك ئازادە دەنگ بە کێ و کام کاندید یان کام لیست بدات، لەبەر ئەوەی دەنگدان مافی کەسییە و هیچ کەس جگە لە دەنگدەر ناتوانێ ئەو مافە بەکار بهێنێت، بە خوێندنەوەی بارودۆخ و پێویستی ئەم قۆناخە و بە هەست بە بەرپرسیارێتی داخوازی دەنگدەر دەنگەکەی بە فیڕۆ نەدات و بەکاری بهێنێت و نوێنەری راستەقینەی خۆی بە هەموو پێوەرە دروست و زانستییەکانی دیاریکردنی پاڵێوراوەکە خۆی هەڵبژێرێ، لەبەر ئەوەی دەنگی دەنگدەر ئەگەر یەك دەنگیش بێت کاریگەری دەبێت و ئاڕاستە و ئاکامی هەڵبژاردن دەگۆڕێت.

لە ناو سندوقی دەنگدان دەنگی دەنگدەر سەرکەوتن و دۆڕانی لایەنەکان دیاری دەکات، لەبەر ئەوەی پێویستە دەنگدەر دەنگەکەی بەکار بهێنێت بیکاتە

پێوەرێك بۆ کێبڕکێی کاندیدەکان، زۆر جار لە هەڵبژادنەکان دەنگدەر دەڵێت من ناچم بۆ دەنگدان، ئاکامی هەڵبژادن دیارە، ئەمە بۆچوونی هەڵەیە و ئاکامی هەڵبژاردن بە دەنگدانی هاووڵاتییان بە دیار دەکەوێت، بە نەچوونی دەنگدەر بۆ سەر سندوقەکانی دەنگدان ئاکامی هەڵبژاردن نادیار دەبێت و لەوانەیە گرفت دروست بێت، بە پێچەوانەوە گەر زۆرترین دەنگدەر مافی خۆیان بە دەنگدان بەکار بهێنن، شەرعیەتی نوێنەران کە دەنگیان هێناوە بەوە زیاتر دەبێت و دەبنە نوێنەری راستەقینەی دەنگدەران بۆ ئەوەی خواستەکانیان بەدی بهێنن، ئەو کاتە دەنگی دەنگدەر دەفەوتێ کە نەزانرێ دەنگ بەکێ دەدات و لایەنە پۆزتیڤەکانی لیستەکان و کاندیدەکان رەچاو نەکات، یان هەر کەسێ بڵێ دەنگم پێبدە، ئەویش یەکسەر دەنگی پێبدات، بێ ئەوەی ئەو کەسە بۆ نوێنەرایەتیکردنی لە دەزگا دەستوورییەکاندا توانا و لێهاتوویی هەبێت.

زۆرجار لیست یان کاندید هەیە پارە دەداتە دەنگدەر و دەنگ بە پارە دەکڕێ و دەنگدەریش هەیە دەنگی خۆی دەفرۆشێ! ئەوە تاوانێکی گەورەیە دەرهەق بە هەڵبژاردن و دیموکراسییەت دەکرێت، دەنگی دەنگدەر بۆ فرۆشتن نییە و پێویستە لیست و کاندیدکان لە کڕینی دەنگ و دەنگدەریش لە فرۆشتنی دەنگەکەی دوور بکەونەوە، چونکە ئەگەر دەنگ کڕین و فرۆشتنی لەسەر بکرێت، هەڵبژاردن هیچ مانایەکی نامێنێت و رووی دیموکراسی ون دەبێت و ئەوانەی پێویستە بچنە دەسەڵات و ببنە نوێنەری راستەقینە ناچن و خەڵکی بێ توانا دەچێت، لەبەر ئەوە پێویستە هاووڵاتییان گرنگی دەنگەکەی بزانێت بەرێکوپێکی بەکاری بهێنێت و دەنگ بە پارەدەری دەنگکڕ نەدات،

بەڵکو ئەوانەی پسپۆڕن و دەتوانن نوێنەرایەتی بکەن و دەنگ بەوانە بدات کە رابردوویان باشە و ژیانی خۆیان بۆ خزمەتکردن تەرخان کردووە و گەندەڵ نییە و بەرژەوەندی خۆیان ناخەنە سەر بەرژەوەندی هاووڵاتییان هەموو کات

بۆ بەرژەوەندی گشتی کاریان کردووە و دەسەڵات و پلە و پایەیان بۆ دەوڵەمەندبوونیان بەکارنەهێناوە، بەم شێوەیە دەنگدەر دەنگەکەی جێگەی خۆی دەگرێ و بەهەدەر ناڕوات.

خەڵکی کوردستان سەرەڕای ئەو نەهامەتییە هەموو کاتەکان دەوری زۆری هەبووە و پاڵپشتی گەورەی سەرکردایەتی سیاسی کوردستان بووە، ئەم هەڵبژاردنەی ئەمجارەش لەسەر ئاستی عێراقە و جارێکی دیکە ئەم هەڵبژاردنە پێگەی هەرێمی کوردستان بە عێراقەوە بەهێز دەکات، من تا ئێستا لەگەڵ عێراقچیەتیدا نیم، بەڵام ئەمە واقیعە و لەم هەڵبژاردنە جارێکی تر عەرەبەکانی شیعە و سوننە بە لیستە بەهێزەکانیان کێبڕکێ لەگەڵ لیستە کوردییەکان دەکەن، کورد تا ئێستا چەند لیستێکە (لیستی هاوپەیمانی کوردستان کە بەهێزترین لیستە، لیستی یەکگرتوو، لیستی کۆمەڵ، لیستی گۆڕان) واتا چوار لیست کە هیوامان بوو لەسەر ئاستی عێراق کورد یەك لیست بێت بۆ ناوخۆی کوردستان هەرچەندە لیست زۆر بێت ئاساییە، بەڵام بۆ دەرەوەی کوردستان بە یەك لیستی و یەك گوتاری سیاسی پێویستە، بەڵام گرنگ ئەوەیە لەدوای هەڵبژاردن هەر چوار لیست ببنە یەك کوتلە و یەکدەنگ لە ئەنجومەنی عێراق بۆ داکۆکیکردن لەمافەکانی گەلی کوردستان.

لێرەدا ئەرکی هاووڵاتییان لە ڕووی نیشتمانییەوە جارێکی تر دەکەوێتەوە کارو یەکدەنگی و بەهێزی گوتاری سیاسی کوردستان بە جەماوەری کوردستانەوە بەندە، دەنگی هاووڵاتییانی کوردستان دەتوانێ پێگەی سەرکردایەتی سیاسی گەلی کوردستان لە بەغدا بەهێز بکات، سەنگ و قورسایی کورد جارێکی دیکە لەلایەن هاووڵاتییانییەوە دیاری دەکرێت، لەبەر ئەوەی جەماوەر چەندەی پاڵپشتی کاندیدەکان بێت، ژمارەی زیاتر دەچنە ئەنجومەنی نوێنەران بەمەش

پۆستە سیاسییەکان بەدەست دەهێنرێنەوە و پێگەی کورد بەهێزتر دەبێت، لەبەر ئەوەی لە قۆناخی ئەمڕۆماندا زۆر لایەنی شۆڤینی لەسەر ئاستی عێراق وتەی ئاگرینی دەدەن، دەڵێن چۆن دەبێت سەرۆك کۆمار کورد بێت و کورد ئەو هەموو پۆستەی هەبێت و هەوڵدەدەن لە هەڵبژاردنی ئەمجارە کورد پێگەی کەم بێتەوە.

لێرەدا پێویستە هەموو لایەکمان لەم رووەوە هۆشیار بین کە گرەوی هەڵبژادن ببەینەوە بە جیاوازی ئایدیۆلۆژیا و هزر و ئایین هەموو بیرو بۆچوونەکانەوە، یەکدەنگبین روو لە سندوقەکانی دەنگدان بکەینەوە و جارێکی دیکە ئیرادەی خەڵکی کوردستان سەربکەوێ، لە هەمووی گرنگتر ئەوەیە هاووڵاتییان بزانن دەنگ بەکێ دەدەن و ئەوانەی دەچنە بەغدا دەبێ توانای زۆریان هەبێت و پسپۆڕ بن و ئازا و بوێر و بە توانا بن تاوەکو لە ئەنجومەنی نوێنەرانی عێراق دەنگێکی بوێر بن و دەستکەوتی زیاتر بەدەستبهێنن.

دەسەڵاتی سیاسی کوردستان جگە لە خزمەتکردنی زیاتر پێویستە لە پاڵ کۆمسیۆنی باڵای هەڵبژاردن هەموو ئاسانکارییەك بۆ هاووڵاتییان بکات، تا بەئاسانی بگەنە بنکەکانی دەنگدان و لەکاتی دەنگدان دەنگی خۆیان بە ئازادی بەو کاندیدە بدەن کە بڕیاریان لەسەر داوە و هەموو هەوڵێك بخرێتە گەڕ بۆ ئەوەی هەڵبژاردنی ئەنجوومەنی نوێنەران بە پاك و خاوێنی بەڕێوە بچێت هیچ تەزویر و خروقاتێك لای هیچ کەس و لیست و لایەنیك نەکرێت لەبەر ئەوە ئەوەی سیمای شارستانی و دیموکراسی لەم سەردەمە هەڵبژادن و دەستاودەستکردنی دەسەڵاتە بەشێوەی ئاشتی.

***ئەم وتارە لە رۆژنامەی میدیا ژمارە (٤٢٥)ی رۆژی ٢٣/ ٢/ ٢٠١٠ بلاۆکراوتەوە.**

دەنگی دەنگدەر ئێستا و ئایندەیە

هەڵبژاردنی ئەمجارەی ئەنجومەنی نوێنەرانی عێراق لەگەڵ هەڵبژاردنەکانی پێشوو جیاوازی زۆرە، هەڵبژاردنەکە بە لیستی کراوەیە و هەموو کاندیدەکان دیارن، لە هەڵبژاردنەکانی پێشوو حزب یان لیستەکە بە ئارەزووی خۆی کاندیدەکانی دەستنیشان دەکرد، بێ ئەوەی هاووڵاتییان رۆڵیان هەبێت لە دەستنیشانکردنی نوێنەران، بەڵام لەم هەڵبژاردنی ئەمجارە هاووڵاتییان خۆیان راستەوخۆ پاڵێوراوی نێو لیستەکان دەبینن و دەیانناسن ئینجا دەنگیان پێدەدەن.
لیستی کراوە دیموکراسیانەترە و دەرگا زیاتر بۆ دەنگدەر واڵا دەکات راستەوخۆ نوێنەری لە پەرلەمان یان هەر دەزگایەکی دەستووری هەڵبژێرێت، ئەم شێوازی هەڵبژاردنە هەر چەندەی حزب یان لیست پشتگیری لە کاندیدی خۆیان بکەن و هەوڵبدەن دەربچێت لە کۆتایی هەر دەنگدەر دەتوانێ بڕیاری لێبدات و بیگەیەنێتە ئەنجومەنی نوێنەران.
گەمەی راستەقینەی هەڵبژاردنی ئەمجارە زیاتر لە نێوان کاندیدەکان دەبێت نەك لیستەکان، کاندید خۆی هۆکار و فاکتەرە بۆ دەرچوون و لیستەکانیان لە پشتەوە هاوکاریان دەکەن و هانیان دەدەن و کار ئاسانیان بۆ دەکەن، بەڵام لە رۆژی دەنگدان دەنگدەر دوای ئەوەی دەنگدەداتە لیستەکە راستەوخۆ دەنگدەداتە کاندیدەکە و ئەوەی خۆی بڕیاری لەسەر داوە لە نێو کاندیدەکان هەڵیدەبژێری و دەبێتە نوێنەر، لەبەر ئەوە هاووڵاتییان دەبێ زۆر هەستیار و ورد بن لە دەنگدان و ئەوەی توانای هەیە و دەتوانێ نوێنەرایەتی بکات و ئازا و بوێرانە داکۆکی لە مافەکانی دەکات دەنگی پێبدات، ئەرکەکە لە پێشتر قورسترە کۆمەڵێك کێشەی هەڵواسراو لە نێوان حکومەتی عێراقی و حکومەتی کوردستان ماون و پێویستیان بە چارەسەرە، هەر لە مەسەلەی

مادەی ١٤٠ و کێشەی ئەو ناوچانەی تا ئێستا نەگەڕاونەتەوە سەر ئیدارەی حکومەتی کوردستان و کێشەی پێشمەرگە و نەوت و دەسەڵاتی مەرکەزی و هەرێمەکان و بودجە و پرسی فیدراڵی، ئەمە جگە لەوەی کۆمەڵێك شۆڤێنی بەردەوام دژایەتی مافەکانی گەلی کوردستان دەکەن و پێیان وایە گەلی کوردستان نابێ پشکی لە عێراق هەبێت و هەموو رۆڵێکی سەرکردە کوردەکان کەمدەکەنەوە تەنانەت دەڵێن نابێ کورد پۆستی سیادی هێندە زۆری پێبدرێت. لەبەر ئەوە ئەم هەڵبژاردنە گرنگی لە هەڵبژاردنەکانی ناوخۆ گەلێك زیاترە و دەبێ خۆمانی بۆ ئامادە بکەین و هەموومان بەرەو سندوقەکانی دەنگدان بچین و لێنەگەڕێین دەنگمان بە فیڕۆ بڕوات.

هاوولاتییانی دەنگدەر ئەوەی گرنگە ئاگاداری بن دەبێ دەنگ بدەنە لیستەکە، ئینجا بیدەنە کاندیدەکە، ئەگەر بیدەنە کاندید نەیدەنە لیست دەنگیان دەفەوتێ و ئەگەر بیدەنە لیست نەیدەنە کاندید نافەوتێ و دەنگەکە هەژمار دەکرێت، وا باشترە دەنگدەر یەکەمجار لیستەکە هەڵبژێرێ، ئینجا کاندیدەکە و زۆر گرنگە بزانێ دەنگی داوەتە کێ بۆ ئەوەی لە ئەنجومەنی نوێنەران ببێتە داکۆکی کارێکی سەرسەخت بۆ بەدیهێنانی مافەکانی، لە هەمان کات ژمارەی کورسی کوردستان کەم نەبێتەوە تاوەکو هەموو پۆستە سیادییەکان بە دەست بهێنرێتەوە بەمە زامنی مافەکانی گەلی کوردستان دەکرێت، دەنگدەر هێزی یەکلاکەرەوەی ئاکامی هەڵبژاردنە، لەبەر ئەوە پێویستە دەنگدەر پێش ئەوەی بگاتە سەر سندوقی دەنگدان خۆی یەکلاکردبێتەوە و بڕیاری دابێت دەنگ دەداتە کام لیست و کام کاندید دەستنیشان دەکات، بۆ کەسێك نوێنەرایەتی بکات پسپۆڕ و لێهاتوو بێت و لە ئاست ئەوەدا بێت بتوانێ لەگەڵ ئەوانی دیکە هەموو ئەو کێشە هەڵواسراوانە چارەسەر بکرێن و لە پاڵ ئەمانە هەوڵی ئەوەش بدات کە گرنگی زیاتر بە خانەوادەی شەهید و

ئەنفالکراوەکـان بـدرێت و هەمـوو زیـانلێکەوتوان لەلایەن حکومـەتی عێراقـی قەرەبـوو بکـرێنەوە و رۆڵـی دادگاکـان بەهێـز بکرێـت و هەر دەسـەڵاتەی لە دەسـەڵاتەکانی جێبەجێکـردن و یاسـادانان و دادوەری سـەربەخۆییان هەبێـت و هیچ دەسەڵاتێك دەست نەخاتە کاری دەسەڵاتەکانی دیکە.

ئەوانەی دەبـنە نـوێنەر لە بەغـدا ئەرکیـان قورسـە لەبەر ئەوە دەبێت کاندیـدی بەهێز و بە توانا ببـنە نـوێنەری خەڵکی کوردسـتان لە ئەنجومەنی نـوێنەرانی عێـراق بـۆ چەسپاندنی شـێوەی حـوکمی فیـدراڵی و ئـازادی و بنەماکـانی دیموکراسـیەت و مـافی مـرۆڤ و چارەسـەرکردنی هەمـوو کێشـەکانی نێـوان بەغدا و هەولێر و هەوڵدان بۆ زیاتر بەدەستهێنانی تەواوی مافەکانی گەلی کوردستان و بە سزاگەیاندنی هەموو ئەو کەسانەی رژێمی بەعس کە تا ئێستا بە سزای خۆیان نەگەیشـتوون، لە هەمـان کاتـدا کـار بکرێت بـۆ بەدەسـتهێنانی قەرەبوو بۆ زیان لێکەوتووانی جینۆساید، هەروەها بـۆ هەمـوو ئەو کەسـانەی لە ئاکـامی خـاپوورکردنی شـار و شـارۆچکە و گونـد و دێهاتەکـانی کوردسـتان زەرەرمەند بووینە، دابینکردنی مووچە بۆ خانەوادەی شـەهید و ئەنفالکراوەکـان کە مووچە بەشی ژیانیـان بکـات، هەوڵدەدەین هەمـوو هاووڵاتییـانی عێراق لە بەشە داهاتی نەوت بەشـی هەبێت بـۆ دابینکردنـی ژیـانێکی خۆشـگوزەران بـۆ هەموو هاووڵاتییـان و بـڕینەوەی مـووچە بـۆ ئەو کەسـانەی سـەرچاوە دارایییـان نیـیە، هەروەهـا دابینکردنـی بـیمەی کـۆمەڵایەتی بـۆ هەمـوو هاووڵاتییـان و دابینکردنـی دڵنیـایی تەندروسـتی بـۆ هەمـوو هاووڵاتییـان نەوەك تەنیـا ئەو نەخۆشە تایبەتییانەی هەنە بۆ بەرپرسان بێت، هەروەها کارکردن بۆ لابردنـی قازانج لەسەر ئەو قەرزانەی حکومەتی عێراقی دەیدات و هاوکـاریکردنی لاوان لە پڕۆژەکانیـــان و هاوکاریکردنیـــان لە پێکهێنـــانی ژیـــانی هاوســـەرییەتی و شوێنی نیشتەجێبوون، هەروەهـا کـاری زیـاتر بکرێت لە ئەنجومەنی نـوێنەرانی

عێراق بۆ دابینکردنی مافی زیاتر بۆ ئافرەتان و بەشداریکردنی زیاتریان لە دەزگاکانی حکومەت و زیادکردنی رێژەیان لە پەرلەمان و نەهێشتنی توندوتیژی لەسەریان لە پێناو یەکسانی و دادپەروەری، هەروەها رزگارکردنی بواری وەرزشی عێراق لەو قەیرانەی تێیکەوتووە گەڕاندنەوەی لێژنەی ئۆلۆمپی عێراق بۆ فیفا و گرنگیدانی زیاتر بە وەرزشوانان و دروستکردنی یاریگای وەرزشی نێودەوڵەتی بۆ یارییە وەرزشییە جۆراوجۆرەکان، فەراهەمکردنی پانتایی ئازادی و بە دەستهێنانی زانیاری بۆ نووسەر و رۆژنامەنووسان و گرنگیدان بە خانەنشیان و خاوەن پێداویستییە تایبەتەکان و هەموو ئەو قورس و مەسەلەی چارەنووسسازانەی پەیوەندییان بە چارەنووسی گەلی کوردستان هەیە. ئەمانە هەموو ئەرکی نوێنەرە هەڵبژێردراوەکان دەبێت، لەبەر ئەوە پێویستە دەنگدەر ئەمانەی هەموو لەبەر چاو بێت لە کاتی دەنگدان و متمانەی بەو کاندیدانە ببەخشێت کە شیاوی ئەو شوێنەن و دەتوانن لە ئاست ئەو بەپرسیارییەتییە گەورە و قورسانە و پێیان جێبەجێ دەکرێت، لە هەموو گرنگتر ئەوەیە ئەو وادانەی دەدرێت تەنیا بۆ دەرچوون نەبێت پاشان هەموو لە یاد بکرێن، پێویستە دەنگ بەوانە بدرێت کە راستگۆنە و دروشمەکان دەخەنە بواری کرداری و ئەوەی دەیڵێن بە جێی بگەیەنن، بۆیە پەیام بۆ دەنگدەرانی بەرێز و دڵسۆز ئەوەیە ورد بن لە هەڵبژاردن و دیاریکردنی نوێنەرانیان لەبەر ئەوەی دەنگی هاوڵاتییان ئێستا و ئایندەی وڵات دیاری دەکات.

*** ئەم وتارە لە رۆژنامەی میدیا ژمارە (٤٢٦) لەرۆژی ٢٠١٠/٣/٢ بڵاوکراوەتەوە.**

دیمانه

شاخەوان خالید یاساناس سەبارەت بەپرسی زیادبوونی توندوتیژی دژ بە ئافرەتان لە ڕێگەی تەکنۆلۆژیاوە بۆ گۆڤاری گوڵان قسە دەکات:

سەرەڕای پێشڤەچوونەکان بەڵام رەوشی ئافرەتان لە کوردستاندا بەگشتی باش نییە، ئەوەش هۆکاری زۆر و جیاوازی هەیە، بەڵام هۆکارە سەرەکییەی ئەوەیە بە داخەوە نەریتی کۆمەڵگە وایکردووە بە یەکسانی تەماشای ئافرەتان ناکرێ، لە زۆربەی وڵاتان و بە کوردستانەکەی خۆشمان ئافرەتان لە دۆخیکی نائارامی رۆحیدان و توندوتیژیان لە بەرامبەر دەکرێ، هەمیشە ترسێکیان هەیە، رۆژانەش دەبیستین کە ئافرەتان توندوتیژیان بەرامبەر دەکرێ و یەکێك لەم هۆکارانەی دیکە پێشکەوتنی تەکنۆلۆژیایە ئافرەت توندوتیژی بەرامبەر دەکرێ، تەنانەت زۆر ئافرەت هەیە لە ماڵەوە رێگەی نادەن مۆبایل و کۆمپیوتەر بەکاربهێنێت ئەگەر بەکاریش بهێنێت ئەوا چاودێری دەکرێن، من خۆم کەیسێکم دیت ئافرەتێك بەهۆی ئەوەی نامەیەکی هەڵەی لەلایەن کوڕیکەوە بۆ چووبوو لە دادگا لەلایەن مێردەکەیەوە تەلاقدرا، یان ئافرەت هەبووە بەتەلەفۆنێکی هەڵە کەبۆی کراوە ئەو کەسەی کردویەتی داوای لێبوردنیشی کردووە, بەڵام مێردەکەی پێی باوەڕنەکردووە و تویەتی تۆ پەیوەندیت هەیە لەگەڵ ئەو کەسە و سەرنجام تەلاقدراوە یان زۆر جار بەهۆی هاوڕێیەتی فەیسبوك ئافرەتان توندوتیژیان بەرامبەر دەکرێ، ئەمرۆ تۆڕە کۆمەڵایەتیەکانیش زۆر بوونە، ئەوەندەی سوودمان پێدەگەیەنێت ئەوەندەش زەرەر ئەوەی پشکی شێری بەردەکەوێ لەو زەرەرە ئافرەتانن و بۆیە دەبینی تەکنۆلۆژیاش بۆتە هۆکارێك بۆ توندوتیژی دژ بە ئافرەتان.

چارەسەریش بۆ کەمکردنەوەی توندوتیژی لەم بارەیەوە زۆرە و ڕێگەکانی باشترکردنی ڕەوشی ئافرەتان بەگشتی پێویستی بە پێداچوونەوەیەکی نوێترە، هەر لە پێناسەکانمان بۆ ئافرەتان تا دەگاتە کاری ڕێکخراوەکانی ئافرەتان، هەروەها پراکتیک و دروشمەکانی دەسەڵات و میدیا بۆ کاردانەوەیان لەسەر کەلتووری کۆمەڵگە و خراپە بەکارنەهێنانی تەکنۆلۆژیا و وازهێنان لەو باوەڕنەبوونەی دەرهەق بەئافرەتان هەیە، بە بڕوای من هەر پیاوێك باوەڕی بە ئافرەتەکەی نەبێ باوەڕی بەخۆی نییە، لەناخەوە خۆی کەموکوڕی هەیە نەوەك ئافرەتەکە. بۆیە پلانێکی وردی دەوێ بۆ هەنگاونان بەرەو باشتر بوون. پێویستە ڕاگەیاندن وشیاری بەکارهێنانی هۆکارەکانی تەکنۆلۆژیا و زیان و مەترسیەکانی بە بەباشی بۆ هاووڵاتییان بخەنە ڕوو کاتێ خراپ بەکاردەهێنرێ چەندە زیانی هەیە و دەبێتە هۆی نانەوەی توندوتیژی دژ بەئافرەتان و یاسای هاوچەرخی سەردەمانە و توند دابنرێ بۆ ئەو کەسانە هۆکارەکانی پەیوەندی و تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان و تەکنۆلۆژیا بۆ کاری باش بەکاربهێنن.

*** ئەم لێدوانە لە گۆڤاری گوڵان لە ساڵی ٢٠١٧ بڵاوکرایەوە.**

پارتەکانی باکووری کوردستان شۆڕشگێرن تیرۆریست نین

دەوڵەتی تورکیا لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاست، بنەماکانی ژیان و بەرژەوەندییەکانی تورکیا لە دیدێکی ناسیۆنالیستی تورکییەوە، دەبینێت. لەم نێوەندەشدا، کوردی کردووەتە قوربانی بەرژەوەندی مانەوەی دەسەڵاتی تاکرەوی، ئەگەرچی کوردەکان لە تورکیا چەندین رێگا چارەیان بۆ ژیاندۆستی لەگەڵ تورکەکان تاقی کردووەتەوە، بەڵام هیچیان سەری نەگرتووە. لەبەر ئەم هۆکارەش رێگای سەربازی گرتەبەر و PKK لە ساڵی ١٩٧٨ بە رابەرایەتی (عەبدوڵڵا ئۆجەلان) خۆی راگەیاند. ئەگەرچی لە ١٤/ ٨ /١٩٨٤وە شەڕ لە نێوان تورکیا و PKK دا بەردەوامە، پارتی کرێکارانی کوردستان PKK هەموو کات لە پێناو مافەکانی نەتەوەکەمان خەبات و بەرخۆدانی کردووە، کەچی لەلایەن تورکیا و ئەمریکا و هەندێ دەوڵەتی دیکە وەك هێزێکی تیرۆریستی سەیرکراوە. لەبەر گرنگی ئەم پرسە (میدیا) تەوەرێکی تایبەت لەسەر ئەم باسە و رۆڵی PKK لە نێوان شۆڕشگێڕی و تیرۆریست بووندا دەخاتەڕوو.

شاخەوان خالید کە بەشداری ئەم تەوەرەیە، باس لەوە دەکات هێزەکانی باشووری کوردستان نابێ شەڕ لە دژی لایەن و هێزەکانی بەشەکانی دیکەی کوردستان رابگەیەنن.

میدیا : PKK **وەک هێزێکی کوردی چۆن هەڵدەسەنگێنن؟**

پارتی کرێکارانی کوردستان PKK هێزێکی سیاسی کوردی کاریگەر و ئەکتیڤە لە باکووری کوردستاندا، خاوەن جەماوەرێکی زۆرە لەم بەشەی وڵاتدا، لەدوای شۆڕشەکانی نەتەوەکەمان وەك شۆڕشی شێخ سەعیدی پیران و ئاگری و ئارارات و چەندین راپەڕینی دیکە توانیویەتی رێبەرایەتی

تێکۆشانی کورد لە ماوەی زیاتر لە ٣٥ ساڵی رابردووو تەمەنی و لە ساڵی ١٩٨٤ بەدواوە خەباتی چەکداری لە دژی دەوڵەتی تورکیا بەرپا بکات بەو واتایەی PKK توانیویەتی لەماوەی ساڵانی رابردوو خەباتێکی چەکداری سیاسی رێك درێژە پێبدات لە دژی دەوڵەتی تورکیای داگیرکەر، خەباتەکەی لە پێناو مافە نەتەوەییەکان بووە، بۆ ئازادی و سەربەخۆیی کوردستان، ئەمەش لە ئەنجامی سیاسەتی ملیتارییانەی دەوڵەتی تورکیا بووە، کە بەدرێژایی مێژوو نکۆڵی لە بوونی نەتەوەیی و ناسنامەی کوردبوونی نەتەوەی کورد کردووە، بەشێوەیەکی رەگەزپەرستانە مامەڵەی لەگەڵ دۆزی کورد کردوو، بە ئاگر و ئاسن و خوێنڕشتن وەڵامی داخوازییەکانی نەتەوەکەمانی لە باکووری کوردستاندا داوەتەوە، بە هەموو شێوازێکی شۆڤێنیانەی دژ بە هەموو بنەماکانی مرۆڤایەتی کوردی بێبەش کردووە لە بەکارهێنانی زمانی دایك و خوێندن بە زمانی کوردی و ناونانی منداڵان بە زمانی کوردی و هەمووی لە کورد کردووەتە بڤە و لێنەگەڕێ وەکو نەتەوەیەك تایبەتمەندییەکانی خۆی بەکاربهێنێت، تەنانەت لە شارە کوردییەکانیش بە کوردبوون قەدەغەیە و نابێ باسی کورد بکرێت. ئەمەش وای لە پارتی کرێکارانی کوردستان و سەرجەم هێزەکانی باکووری کوردستان کردووە، بە تایبەت PKK لە خەبات و تێکوشانی بێوەچاندا بن لە پێناو مافە نەتەوەییەکانی کورد، بەرامبەر ئەمە تورکیا بۆ لێدانی ئەم هێزە و سەرکوتکردنی خەباتی نەتەوەییمان بە هەموو شێوازێکی دڕندانە بەرەنگاری خەبات و تێکۆشانی PKK جەماوەری کوردستان لە باکووری وڵاتدا بووەتەوە، تورکیا هەوڵی داوە رایەکی گشتیی نێودەوڵەتی خراپ لەسەر ئەم پارتە دروست بکات و بەهۆیەوە فشار بخاتە سەر دەوڵەتان بۆ نمونە فشاری زۆری خستۆتە سەر سوریا تا لە بیقاع ئۆجەلان وەدەربنێ و هەوڵەکەی

سەرکەتوو بوو، لەدوای ئەوەی دەوڵەتی تورکیای ئەتاتورک هەڕەشەی ڕەشکردنەوەی سوریای کرد لە نەخشەی جیهاندا، ئێستاش فشار دەخاتە سەر حکومەتی عێراق تا شەڕی PKK بکەن و لە ناوچە سنوورییەکان نەیانهێڵن، سەرەڕای ئەم هەموو پیلانە و هاوپەیمانییەتەی تورکیا لەگەڵ وڵاتانی ئەقلیمی و هێزە نێودەوڵەتییەکان دەیکات، بەڵام پارتی کرێکارانی کوردستان هەر بە خۆڕاگری ماوەتەوە و بەردەوامە لە خەبات و بەرەنگاربوونەوەی لە دژی ئارتەشی حکوومەتی تورکیا، ئەم سیاسەتەی تورکیا وایکردووە PKK دەستبەرداری خەباتی چەکداری خۆی نەبێت، چونکە تورکیا هیچ پڕۆژەیەکی چارەسەری هەنووکەیی و بنەڕەتی بۆ چارەسەرکردنی کێشەی کورد پێ نییە جگە لە ڕێگە چارەی سەربازی، ئەمە بەردەوامی بە خەبات و چالاکییەکانی پارتی کرێکارانی کوردستانداوە، ئەو گەلەکۆمە و هاوهەڵوێستەی هەندێ دەوڵەت و زلهێز لەسەر ئەم لایەنە کوردییە هەیانە و ڕەخنەی لێدەگرن، باشە ئەو هێز و دەوڵەت و لایەنانە ئەگەر ئەوەندە ئاشتیخواز و پارێزەری مافی مرۆڤن بۆ جارێك ڕەخنە لە دەوڵەتی تورکیا ناگرن بەرامبەر ئەو هەموو زوڵم و ستەم و چەوساندنەوە و جینۆسایدەی دەرهەق بە کورد دەیکات، ئایا ئەم هەموو کوشتن و زوڵم و دەستگیرکردن و ئازارەی کوردان لە لایەن دەوڵەتی تورکیاوە ناچێتە خانەی تیرۆرەوە؟ بەڵێ ئەمە تیرۆرە نەك دەرهەق بە تاکە کەسێك بەڵکو لە دژی نەتەوەیەك دەیکەن.

بۆیە ئەم هەموو ستەمەی تورکیا دژ بە کورد و PKK دەیکات ئەم هێزەی لەناو نەبردووە، بەڵکو لە جاران زیاتر بە هێزتری کردوووە. تورکیا بە مامەڵەی ڕەگەزپەرستانەی لەگەڵ کورد هەموو ڕێسا و بنەماکانی مافی مرۆڤ و یاسا و جاڕنامە نێودەوڵەتییەکانی پێشێلکردووە، کەچی سەرەڕای ئەم هەموو پێشێلکارییانە ڕەخنە هەر لە پارتی کرێکارانی کوردستان دەگیرێت، بەڵام بۆ

تورکیا هەر دەبێ ئاسایی بێت هەرچی بکات دژ بەم هێز و نەتەوەیە ستەمدیدە و زوڵم لێکراوە ئەم دووفاقییەی ئەو دەوڵەتانەی پشگیری تورکیا دەکەن، بەهۆی ئەو ئاڕاستە و بەرژەوەندییە نێودەوڵەتییانەی کە پەیوەندییەکان دروست و رێك دەخەن و لەسەر بنەمای بەرژەوەندی هەردوولا، تورکیا توانیویەتی بەهۆی پێگە جیۆپۆلەتیکەکەی کە لە ناوچەکەدا هەیەتی بەرژەوەندی زلهێزەکان لەگەڵ سیاسەتی وڵاتەکەی هاوتەریب بکات، ئینجا نەتەوەکانی تری ژێر دەستیش ئەگەر بچەوسێندرێنەوە لە دیدگای ئەم سیاسەت و بەرژەوەندییانە ئاساییە و رەخنەی ئاڕاستە ناکرێت.

میدیا: قورسایی PKK لە گۆڕەپانی سیاسی باکووری کوردستان چ مانایەکی بۆ نەتەوەی کورد هەیە؟

PKK هێزێکی دیار و کاریگەرە لە ڕۆژهەڵاتی ناوەراستدا، هەڵگری پەیامێکی پیرۆزە لە ڕووی نەتەوەیی چونکە داخوازی مافی زیاتر لە ٣٠ ملیۆن کورد لە باکووری کوردستان دەکات، PKK سەرەڕای هەڵەکان و گۆڕینی سیاسەت و ستراتیژی، بەڵام هێزێکە لەسەر ئاستی ئەقلیمی و نێودەوڵەتی هەستیارانە مامەڵەی لەگەڵدا دەکرێت، بەهۆی ئەم جەماوەرە زۆرەی پشتگیری ئەم پارتە دەکەن لە شار و شارۆچکە کوردییەکان تەنانەت لە شارەکانی تورکیاش بەهۆی بوونی کورد تیایاندا، ئەمەش وایکردووە دۆزی کورد لە تورکیا بە زیندوویی بمێنێتەوە، وەك نووسەری نێوداری تورك ئیسماعیل بێشکچی دەڵێ " کورد کۆلۆنییەکی نێودەوڵەتییە"، لەبەر ئەوە هێزە نێودەوڵەتییەکانیش حیسابی ورد بۆ ئەم پارتە دەکەن و وایکردووە هێزە زەبەلاحەکانی جیهان داوای چارەسەرکردنی کێشەی کوردی باکووری کوردستان بکەن، هەروەها ئەم پارتە لە ماوەی چەند ساڵی رابردووی تەمەنیدا سەرەڕای هەموو ئەم کۆسپ و تەگەرانەی بۆی دروستکرا هەر بە خۆڕاگری

ماوەتەوە، لە ڕووی هزرییەوە کاریگەری زۆری لەسەر وشیارکردنەوەی تاکی کورد بە ناسنامە و شارەزابوون لەمێژوو و جوگرافیای کوردستان و ئەو سیاسەتە شوڤێنییە و ڕەگەزپەرستانەی دەوڵەتانی داگیرکەر و دوژمنانی دژ بە کورد پەیڕەوی دەکەن، بۆ هاوولاتییانی کورد و رای گشتی کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی روونبکاتەوە هەوڵەکان دەرەنجامیان زۆر بووە، بۆ نمونە بیل کلینتۆنی سەرۆکی پێشووی ئەمریکا جارێکیان لە کاتی سەردانی بۆ تورکیا لە نێو پەرلەمانی تورکیا داوای چارەسەری کێشەی کوردی لە کاربەدەستانی دەوڵەتی تورکیا کرد، دەرئەنجامی دیکە کە وای لە کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی کرد لەسەر کێشەی کورد قسە بکات، بەندەکانی کۆپنهاگنە کە چارەسەری کێشەی کورد بەکارە هەرە سەرەکییەکانی دەوڵەتی تورکیا دادەنێ ئەگەر گەرەکییەتی ببێتە ئەندام لە یەکێتی ئەوروپا، بۆیە یەکێك لەو خاڵە هەرە سەرەکییانەی تورکیای دواخستووە لە ئەندامبوونی لە یەکێتی ئەوروپا تا ئێستا لە ڕوانگەی مافی مرۆڤەوە داوای چارەسەرکردنی کێشەی کورد دەکات، نەك لە ڕوانگەی سیاسی نەتەوەیەك کە خاوەنی خاکە و وڵاتەکەی داگیرکراوە و دابەشکراوە و دزراوە، ئەمەش پێویستی بە خورتترکردنی خەباتی دیپلۆماسییە لە دەرەوەی وڵات بە تایبەت لە وڵاتانی ئەوروپا لەم بارەیەوە PKK بەهۆی بوونی ژمارەیەکی زۆر لە ئەندام و دۆست و لایەنگرانی لە ئەوروپا هەوڵی زۆریداوە و کاریگەری هەبووە، بەهۆی خەباتی مەدەنی ئاشتیخوازانەی لە ڕێی ڕێپێوان و خۆپیشاندانەکان و دانی یاداشتنامە لەسەر پێشێلکارییەکانی تورکیا دەرهەق بە کورد دەیکات دەنگێگ بووە، تا خەباتی سیاسی کورد لە دەرەوە بە وڵاتان ئاشنا بکات، بۆ نموونە نووسەری کتێبی (کوردانی یاسایی) ئەیوب دەمیر کە لە کتێبەکەی رەخنە لە دەوڵەتی تورکیا و هێز و لایەنە کوردییەکان دەگرێ لەم دواییە ئەم کتێبەی بە چاپ گەیاند و

لە نێوەنـدی میـدیای تـورکی قسـەی زۆری لەسـەر کـرا دەڵێـت " ئەگەر مەسـەلەی چـوونە نێـو یەکێتـی ئەوروپـا لە ئـارادا نەبـوایە تورکیـا نەیدەهێشت کتێبەکەم بە چاپ بگەیەنم"، هەروا نووسەری تـورك ئیسماعیل بێشکچی کە بەهـۆی پشـتگیری کـردن و لێکۆڵینەوەکـانی لەسـەر دۆزی کـورد ١٧ سـاڵ لەزینـدانی تورکیـا ژیـانی بەسـەر بـرد لەسـەر گرتنـی ئەم نووسـەرە چەنـدین رێکخراوی نێـودەوڵەتی و ئەوروپـی رەخنـەی تونـدیان لە تورکیـا گـرت، لەیـلا زانای پەرلەمانتاری کورد لەسەر کوردبوونی لە پەرلەمانی تورکیا دوورخرایەوە و پاشـان چەنـدین سـاڵ زینـدانی کـراو ئێسـتاش بە ١٠ سـاڵی دیکـە بەهـۆی جوداخـوازی و رەخنەکـانی لە دەوڵەتـی تورکیـا دەرهەق بە کـورد لە لایەن دادگـای بـاڵای تورکیـاوە حـوکم دراوە، ئەمە و چەنـدین نووسـەر و رۆژنامەنووسی کورد و تورکی دووچاری زیندان و بەجێهێشتنی خاکی تورکیا بوونەتـەوە، بەهـۆی ئەم رەخنـانەی لە دەوڵەتـی تورکیایـان دەگـرت سـەبارەت بە چارەسـەرکردنی کێشـەی کـورد، کە ئەمـانە هەمـوو بـوونە هۆکـاری کێشـە و گرفت لەسەر ئاستی ناوخۆیی و دەرەکی و نێونەتەوەیی بۆ دەوڵەتـی تورکیـا و هەر هەمـووی کـاریگەر بـوون و ئەمەش کـاریگەری ئەوانـی لەسـەر بـوو، بە قـازانج و بەرژەوەنـدی نەتەوەیـی کـورد تەواو بـوونە لە بـاکووری کوردسـتاندا، بەڵام ئەوەی کـورد لە بـاکووری کوردسـتان و هەمـوو بەشـەکانی کوردسـتان زەرەری لێکـردووە داگیـرکەران توانیویـانە دەنگـدەرانی کـورد لە هەڵبژاردنەکـان هەڵبخەڵەتێنن بۆ نموونە زۆربەی سەرۆکەکانی ئەنجومەنی وەزیرانی تورکیا لە پـێش هەڵبژاردنەکـانی وڵاتەکەیـان باسـیان لەڕاسـتی و دروسـتی و یاسـایی و رەوایی کێشەی کورد کردوو وادەی چارەسـەر کردنـی کێشـەی کوردیـان داوە و پـاش سـوود وەرگـرتن و بەدەسـتهێنانی دەنگـی زۆری کـوردان وادەکانیـان درۆ دەردەچێت و هیچ بۆ کورد ناکەن، لە ساڵی ١٩٩١ سلێمان دەمیراڵـی سـەرۆك

وەزیرانـی پێشـووی تورکیا بـۆ ڕاکێشـانی دەنگەکـانی کـورد باسـی لەڕاسـتی دۆزی کورد و مافەکانی کرد و پاشان هیچی نەکرد، ئینجا لە ساڵی **١٩٩٢** چیللەر باسـی مـۆدێلی هەرێمـی باسـك و مـافی مرۆڤـی کـرد و لە سـاڵی **٢٠٠٥**یـش ڕەجەب تەیـب ئەردۆگـان بـۆ بەدەسـتهێنانی دەنگەکـانی کـوردان و بـردنەوە و سـەرکەوتنی پـارتی داد و گەشـەپێدان AKP لە هەڵبژاردنەکـانی تورکیـا لە ئـامەد وتـی: " کێشـەی کـورد کێشـەی ئێمەیە، لەو لایەنەوە ئێمە وەکو دەوڵەت هەڵەمان کردووە" ئەم هەمـوو وادانە هیچـی جێبەجێنەکران، بەڵکو کوردەکان لە جیاتی پاداشت گوللە لەلایەن جەندرمەکانی تورکیـاوە پێوە دەنرا، ئەمـانە هەمـووی کـاریگەری زینـدوویەتی دۆزی ڕەوای کـوردن لە تورکیـا و ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست بەگشتی، بەڵام لایەنی بەرامبەر (دەوڵەتی داگیـرکەری کوردسـتان) شـۆڤێنیانە و ڕەگەزپەرسـتانە مامەڵەیـان لەگەڵ کـورد کـردووە، ئێسـتاش چەنـد مانگێـك بەسـەر وادەی هەڵبژاردنـی شـارەوانییەکانی تورکیـا ماوە، دیسان پارتی داد و گەشەپێدان AKP دەیەوێ ڕای کـوردان بـۆ خۆیـان کێش بـکەن و دەنگەکـانی کوردەکـان کە ملیۆنەهـا دەنگـن بە دەسـتیان بهێـنن، بەڵام ئەمجارە بە پێی ڕاپرسییەکان کوردەکان لە سیاسـەتی AKP گەیشـتوون و دەڵێن ئەمجارە دەنگیان پێنـادەن بەهـۆی ئەم هەمـوو وادەیەی لە هەڵبژاردنـی پێشوو پێیاندراوە و هیچـی لـێ جێبەجێنەکران، لە هەمـان کاتـدا ئەردۆگـان لەم دواییەدا ڕووی ڕاستەقینەی تێڕوانینـی پـارتەکەی بەرامـبەر کورد بەدیارخست کە وتـی" هەمـوو ئەوانەی لە تورکیـان تـورکن ئەگەر خۆیـان بە تـورك نـازانن دەتوانن بار بکەن و ئەم وڵاتە بەجێبهێڵن" سەرەڕای ئەن سیاسـەتە شـۆڤێنییە لە هەمـبەر کوردەکـان لەسـەر خـاك و وڵاتـی خۆیـان لێیـان دەکرێـت دوژمنـان هەر بەردەوامن لەسەر پیلان و داڕشـتن و بەرنـامەی هەمەلایەن لەگەڵ یەکتـری لە دژی داخوازی و مافە نەتەوەییەکانی کـورد نەك هەر لە بـاکووری کوردسـتان،

بەڵکو لە هەموو بەشەکانی کوردستاندا دادەڕێژن و بەشێوازی جۆراوجۆر کوردەکان دەچەوسێندرێنەوە و لە مافە سەرەتاییەکانی ژیان بێبەشیان دەکەن و تەنانەت ناتوانن کوردبوونی خۆیان بۆ یەکتریش بدرکێنن. سەرەڕای ئەم هەموو نەهامەتیەی کە بەسەر کورددا هاتووە هەر بەخۆڕاگری و پشت ئەستوور بە چیاکانی کوردستان پارێزگاری لە مانەوەی خۆی کردووە، هەر بەخۆڕاگریش دەمێنێتەوە، ئەمە ئومێدی کوردە و کاریگەری لە ناوچەکە لەوەدایە زۆربەی دەوڵەتان و کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی گەیشتونەتە ئەو باوەڕەی کە دەبێ کێشەکەی چارەسەر بکرێت و کلیلی ئاشتی نەمانی کێشە و گرفت لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا بە چارەسەرکردنی کێشەی کوردەوە بەندە، بۆیە هەرچەندە دوژمنان و داگیرکەران نکۆڵی لە بوونی کورد بکەن و هەوڵی لەناوبردنی شۆڕش و راپەڕین و دەستکەوتەکانی بدەن کورد هەر بەخۆڕاگری دەمێنێتەوە و دۆزی کوردیش زیندوو دەبێت.

میدیا: PKK ئەزموونی هەرێمی کوردستان دەپارێزێت یان هۆکار دەبێت بۆ دژایەتی و لەناوبردنی؟

تورکیا هەموو کات داخوازییە نەتەوەییەکانی کوردی لە باکووری کوردستاندا رەتکردۆتەوە و رازی نییە لەسەر مێزی گفتوگۆ کە ئێستا زمانی سەردەم دیالۆگە لە هەموو کێشەکان هەوڵدەدرێت لە رێی دانیشتن لەسەر مێزی گفتوگۆوە چارەسەر بکرێت، پارتی کرێکارانی کوردستان PKK چەندین جار داوای گفتوگۆی کردووە تورکیا رەتیکردۆتەوە، چەندین جار ئاگربەستی تاک لایەنەی راگەیاندووە، بەڵام ئارتەشی تورکیا بەردەوام بووە لە چالاکییە سەربازییەکانی دژی کوردەکان، راستە پارتی کرێکارانی کوردستان کێشەی زۆری بۆ باشووری کوردستان دروست کردووە، بەڵام نەبووەتە هۆکار و نابێتە فاکتەرێک بۆ لەناوچوونی ئەزموونی باشووری کوردستان، پەرلەمان و

حکـوومەتی کوردسـتان لە باشـووری وڵاتـدا بەری رەنجـی چەنـدین سـاڵەی خەبـات و بەرخـودانی جەمـاوەری باشـووری کوردسـتانن. ئەم دەسـتکەوتانەی ئێستا لە باشووری کوردستان هاتووەتە دی خوێنی زۆری بۆ رژاوە خەباتی زۆری بۆ کراوە قوربانی زۆری بۆ دراوە، هەر وەك چۆن خەڵکی باشووری کوردستان هۆکاری سەرەکی بەدەستهێنانی ئەم دەستکەوتانەن هەر بە هەمان شـێوەش پـارێزەری ئەم دەسـتکەوتانە دەبـن. تورکیـا ئەگەر پێـی بکـرایە ئەم ئەزمـوونە برووخێنـێ سـڵی نەدەکـردەوە، بەڵام پێـی ناکرێـت، ئینجـا PKK دەکاتە بڕوبیانوو و تورکیا بە بوونی ئەم پارتە یان نەبوونی ئەم پارتە هەر دژایەتـی سـەختی پەرلەمـان و حکـومەتی باشـووری کوردسـتان دەکـات و هەمـوو کـات لە هەوڵەکانی بەردەوام دەبێـت، بـۆ دژایەتـی کردنـی حکـومەتی هـەرێمی کوردسـتان، چونکە بە درێژایی مێژوو تورکەکان هۆکاری سـەرەکی بـوونە بـۆ دژایەتیکـردن و رووخـانی ئیمـاراتی کـوردی و کۆتـایی هێنـان بە شـۆڕش و راپەڕینەکـانی کـورد لە هەمـوو بەشـەکانی کوردسـتاندا. تورکیـا تۆپبـارانی نـاوچە سـنوورییەکان دەکـات، ئایـا تائێستا چەنـد گەریـلا بـوونەتە ئارمانج ئەوانەی شەهید دەبن و خانووەکانیان خاپوور دەبێت و زەرەری ماددیـان پێـدەکەوێت و خەڵکـی سـڤیلی باشـووری کوردسـتانن، خـۆ ئەوانە ئەنـدام و گەریلای پارتی کرێکارانی کوردستان نین، پیلانـی داگیرکەرانـی کوردسـتان لێدانی شۆڕش و راپەڕینەکانی کوردە لە هەمـوو بەشـەکانی کوردسـتان نەك لێدانی پارتێکی دیاریکراو، لە لایەکی دیکەوە رژێمی ئێران بە هەمان شێوە تۆپبـارانی نـاوچە سـنوورییەکان بە تـایبەت مەرزی سـنووری نێـوان ئێـران و تورکیـا و عێـراق کـێ بەر ئەم تۆپبـارانە دەکەوێـت PKK یـان PJAK، هیچیان بەرناکەون خەڵکی سڤیلی باشووری کوردستان بەردەکەون و زەرەرمەنـد دەبـن، وایە تورکیـا ئەم تۆپبـارانەی دەبێـتە هۆکارێـك بـۆ زەرەر گەیانـدن بە

هێزەکـانی PKK ، بەڵام ئارمـانجی سـەرەکییان دروسـتکردنی کۆسـپ و تەگەرەیە لە بەردەم پێشڤەچوونەکانی ئەزمـوونی باشووری کوردستان. تورکیا چاوی بە پەرلەمان و حکومەتی کوردستان هەڵنایێ، بۆیە بە یەك هەڵوێست و یەك بەرنـامە وڵاتـانی ئەقلیمـی کـار بـۆ لەنـاوبردنی ئەزمـوونی باشـووری کوردستان دەکەن.

بەڵام پێویستە پارتی کرێکارانی کوردستان بیانوو نەداتە دەست داگیرکەران و دوژمنانە بۆ دژایەتی کردنی دەستکەوتەکانی باشووری کوردستان. سیاسـەتی داگیرکەرانـی کوردستان تێکدان و ئـاڵۆزکردنی پەیونـدی نێوان کـوردانە، بـۆیە دەبێژن ئەم پارت ئەم لایەنانە هۆکـارن بۆ نالەباری ئەویتر و لایەنێك لە دژی لایەنێکی تر تاو دەدەن تا شەڕ بکەوێتە نێوانیان، تورکیا هەوڵی زۆر دەدات لە ڕێی حکومەتی عێراق لایەنە کوردییەکانی باشووری کوردستان بەشـەڕ بهێنن لەگەڵ پارتی کرێکارانی کوردستان PKK، تورکیا فشاری ئـابووری دەخاتە سـەر حکـومەتی کوردسـتان بـۆ ئەوەی هاوکـاری تورکیـا بکـات لە لێدان و شـەڕکردن لەدژی PKK هەر جـارەی بە شـێوازێك و جۆرێـك لە داخسـتنی سـنووری نێـوان باشـووری کوردسـتان و تورکیـا، یـان ڕاگرتنـی هێنـانی سووتەمەنی و چەندین شێوازی تـری فشـار دروستکردن لەسـەر پەرلەمـان و حکومەتی کوردستان پەیڕەو دەکەن تا شەڕ لەگەڵ پارتەکانی بەشـەکانی تـری کوردسـتان بـکەن، بـەڵام حکومـەتی باشـووری کوردسـتان ناچێتـە ژێـر بـاری فشارەکانی تورکیا بۆ شەڕکردن دژی پارتی کرێکارانی کوردستان.

میدیا: ئەو دۆخە سیاسییەی ئەمڕۆی PKK لە نێوان ئاڵۆزی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست و مانەوەی بەرژەوەندییەکان و حکومەتی کوردستان چۆن دەبینی؟

پارتی کرێکارانی کوردستان PKK لە ماوەی رابردووی ئەم قۆناخەی پێیدا تێپەڕیوە لە ڕووی ئایدیا و سیاسەتی پارتەکەیان جێگیر نەبووە، هەندێ جار وەك لایەنێکی چەپخواز و هەندێ جار وەك لایەنی نەتەوەییخواز هەندێ جاریش هەڵوێستەکانیان لە چوار چێوەی هزر و بەرنامەی مارکسیزم چێکردووە، ئەمەش لەوانەیە بەهۆی ئەم هەموو دوژمنکارییانەی داگیرکەران و نەبوونی ناوەندی بڕیار وەرگرتن بێت لە نێو ئەم پارتە، ئەوەی ئۆجەلان وتویەتی بووەتە سیاسەت و ئایدیۆلۆژیا ئەم پارتە، هەروەها PKK بەئاشکرا لە دروشمە ستراتیژەکانیان گەڕاونەتەوە دواوە ئەم گەڕانەوەیە لەدوای رێکەوتی ١٩٩٩/٢/١٥ بەئاشکرا و بەزەقی بەدیار کەوتن کە لەم رۆژەدا کە عەبدوڵڵا ئۆجەلان لە کینیاوە بەرە و زیندانی دورگەی ئیمرالی رفێندرا، لەوە بەدواوە ئەم پارتە کۆنگرەی سازکرد و گۆڕانکاری لە سیاسەت و ستراتیژییەتی کرد و وازی لە دروشمە سەرەکییەکەی هێنا لە سەربەخۆیی کوردستان، کەوتە بانگەشەکردن بۆ هەندێ مافی مەدەنی و ئیداری و رۆشنبیری لە چوارچێوەی دەوڵەتی تورکیا لەوساوە PKK هەر لە ژێر کاریگەری بڕیارەکانی عەبدوڵڵا ئۆجەلان مایەوە و سەرەڕای ئەوەی لە زینداندا بوو، پێویست بوو کۆنسەی سەرکردایەتی ئەم پارتە خۆی بڕیاردەر بوایە لەسەر مەسەلە هەستیارەکانی نێو پارتەکەیان و ئەوانەی پەیوەندییان بە دۆزی نەتەوەیی کوردەوە هەبوو، چونکە زۆر وڵاتپارێز دوای وازهێنانیان لەسەربەخۆیی پاڵپشتییان بۆ ئەو پارتە نەما، دوای لادانی ئەم دروشمە پشتگیری بۆ ئەوان کەمبۆوە، داوا و داخوازییەکانی PKK زۆر مەزنبوون،

بۆیە لە هەموو بەشەکانی کوردستان ئەندام لایەنگرییان هەبوو لە دەرەوەی وڵاتیش کوردان هاوکاری و کۆمەکییان بۆ کۆدەکردنەوە، بەڵام ئێستا داخوازییەکانی PKK رووی لە کورتی کردووە و ئەم بچووکبوونەوەیە لە داواکانی ئەم پارتە کاریگەری زۆری کردە سەری و نارەزایی زۆری لێکەوتەوە لە ناوەوە و دەرەوەی وڵات. چونکە پەروەردەی سەرەکی PKK ئازادی و سەربەخۆیی کوردستان بوو لە هەموو کۆڕ و کۆبوونەوە و دانیشتن و ئەدەبیاتی ئەم پارتە جەخت لەسەر سەربەخۆیی کوردستان دەکرایەوە و هەر پارتێك ئەوە دروشمی نەبووایە بە حزب هەژماریان نەدەکرد و دەیانخستە خانەی خزمەتکاری وڵاتانی داگیرکەر و دوژمن و نەیارانی کورد و کوردستان، ئەم گۆڕانکارییە ریشەییە لە بەرنامە و دروشم کاریگەری خۆی لەسەر ئەم پارتە بەجێهێشت، ئێستاش تورکیا خەریکە گەلەکۆمەکی لەسەر PKK دروست دەکات لەگەڵ ئێران بە ئاگر و ئاسن کەوتوونەتە وێزەی کورد و دەیەوێ حکومەتی عێراقیش بە هەمان رێرەو بە شێوەیەکی راستەوخۆ لە مەسەلەکە نزیك بکاتەوە و لە رێی حکومەتی عێراقیش فشاری زۆر لەسەر سەرکردایەتی کورد دروست بکات، بۆ لێدانی ئەم پارتە، بەڵام هەتا ئێستا سەرکردایەتی کورد لە باشووری کوردستان هەڵوێستی ئەوەی دەرنەبڕیوە کە دژی PKK هاوشان لەگەڵ تورکیا شەڕ بکات و هەموو کات دووپاتیکردۆتەوە ئەوە کاری ئەوان نییە لەگەڵ PKK شەڕ بکەن و ئەم مەسەلەیە پەیوەندی بە خود و ناوخۆی تورکیاوە هەیە، لە هەمان کاتدا پارت و لایەنەکانی باشووری کوردستان هۆکار نەبوونە بۆ هەڵگیرساندنی شەڕی PKK لە دژی تورکیا، بۆیە ئەگەر لایەنی کوردی لە باشووری کوردستان بە هەر شێوەیەك لە شێوەکان هاوکاری تورکیا بکات لە دژایەتیکردن و شەڕکردن لە دژی PKK یان هەر پارتێکی تری کوردی خیانەتێکی

نەتەوەیـــی دەکەن و دەکەونە هەڵەیەکـــی گەورەوە، چـــونکە ئەمە بەرنـــامەی تورکیـا و هەمـوو دەوڵەتـانی داگیـرکەری تورکیـایە لایەنە کوردییەکـان بـکەونە شەڕ لەگەڵ یەکتری ئاگایـان لە کـار و خەباتییـان نەمێنێ بۆ بەدەستهێنانی مـافە نەتەوەییەکـانی کـورد، تورکیـا گەرەکییەتـی هەم ئـاڵۆزی بخـاتە نێـو ریزەکانی ئەم پارتە و هەم ببێتە فاکتەرێك بۆ لەناوبردنی ئەزموونی باشووری کوردسـتان، بـۆیە بەبـوونی PKK یـان نەبـوونی بارەگـا و پێگەکانیـان لە چیاکـانی باشـووری کوردسـتان ئەم بـارودۆخە بـۆ پەرلەمـان و حکـومەتی کوردستان سەختە، چونکە دەوڵەتی تورکیا هەموو هەوڵێکی خستۆتە گەڕ بۆ رێگری لە بەردەم پێشڤەچوونەکانی ئەزموونی باشووری کوردستان بە تـایبەت ئێسـتا کاردەکـات تـا مـاددەی ١٤٠ ی دەسـتووری هەمیشـەیی عێـراق جێبەجێنەکرێت و دەیەوێ کەرکووك و ناوچەکانی تر نەگەڕێنەوە سەر سنووری ئیـدارەی حکـوومەتی کوردسـتان و مەبەسـتیەتی ویلایـەتی موسـڵ کـە کوردسـتانیش بەشـێکە تیایـدا داگیربکاتـەوە، بـۆیە هەوڵەکـانی تورکیـا هەمە لایەنـن هەم لێـدانی پـارتی کرێکـارانی کوردسـتانە، هەم کـارکردنیەتی بـۆ دروستکردنی لەمپەر لە بەردەم کارو پێشڤەچوونەکانی پەرلەمان و حکوومەتی کوردسـتان نەگەڕانەوەی کەرکـووك و ناوچەکـانی دیکـە بـۆ سـەر ئیـدارەی حکـومەتی کوردسـتان، دانیشـتن و کۆبوونەوەکـانی حکـومەتی تورکیـا و حکومەتی ئێران و حکومەتی عێراق گەواهی ئەم راستییەن و هەماهەنگی و یەك بەرنامەیی وڵاتانی ئەقلیمی و داگیرکەری کوردستان و دژایەتیکردنی خواستەکانی کـورد کـۆی کـردوونەتەوە، سـەرەڕای ناکۆکییەکانیـان، بەڵام بـۆ دژایەتیکردنـی پەرلەمـان و حکومەتی کوردستان کۆکن و هەموویان بەشدارن لەو یـارییە و هەوڵـدەدەن گـۆڵ لە کـورد بـکەن و نەتەوەی کـورد دووچـاری دۆڕانـدن بـکەنەوە، هەمـوو دنیـا دەزانـێ پەیـامی کـورد چییە گەرەکییەتـی بە

مـافە نەتەوەییەکـانی خـۆی بگـات لە چوارچێـوەی کیانیـدا ئیـدارەی خـۆی بکـات، زۆربەی نەتەوەکـانی جیهـان خـاوەنی کیـان و دەوڵەتـی خۆیـانن کـورد جگە لەوەی کـۆنترین مێـژووی هەیە لە رۆژهەڵاتـی ناوەڕاسـتدا، لە زۆربەی نەتەوەکـان ژمـارەی دانیشـتووان زیـاترە، بەڵام خـاوەنی کیـان و دەوڵەتـی خـۆی نییە، تەماشـا دەکەیـن سـەرەڕای ئەم هەمـوو بانگەشـەی پـارتی کرێکـارانی کوردسـتان PKK بـۆ ئاشـتی، بەڵام تورکیـا هەر لە سـێرەی تفەنگەکانیـان تەماشـای دۆزی نەتەوەیی کـورد دەکەن، ئەم سیاسـەتە میلیتـارییەی دەوڵەتـی تورکیا ئاکامی نابێت، چونکە پارتی کرێکارانی کوردستان لەناو ناچێت، بۆیە تورکیا گەر بیەوێ بێ کێشە دان بە مـافە نەتەوەییەکـانی کـورد بنێت، دەبێ واز لە سیاسـەتی رەگەزپەرسـتانە و شـۆڤێنیانەی بهێنێـت و لەسـەر مێـزی گفتوگۆ چارەسەری کێشـەی کـورد بکـات، نەك ئەو سیاسـەتە دوو فـاقییەی ئێسـتای پـارتی داد و گەشـەپێدان پەیـڕەوی دەکـات، لە کاتێـکدا وادە بە کـورد دەدات کێشەکانی چارەسەر بکات پاشـان بۆ رازیکردنـی جەنەڕاڵەکـانی تورکیـا لە وادەکـانی پەشـیمان دەبێـتەوە بـۆیە پێویسـتە پـارتی داد و گەشـەپێدان گەر بەراسـتی دەیەوێ کێشـەی کـورد چارەسـەر بکـات، پێویسـتە بڕیـاری یەکلاییـکەرەوە بـدات، بـۆ چارەسـەرکردنی کێشـەی کـورد، چـونکە خەبـاتی نەتەوەی کـورد لە هەمـوو بەشـەکانی کوردسـتان بەردەوامـی دەبێت. خەبـات و بەرخودانی کورد ئەمڕۆ یەکێك دەیکات سبەی رۆڵەیەکی شۆڕشگێڕی تـری کوردسـتان بەڕێـوەی دەبـات و نەتەوەی کـورد بە درێژایـی مێـژوو لە دوای رووخانی ئیمپڕاتۆریەتی مید هەوڵدەدات دەوڵەتێکی سـەربەخۆی یەکگرتـووی هەبێت وەکو هەمـوو نەتەوەکـانی تـر خـاوەنی کیـانی سـەربەخۆی بێت، چـونکە مـافی خۆیەتی وەکو هەموو نەتەوەکانی سەر رووی ئەم زەمینە لە

چوارچێوەی دەوڵەتێکدا ئیدارەی خۆی بکات و لە خەبات و بەرخۆدان بەردەوام دەبێت لە کەسێکەوە بۆ کەسێکی دیکە لە پارتێکەوە بۆ پارتێکی دیکە بۆ رزگاری کوردستان و گەیشتن بە کوردستانێکی سەربەخۆ و ئازاد و یەکگرتوو و دیموکرات.

*** ئەم دیمانەیە لە رۆژنامەی میدیا ژمارە (٣٦٧) لە ڕۆژی١٣/١٢/٢٠٠٨ بڵاوکراوەتەوە.**

شاخەوان خالید: چاکسازی راستەقینە قۆناغێکی گەشەی حوکمڕانییە

سەبارەت بە یاسای چاکسازی، ئەم یاسایە کۆمەڵێك لایەنی گرنکی لە خۆ گرتووە، بەڵام بۆ جێبەجێکردنی سەرەتا گرنگە هەموو هێز و لایەنەکانی کوردستان بەگیانی بەرپرسیارییەتیەوە مامەلە لەگەڵ ئەم یاسایە بکەن و هەوڵی جێبەجێکردنی بدەن و بنە هۆکاری چارەسەری کێشەکان، کەئەوەش خاڵی هەرە سەرەکییە باشووری کوردستان فرە حزب و نەتەوە و ئایینە هەموومان چارەنووسمان بەیەکەوە بەستراوە، دەبێ یەك دەست و یەك دەنگ هەموو تواناکانمان بخەینە کار بۆ ئەوەی باشووری کوردستان ئەوە دۆخەی تێی کەوتووە تێپەڕێنی بەرە و ئاسۆیەکی باش هەنگاو بنێت، راستە هێشتا هەنگاوەکانی چاکسازی لە ئاست خواست و داواکاری خەڵکی هەرێمی کوردستاندا نییە، ئەوەش لەبەر ئەوەیە یاسای چاکسازی لەم دواییە پەسند کرا، بۆیە پێویستە هەنگاوەکان خێراتر و کاریگەرتر و سەرجەم بوارەکانی ژیانی هاونیشتمانیان بگرێتەوە، بۆ ئەوەی کوردستان هەنگاوی باش بنێت و لە قەیرانەکان دەربچێت.

پێویستە چاکسازی راستەقینە لە گشت بوارەکاندا بکرێ، بە تایبەت بوارە گرنگەکان وەک بواری نەوت و گاز و داهاتی گومرک و باج و رسومات و پروژەکانی وەبەرهێنان لە گشت بوارەکاندا، بەمەش پارەیەکی زۆر بۆ حکومەت دەگەرێتەوە چونکە مووچەی یەک وەزیری بن دیوار کە شەش ملیۆن دینارە کەدەکاتە موچەی سەدان خاوەن پێداویستی تایبەت کەبەداخەوە پارەیەکی زۆر کەمیان بە بەراورد ئەوانەوە پێدەدرێت. لە پرۆسەی چاکسازی راستەقینەدا لێپێچینەوەی جدی لە هەمو کەس

دەکرێت و دروشمی (ئەو سامانەت لە کویێ و چۆن بەدەستهێنا) بە کردار جێبەجێ بکرێت، لە ئەنجامدا گەندەڵکاران بەدیار دەکەون و ئاشکرا دەبن و دادگایی دەکرێن و گشت مافە گشتییەکان بۆ حکومەت دەگەڕێندرێتەوە ، بەمەش گەندەڵکاران دەبنە وانە بۆ کەسانی دیکە. هەروەها ئەو دەزگایانەی چاودێری دارایی و مافی گشتی دەکەن، کارا بکرێن لە دیوانی چاودیری دارایی و داواکاری گشتی و هەموو ئەو کەسانە بدرێنە دادگا کەسامانی گشتییان خواردووە. چاکسازی راستەقینە قۆناغێکی گەشەی حوکمڕانییە، بەهۆیەوە وڵات لەگەندەڵکاران پاك دەبێتەوە، بەڵام ئەو چاکسازییە نابێ لەسەر قوتی فەرمانبەران و خەلك بێت.

خالێکی دیکەی گرنگ بەرەی هاووڵاتییانە لە ئێستادا هاووڵاتییان لە هەموو کات زیاتر پێویستیان بە ئاوڕدانەوەیە بەهۆی ئەو نەهامەتییەی بەسەر باشووری کوردستان هاتووە، بەهۆی بڕینی مووچە و چارەسەرنەبوونی کیشەکانی نێوان حکومەتی کوردستان و عێراق، پەتای کۆرۆنا کە کاریگەری زۆری لەسەر ئابووری کوردستان و جیهان هەبوو، بەتایبەت ئەو ماوە زۆرەی خەڵك کەرەنتینە کران و بێ کار مانەوە.

لە هەمان کاتدا پێویستە حکومەت لەسەر پیشکەشکردنی خزمەتگوزاری زیاتر بۆ هاووڵاتییان بەردەوام بێت، لە هەمووشی گرنگتر سووربوونی حکومەتی کوردستانە، لەسەر چارەسەرکردنی قەیرانەکان و دەربازبوون لەو بارودۆخە ناهەموارەی باشووری کوردستان تێیکەوتووە.

*** ئەم لێدوانە لە ماڵپەری گۆڤاری گوڵان لە رۆژی ٢٠٢٠/٥/٢٣ بڵاوکراوەتەوە.**

القسم العربي

الحوار الاستراتيجى

ان الحوار السياسي بين المكونات العراقية لحل المشاكل الظاهرة بسبب سياسات الحكومات السابقة و الحالية اهميته في المرحلة القادمة من اجل تطويق المشاكل و العمل من اجل التنسيق في المواقف و العمل بجدية لحل المعضلات و المشاكل العالقة و التركيز على محاربة داعش.

إن العلاقة التي تقوم على أساس الحوار و التعايش هي اكثر انسيابية لكل، على العكس العلاقة التي تبني على التسلط تبني الثورة و المطالبة بالحق بصورة مستمرة، توجد صعوبة كبيرة في الانتقال من مرحلة الازمات إلى مرحلة الحوار. بل إن إقناع الأطراف للجلوس إلى طاولة المفاوضات تعد من أصعب المراحل. ولكن من الضروري التحاور لحل المشاكل و هي الطريقة المثلى للجميع.

بالطبيعة الحال يساهم الحوار في توضيح النقاط الخلافية المتعلقة بالاختلاف السياسي و الاجتماعي و الاقتصادي... الخ، و يمكن لأي حوار جاد أن يساعد في سد النزاعات والفجوات السياسية و خاصة ما بين اقليم كوردستان و الحكومة العراقية. بوجود هي "دولة ديمقراطية"، فينبغي على كلا الطرفين على حد سواه، أن يقدم أدلة و حججا تدعم ادعاءاتهما و وجهة نظرهما حول الخلافات العالقة بينهم. وقد نجد أن كلا الطرفين على حق في بعض مطالبهم، ومن خلال ذلك الحوار، يمكننا كشف التناقضات و معالجتها، بغية الوصول إلى تفاهم مشترك حول القضية موضع النقاش و حل جميع الخلافات بين اربيل و بغداد.

وان هناك محاولات كثيرة و لعدة سنوات بين الطرفين لحل النزاعات وإن إنشاء قنوات إضافية للحوار، يمكن أن يؤدي إلى كشف المزيد من الحقائق،

ومن شأن الحوار و المناقشة التي تدور حول رؤية الجانبين و منظورهم اتجاه المشاكل الموجودة بين الطرفين و الشعبين بصورة شائعة ، أن تدفع هؤلاء الذين يصفون العراق بالدولة السالبة لحقوق شعب كوردستان، إلى أن يفسروا سبب اعتقادهم بذلك ومن ثم، يمكن لهذا التفسير أن يوضح الرؤية أمام السياسين و الشعب العراقي عموما، مما قد يشجعهم على العمل من أجل تغيير تلك الرؤيا و يستوجب علينا أن نناقش المسألة، فنعمل على فحصها و تفهمها، حتى ندرك مدى صوابها، أو مجانبتها للحقيقة للرد عليها و ان الحكومات العراقية السابقة لم يتفهموا مطالب الحكومة الكوردستانية و الشعب الكوردستاني عموما فهنا يبدأ المشاكل و الحكومة العراقية غير جدي لحل تلك المشاكل مع الكورد، ومنها الالتزام بتطبيق مادة ١٤٠ و وحل مسألة النفط و الموارد الطبيعية و الحدود و رواتب الموظفين و جملة من المشاكل العالقة وان حلهما صعب في هذه المرحلة بسبب التدخلات الاقليمية.

يعد الاختلاف بين البشر و المكونات ظاهرة طبيعية و فطرية، اقتضتها حكمة الخالق عز وجل، يجيز الاختلاف بين المكونات و الكتل وفق الضوابط و الحكم و الأشياء و المواقف والأعمال، ولكن في حال وجود المشاكل يجب ان تكون هناك نية لحل هذه المشاكل. وان على الحكومة العراقية و حكومة اللاقليم الحوار الجدي بيهم و في حال لم يجدوا الحل لتلك المشاكل على الاطراف ان يحترموا قرار الاخر، وسبب تلك المشاكل يعود الى عدم الالتزام بالدستور العراقي.

وحتى لا يكون الاختلاف سببا للتنافر و العداوة بين الحكومة العراقية و حكومة اقليم كوردستان و تلافيا لسلبياته، هناك عديد من القواعد و الأسس التي تشكل في مجموعها أسلوبا جيدا لإدارة الخلافات بين الاطراف بعضهم البعض، و هناك مقومات أساسية ينبغي أن يقوم عليها أي حوار ناجح و

مثمر، لاسيما في حالة الحوار السياسي، باعتباره وسيلة سلمية تساهم في حل الخلافات و سد أبواب الفتن و الفرقة بين المكونات في العراق، بل وفي أحيان كثيرة قد يصل المتحاورون إلى اتفاق أو توافق مشترك حول القضايا و المسائل المختلف عليها أو حول تحديد الأولويات و الغايات العامة و ان يكونوا مرنين و لا يصلب على البعض و غلق جميع الابواب في حل لم يجد اية منافذ لحل الازمات.

في حال عدم الالتزام بالدستور من قبل الحكومة العراقية و الطرفين (اربيل و بغداد) لم يصلوا الى حل النزاعات بالطريقة الحوارية الحضارية، فعلى الحكومة العراقية احترام حقوق الشعب الكوردستانى لاجراء الاستفتاء و تقرير مصيرهم حسب الدستور العراقي.

***نشرت هذه المقالة في جريدة الشرق العدد (٢٥٣١) في ٢٠١٧/٤/٢٧ .**

اشكالية الدولة و القانون

الدولة تاريخيا و منهجيا تعني المجتمعات التي تبني قاعدتها على وجود القانون، و القانون في تعريفها انذاك بالنسبة للدولة، هو العنف المشروع الذي تبرر به صفتها الردعية، وتقيم به العلاقات المبنية على قاعدة العدل والاحترام و المساوات.

وفي هذا السياق، كشفت ان كل ما في الدولة بوجود القانون و تيسير الامور بالميزان بتطبيقات القانون على الكل و ليس فئة معينة، و قبلها حوادث الاستيلاء على ما هو في ملك الدولة و المجتمع، أن هناك من يريد أن تبقى الدولة في وضع المتفرج، وأن تتم خصصة تطبيق القانون بناء على قناعات فردية، أو بسبب ميولات إيديولوجية، أو بالرفض الضمني للدولة نزع حقها في العنف المشروع، أو في تطبيق القانون بشتى الطرق السليمة و المساوات بالنسبة لكل.

هذه الاحداث و المعطيات بصورة عامة يعطينا الرأي الراجح الشائع يحق للرأي العام أن يدق ناقوس الخطر من محاولة تفكيك و تدهور الوضع و قدرة الدولة على تعميم الشعور لدى المواطنين، من الداخل و من الخارج وبطريقة سليمة، بالأمن والطمأنينة، واستشعار ماهو احسن في وقت الحاضر و المستقبل، ولقد عرفنا أن للدولة، لديها توازن حكيم بين القوة و احترام حقوق الإنسان ،استطاعت أن تدبر ملفات الاستيلاء على الملك العام، في حالات و مدن عديدة، ولا يمكن أن تشكل الحالات الراهنة استثناء، تحت أية ذريعة كانت. لأن الدولة لا يمكنها أن تفوض حقها في ضمان التوازن المجتمعي و الروح المشتركة لأي كان، غير كيانها و غير مؤسساتها.

ولكن في معظم البلدان أصبحت القوة فوق القانون و العدل و فوق الحق فى العديد من النماذج والصور. ولهذا فلا بد أن يشعر الجميع بأن للقانون قوة وأنه هو الذى سيسود و أن قانون الغابة و قانون القوة، لا مكان لهما فى ظل النظام المدني و الحضاري، و ان هذا النظام الذى يتمسك دوما بتلابيب القانون و يؤكد كل مرة أنه لا يحترم إلا القانون ولا ينحاز إلا للضعيف. لا بد أن تكون قوة القانون هي الوسيلة الوحيدة و الملاذ و الملجأ لكل ذى حق وأنها هي الوحيدة التى ستجعل القوي ضعيفا، حتى يؤخذ الحق منه و أن الضعيف قويا حتى يعود إليه حقه. ولن يتحقق ذلك إلا إذا كان للقانون قوة ردع و إلزام و مخالب و أنياب يطبق بها. لا بد أن يتسلح القانون و يستمد قوته من قضاء رادع و منجز و قوي و مستقل، فلا بد ليد العدالة أن تكون قوية و ممتدة و محتدة على كل من يحاول بقوته اختراق القانون أو إضعافه، لابد أن تكون يد الدولة و بالقانون قوية على الخارجين عليها، قادرة على الإمساك بهم و تقديمهم للعدالة المنجزة و الناجزة. لا يصح و لا يجب أن تظهر الدولة أمام المجرمين و الباغين ضعيفة، فأن هذه الضعف يسلب قوته منها.

وفي هذه العصر القوة هي التي تفرض قانونها الخاص، فمثلا عندما يسرق الضعيف يطبقون عليه القانون أما عندما يسرق القوي و المسؤل لا يطبقون عليه القانون، بالتالي يتم تطبيق القانون بطريقتين مختلفتين و الكيل بمكيالين. وهذا ما يحدث في معظم بلدان الشرق الاوسط، تماما حيث جعلت الأنظمة من القانون رداء تستعمله لمصلحتها و تعطله لمصلحتها و تغيره لمصلحتها. لابد على الجميع ان يحاول تحقيق غاية العدل و إنقاذ قوة القانون و تجنبوا قانون القوة، و الحفاظ على مؤسسات الدولة و جعلها الجميع أمام القانون سواء، فبها و عليها ستقوى الدولة.

***نشرت هذه المقالة في جريدة الزمان في يوم ٢٠١٧/٥/٣.**

الديمقراطية الزائفة في الشرق الاوسط

الديمقراطية هي شكل من أشكال الحكم في الدولة و غيره، يشارك فيها جميع المـواطنين فـي اقتـراح، والتـي تمكـن المـواطنين مـن الممارسـة الحـرة و المتساوية و يطلق مصطلح الديمقراطية بالمعنى الأوسع هي نظام اجتماعي مميز يؤمن به و يسير عليه المجتمع و يشير إلى ثقافة سياسية و أخلاقية و اجتماعية معينة تتجلى فيها مفاهيم تتعلق بضرورة تداول السلطة سلميا و بصورة دورية.

في المجتمعات الديمقراطية تجري فيها الانتخابات العامة و الحرة و يمكن للأشخاص الحائزين على حق التصويت أن يصوتوا لصالح الحزب أو السياسيين أو الاشخاص الذين يرغبون بأن يمثلونهم عند اتخاذ القرارات السياسية في المستويات الوطنية و المناطقية و المحلية و الدوائر الانتخابية المحددة, الأحزاب أو السياسيون الذين يحصلون على أكبر عدد من الأصوات، أي على اكثرية الأصوات، سيكون بمقدورهم أن يقرروا أكثر من الآخرين.

السؤال المطروح هي الديمقراطية جيدة أو سيئة، لنظام الدولة هناك من يرى أن النظـام الـديمقراطي لايسـير دائمـا بـنفس السـرعة و الكفـاءة كمـا هـي الدكتاتورية حيث يمكن لصاحب القرار أن يقوم بتمرير قرارات مختلفة بسرعة. في نظام ديمقراطي الجميع يمكن أن يوصلوا اصواتهم لتكون مسموعة، ويجب الوصول الى تسويات و التصويت للوصول الى قرار، ولهذا السبب فإن في بعض الظروف القصوى مقرر، حتى في الدول الديمقراطية، أن تتراجع الديمقراطية لصالح الفعالية و السرعة. ويمكن في حالة أزمة أن يكون بكل بساطة ضروريا لمن يقودوا أن يتخذوا قرارا سريعا لضمان عدم تفاقم الوضع.

هناك الأمثلة كثيرة على أنظمة حكم لاديمقراطية قامت باضطهاد حقوق الناس. في الانظمة الديكتاتورية يمكن للاشخاص أن يودعوا في السجون أو معسكرات التجميع بسبب آراءهم أو لأنهم ينتمون الى مجموعة أو شعب معين.و يظهر التاريخ أن النموذج الديمقراطي للحكم يستطيع بأفضل شكل حماية حرية الأفراد و حقوقهم الانسانية. وأن الديمقراطية و السلام يسودان حين يكون للناس في مختلف البلدان علاقات مع بعضهم و ان يتاجروا مع بعضهم البعض. لم تكن الديمقراطية هاجسا حقيقيا في الحياة اليومية للإنسان في الشرق الأوسط و هو المثقل بهموم من أنواع أخرى فهي لم تكن ضمن الأولويات بالنسبة لمجتمعات هذه البلدان.

يتألف الشرق الأوسط من مجموعة متنوعة من أنظمة الحكم. تتمثل الغالبية في أنظمة تملك السيطرة على المناطق الواقعة تحت حكمها. ومن غير المحتمل أن تقدم هذه الحكومات طواعية على التخلي عن السلطة قريبا لصالح نمط ديمقراطي من الحكم. إلا أن هناك حاجة لوجود رؤية موحدة بإمكانها توحيد الدول شرق الأوسطية على نحو أفضل بغض النظر عن نمط الحكم السائد.

هناك كثير من القوميات في عموم المنطقة في الشرق الاوسط تلاقي اليوم اضطهادات غاية في البشاعة باساليب شوفينية، مثلما ندرك هذا في ايران و تركيا و سوريا و العراق ضد الاكراد و قوميات اخرى, وهناك امثلة اخرى و باتت السلطات تساهم بالقمع والابادة والتهميش والاقصاء ان ما نشهده فى العراق و لبنان و مصر و ليبيا و الجزائر و السودان سواء بجنوبه او دارفوره يعطينا مثلا ساطعا على مدى التعاسة التي تعاني منها المجتمعات بشكل خطير .

أبرز محاولة لمعالجة أزمة الشرق الأوسط كانت مشروع الشرق الأوسط الكبير في ٢٠٠٤، وإن كان منشؤه أمريكيا إلا أنه تحول في وقت من الأوقات إلى مشروع أمريكي/ أوروبي يهدف إلى دعم عملية التغيير السياسي و الاقتصادي في الشرق الأوسط نحو انظمات و ديمقراطية، وقد اعتمد المشروع بشكل كبير على تقارير التنمية التي أصدرها برنامج الأمم المتحدة الإنمائي (UNDP)، و المشروع رفض من قبل معظم الدول المنطقة بوصفه تدخلا في شؤون الشرق الاوسط. هذا التاريخ يوافق الذكرى المؤية الأولى لمعاهدة سايكس - بيكو المشؤومة والتي أبرمت عام ١٩١٦م هذا يعني أن ما تم تقسيمه عام ١٩١٦م وغيره سوف يعاد تقسيم كل جزء منه و هناك خارطة جديدة لشرق الاوسط و ذلك كلها بسبب عدم وجود ديمقراطية و معظم الديمقرطة الموجودة في الشرق الاوسط سالبة و زائفة.

*** نشرت المقالة في جريدة الزمان في ٢٠١٧/٥/٢٧.**

پاشکۆی وێنەکان

میدیا
MEDIA

بڵاوکراوەی بیشەیی و سەربەخۆیی کوردستان

خاوەن ئیمتیاز
غەفوور مەخمووری

سەرنووسەر
شاخەوان خالید
shakhewan@yahoo.com

لەرۆژئاوای کوردستان کۆنفرانسی "پەروەردەی کۆمەڵگەی دیموکراتی" بەڕێوەدەچێت

www.yndk.com

کچێک بەهۆی کەمی نمرەکەی خۆی خنکاند — 9

لەسەر کۆلێمان شەڕیانە — 7

ئافرەت لە پلەکانی زیاندا — 6

شێخ ئەزهان سەخر: ئێمە و خەڵکی مەخموور خێزانێکی هاوبەشین — 5

کەرکووک بۆتە قوربانی ململانێی حیزبەکان

میدیا - تایبەت

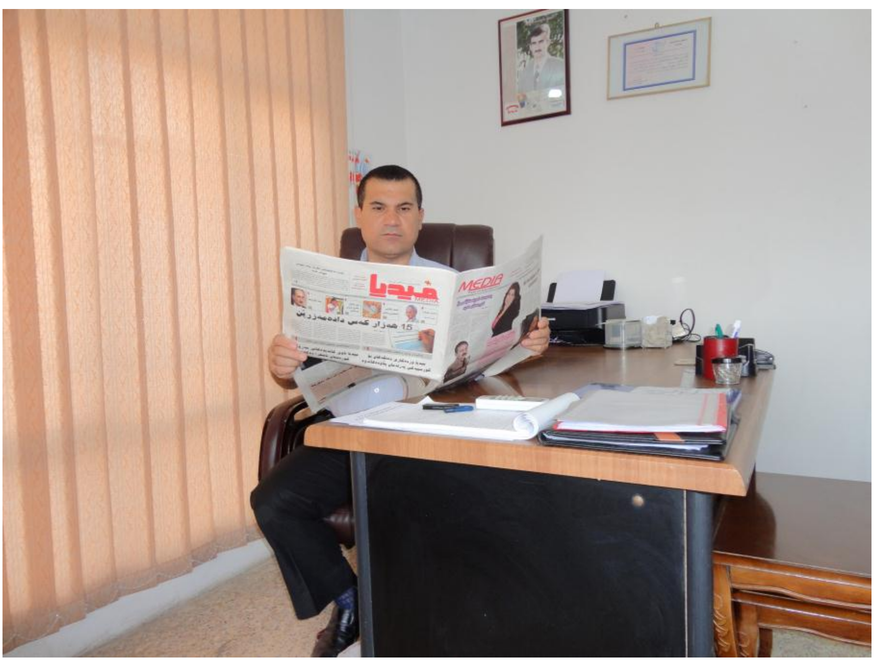

سەندیکای ڕۆژنامەنووسانی کوردستان

ژمارە: (٢٢)
ڕۆژ: ٣ / ٢ / ٢٠١٠

تۆماری یاسایی

بەپێی بڕگەکانی (1، 2، 3، 4، 5، 6) لە ماددەی (3)ی یاسای ڕۆژنامەگەریی لەکوردستان ژمارە (35)ی ساڵی 2007 کە لە 2008/9/22 بڕیاری لەسەر درا، پاش ئەوەی کە دەرکەوت ڕۆژنامە/ گۆڤاری (میدیا) کە خاوەن ئیمتیازی (غفور طاهر سعيد) و سەرنووسەرەکەی (مظفر خالد عبدالرحمن)، مەرجە یاساییەکانی تێدا بەدیهاتووە، لە سەندیکای ڕۆژنامەنووسانی کوردستان بە ژمارە متمانەی (٢٢) تۆمار کرا..

فەرهاد عەونی
نەقیبی ڕۆژنامەنووسانی کوردستان
هەولێر ٣ / ٢ / ٢٠١٠

نەورۆزی ٢٠٢١ هەولێر- باشووری کوردستان

خەبات
www.xebat.net
دووشەممە 2017/2/13 ژمارە (5212)

راگەیاندنی دەوڵەت

مافی ڕەوای گەلی کوردستانە

شاخەوان خالید

بەدرێژایی مێژوو بەهۆی هەڵکەوتەی جیۆپۆلەتیک و دەوڵەمەندی ئاخەکەی، کوردستان کێبڕکێی نێوان ئیمپراتۆرەیەتەکانی ناوچەی خۆرهەڵاتی ناوەڕاست بووە، هەر ئەم هۆکارەش وایکردووە دەوڵەتان شەڕی لەسەر بکەن، ئەمە یەکێکە لەو هۆکارانەی بەهۆیەوە کوردستان نەبۆتە دەوڵەت. لەپاڵ ئەمە هۆکاری ناوخۆش هەبووە، لەوانە ئێمە لەناوخۆ دژایەتی یەکترمان کردووە، هیچ کاتێک لەسەر ئاشاکردنی وڵات و یەکگرتن ڕێکنەکەوتووین، بۆیە هەڵەکانمان بۆ بەدەوڵەتبوون نەبووە، بەڵکو بۆ لەتبوون بووە.

تایبەتمەندییە نێونەتەوەییەکانی کورد

کورد نەتەوەیەکی دابەشکراو و خاک داگیرکراو و سامان دزراوە، بەسەر چوار دەوڵەت "عێراق و تورکیا و ئێران و

کانتۆنەکان لە یەکتری مانەوەی لە باب دوا سنووری هێزەکانی دەبێت، ڕەنگە هەوڵی زیاتر بدات بۆ کاریگەری لەسەر دۆخەکە، ئەوەی تورکیای

نارەزایی لای دەسەڵاتدارانی عێراق و دەڵێن دەبێت ئەو سەردانانە لە ڕێگای بەغداوە بن، نەک ڕاستەوخۆ بچنە کوردستان. بەڵام دەوڵەتان گوێیان بەم داواکارییەی عێراق نەداوە و سەردانی هەرێمی کوردستانیان بەردەوام کردووە.

ئاستەنگەکانی بەردەم سەربەخۆیی بە ڕێککەوتنی پارتی و یەکێتی نامێنێ

هەموو ئەو هۆکارانەی باسکران ئاستەنگن بۆ سەربەخۆیی کوردستان، بەڵام هۆکاری سەرەکی و مەترسیدار کۆسپ و ڕێگرییە ناخۆییەکانی هەرێمی کوردستانە و دەستەواژەی هەڵەی کاتی نەهاتووە و بارودۆخ لەبارنییە هەمووی جگە لەدواخستن و جێبەجێکردنی نەخشەی دەوڵەتانی داگیرکەر هیچی دیکە نییە، مانای چییە کاتی نەهاتووە کەچی هەموو نەتەوەکانی ناوچەکە خاوەنی دەوڵەتی خۆیانن و بۆیە دەبێ توانا و ئیرادەی خۆمان یەکخەین و ئامادەبین بۆ سەربەخۆیی کوردستان،

MEDIA No (487) 15th year Tue 14 June 2011
15
میدیا ژمارە (٤٨٧) ساڵی پازدەهەم سێشەممە ٢٠١١/٦/١٤

راگەیاندنی دەوڵەتی کوردی لە ئێران خواستی جەماوەر و سەرکردایەتی سیاسییە

شاخەوان خالید

hawxem@yahoo.com
٠٧٧٠٦٥٠٨٩٩٠ - ٠٧٥٠٤٨٨٥٦٩٧

پردی بێ ڕەنگ

بۆ بەڕێز کاک نێچیرڤان بارزانی- جێگری سەرۆکی پارتی دیموکراتی کوردستان

"پارە بدە بە شەرتی دامەزراندن"

کاندیدە کوردەکان لە زیندانەوە بەرەو پەرلەمانی تورکیا دەڕۆن

میدیا No(446) 15th year Tue 3 August /2010 5 ژمارە (٤٤٦)ساڵی پازدەهەم سێشەممە٣/٨/ ٢٠١٠ ١٢ی خەرمانان ٢٧١٠ کوردی

قەیرانی نەبوونی پەیوەندی لەنێوان رۆژنامەنووس و بەرپرسان

*شاخەوان خالید

ماڵپەری ڕۆژنامەی میدیا www.yndk.com

23 ریپۆرتاژ

پێشمەرگە

*شاخەوان خالید

بەدرێژایی دیرۆکی نەتەوەییمان هیچ وشەیەک هێندەی پێشمەرگە، نەبۆتە سیمبۆل و ناسنامەی گەلی کوردستان و تاکە پارێزەری خاک و نیشتمان بووە، چۆکی بەهەموو دوژمنان و داگیرکەرانی کوردستانداوەو هەر ئەویش بۆتە قارەمانی هەموو جیهان و هەموومان شانازی بەپێشمەرگەوە دەکەین و دەبێ هەموومان پێشمەرگەی خاکی کوردستان بین.

پێشمەرگایەتی هیچ کات و قازانج و ئیمتیازات نەبووە، بەڵکو ئەرکێکی پیرۆزە، کە هەموو توێژێک، بێ جیاوازیی لە خۆ کۆکردۆتەوە. پێشمەرگە چەندەی پیرۆزە، دایک و خانەوەدەکەشی هێندەی دیکە پیرۆزن کە دوور دەبن لەنازی کورەکەیان و لەدوای شەهیدبوون لەبەرچاویان نامێنێ، بەڵام لەناو دڵی هەموو لایەکمان بەزیندوویی و سەربەرزی و شکۆمەندی دەمێننەوە.

سەربوردەی پێشمەرگە لە سەردەمی پێشەوا قازی

وشەی پێشمەرگە ناوێکی لێکدراوە لە دوو وشە پێک هاتووە "پێش" و "مەرگ" واتە ئەو کەسەی

پێشمەرگایەتی شەرەفە

پێشمەرگایەتی شەرەفە، گیان بەختکارییە، رەوشت و سەرفرازی و ... فەلسەفە و مانای ژیانە، بۆیە بوونی ... کورد

گێمی یەکەمی هەنگاوەکە دەستپێکرد

شاخەوان خالید

لەم هەلومەرجە ئاڵۆز و پڕ لە تەنگەژە و قەیرانانەدا، جگە لە دانیشتن و گفتوگۆ لەسەر یەک مێزی برایەنە هەموو کێشەکان چارەسەر دەکات، ئەوەی دەمەوێ لەم وتارە شیکارییەمدا تیشکی بخەمە سەر پەیامی سەرۆکی هەرێمی کوردستان و هەڵوێستی حیزب و لایەنە سیاسییەکانە لەمەڕ ئاشتەوایی و کۆتاییهێنان بە کێشەو گرفتی سیاسی و دارایی لە باشووری کوردستان.

پەیامی ئاشتی و پێکەوەژیان

چارەسەری قەیرانی سیاسی هەرێمی کوردستان بەمشێوەیە دەکرێت، کەحیزبەکان بکەونە گفتوگۆو پەرلەمان کارا بکرێتەوەو سەرۆکایەتییەکی تازە بۆ پارلەمان هەڵبژێردرێت.. هەروەها حزبەکان لەسەر ئەوە رێکبکەون حکوومەتێکی نوێ دابمەزرێت و بەرێزێکیش بۆ سەرۆکایەتیی هەرێم هەتا کاتی هەڵبژاردن دەستنیشان بکرێت بۆ ئەوەی ئەرکی سەرۆکایەتیی هەرێم بگرێتە ئەستۆ .. ئەوە پوختەی ناوەڕۆک و پەیامی سەرۆکی هەرێمی کوردستانە بۆ سەرجەم حیزب و لایەنە سیاسییەکانی هەرێمی کوردستان، کەپێموایە ئەمجارەش کاک مەسعود بارزانی باشترین دەرفەتی دایە دەست حیزبەکان بۆ ئەوەی گفتوگۆ بکەن و کۆتایی بەهەموو کێشەکان بهێنن و کوردستان بەرە و قۆناغێکی دیکە ببەن.

و لایەنەکان گوێبیستی دەبین، هەمووان لەسەر ئەوە کۆکن کە دانیشتن و گفتوگۆ چارەسەرە و هەموویان پاڵپشتی پەیامەکەی کاک مەسعود بارزانی سەرۆکی هەرێمی کوردستان.

بەدەنگەوە هاتن تەنیا لە راگەیاندنەکان بەس نییە، بەڵکو پێویستە حیزبەکان بەکردار بێنە پێشەوە و لە کۆبوونەوەکان ئەکتیڤانە بەشداربن نیەتیان چارەسەرکردن بێت. حیزبەکان بەنیەتی باش بەشداری کۆبوونەوەکە بکەن.

ئیفلیجبوونی کۆبوونەوەکان

ئەوەی کۆبوونەوەکانی ئیفلیجکرد و فەشەلی بەدانیشتن و گفتوگۆکانی پێشووی حیزب و لایەنەکان هێنا دوو هۆکار بوو:

یەکەم: هەندێ لەحیزبەکان تەنیا لەراگەیاندنەکان پەیامی ئاشتیان بڵاودەکردەوەو پاڵپشتیان دەکرد، بەڵام کاتێ دەهاتنە سەر مێزی گفتوگۆ، بارودۆخەکە دەگۆڕاو کۆمەڵێک مەرجی رێگریان دەهێنایە ناو گفتوگۆکان و نەیاندەهێشت گفتوگۆکان بەئاکام بگات.

دووەم: کۆبوونەوەکە لەبازنەی پێنج حیزب تێپەڕی نەدەکرد، بۆیە پێویستە کۆبوونەوەی ئەمجارە سەرجەم حیزب و لایەن و پێکهاتە و نەتەوەکان بگرێتەوە، بەمەش کاریگەری کۆبوونەوەکان زیاتر دەبێ و حیزب و لایەنەکانیش زیاتر پابەندی بڕیارەکان دەبن.

دەکەن، بۆ ئامادەبوونیان لەکۆبوونەوەکان، دەبێ ج حیکەمتێکی تێدابێ دەستی دەرەکی بهێنرێتە نێو ئەو کۆبوونەوانە، لەخۆمان زیاتر هیچ کەس و دەوڵەتێک خەم لەژیان و گوزەرانمان ناخوات و بە ئازارەکانمان ئاشنا نین و نازانن برینەکانمان بەچی چارەسەر دەبن، بۆیە گەرەکە لایەنەکان خۆیان خاوەن ئیرادەی خۆیان بن و هەر خۆیان درک بە کێشەکان بکەن و چارەسەریان بۆ بدۆزنەوە و هەنگاوی کردارەکی بەدوا دابێت لەهەمووشی گرنگتر پێش دۆزینەوەی رێگەچارەکان، دەبێ ئاشتەوایی نێوان خودی لایەنەکان و ئینجا لەگەڵ جەماوەر بکرێ.

کۆبوونەوەکان راستەوخۆ پەخش بکرێن

بۆ ئەوەی نیەتی راستی چارەسەری سەرجەم لایەنەکان لەم کۆبوونەوانە بەدیار بکەوێ، ئەوا پێویستە لەریتمی کلاسیکی داخراوی کۆبوونەوەکان دەربچین و کۆبوونەوەکان و قسەی سکرتێر و نوێنەری حیزبەکان راستەوخۆ بۆ خەڵکی کوردستان بگوازرێتەوە،لەدوای لێدوانەکان دەردەکەوێت جدیەتی تێدایە یاخود فروفێڵە، بەمەش رووی راستەقینەی سەرکردە و حیزبەکان وەکو خۆی بۆ هەموو لایەکمان دەردەکەوێ، کەئێستا بەداخەوە مەرج بۆ یەکتری دادەنێن و یەکتری بەوە تۆمەتبار دەکەن کەمەبەستیان چارەسەرکردن نیە.

قوربانی بۆ دەدەیین و گیانی خۆی لەپێناویدا دەبەخشین، ئەوەیە پێشمەرگە توانیویەتی چۆک بەدوژمنانـدا بدات و خاکی کوردستان بپارێزێ، لەبەرامبەردا حیزبەکان تەنیا ناکۆک بوونەوە دژایەتی یەکتریان کردووە، دەبا کۆتایی بەم دژایەتیکردنە بهێنن و هەر لەو کۆبوونەوە سەرجەم سکرتێر و بەرپرسی یەکەمی حیزبەکان لەگەڵ کاک مەسعود بارزانی سەردانی بەرەکانی جەنگ لەدژی داعش بکەن و بەمەش هێندەی دیکە ورەی پێشمەرگە و خەڵکی کوردستان، چەند بەرابەر دەبێ و ئاسوودەیی بەهەموو لایەک دەبەخشێ.

گێمی یەکەمی کۆبوونەوەکان دەستی پێکردووە

شاندی پارتی سەردانی حیزبەکانی دەستپێکردووە، ئەوەش خۆشحالی داوەتە خەڵکی کوردستان خوازیاری ئەوەن گێمی یەکەمی یارییەکە زوو کۆتایی پێبێ و وەفدەکەی پارتی لەگەڵ سەرجەم حیزب و پێکهاتە و نەتەوەکان دابنیشن و خۆیان بۆ گێمی دووەم و کۆبوونەوەی لوتکەی حیزبەکان ئامادە بکەن و بەتەواوی کۆتایی بەهەموو کیشەو گرفتەکان بهێنن و گەر بەو ئاڕاستەیە بڕوات ئەوا حیزب و لایەنەکان و جەماوەری کوردستان لەیارییەکە براوەدەبن و ...تان و تاقمی تیرۆریستی داعش دەمێنێتەوە.

کوردستانیکی
سەربەخۆو
ئازادو
یەکگرتوو و
دیموکرات
ئازادیی قەرەچووغ
Azadî Qereçûx
ژمارە (١)
شەممە ١٠ / ٤ / ٢٠٠٤
٢١ی نەورۆزی
٢٧٠٤ی کوردی
No. (1)
Satrday 10 / 4 / 2004
بڵاوکراوەیەکی رۆشنبیری گشتی هەمەرەنگە، هەرێمی قەرەچووغی YNDK ساڵانە لەیادی ئازادکردنی شاری مەخموورو دەوروبەری دەری دەکات
دوای ساڵێک ئازادی
مەخموور هەر مەخموورەکەی جارانە
لە زوورگەزراو
یادی شەهیدانی کارەساتی ٦ی نیسان کرایەوە
رۆڵ و کاریگەری HBNK لەرزگارکردنی دەڤەری مەخموور
رۆڵی HBNK لە پرۆسەی ئازادکردندا
شاخەوان خالید
پەیڤێک بۆ یادی یەک ساڵەی ئازادیی قەرەچووغ

3
ژمارە (٢) شەممە ١٥ / ١١ / ٢٠٠٨ ٢٤ی گەلارێزانی ٢٧٠٨
مەخموور لەنێوان دوێنێ و ئەمڕۆدا
شاخەوان خالید
لەجیاتی چارەسەرکردنی کێشەکانی ئەم شارە، مەخموور بووەتە بەرداشی نێو دوو ئاش، بەهۆی دوو ئیدارەیی لەلایەک موسڵ و لەلایەکی تر هەولێر
گەر باران بەشێوەیەکی ئاسایی و بە پێی پێویستی خاکیی ئەم ناوچەیە بباری زیاتر لە ٢٠٠ هەزار تەن دانەوێڵەی لێدێتە بەرهەم

الموقع الالكتروني : www.alsharqpaper.com — ايميل الاعلانات والتحرير : alsharqpaper@yahoo.com — ايميل رئيس التحرير : abd_rsol@yahoo.com — راسلونا على صفحة الفيس بوك "الشرق للصحافة و الاعلام"

الشرق Alsharq

منبر كل العراقيين

يومية سياسية عامة مستقلة

دولة رئيس الوزراء الدكتور حيدر العبادي يكتب لجريدة الشرق بخط يده

تحية وتقدير للاخوة والاخوات العاملين في صحيفة الشرق

حيدر العبادي 25/4/2017

تجمع الصحفيين والاعلاميين العراقيين — مؤسسة الشرق للصحافة والاعلام

عربي كردي تركماني سني شيعي مسيحي صابئي

السنة الثالثة عشر / العدد 2531 الخميس 27 / 4 / 2017 — معتمدة لدى نقابة الصحفيين العراقيين بالرقم (11) — شركة علي الساري للتوزيع

رئيس تجمع الصحفيين والاعلاميين العراقيين:

للصحافة رسالتها الوطنية واهم اهدافها خدمة الناس والارتقاء بمستوياتهم الانسانية والحضارية

قال الزميل عبد الرسول زيارة الاسدي ان للصحافة رسالتها الوطنية والانسانية وبما يخدم حركة الشعوب ويزيدها تطورا وتقدما .واضاف الاسدي في حديث له امام جمع من اعضاء التجمع : ان ماكنا ومازلنا نؤكد عليه هو ان نخلق الصحافة والاعلام القادرين على التأثير في مستقبل الناس ايجابيا اي بما يمكنها من تحقيق اهدافها في ان تكون شعوبا عظيمة ورائدة في احقاق الحق واشاعة روح العدل والانسانية . واكد على اهمية ان يشارك الصحفي في خدمة المحرومين والمظلومين من ابناء شعبه على وجه الخصوص فهذه الشريحة التي حرمت ولسنوات عديدة من ان يكون لها صوت يعرض مشاكلها وهمومها انما تجد في الصحفي ذلك الصوت الامين الذي يبلغ رسالتها الى المسؤولين ويتابع مايتخذ بشأن مطالبها من اجراءات سريعة وعاجلة واعرب عن امله ان يدرك كل صحفي دوره في حياة شعب يتطلع الى غد امن ومستقر ويتوفر على كل اسباب الحياة الكريمة .واشاد الاسدي بدور الصحفيين والاعلاميين العراقيين الذي كان له الاثر الكبير في خدمة ابناء شعبهم حيث كانت ومازالت رسالتنا هي في ان يتوحد العراق ويغدو شعبا واحدا ويدا واحدة .

في حديث له خلال استقباله وفد تجمع الصحفيين والاعلاميين لمحافظة ديالى

النائب برهان المعموري : لسنا سوى خدم للشعب ورضاه كل غايتنا

وزير الدفاع يقدم شكره الى عشائر الفرات الأوسط في دعمها للجيش العراقي في حربه ضد التنظيمات الإرهابية

نافذة الشرق

الحوار بين اربيل وبغداد

شاخوان خالد ــ رئيس تحرير جريدة ميديا أربيل

ان للحوار السياسي بين المكونات العراقية لحل المشاكل الظاهرة للعيان بسبب سياسات الحكومات السابقة والحالية اهميتها في المرحلة القادمة من اجل تطويق المشاكل والعمل من اجل التنسيق في المواقف والعمل بجدية لحل المعضلات والمشاكل العالقة وللتركيز على محاربة داعش .

ان العلاقة التي تقوم على اساس الحوار والتعايش السلمي هي الاكثر انسيابية لتعبيد الطرق لبناء الثقة بعيدا عن روحية التسلط وان الحوار من الضرورات لتجاوز العقبات والانتقال الى مرحلة بناء الثقة من اجل احاطة الازمات كما وان الحوارات الجدية تساهم في توضيح ووضع النقاط على الخلافات المتعلقة بالاختلافات السياسية والاجتماعية والاقتصادية كما ويمكن لاي حوار جاد ان يساعد في الحيلولة من اتساع النزاعات والفجوات السياسية مثلما الان مابين الحكومة الاتحادية واقليم كردستان بضمانة (الدولة الديمقراطية) وعندها لابد للطرفين ان يقدما الادلة والحجج لدعم وجهات نظرهم حول الخلافات التي مازالت عالقة فيما هنالك بعضا من المطالب لكلا الطرفين تعد الامور التي لابد من وضعها على الطاولة وتعميق الحوارات بشأنها كشفا للملابسات وتحليلا للتناقضات بغية معالجتها بروية وضمن برنامج يتيح التقارب وصولا الى تفاهمات مشتركة ولوجا للحل الامثل وغلق ملف الخلافات التي تنبري بين الحين والاخر والتي تعتمد كورقة سياسية .

لقد جرت محاولات عدة واستغرقت سنوات ومازالت الحلول ضعيفة لنزع فتيل التنازع وعليه فان انشاء وايجاد قنوات اضافية للحوار يمكن جعله في مكان ليؤدي الى ابراز وكشف المزيد من الحقائق والاستناد اليه واعتماده لتقريب وجهات نظر الطرفين وتأسيس رؤية مشتركة والانطلاق منها لحسم الملفات والقضايا المعرقلة للتفاهمات التي لم تبغ الحكومة الاتحادية فهم وادراك صواب مطالب شعب وحكومة كردستان وقد اعترتها مواقف سياسية وربما شخصية في فترات رئاسة الحكومة الاتحادية السابقة مما انعكس سلبا على طبيعة الفهم الواقعي لمطالب شعب كردستان اضافة الى التمادي في ابقاء عدد من القضايا المهمة عالقة رغم احقيتها الدستورية والقانونية ومنها تعليق المادة (١٤٠) ومسألة النفط والموارد الطبيعية والتي انعكست على رواتب موظفي الاقليم وكانت

دۆسیەی پیلانی بەعەرەبکردن

باشووری کوردستان،

دەرهاویشتەو مەترسییەکانی بەعەرەب کردن و راگواستن

شاخەوان خالد

سیاسەتەکانی تەعریب و تەرحیل و تەبعیس وەك سێکوچکەیەکی سامناك و ترسناك هەڕەشەیەکی گەورەن بۆ سەر ئاسایشی نەتەوەییمان و ئەم سیاسەتانەش وەنەبێ لەخت و خۆڕایی ئەنجامبدرێت بەڵکو بە پێی بەرنامەیەکی لە مێژینەی رەنگ ڕێژکراو لە لایەن حکومەتە یەك لە دوای یەکەکانی عێراق هەر یەکەو بە پێی تاکتیك و ئاراستەیەك دەهەمبەر نەتەوەکەمان لە باشوور پیادەی کردووە، کە ئەمەش کاریگەری نێگەتیڤانەی هەبووە بەسەر گەشەسەندنی وارەکانی سیاسیو کۆمەڵایەتیو کەلتووری نەتەوەکەمان، سیاسەتی تەعریب و راگواستن لە رووی دیرۆکییەوە بخەینە بەرتیشکی شرۆڤەکردن کە دەتوانین دابەشی سەر چەند قۆناغێکی بکەین:

قۆناغی یەکەم/ سەردەمی ئیسلام: ئاشکرایە زۆربەی دەوڵەتان سودیان لە ئایینی ئیسلام وەرگرت و بە هۆیەوە دەوڵەت و ئیمبراتۆریەتی خۆیان پێکهێناو بەهێزیان کرد، بەڵام کورد هەروەك چۆن لەسەرەتای ئیسلام بوونی تا ئێستا لە هەموو نەتەوەکانی تر زێتر خزمەتی ئەم ئایینە پیرۆزەی کردووە بەڵام نەیتوانی وەك تورك و عەرەب وفارس بەهۆیەوە کیانێك بۆ خۆی دروست بکات، ئەمە لە لایەك لە لایەکی

کوردستانێکی
سەربەخۆو ئازادو
یەکگرتوو
دیموکرات

قەرەچووغ

گۆڤارێکی سیاسی رۆشنبیری گشتیی وەرزییە هەرێمی قەرەچووغ ـ ی YNDK دەری دەکات

No: (8 & 9) Autumn 2002 & Winter 2003 — ژمارە (٨ و ٩)ی پاییزو زستانی ٢٧٠٢ی کوردی

راوێژکاری گشتی
هەنگاو قەرەچووغی

خاوەنی ئیمتیاز
شاخەوان خالید

سەرنووسەر
رەوا بەڵباس

سکرتێری نووسین
پەروەر پالانی

Qerecûx
No: (8 & 9) Autumn & Winter
64
ژمارە (٨ و ٩)ی پاییزو زستانی ٢٧٠٢ی کوردی

هەرێمی کوردستانی عێراق
وەزارەتی رۆشنبیری

ژمارە: ١١٠٤
رۆژ: ٢٦/ ١١ /٢٠٠٢

مۆڵەت

بەپێ ی برگەکانی یاسای چاپەمەنی ژمارە (١٠)ی ساڵی ١٩٩٣ و فەرمانی وەزاری ژمارە (٢٠٥٠) لە٢٦/١١/٢٠٠٢ لەبەر ئەوەی گۆڤاری (قەرچۆغ) کە خاوەن ئیمتیازی بەرێز (مظفر خالد عبدالرحمن) و سەرنووسەرەکەی بەرێز (بایزید رحمان ئەبابکر) مەرجەکانی یاسایی تێدایە، بۆیە بریارماندا مۆڵەتی ژمارە (١٣٨)ی پێ بدەین.

محمود محمد محمود
- وەزیری رۆشنبیری

وەزارەتی رۆشنبیری

شاخەوان خالید

پرۆسەی ئازادکردنی باشووری کوردستان و عێراق ٢٠٠٣

خەبات

رۆژنامەیەکی سیاسی رۆژانەیە ، ئۆرگانی پارتی دیموکراتی کوردستان

Kurdish Political Daily Newspaper - Organ of Kurdistan Democratic Party

خاوەنی ئیمتیاز: علی عەبدوڵڵا سەرنووسەر: سەلام عەبدوڵڵا Editor in chif: Salam Abdulla Concessioner: Ali Abdulla

دەسپێك | کوردستانی | دەرەوە | وەرزش | دیمانە | بەدواداچوون | وتار | هزرو هونەر | دیمانەکانی سەرۆك | لینك | پەیوەندی

ریفراندۆم و دەستووری عێراق دژ بەیەك نین

2017-05-06

شاخەوان خالید

گەلی کوردستان لە مێژووی پڕ لە خەبات و قوربانیدانەکەی، لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا زوڵملێکراوترین نەتەوەی بێ دەوڵەتە، کە مێژووی پارچەکردنەکەی بۆ چەندین جار هەر چاڵدێران و سایکس پیکۆ و تا لۆزان و ئەوانی دیکە، مێژووی بەرهەڵستکاری و شۆڕش و راپەڕینەکانی لەپێناو پاراستنی خاک و نیشتمانەکەی، بەخوێنی شەهیدان تۆمارکراوە.

کورد بە درێژایی مێژوو لەسەدەکانی پێش زایین و دوای زایینیش لەرێگەی شۆڕش و راپەڕینەکان چەندین دەوڵەت و ئیماراتی پێکەوە ناوە بەڵام بەهۆی کێشەی ناوخۆیی و تەماحی ئیمپراتۆریەت و دەوڵەتانی هاوسێ، غەدری لێکراوە و تا سەر ئیسقان دژایەتی ئەو دەوڵەتانەی کورد کراوە تا ئاستی رووخاندنیان. لەپاش ئەو مێژووە تریکەی سەدەیەکە لەدوای شەڕی جیهانی یەکەم پەیمانامەی فێرسای لەکۆتایی شەڕەکە مۆرکراو، بەزۆری کوردستان بەسەر چەند دەوڵەتێک دابەشکرا و ئەو کاتە دوای رووخانی عوسمانییەکان دەوڵەتەکانی عێراق و سوریا و لوبنان و ئوردن دروستکران، بەڵام بۆ کورد بەرەوا نەبیرا دەوڵەتی کوردستان پێکبهێنرێت.

چونکە لە پێشتر زوڵم لە گەلی کوردستان کرا، بەم شێوەیەش دوای دروستکردنی دەوڵەتی عێراق لە بیستەکانی

ووتارو دیمانەکانی سەرۆك

ووتار

هەیاسە لە دیوەخانی چ باسە!

پێش ئەوەی سەربەخۆ بین، دەبێت سەر بە خۆمان بین

با هەموومان پشتیوانی سەرۆك بارزانی بین بۆ ریفراندۆم و سەربەخۆیی کوردستان

حیکایەتی کورد لەگەڵ بەغدا

دیارییەکانی حزب

ریفراندۆمی سەربەخۆیی کوردستان

ئێمە دژی دەوڵەتی

کوردەتای سەربەخۆیی

شاخەوان خالید 14-07-2017 | 5552 جار خوێندراوەتەوە

لەوەتەی دەوڵەتی عێراق لەساڵی 1921 راگەیەندراوە، گەلانی کۆکراوەی بەزۆری و زۆرداری لەم دەوڵەتە داتاشراوە نە خێریان لەیەکتر بینیوە، نە لەگەڵ یەکتریش توانیویانە بژین.

مێژووی عێراق بخوێن و کودەتا تەنیوەتەوە، لەو رۆژەی عێراق بەپینە پێکەێنراوە بەملیۆنان کەس بوونەتە قوربانی بەزۆر پێکەوەژیان. دوای رووخانی رژێمی بەعس لەساڵی 2003 کورد هەموو توانایەکی خستەگەڕ تا عێراقی دروست کردەوە، ئەمە هەڵەیەك بوو سەرکردایەتی کورد بەدیوێك کردی، بەدیوەکەی دیکە ئەمڕۆ بەوۆی سیاسەتی ناکرۆوانەی حکومەتی عێراقی روون بۆوە عەقڵییەتی ئەم دەوڵەتە ناتوانێ لەگەڵ دیموکراسی هەڵبکات، بەڵکو لەجیاتی پێکەوەژیان نەمامەتی بەسەر گەلانی عێراق هێنا.

5
ژمارە (١٠) چوارشەممە ١٥ / ٧ / ٢٠٠٩ ٢٤ی پوشپەڕی ٢٧٠٩

لیستی ٥١ خزمەتی خەڵکی مەخموورو قەراجو کەندیناوەو گوێڕ دەکات

شاخەوان خالید*
shakhewan@yahoo.com

MEDIA No (516) 16th year Tue 24 January 2012
15
ژمارە (٥١٦) ساڵی شازدەهەم سێشەممە ٢٠١٢/١/٢٤ ٤ی ڕێبەندان ٢٧١١ کوردی

شاخەوان خالید

٦٦ ساڵە پەندمان وەرنەگرتووە

بۆ ؟!

هۆنراوەی سەردەم بەشێوازی کلاسیک

کامیل ژیر

پەرتووکخانەی گشتی سۆران بە 3000 ناونیشانی جۆراوجۆر دەکرێتەوە

8 جڤاک

هەولێر

ژمارە (٢٥٣١) - ٢٠١٧/٧/١٨

مادەی هۆشبەر مەرگی ترسناکی لاوان

شاخەوان خالید

"مادەی هۆشبەر ڕوو لە هەر کۆمەڵگایەک بکات، شیرازەی ژیان توانای هاوڵاتیان تێکدەدات، ئەوە جگە لەو هەموو زیانە کۆمەڵایەتی و دارایی و تەندروستییانەی کەهەیانە"

خەبات
www.xebat.net
دووشەممە 2017/3/27 ژمارە (5237)

4 ڕووداوەکانی ڕۆژ

بەرژەوەندی هاوبەش لە"سەربەخۆیی کوردستان"دایە

شاخەوان خالید

بەدرێژایی مێژووی دوور و نزیک گەلی کوردستان کاری بۆ بەدەستهێنانی مافەکانی و پێکهێناتی کیان و دەوڵەتی سەربەخۆ کردووە، بەڵام بەهۆی هەڵکەوتەی جیۆپۆلەتیک و دەوڵەمەندی کوردستان، هەمیشە گۆڕەپانی ملمڵانێی ئیمپراتۆریەتە گەورەکان بووەو بەسەر ئەم و ئەو دابەشکراوە، بۆیە خاکەکەی بەداگیرکراوی و دابەشکراوی ماوەتەوە.

شەڕی چالدێران

ئەم شەڕە لە 1514-8-23زایینی ڕوویدا، شەڕێکی گەورە بوو لە نێوان هەردوو ئیمپراتۆریەتی بەهێزی ئەو کاتەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و جیهان هەڵگیرسا، ئیمپراتۆریەتی عوسمانی بە سەرۆکایەتی نۆیەم سوڵتانی دەوڵەتی عوسمانی سوڵتان سەلیم یاوزی یەکەم و ئیمپراتۆریەتی سەفەوی بە سەرۆکایەتی شا ئیسماعیلی یەکەم هەڵگیرسا، لەو شەڕە گەورەیەداکە لە هەردوو لاوە زیاتر لە 200هەزار سەرباز بەشداری تیادا کرد و نزیکەی 10 هەزار کەس کوژراو بە سەدان شارو گوند وێران بوون، شەڕەکە بە سەرکەوتنی عوسمانیەکان کۆتایی هات و لەبەر ئەوەی شەڕەکە لەسەر خاکی کوردستان بوو، زەرەرمەندی گەورە کوردستانە بەهۆی دابەشبوونی بەسەر هەردوو ئیمپراتۆریەت.

سایکس بیکۆ

ڕێککەوتننامەی (سایکس- بیکۆ) لەساڵی 1916 لەنێوان فەرەنسا و ئینگلتەرادا واژۆ کرا، بۆ دابەشکردنی میراتی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی کە لەنێوان هەردوو دیپلۆماتکاری ئینگلیزی مارکس سایکس و فەرەنسی فرانسوا جۆرج بیکۆ، واژۆ کراو کوردستان لەو ساوە لە جیاتی دووڵەتبوون و دابەشبوونی بەسەر دوو ئیمپراتۆریەت لە سایەی ئەم ڕێککەوتننامەیە شوومە بۆ چوار لەت دابەشکرا.

پەیمانی سیڤەر

پەیمانێکی ئاشتی بوو لە نێوان دەوڵەتانی فەرەنسا، بەریتانیا، ئیتاڵیا و ژاپۆن و هاوپەیمانان لە کۆتایی شەڕی یەکەمی جیهانی لە ١٠ی ئابی ١٩٢٠ بەسترا. نوێنەری کورد شەریف پاشا تیایدا بەشدار بوو، بە گوێرەی ئەو پەیماننامەیە، بەریتانیا دەیویست بەشی باکووری کوردستان لە تورکیا جیابکاتەوە و ولایەتی موسڵیشی بخاتە سەر و دەوڵەتێکی کوردی سەربەخۆ بۆ کورد لەژێر

ڕەوەندی کورد لەویلایەتی UTAHی ئەمەریکا ئاهەنگی نەورۆز دەگێڕن

مەریوان نەقشبەندی/ ئەمریکا

زیاتر لە 50خێزانی کوردی نیشتەجێی ویلایەتی UTAHی ئەمەریکا لەسەر ئەرک و بڕیاری خۆیان لەیەکێک لەهۆڵەکانی سەنتەری شاری "سەڵت لەیک" پایتەختی ویلایەتەکە ئاهەنگی نەورۆزیان ڕێکخست و ئاهەنگەکە بە خولەکێک وەستان بۆ گیانی پاکی شەهیدانی کوردستان و سرودی ئەی ڕەقیب دەستپێکرد، دواتر وێنەی سەرۆک مەسعود بارزانی و ئاڵای کوردستان و پیشاندرا و بەخێرهاتنی شاندێکی نوێنەرانی ژمارەیەک لەپێکهاتە ئاینییەکانی وەزارەتی ئەوقافی حکومەتی هەرێم کرا و بەجلی کوردی و دروشمی "نەورۆز سومبولی سەربەخۆییمانە و هەڵەبجە لەبیرناکەین و کوردستانمان بۆ هەتاهەتایە خۆشدەوێت" و هەندێ لە منداڵانی کورد بەجلی کوردی و جلوبەرگی پێشمەرگەوە ئاهەنگی گۆرانی و مۆسیقا و هەڵپەڕکێی کوردی بەڕێوەچوو. هەر لەم ئاهەنگەدا ژمارەیەک میوانی ئەمەریکی و ئەفریقی و ئەورووپی بەشداریان کرد و خۆشەویستیان بۆ کورد و کوردستان پیشاندا، پاشان بەپرسیار و دیاری ئاهەنگەکە رازێنرایەوە و چەندین پرسیاری نەتەوەیی و لەسەر مێژووی کورد و سومبولە نەتەوەییەکان کرا و لەناو چەپڵەڕێزانی ئامادەبوواندا وەڵام دەدرایەوە و خەڵات دەبەخشرا بەوانەی وەڵامی ڕاستیان داوەتەوە. بەشێک لە کوردانی بەشداربووی ئەم ئاهەنگە لە لێدوانی تایبەتدا بۆ ڕۆژنامەی خەبات تەئکیدیان لەسەر پاراستنی کولتوور و زمانی ڕەسەنی کوردی دەکردەوە و دەیانگوت پێشمەرگە بۆتە ناسنامەی کوردایەتی و هەموومان شانازی بە سەرۆک بارزانی و پێشمەرگەکانمان دەکەین. هەر لەهەمان کاتدا بەئامادەبوونی خاتوو بەیان سامی عەبدولڕەحمان نوێنەری حکومەتی هەرێم لە ئەمەریکا ئاهەنگێکی قەشەنگ لە واشنتۆنی پایتەختی ئەمەریکا بەڕێوەچوو، لەچەند شارێکی دیکەی ئەمەریکاش بەهەمان شێوە ئاهەنگی نەورۆز ڕێکخرا.

قایمقامی شنگال: گوێ بە هاشوهوشی گرووپەکانی هاوشێوەی یەکەکە نادەین و لە خەباتی خۆمان بەردەوام دەبین

نەوت و کارەبا و گاز بۆ خەڵکە

Zoom:

Xelk Media Network

کوردستان | عیراق | جیهانی | ئابوری | چاوپێکەوتن | ڕاپۆرت | وەرزش | خێزان | ئۆتۆمبیل و تەکنۆلۆژیا | ژینگە

بەرزبوونەوەی نرخ زیادبوونی ئازاری هاووڵاتیانە

27 خولەک پێش ئێستا 7 جار بینراوە

Like 0 Share

*شاخەوان خالید

نرخی شتومەک لە پێداویستی ڕۆژانەی هاوڵاتیان بە تایبەت خۆراک، ڕۆژ بەڕۆژ ڕوو لەزیادبوونە لەشارەکانی هەرێمی کوردستان و هاووڵاتیان کە بەکاربەرن لەو مامەڵەیەدا، بە هۆی ناجێگیری بازاڕ و نەبوونی چاودێرییەکی توند بۆ کۆنترۆڵکردنی دیاردەکە، لە بارودۆخێکی ئابووری خراپدا ژیان بەسەر دەبەن و بەهەر هۆکارێ بێ پەنا بۆ کرینی زیاتری

گرنگترین

بۆخۆیانە
پێش 1 هەفتە

اتصل بنا ارشيف (pdf) هيئـــة التحـــرير شروط استخدام الموقع جميع الحقوق محفوظة فيسبوك RSS

الزمان
AZZAMAN.COM
20 YEARS ANNIVERSARY

الرئيسية الاولى اخبار طبعة العراق الف ياء اغلبية صامتة رياضة مقالات الاخيرة ابل اندرويد +

الديمقراطية الزائفة في الشرق الأوسط – شاخوان خالد

May 28, 2017

37

الديمقراطية الزائفة في الشرق الأوسط – شاخوان خالد

الديمقراطية هي شكل من أشكال الحكم في الدولة و غيره. يشارك فيها جميع المواطنين، والتي تمكن المواطنين من الممارسة الحرة والمتساوية.

ويطلق مصطلح الديمقراطية بالمعنى الأوسع هي نظام اجتماعي مميز يؤمن به و يسير عليه المجتمع ويشير إلى ثقافة سياسية وأخلاقية و اجتماعية معينة تتجلى فيها مفاهيم تتعلق بضرورة تداول السلطة سلميا وبصورة دورية.

أحدث الأخبار

انها لحماسة الخمسة
May 29, 2017

جامع تركي يفتح أبوابه لتمتع الزوار برؤية بردة النبي محمد
May 29, 2017

رحيل المرأة الوحيدة التي ترأست إتحاد الاذاعة في مصر
May 29, 2017

نقل ممثل مصري شهير للمستشفى
May 29, 2017

الايطالية تلغي متني رحلة والبريطانية تأمل في اعادة رحلاتها الطبيعية
May 29, 2017

نقص المعلومات بالموصل أم ضعف في استخدامها؟
May 29, 2017

داعش في الرمق الأخير الجيش العراقي يدمر الكمين وينسحب تكتيكياً من المجمع...
May 29, 2017

گوڵان
Print Version
CopyRight © Gulan Media

شاخەوان خالید، کارگێڕی مەکتەبی سیاسیی یەکێتی نەتەوەیی دیموکراتی کوردستان بۆ گوڵان: چاکسازی راستەقینە قۆناغێکی گەشەی حوکمڕانییە، بە هۆیەوە وڵات لەگەندەڵکاران پاك دەبێتەوە

بەرواری دابەزاندن: 23/05/2020 : 16:52:25

ژمارەی بینین: 176

پرسیارێکمان لە شاخەوان خالید، کارگێڕی مەکتەبی سیاسیی یەکێتی نەتەوەیی دیموکراتی کوردستان YNDK کرد، سەبارەت بە گرنگیی پەیامەکەی مەسرور بارزانی سەرۆکی حکومەتی کوردستان کە رۆژی 22/5/2020 بە بۆنەی جەژنی رەمەزانەوە ئاراستەی خەڵکی کوردستانی کرد، بەمجۆرە وەڵامی پرسیارەکەی گوڵان-ی دایەوە:

AGA PRESS

لە ڕێگای ئەم ناونیشانەوە پەیوەندی بگرە پێمان
agapress.net@hotmail.com

شەممە 8 تەممووز 2017

ریفراندۆم کۆدەنگی نیشتمانی گەرەکە

بیروڕا · شاخەوان خالید

بەروار : 08 تەممووز 2017

شاخەوان خالید

گەلی کوردستان لە مێژووی پڕ لە خەبات و قوربانیدانەکەی، لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا زوڵم لێکراوترین نەتەوەی بێ

دەستگای میدیایی هەولێر

ژمارە:2617 مێژوو:30-05-2017

2017-05-29

نێرگیلەکێشان ڕووی لەزیادبوون کردووە

شاخەوان خالید

دیاردەی نێرگیلە کێشان لە کوردستان بەتایبەتی و لەجیهان بەگشتیی بە شێوەیەکی بەرچاو ڕووی لەزیادبوون کردووە، ڕۆژانە لە گازینۆ و کافتریاکان گەنجان بە بیانووی کات بەسەر بردن دەیکێشن و زیان بەخۆیان و ژینگە و ئابووریان دەگەیەنن و هۆکار گەلێك هەن بۆ ئەم دیاردەیە بەڵام هیچیان ئابێ ببێتە پاسا و بۆ کیشان و زیاد بەکارهێنانی لەنێو گەنجان کەدوچاری زیانی زۆری کردوونەوتەوە. بەپێی دوایین توێژینەوەی زانستی لەسەر ئەم دیاردەیە مەترسیدارە لەسەر تەندروستی خودی کەسەکە و کەسانی دەروبەری، ساڵانە لەجیهاندا پێنج ملیۆن کەس بە هۆی جگەرەکێشانەوە گیان لەدەست ئەدەن ئەمە لەکاتێکدا ئەو زیانانەی کە بەهۆی نێرگیلە کێشانەوە تووشی مرۆڤ دەبێت زۆر زیاترە لەو زیانانەی کە بەهۆی جگەرەکێشانەوە تووشی مرۆڤ دەبێت.

نێرگیلە لەجگەرە خراپترە

8 بۆچوون

هەولێر ژمارە (٢٤٩١) ٢٠١٦/١١/٢٠

ڕێگەچارەکانی کۆتاییهێنان بەکێشەکانی هەرێمی کوردستان

شاخەوان خالید

هەرێمی کوردستان زیاتر لە ساڵێکە بەقەیرانێکی سیاسی و دارایی قوڵدا تێدەپەڕێت، بەهۆی گرژی پەیوەندییەکانی نێوان لایەنەکان کە پەکخستنی پەرلەمانی کوردستانی لێکەوتەوە، لەگەڵ ئەو قەیرانە داراییە قوڵەی باری ئابووری باشووری کوردستانی زیاتر ئاڵۆز کردووە، سەرەڕای چەندین نێوەندگیری و هەوڵی دەستپێشخەری ناوخۆ و نێودەوڵەتی تائێستا نەتوانراوە چارەسەر بکرێن.

ئاڕاستەی کێشەکان بەرەو کوێ؟

ئەوەی هەستی پێدەکرێ ئاسۆی چارەسەرکردنی کێشەکان ناڕوونە بۆیە بەهەڵپەسێردراوی ماونەتەوە و هەنگاوی بۆ نانرێ، هەندێ لایەن بەبیانووی جۆراوجۆر خۆی لەچارەسەرکردنیان دەدزێتەوە، ئەمانە هەمووی کێشەی هەنووکەیین کەدەبنە ئاستەنگ لەبەردەم هاویەشی نیشتمانی و پرۆسەی دیموکراتی لە کوردستان و ئەم چەمگانە بێ بەها دەکات و ژیانی ئاکەکان بەرە و نەهامەتی زیاتر دەبات.

ئەرکی لایەنەکان چارەسەرکردنە نەک تەماشاکردن

ئەوەی دەبینین کێشەکانی نێوان گۆڕان و یەکێتی، پارتی و گۆڕان، کێشەکانی ناوەندی بڕیار و مەکتەبی سیاسی یەکێتی و چەندین کێشەی تر چارەسەرنەکراون، بەداخەوە لایەنە سیاسییەکانی دیکە ڕۆڵی تەماشاکردن دەبینن و هیچ کاریگەرییان نیە لەچارەسەرکردنی کێشەکان و هیچ شێوازێک بۆ نزیکبوونەوەو پتەوبوونی پەیوەندییەکان دانارێژن و هەماهەنگی و تێڕوانینی هاوبەشیان بۆ چارەسەری کێشەو قەیرانەکانی نیە.

بۆیە پێویستە لایەنە سیاسییەکانی کوردستان بەشداریکردنێکی کارایان لەچارەسەری کێشەو قەیرانە سیاسی و ئابووری و کۆمەڵایەتی و خزمەتگوزاری و پەروەردەییەکانی باشووری کوردستان هەبێ.

پێشمەرگە دووربێ لەکێشەکان

هێزی پێشمەرگە ڕۆڵی کاریگەرە و بەرامبەر بەو قارەمانێتییەی، کە دژی تیرۆریستانی داعش نواندوویانەو هەموو لایەک لەسەر ئەوە کۆکن کە پێشمەرگە ئەفسانەی داعشیان تەفروتونا کردوو بەرەو لەناوچوونیان بردن. بۆیە بەهیچ جۆرێک نابێ پێشمەرگە بخرێتە ناو ململانێی لایەنەکان و مەترسیدارەی لایەنە سیاسییەکان بۆ بادانی دەستی یەکتر ناوی پێشمەرگە بەمیلیشیای سەر بەحیزبەکان ناو ببەن، لەبەر ئەوەی پێشمەرگە پیرۆزە و بەرگریی لە کوردستان دەکات و گەورەترین و نیشتمانپەروەرانەترین ئەرکی لەسەر شانە.

ڕێگەچارە خۆمانین نەوەک بەغدا

نابێ ئێمە لەجیاتی عێراق، هەرێمی کوردستان پارچە بکەین، ئەو لایەنانەی ئێستا باسی پارچەبوونی کوردستان دەکەن، پێشتر ئەوان هەڵگری مافی چارەی خۆنووسین و جیابوونەوەی کوردستان بوون، ئێمە ئومێدی ئەوەمان دەکرد، عێراق ببێتە سێ پارچە و کوردستان لە عێراق جیاببێتەوە، ئێستا کارێکی نەنگە هەندێ لایەن کار بۆ جیابوونەوەی پارێزگاکان لە کوردستان دەکەن.

دیالۆگ باشترین نەخشەڕێگایە

دانیشتن و دیالۆگ باشترین نەخشە ڕێگایە بۆ چارەسەری کێشە و گرفتەکان، ئەوەش بەرپرسیارێتیی مێژوویی و نیشتمانیی و نەتەوەییە و هەموو لایەکمان بەرپرسین و ئەرکە لەسەرشانمان کار بۆ چارەسەرکردن کێشەکان بەڕێگەی گفتوگۆ بکەین و سازش بۆ یەکتری بکەین، لایەنەکانی تریش دەبێت هەندێک سازش بکەن و سازش بۆ یەکتری عەیبە نیە، بەڵکو بۆ بەرژەوەندی باڵای نیشتمانیمانە.

لەهەمان کاتدا جێبەجێکردنی ڕێککەوتنەکان و گەڕانەوە بۆ بنەماکانی کاری هاوبەش و گیانی برایەتی و بنیاتنانی پردەکانی متمانەی نێوان لایەنە سیاسییەکان و جەماوەر، ڕێگەی دروستی بنیاتنانی کوردستانێکی دیموکراسییە.

ڕێکەوتن و ڕێگەچارەکان

یەکەم: ڕێککەوتنی لایەنەکان و بوونی پەیمانی شەرەف و پابەندبوون بەڕێککەوتنەکە بکرێ، تا هیچ لایەنێک پێچەوانەی ڕێکەوتنەکان هەڵسوکەوت نەکات.

دووەم: کاراکردنەوەی پەرلەمان و کارکردنی تا هەلبژاردنی داهاتوو.

سێیەم: بڕیاردان لەسەر تەواوکردنی ڕێکارەکانی تەواوکردنی ڕەشنووسی دەستووری هەرێمی کوردستان و خەڵکی کوردستان دەنگی بۆ بدات.

چوارەم: هەموو داهاتی کوردستان شەفافانە دابەشی سەر وارەکان بکرێ و چاو بەهەموو ئەو خەرجیە زۆرانە بکرێتەوە کەساماتی گشتی بەهەدەردەدات.

پێنجەم: چاکسازی بنەڕەتی لەدەزگاکان بکرێ و پۆستەکان لەسەر بنەمای بڕوانامە و لێهاتوویی و تاقیکردنەوەی شایستەیی دابەش بکرێ.

شەشەم: ئاشتەوایی نێوان لایەنەکان بکرێ و لەم قۆناغە هەموو لایەکمان کار بۆ پاراستنی کوردستان بکەین.

حەوتەم: قوڵکردنەوەی گیانی برایەتی و پێکەوەژیانی سەرجەم لایەن و پێکهاتە و ئایین و نەتەوەکان زامنی سەرخستنی کوردستانن.

هەشتەم: ریفراندۆم هەنگاوێکی گرنگە و پەیوەندیی بەچارەنووسی سەرجەم گەلی کوردستانەوە هەیە، بۆیە پێویستە کار بۆ ئەنجامدانی ریفراندۆم و سەربەخۆیی کوردستان بکرێ، لەبەر ئەوەی ئێمەش وەکو هەموو نەتەوەکانی دیکە لەڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست خاوەنی دەوڵەتی سەربەخۆی خۆمان بین.

ژیاننامەی نووسەر

* ناو: مظفر خالد عبدالرحمن - ناسراو بە (شاخەوان خالید).

*شوێنی لە دایکبوون: هەولێر – باشووری کوردستان

*پلە: کارگێڕی مەکتەبی سیاسی یەکێتی نەتەوەیی دیموکراتی کوردستانYNDK

* نووسەر و رۆژنامەنووس، سەرنووسەری رۆژنامەی میدیا، بەڕێوەبەری ماڵپەڕی رۆژنامەکە www.yndk.com .

* ژمارەی مۆبایل کۆڕەك (٠٧٥٠٤٤٧٠٠٩٨)

* ئیمەیل : shakhewan@yahoo.com

** بڕوانامە: ١- بەکەلۆریوس لە یاسا و رامیاری بەشی یاسا دەرچووی ساڵی ٢٠٠٢-٢٠٠٣.

* ٢- دبلۆم لە تەندروستی گشتی دەرچووی ساڵی ١٩٩٢-١٩٩٣.

* پیشە: لێکۆڵەرەوەی دادوەری لە دادگای تاوانی یەکەمی هەولێر.
* جگە لەزمانی دایك، زمانی عەرەبی و ئینگلیزی دەزانێ.
* کوڕە شەهیدە و باوکی لەساڵی ١٩٧٤ لە چیای باواجی لەریزەکانی پێشمەرگە بەدەستی رژێمی بەعسی رووخاو شەهید بوو، لە بنەماڵەیەکی نیشتمانپەروەر گەورەبووە خاوەنی چەندین شەهیدن لەبنەماڵەکەیان.
* پێشمەرگە بووە لە راپەڕینەوە تاوەکو ئێستا لە سەنگەری شەڕ و بەرگریکردندا بووە و دووجار بریندار بووە.
* رۆژی دەست بەکاربوون لە دادگا ٢٠٠٥/٩/١ واتا بۆماوەی زیاتر لە ١٠ساڵ خزمەتی دادوەری هەیە.
* بۆ ماوەی ٢١ ساڵ خزمەتی وەزیفی هەیە یەکەم جار لە ناوەندی پێگەیاندنی تەندروستی لە هەولێر دامەزراوە و خزمەتی یانزە ساڵ مەدەنی و زیاتر لە ١٠ساڵ خزمەتی یاسایی (دادوەری) لە دادگاکان هەیە.
* ئەندامی یەکێتی مافپەروەرانی کوردستانە
* ئەندامی سەندیکای رۆژنامەنووسانی کوردستانە.
* ئەندامی سەندیکای رۆژنامەنووسانی نێودەوڵەتییە.
* ئەندامی ریکخراوی لێکۆڵەرە.
* خاوەن ئیمتیازی گۆڤاری قەرەچووغ.
* خاوەن ئیمتیازی رۆژنامەی ئازادی قەرەچووغ
* چەندین وتار و لێکۆڵینەوەی لە بوارە جیاکان لەرۆژنامە و گۆڤارەکان و ماڵپەرەکان بەزمانی کوردی و عەرەبی.
* لەسەرجەم هەڵبژاردنەکانی کوردستان و عێراق، وەك بەڕێوەبەری وێستگە بەشداری کردووە.

* لەرۆژی ٢٠١٤/٥/١٥ لەرێگەی دەستەی دەستپاکی هەرێمی کوردستان سامانی خۆی ئاشکرا کردووە و پێشکەش بە دەستەی دەستپاکی کردووە.

* بەشداری خولێکی نێودەوڵەتی کردووە، تایبەت بە بەرێوەبردنی حکومەتی ئەلیکترۆنی لە رۆژی ١٧-٢٠٠٦/٧/٢٠ کە رێکخراوی ASK ئەنجامیداوە.

* بەشداری چەندین خولی ناوخۆیی و نێودەوڵەتی بواری لێکۆڵینەوەی تاوانکاری کردووە.

* لە بواری کۆمپیوتەر بەرنامەکانی ویندۆز و ۆرد و ئەکسل و اکسس و ئینديزاین و چەندین پرۆگرامی کۆمپیوتەر و ئینتەرنێت شارەزایی هەیە و بەشداری دەیان خولی لەم بوارەدا کردووە.

* چەندین کۆڕ و سەمیناری یاسایی و رۆشنبیری و سیاسی ئەنجامداوە لەگەڵ رێکخراوەکانی چالاکی مەدەنی و بەشداری چەندین کۆنفرانس و کۆنگرەی ناوخۆیی نێودەوڵەتی لە بوارە جیاجیاکان کردووە .

* لە پلەی وەزیفی مەدەنی و یاسایی چەندین سوپاس و پێزانینی ئاراستەکراوە و لە چەندین لیژنەی جۆراوجۆر ئەندام بووە و چەندین پلە و پۆستی وەزیفی هەبووە.

ناوەڕۆک

لاپەڕە	بابەت
٦	چوونە نێو باس
١٠	ناسیۆنالیزم و دەوڵەتی کوردستان
١٢	باشووری کورستان و هەنگاونان بەرەو بەدەوڵەتبوون
١٨	هەڵوەستەیەك لە ئاست ئاسایشی نەتەوەییمان
٢٣	سەربەخۆیی قوتووکراو
٢٥	راگەیاندنی دەوڵەتی کوردی لە نێوان خواستی جەماوەر و سەرکردایەتی سیاسیدا
٢٧	مافی چارەی خۆنووسین مافێکی رەوای خەڵکی کوردستانە
٣٢	٦٦ساڵە پەندمان وەرنەگرتووە
٣٥	کۆماری کوردستان ئەزموونێکی دەوڵەتداری مۆدێرن
٣٩	هەنگاوێکی نوو لە سەدەیەکی نوێدا
٤٣	ناسیۆنالیزمی کوردی لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا
٤٦	بەرژەوەندی هاوبەش لە"سەربەخۆیی کوردستان"دایە
٥٠	دوای ١٠٠ ساڵ لە سایکس پیکۆ نەخشەکە هەڵدەوەشێتەوە
٥٥	بیری نەتەوەیی چارەسەرە بۆ هەموو کێشەکان
٦٠	سەربەخۆیی کوردستان وەك شیری دایك حەلالە
٦٤	کودەتای سەربەخۆیی
٦٦	باشترین چارەسەر جیابوونەوە و سەربەخۆیی کوردستانە

پێشمەرگە پارێزەری کوردستانە	٧١
پێشمەرگە ناسنامە و سیمبۆلی گەلێکە	٧٢
ریفراندۆم و سەربەخۆیی	٧٦
لە میرنشینەکانی سۆران و بابان و بادینان و ئەردەلانەوە تا سەربەخۆیی	٨٠
ریفراندۆم و دستووری عێراق دژ بەیەك نین	٨٤
راپەڕین وانەی یەککریزی و سەربەخۆییمان پێدەدات	٨٨
راپەڕین داستانی مێژووی رزگارکردنی گەلێکە	٩١
کۆڕەوی دوای کۆڕەوەکە	٩٤
ئەرکی حکومەتی کوردستان لە بەردەم راگرتنی شالاوی تەعریبدا	٩٧
دەستوور پێویستییەکی مێژوویی و نیشتمانییە	١٠٤
دەستووری کوردستان و موزایەدەی سیاسی	١٠٩
ئۆپۆزسیۆن و دەسەڵات	١١٥
دیالۆگ و کارتی سیاسی	١١٨
رێگەچارەکانی کۆتاییهێنان بەکێشەکانی هەرێمی کوردستان	١٢٠
گێمی یەکەمی هەنگاوەکە دەستیپێکرد	١٢٤
عاجباتییەکانی راگەیاندنی کوردی	١٢٩
قەیرانی نەبوونی پەیوەندی لەنێوان رۆژنامەنووس و بەرپرسان	١٣١
راگەیاندن و زمانی زبر	١٣٧
بڕیاری ٦٨٨ و قازانجی بۆ گەلی کوردستان	١٤١

ڕێگرییەکانی بەردەم پرۆسەی گۆڕان لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا	١٤٦
کورد و قەیرانی ئەمریکا لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا	١٥٩
کورد و ئەمریکا وەك یەك تیم کاردەکەن؟	١٦٣
لەخۆبایی و" گەڕانەوە بۆ سەردەمی دیکتاتۆرییەت	١٧٠
تورکیا لە بەردەم دووڕیانی چارەسەرکردن یان هەوڵدان بۆ لەناوبردنی کێشەی کورد	١٧٤
کورد لەنێو پێکهاتەی ئاڵۆزی عێراق سەرگەردانە	١٧٨
کاڵفامی سەرکردەکان	١٨٣
لەحکومەتی نوێی عێراقدا، پێویستە کورد لە پۆست و وەزارەتەکان چی وەربگرێ؟	١٨٥
کوردستان و تەحریر	١٩٠
دووفاقی تورکیا و ئێران	١٩٢
ئۆغلۆ و هاشمی قارداشن	١٩٥
ئیتر بەسە	١٩٧
چارەسەرێك بۆ پرسی کورد لە تورکیا	١٩٩
عاجباتییەکانی سەرۆکی حکومەتی عێراق	٢٠٣
ڕێگا و شێوازەکانی گەیشتن بە دەسەڵات	٢٠٦
ڕۆشنبیر و ریفۆرم	٢١٤
توند و تیژی دژ بە مێینە، شێواز و هۆکار و چارەسەرکردن	٢١٨
چەمکی دیموکراسی لە نێوان دروشم و پراکتیزەکردندا	٢٣٢
دوبەی بێ کارەبا	٢٤٠

فەیس ماش	٢٤٢
بەشەرتی کەباب	٢٤٤
گۆشت و پێڵاو	٢٤٦
بەرزبوونەوەی نرخ زیادبوونی ئازاری هاووڵاتییانە	٢٤٨
چۆن داهات و خەرجیەکانت لەگەڵ قەیرانی دارایی دەگونجێنی	٢٥٢
ماددەی هۆشبەر مەرگی ترسناکی لاوان	٢٥٧
بەزەییتان بەخەڵك بێتەوە	٢٦١
پارێزگاریکردن لە ژینگە پاراستنی ژیانە	٢٦٥
نێرگیلە کێشان روو لە زیادبوون دەکات	٢٦٩
دایك	٢٧٣
ئیتیکی مۆز و پرتەقاڵ	٢٧٤
یـالێـلیی	٢٧٦
مافیا و لافاو	٢٧٨
کورد قوربانی دەستی تیرۆرە	٢٨١
سۆشیال میدیا جیهانێکی فراوانە	٢٨٣
وڵاتی هۆڕن	٢٨٨
رێنووسی کوردی لاتینی	٢٩٠
پلان و پیلان	٢٩٢
کاریگەری بەخشین لەسەر پڕوپاگەندە و ئەنجامی هەڵبژاردن	٢٩٥
ئەرکی هاووڵاتی لە هەڵبژاردنەکاندا	٣٠١
دەنگی دەنگدەر ئێستا و ئایندەیە	٣٠٥
دیمانە	٣٠٩

الحوار الاستراتيجي	٣٣٠
اشكالية الدولة و القانون	٣٣٣
الديمقراطية الزائفة في الشرق الاوسط	٣٣٥
پاشکۆی وێنەکان	٣٣٨
ژیاننامەی نووسەر	٣٥٦

Ktebxanay Hawlery Yasaey **کتێبخانەی هەولێری یاسایی**

٠٧٥٠٤٨٦٩٩٥٥ – ٠٧٥٠٤٥١٠٩٠٣

ناونیشان - هەولێر ناو باڵەخانەی دادگا

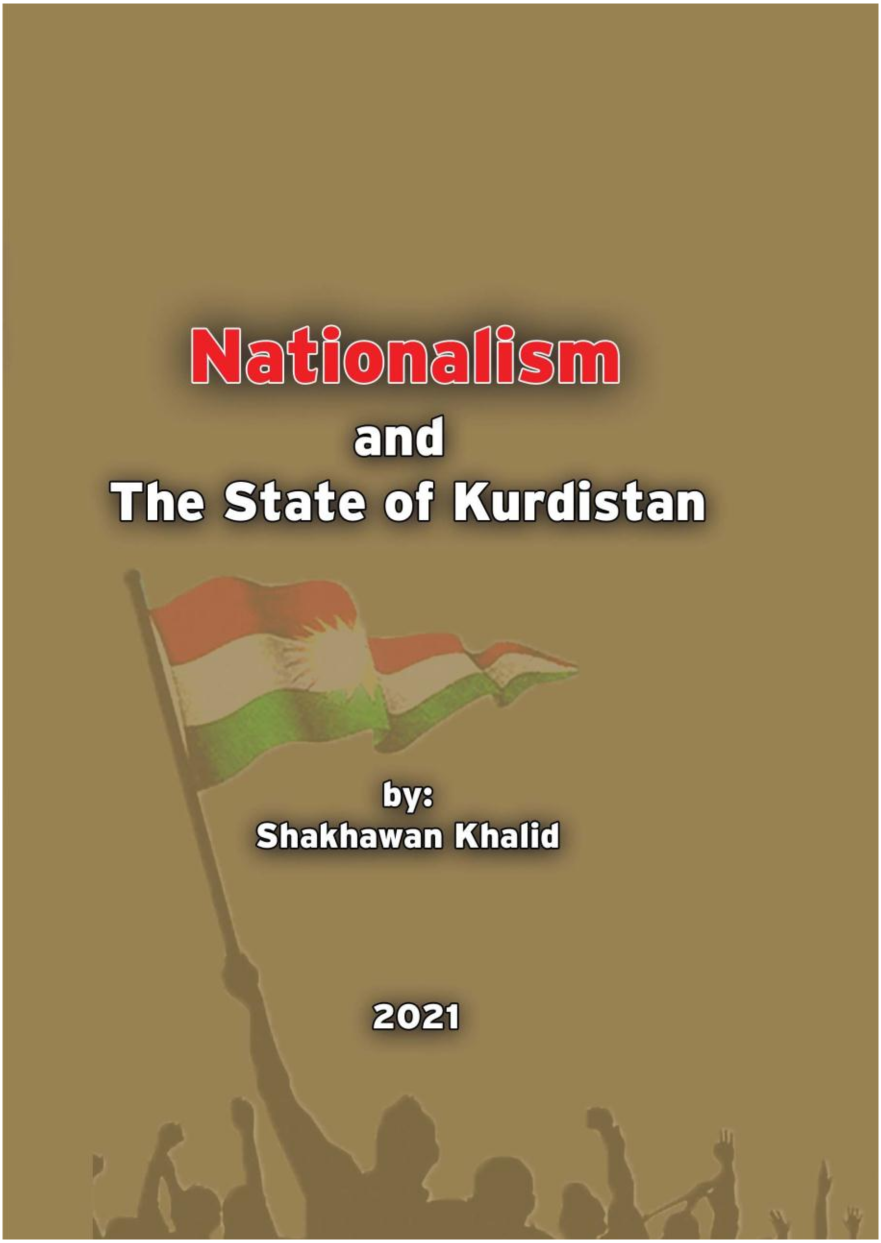
Nationalism
and
The State of Kurdistan
by:
Shakhawan Khalid
2021